Nya bolagsregler mm

Delbetänkande av 1974 års bolagskommitté

SOU 1978:67

Nya bolagsregler mm

Delbetänkande av 1974 års bolagskommitté

SOU 1978:67

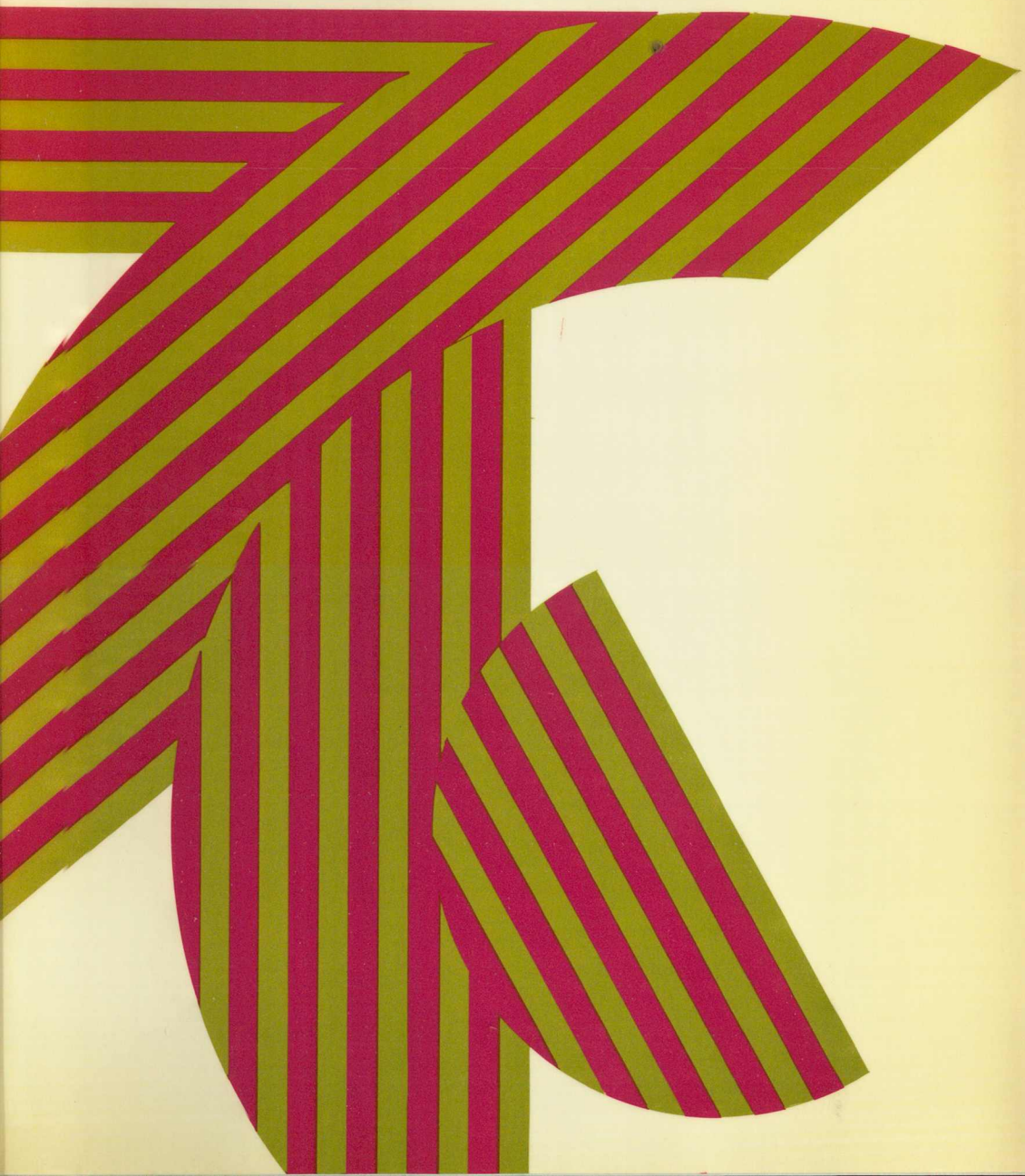

Statens offentliga utredningar
1978:67
Justitiedepartementet

Nya bolagsregler m. m.

Delbetänkande av 1974 års bolagskommitté

Stockholm 1978

Omslag Håkan Lindström
Jernström Offsettryck AB

ISBN 91-38-04426-9
ISSN 0375-250X
Gotab, Stockholm 1978

Till Statsrådet och chefen för justitiedepartementet

Den 11 oktober 1974 bemyndigade Kungl. Maj:t dåvarande statsrådet Carl Lidbom att tillkalla högst tre sakkunniga med uppdrag att utreda frågor om handelsbolag m. m. Med stöd av detta bemyndigande tillkallades den 3 december 1974 som sakkunniga f. d. justitierådet, ordföranden i arbetsdomstolen, Hans Stark och dåvarande riksdagsledamöterna Sven Hammarberg och Sigfrid Löfgren. Stark utsågs att vara ordförande.

De sakkunniga antog namnet 1974 års bolagskommitté.

Till ytterligare ledamöter i kommittén förordnades den 15 december 1976 riksdagsledamöterna Joakim Ollén och Johan A. Olsson.

Att som experter biträda kommittén förordnades den 10 mars 1975 länsrådet Lars Johanson, avdelningsdirektören Christian Lindström, ombudsmannen Alf-Erik Norén och revisorn Åke Strand, den 16 juni 1975 förbundsjuristerna Bo Ericson och Kerstin Gustafsson samt den 13 februari 1978 auktoriserade revisorn Per Hanner.

Den 20 december 1974 förordnades till sekreterare numera hovrättsassessorn Per Pettersson och till biträdande sekreterare numera advokaten Sten Åke Zethraeus.

Kommittén får härmed avlämna delbetänkande innehållande förslag till lag om handelsbolag och enkla bolag samt förslag till lag om årsredovisning, revision och koncerner.

Reservationer har avgetts av ordföranden och ledamoten Hammarberg med instämmande av experterna Ericson och Gustafsson samt av ledamoten Ollén med instämmande av experterna Norén och Strand. Särskilt yttrande har lämnats av ledamoten Ollén.

Experten Hanner, som enligt kommitténs beslut skall biträda kommittén med arbetsuppgifter föranledda av till kommittén den 9 februari 1978 utfärdade tilläggsdirektiv, har ej medverkat vid utarbetandet av delbetänkandet.

Stockholm i september 1978.

Hans Stark

Sven Hammarberg *Sigfrid Löfgren* *Joakim Ollén*

Johan A Olsson

/Per Pettersson

Innehåll

Förkortningar

ABL	Aktiebolagslagen (1975:1385)
BFL	Bokföringslagen (1976:125)
BL	Lagen (1895:64 s. 1) om handelsbolag och enkla bolag
Bolagskommittén 1890	Kommitté som utarbetade BL. Resultat av kommitténs arbete redovisas i *Förslag till lagar om enkla bolag och handelsbolag, om aktiebolag samt om föreningar för ekonomisk verksamhet m. m., Stockholm 1890*
CFR	Centrala företagsregistret
HD	Högsta domstolen
LSA	Lagen (1976:351) om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar
Nial	Nial, H., Om handelsbolag och enkla bolag, Stockholm 1955
NJA	Nytt juridiskt arkiv I (=samling av högsta domstolens domar)
NJA II	Nytt juridiskt arkiv II, tidskrift för lagstiftning m. m.
prop.	Kungl. Maj:ts proposition/Regeringens proposition
prop. 1975:103	Regeringens proposition nr 103 år 1975 med förslag till ny aktiebolagslag, m. m.
prop. 1975:104	Regeringens proposition nr 104 år 1975 med förslag till ny bokföringslag m. m.
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
UL	Utsökningslagen (1877:31 s. 1)

Sammanfattning

Betänkandet innehåller förslag till ny lag om handelsbolag och enkla bolag samt förslag till lag om årsredovisning, revision och koncerner.

Förslaget till ny lag om handelsbolag och enkla bolag överensstämmer i många avseenden med gällande rätt.

Enligt doktrin och praxis är ett bolag ett på avtal grundat rättsförhållande mellan två eller flera personer, varigenom dessa åtar sig att verka för ett gemensamt ändamål. Kommittén finner det emellertid olämpligt att i lagtext definiera bolagsbegreppet. Så har inte heller skett i lagen (1895:64 s. 1) om handelsbolag och enkla bolag (BL).

Något större praktiskt behov av det enkla bolaget i dess nuvarande utformning anser inte kommittén föreligga. De handelsbolagsrättsliga huvudprinciperna – rättssubjektivitet för bolaget och solidariskt ansvar för delägarna gentemot bolagsborgenärerna – befrämjar krediten och torde således vara lämpliga för bolag som idkar näring. Eftersom bokföringslagen (1976:125) (BFL) i princip omfattar alla näringsidkare är det därför enligt kommitténs mening ändamålsenligt att anknyta handelsbolagsbegreppet till bokföringsskyldighet enligt BFL och att sålunda föreskriva att handelsbolag föreligger, om två eller flera avtalat att i bolag utöva verksamhet som medför bokföringsplikt enligt BFL. Kommittén anser inte att det finns skäl att uppställa krav på gemensam firma för att handelsbolag skall anses föreligga. Kommitténs förslag till definition av begreppet handelsbolag innebär att det enkla bolaget endast kommer till användning då fysiska personer avtalat att i bolag driva jordbruk eller skogsbruk eller uthyrning som inte är underkastad bokföringsplikt eller då fråga är om icke näringsidkande verksamhet. Genom införande i handelsregister övergår enkelt bolag till att bli handelsbolag.

Kommittén anser inte att tillräckliga skäl föreligger för att i lag uppställa krav på skriftligt bolagsavtal.

Kommittén anser att den nuvarande regeln om delad förvaltningsrätt och vetorätt i handelsbolag bör behållas. Kommittén föreslår en uttrycklig lagregel om att förvaltningsberättigad bolagsman skall äga att till allmännyttigt eller därmed jämförligt ändamål använda tillgång som i förhållande till bolagets ställning är av ringa betydelse. I en ny bolagslag bör enligt kommitténs mening föreskrivas att arvode skall utgå till handelsbolagsman som deltar i förvaltningen även om avtal om arvode inte träffats. Ränta på i bolaget insatt kapital bör avräknas enligt räntelagens (1975:635) regler om avkastningsränta. Vidare bör införas en lagregel om att under bolagets bestånd bolagsman ej äger mot annan bolagsman personligen göra gällande

fordran på grund av kostnad för bolagets räkning, fordran på förvaltningsarvode eller fordran på ränta på insats. Föreskriften i 7 § BL om bolagsmans rätt att granska bolagets räkenskaper och i övrigt taga kännedom om bolagets angelägenheter bör i framtiden vara tvingande då det gäller bolagsman som har obegränsat personligt ansvar för bolagets förbindelser. Efter mönster av aktiebolagslagen (1975:1385) (ABL) föreslår kommittén införande av en regel som möjliggör jämkning av bolagsmans skadeståndsskyldighet mot handelsbolag. Kommittén föreslår även en precisering av utgångspunkten för den i 15 § andra stycket BL angivna ettåriga preskriptionstiden och att preskriptionstiden, efter mönster av aktiebolagsrätten, utsträcks till tre år då i årsbokslut eller eljest till bolagsmännen ej lämnats i väsentliga hänseenden riktiga och fullständiga uppgifter angående beslut eller åtgärd varpå talan grundas. Liksom fallet är i gällande rätt bör de nu angivna preskriptionsreglerna ej gälla talan som grundas på brott.

Kommittén anser att det skulle innebära en onödig byråkratisering av regelsystemet att i en ny handelsbolagslag införa bestämmelser om förbud mot självkontrahering. Enligt kommitténs mening bör 16 § andra och tredje stycket BL om verkan av att bolagsman överskrider sin befogenhet ersättas med en bestämmelse av innehåll att har bolagsman som företagit rättshandling för bolaget överskridit sin befogenhet, är rättshandlingen inte gällande mot bolaget om den mot vilken rättshandlingen företogs insåg eller bort inse att befogenheten överskreds. En framtida motsvarighet till 18 § BL om meddelande och återkallelse av prokura bör vara dispositiv. 22 § BL om kvittning m. m. framstår för kommittén som överflödig.

Enligt kommitténs uppfattning bör lagstiftaren söka underlätta genomförande av sådana avtal som föreskriver utträde ur handelsbolag där likvidation eljest skulle ha skett. Kommittén anser därför att avtal om utträde, där likvidation eljest skulle ha skett, bör äga giltighet även om grunden för utlösandet inte angivits i avtalet. Kommittén anser vidare att uteslutning av bolagsman, trots avsaknad av avtal härom, bör kunna ske under följande förutsättningar. Ett likvidationsfaktum skall kunna hänföras till den bolagsman om vars uteslutning det är fråga. Alla de övriga bolagsmännen skall kräva uteslutning i stället för likvidation. Den avgående bolagsmannen skall erhålla ett lösenbelopp motsvarande vad han skulle ha erhållit om bolaget i stället gått i likvidation. Därjämte måste man enligt kommitténs mening kräva att den avgående bolagsmannen får rätt till säkerhet för att hans personliga ansvar för bolagets skulder inte tas i anspråk i större utsträckning än som kunde antagas ha blivit avtalat mellan bolagsmännen eller bestämt av likvidator om i stället bolagsskifte ägt rum. Anledning att göra bestämmelsen om bolagsmans uteslutning tvingande föreligger inte. Möjligheterna att arbeta med enmanshandelsbolag bör begränsas genom en föreskrift om att bolaget skall anses ha trätt i likvidation senast sex månader efter det att bolagsmännens antal nedgått till en och att efter likvidationstillståndets inträde avvecklingsändamålet skall utgöra en i princip tvingande begränsning av ägarens rätt att vidtaga rättshandlingar för bolagets räkning.

Kommittén anser att bolagsavtal på livstid i princip bör godtagas. Även i framtiden bör enligt kommitténs uppfattning omedelbar uppsägning av ett bolagsavtal kunna ske om det brister i en väsentlig förutsättning för bolagets bestånd. Kommittén anser emellertid inte att man i en framtida motsvarighet

till 27 § BL bör exemplifiera uppsägningsgrunderna. Liksom enligt gällande rätt bör, om ej annat avtalats mellan bolagsmännen, endast ett ombud eller en ställföreträdare äga företräda dödsbo efter bolagsman under bolagets likvidation. Under likvidation som handhas av bolagsmännen bör, oavsett vad som dessförinnan enligt avtal gällde, alla bolagsmännens medverkan erfordras för förvaltningsåtgärder. Under likvidationen bör bolagets rörelse få fortsättas om det behövs för en ändamålsenlig avveckling eller för att de anställda skall få skäligt rådrum för att skaffa sig ny anställning. Kommittén anser inte att det är lämpligt med särskild klanderfrist då bolagsmännen själva förrättat skiftet. I fråga om skifte som verkställs av särskilt förordnad likvidator anser kommittén att den nuvarande klanderfristen bör förkortas från ett år till tre månader. Klanderfristen bör räknas för varje bolagsman från det han fick del av skifteshandlingen. Redan det av kommittén föreslagna sättet att bestämma klanderfristens utgångspunkt gör det önskvärt att av likvidator förrättat skifte får skriftlig form. Även då skifte förrättas av bolagsmännen själva talar starka skäl för skriftlig form. Kommittén föreslår därför en lagföreskrift om att skifte skall ha skriftlig form. Avsaknad av skriftlig form bör leda till att skiftet blir ogiltigt. I en ny bolagslag bör uttryckligen anges att klandertalan skall riktas mot de övriga bolagsmännen.

Kommanditbolaget är en bolagsform som sedan länge förekommer i hela Västerlandet. Att för framtiden förbjuda kommanditbolaget i vårt land utgör därför ett avsteg från vad som gäller internationellt. Det kan enligt kommitténs mening inte uteslutas att kommanditbolaget har betydelse då det gäller småföretagsamhetens kapitalförsörjning. Enligt kommitténs mening bör därför denna bolagsform vara tillåten även i framtiden. För att en viss kreditbas skall säkras för kommanditbolaget bör endast fysisk person och aktiebolag kunna komma i fråga som komplementärer. Kommittén har vidare funnit att förbud för aktiebolag att vara komplementär kan bidraga till att förhindra att kommanditbolaget utnyttjas för skatteflykt. Kommittén intar därför den ståndpunkten att i princip endast fysisk person bör tillåtas som komplementär. I speciella undantagsfall kan det dock framstå som obilligt att aktiebolag inte får vara komplementär. Efter dispens av länsstyrelse bör därför aktiebolag tillåtas som komplementär. Kommittén anser att man i en framtida bolagslag bör föreskriva att kommanditdelägaren, vid krav från bolagsborgenärs sida eller då han eljest skall fullgöra sin insatsskyldighet, blir skyldig att betala beloppet, inte direkt till bolagsborgenär utan till bolaget. Om inbetalning av beloppet sker till bolaget torde nämligen konkurslagens återvinningsregler möjliggöra en mera rättvis fördelning av beloppet mellan borgenärerna. Kommittén anser inte att det föreligger tillräckliga skäl att i lag uppställa minimigränser för de insatser som skall göras av kommanditdelägare. Kommittén föreslår att den nya lagen skall innehålla en regel som innebär att kommanditdelägare inte skall behöva riskera att få taga på sig en förlustandel som överstiger insatsen. Kommittén föreslår att en kommanditdelägares död normalt inte skall utgöra likvidationsanledning.

Kommitténs bestämning av begreppet handelsbolag innebär en avsevärd inskränkning av användningsområdet för enkelt bolag. Även enligt kommitténs begreppsbestämning kan dock ett enkelt bolag förekomma – utöver då fysiska personer avtalat att i bolag driva jordbruk eller skogsbruk eller uthyrning som inte är underkastad bokföringsplikt – om den utövade

verksamheten inte är av ekonomisk art eller om bolagets verksamhet visserligen är av ekonomisk art men saknar yrkesmässighet. De handelsbolagsrättsliga reglerna om bolagsmännens inbördes rättsförhållanden, om bolagsborgenärernas företräde till bolagsförmögenheten och om bolagsmännens solidariska ansvar för bolagsskulderna har utformats med tanke på näringsidkande bolag. Reglerna torde ofta vara olämpliga för icke näringsidkande företag. Även i framtiden synes det därför vara behov av särskilda regler om enkla bolag. Dessa regler kan i stor utsträckning få överensstämma med de regler om enkla bolag som nu finns i BL. Kommittén håller fast vid BL:s utgångspunkt att det enkla bolaget endast innefattar ett obligationsrättsligt förhållande mellan bolagsmännen. Det finns inte skäl att i en framtida motsvarighet till 50 § BL föreskriva att användandet av kollektivbenämning som innehåller personnamn skall medföra solidariskt ansvar för de bolagsmän i enkelt bolag som godtagit användandet. En framtida motsvarighet till 50 § BL bör vidare stadga att solidariskt ansvar inte inträder om det visas att medkontrahent trots vilseledande kollektivbenämning insett eller bort inse att han ingick avtal med bolagsman i enkelt bolag. Med kommitténs bestämning av begreppet handelsbolag blir bestämmelsen i 51 § BL om solidariskt ansvar i vissa enkla bolag överflödig. Såsom ovan anförts kommer även i framtiden enkelt bolag att föreligga om två eller flera fysiska personer avtalat att i bolag driva jordbruk eller skogsbruk eller sådan uthyrning som inte är underkastad bokföringsplikt. Det kan inte uteslutas att delägarna i ett sådant enkelt bolag kan ha ett legitimt önskemål att få bolaget underkastat det handelsbolagsrättsliga regelsystemet. Även i framtiden bör därför enkelt bolag kunna övergå till att bli handelsbolag genom att registreras i handelsregistret. Därigenom vinnes också den fördelen att registreringsmyndigheten vid prövning av registreringsansökningen inte behöver ta ställning till huruvida fråga är om handelsbolag eller enkelt bolag.

Kommittén har inte funnit skäl att förbjuda användningen av handelsbolag för verksamhet i större skala. Ej heller har kommittén i fråga om sådana bolag ansett sig böra föreslå regler som begränsar avtalsfriheten då det gäller insatser, fördelning av årsresultatet eller rätten att taga lån från bolaget.

För att skapa förutsättningar för tillämpning av bestämmelserna i lagen (1976:351) om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar (LSA) även på anställda i handelsbolag anser kommittén att styrelse skall finnas i handelsbolag som inte är moderföretag och som under det senast förflutna räkenskapsåret här i landet har sysselsatt i genomsnitt minst 25 arbetstagare. Vad nu sagts bör äga motsvarande tillämpning på handelsbolag som är moderföretag, varvid antalet arbetstagare skall avse koncernen i dess helhet. Har skyldighet att ha styrelse inträtt bör inte skyldigheten att ha styrelse upphöra om därefter antalet anställda underskrider 25. Vid utformningen av reglerna om styrelse beaktar kommittén att obegränsat personligen ansvariga bolagsmän har ett mycket starkt intresse av att förvaltningsbeslut inte fattas mot deras vilja. Kommittén föreslår därför att i styrelsen skall ingå , utöver anställda, de bolagsmän som hade förvaltningsrätt i bolaget vid den tidpunkt då skyldighet att inrätta styrelse inträdde samt att varje obegränsat personligen ansvarig bolagsman som ingår i styrelsen skall ha rätt att inlägga veto mot av majoriteten fattat beslut. Reglerna i övrigt om styrelse har kommittén i stort sett utformat efter

mönster av 8 kap. ABL. Frågorna om vilka personer (utöver anställda) som skall ingå i styrelsen, med vilken röstmajoritet beslut i styrelsen skall fattas samt i vad mån vetorätt skall föreligga kan även regleras i bolagsavtal. Kommittén finner ej tillräckliga skäl föreligga att föreslå införande av lagregler om skyldighet att utse verkställande direktör i större handelsbolag. Styrelsen bör svara för bolagets organisation och förvaltning. Dock bör bolagsman som hade förvaltningsrätt då skyldigheten att inrätta styrelse uppkom, äga handha den löpande förvaltningen. Om samtliga bolagsmän går med på det bör styrelsen i stället kunna anförtro den löpande förvaltningen åt någon som inte är bolagsman med rätt att handha den löpande förvaltningen. Om handelsbolag, för vilket skyldighet att ha styrelse föreligger, träder i likvidation bör likvidationen alltid verkställas av en eller flera likvidatorer.

Förslaget till lag om årsredovisning, revision och koncerner, som avser andra företagsformer än aktiebolag och ekonomiska föreningar, saknar motsvarighet i gällande rätt.

Lagförslagets första kapitel behandlar frågor om årsredovisning. I enlighet med den terminologi som används inom aktiebolagsrätten avser kommittén med årsbokslut en officiell men inte offentlig redovisning och med årsredovisning en offentlig redovisning. Kommittén föreslår att den som enligt BFL har att upprätta årsbokslut också skall vara skyldig att upprätta årsredovisning om under räkenskapsåret i medeltal minst tio anställda sysselsatts i företaget eller om företaget ingår i koncern för vilken koncernredovisning skall avges. Kommittén har funnit det lämpligast med en publicitetsregel av innehåll att den årsredovisningsskyldige åläggs att efter anmodan av länsstyrelsen dit insända avskrift av årsredovisningshandlingarna. För att publiciteten skall tryggas föreslås länsstyrelsen bli skyldig att infordra avskrift av årsredovisningen på begäran av envar. Om för ett företag tillgångarnas nettovärde enligt balansräkningar för de två närmast föregående räkenskapsåren överstiger 1 000 basbelopp för den sista månaden av respektive räkenskapsår (även om antalet anställda skulle understiga tio) eller om för ett företag antalet anställda under var och ett av de två närmast föregående räkenskapsåren i medeltal överstigit 200 eller om ett företag ingår i koncern av sådan storlek som sagts nu föreslår kommittén att avskrift av årsredovisningen utan särskild anmaning insändes till länsstyrelsen. Årsredovisningen består av resultaträkning och balansräkning. Kommittén har funnit att årsredovisningen i stort sett bör ha samma innehåll som årsbokslutet. Den i BFL föreskrivna skyldigheten att till årsbokslut foga sammanställning över privata tillgångar och skulder bör dock inte äga tillämpning på årsredovisning. Vidare bör dispens kunna meddelas från skyldighet att öppet redovisa bruttoomsättningssumman. I kommitténs lagförslag föreslås en vidgad redovisningsplikt i vissa avseenden för sådana större årsredovisningsskyldiga företag som angivits ovan. Den vidgade redovisningsskyldigheten gäller i följande avseenden: Lagerreservens storlek och förändringar i denna skall särskilt uppges. Finansieringsanalys skall avges. För vissa anläggningstillgångar skall redovisning ske av deras anskaffningskostnad. Uppgifter om fastigheters taxeringsvärden skall lämnas. Särskild redovisning skall lämnas av bruttoresultatet för varje rörelsegren som drives väsentligen oberoende av andra rörelsegrenar. – Det föreslås vidare att i årsredovisningarna för ovan

angivna större företag och företag som ingår i ovan angivna större koncerner resultaträkningen och balansräkningen för närmast föregående räkenskapsår skall återges. För ovan angivna större företag och moderföretag i ovan angivna större koncerner uppställs krav på delårsrapporter.

Lagförslagets andra kapitel behandlar frågor om revision. Kommittén föreslår att kretsen av revisionsskyldiga företag får sammanfalla med den krets av företag som enligt kommitténs förslag bör avge årsredovisnng.

Om för ett företag tillgångarnas nettovärde enligt balansräkningar för de två senaste räkenskapsåren överstiger 1 000 basbelopp för den sista månaden av respektive räkenskapsår eller om för ett företag antalet anställda under vart och ett av de två senaste räkenskapsåren i medeltal överstigit 200 eller om ett företag utgör moderföretag i koncern av sådan storlek som nu sagts föreslår kommittén att revisorn skall vara auktoriserad. Föreskrifterna om revision i 10 kap. ABL tjänar för kommittén som förebild i fråga om kvalifikationskrav på revisor, revisorsjäv, tid för revisoruppdrag, ingripande av länsstyrelsen i vissa fall då revisor inte vederbörligen utsetts eller då revisor är obehörig samt i fråga om omfattningen av revisors granskningsuppgift och sättet för genomförande av denna uppgift. För de företagsformer som det här gäller anser inte kommittén att det är erforderligt att efter mönster av ABL föreskriva att en minoritet skall ha möjlighet att genom länsstyrelse få minoritetsrevisor eller granskare utsedd. Revisionsberättelsen bör offentliggöras i samma ordning som årsredovisningen.

Lagförslagets tredje kapitel behandlar frågor om koncerner. Med koncern avses här först och främst företagskombination i vilken moderföretaget är enskild firma med skyldighet att upprätta årsbokslut, eller annan bokföringspliktig juridisk person än aktiebolag eller ekonomisk förening. Om koncernen under det senast förflutna räkenskapsåret sysselsatt i medeltal minst tio anställda föreslår kommittén att koncernredovisning skall avges. Koncernredovisningsreglerna har utformats i huvudsaklig överensstämmelse med koncernredovisningsreglerna i ABL. Det föreslås att i moderföretag för varje räkenskapsår skall avges koncernredovisning bestående av koncernresultaträkning och koncernbalansräkning. Senast sex månader efter utgången av moderföretagets räkenskapsår skall moderföretaget insända avskrift av koncernredovisning och koncernrevisionsberättelse till den länsstyrelse där moderföretaget registreras.

Har fysisk eller juridisk person, som inte är skyldig att upprätta årsbokslut enligt BFL, under sin gemensamma ledning och ett bestämmande inflytande över två eller flera bokföringsskyldiga juridiska personer bildar dessa juridiska personer enligt den av kommittén föreslagna terminologin en sidoordnad koncern. Den fysiska eller juridiska person som har det bestämmande inflytandet över företagen i den sidoordnade koncernen och under vars gemensamma ledning företagen står föreslås bli skyldig att avge koncernredovisning om den sidoordnade koncernen under det senast förflutna räkenskapsåret sysselsatt i medeltal minst tio anställda. I likhet med kommittén föreslår i fråga om övriga koncerner bör koncernredovisning för sidoordnad koncern bli föremål för revision. Koncernredovisning och koncernrevisionsberättelse för sidoordnad koncern bör insändas till patent- och registreringsverket.

Lagförslagets fjärde och sista kapitel innehåller bestämmelser om föreläg-

gande och utdömande av vite samt om talan mot myndighets beslut.

I 4 § handelsregisterlagen (1974:157) föreslås bli införd en föreskrift av innehåll att handelsregistret skall innehålla uppgift angående vem som är styrelseledamot och vem som handhar den löpande förvaltningen, om styrelse tillsatts på grund av 5 kap. förslaget till lag om handelsbolag och enkla bolag.

I bilagan till expeditionskungörelsen (1964:618) föreslås bli införd en föreskrift som innebär att enskild, på vilkens begäran länsstyrelse beslutar infordra avskrift av årsredovisning, blir skyldig att erlägga en avgift på 50 kr.

A summary of the report

The report contains drafts of a new Act on Partnerships (*handelsbolag*) and *Enkla bolag* and of an Act on Annual Reports, Auditing, and Groups. The *enkelt bolag* is a simpler form of association than the English partnership.

Draft of new Act on Partnerships and *Enkla bolag*

Partnerships, limited partnerships and *enkla bolag* are regulated by the Act (1895:64, page 1) on Partnerships and *Enkla bolag*. Only minor amendments have been made to this Act in the past fifty years. This fact alone has been considered to be a reason for examining whether the Act provides for the needs especially of small business enterprises in the society of today. Furthermore the raising of the minimum share capital in limited liability companies from 5 000 to 50 000 crowns, decided upon in 1973 and entering fully into force on January 1, 1982, may be assumed to have the result that numerous small companies, which are today operated in limited liability form, will change to partnershipform.

The Committee's proposals concerning a new Act on Partnerships and *Enkla bolag* complies in many respects with the present legislation.

According to Swedish doctrine and practice a *bolag* is a legal relationship based on agreement between two or more persons who undertake to work for a common purpose. Thus the Swedish term *bolag* is in English closest to the term partnership and it answers to the French *société,* the German *Gesellschaft* and the Latin *societas*. The Committee finds it inadvisable to define the concept of a *bolag* in the text of a law. Nor has this been done in the present Act on Partnerships and *Enkla bolag*.

In chap. 1, § 1, first paragraph, of the draft the Committee defines a partnership as follows:

> A partnership exists if two or more persons have agreed to exercise in *bolag* activities entailing the obligation to keep books of account under the Act relating to the Keeping of Books of Account (1976:125).

The Committee thus sets up no requirement of a collective name of firm for the existence of a partnership.

The Committee does not consider that sufficient reasons exist to make a written partnership agreement a requirement of law.

As regards the mutual relations of the partners in a partnership the

Committee proposes that the present rules of shared right of administration and right of veto be retained. In the new Act it should be stipulated in the Committee's opinion that a fee shall be paid to a trading partner who participates in the administration even if no agreement on fees has been concluded. Interest on capital subscribed in the partnership should be calculated according to the rules of the Interest on Debts Act (1975:635) relating to interest on capital. A rule should furthermore be introduced to the effect that, during the life of the partnership, a partner shall not be entitled to assert against another partner a claim by reason of expenditure on the partnership's account, a claim for administration fee or a claim for interest on subscribed capital. According to the pattern of the Companies Act (1975:1385) the Committee suggests the introduction of a rule permitting apportionment of a partner's liability for damages in relation to a partnership.

In the Committee's view the legislator should attempt to facilitate the conclusion of such agreements as prescribe resignation from a partnership which would otherwise have entered into liquidation. The Committee therefore considers that an agreement on resignation when liquidation would otherwise have taken place should possess validity even if the grounds for compensation have not been stated in the agreement. The Committee considers, furthermore, that exclusion of a partner, despite absence of agreement thereon, should be possible under certain conditions among which that a fact of liquidation can be ascribed to the partner whose exclusion is in question.

The possibility of working with a one-man partnership should be limited by prescribing that the partnership shall be considered to have entered into liquidation at the latest six months after the number of partners has diminished to one.

The Committee considers that life-time partnership agreements should in principle be accepted. In the future as well, in the Committee's opinion, notice of immediate termination of a partnership agreement should be possible if an essential condition for the partnership's continuance is lacking. During liquidation handled by the partners the participation of all partners should be required for its administration regardless of the provisions of an earlier agreement. The Committee does not consider it appropriate that there should be a special period for entering of protest when the partners themselves have executed the distribution. As regards distribution performed by a specially appointed liquidator the Committee considers that the present period for protest should be reduced from one year to three months. The Committee suggests a rule that distribution shall be in written form. The absence of written form should render the distribution invalid.

To forbid the limited partnership form in Sweden would be to depart from international practice. In the Committee's opinion, moreover, it cannot be ruled out that the limited partnership may have a significanse for the capital supply of small enterprises. The Committee therefore considers that the limited partnership form should be permissible also in the future.

For assurance of a certain credit base for a limited partnership, only a physical person or a limited liability company should be eligible as general partner. The Committee has also found that prohibition for a limited liability company to be general partner may contribute to prevention of the limited

partnership being used for tax evasion. The Committee's standpoint therefore is that in principle only a physical person should be allowed to be a general partner. A limited liability company should, however, in exceptional cases be accepted as general partner after a grant of exemption by a county administrative board. The Committee considers that the new Act should prescribe that a partner in a limited partnership, in the event of a claim from a creditor of the partnership or otherwise when he is to fulfil his capital obligation, shall be under a duty to pay the amount, not directly to the creditor but to the partnership. For, if the payment is made to the partnership, the recovery rules of the Bankruptcy Act should permit a juster distribution of the amount between the creditors. The Committee does not consider that sufficient reasons exist to establish by law minimum limits for the capital to be subscribed by partners of limited partnerships.

The Committee's definition of the term partnership implies a considerable restriction of the field of application for a *enkelt bolag*. But a *enkelt bolag* may occur also, according to the Committee's definition, both when physical persons have agreed jointly to conduct agriculture or forestry, or letting out on hire which is not subject to the obligation to keep books of accounts, and in the case of a association which does not pursue a trade. The legal rules governing partnerships were formulated with a view to associations pursuing a trade. The rules would appear often to be unsuited to associations not pursuing a trade. In the future as well, therefore, there should be a need for special rules governing *enkla bolag*. In the Committee's opinion these rules can to a large extent comply with those governing *enkla bolag* in the present Act on Partnerships and *Enkla bolag*. In the future as well a *enkelt bolag* should be convertible into a partnership by entry in the Trade Register.

The Committee has not found reason to forbid the use of the partnership form for operations on a large Scale. Nor, in respect of such associations, has the Committee considered it should propose rules limiting the freedom of agreements concerning capital subscriptions, distribution of annual profit, or the right to take a loan from the enterprise.

To create the conditions necessary for application of the provisions of the Act (1976:351) on Representation of Employees on the Board of Directors in Limited Liability Companies and Incorporated Associations to employees also in partnerships, the Committee considers that a board of directors shall exist in a partnership which is not a parent enterprise and which, in the past financial year, has employed on an average at least 25 persons. This should be correspondingly applicable to a partnership which is a parent enterprise, in which case the number of employees shall relate to the group in its entirety. In the formulation of rules governing boards of directors the Committee takes note of the fact that partners with unlimited personal liability have a very strong interest in ensuring that administrative decisions are not taken against their will. The Committee therefore suggests that the board of directors shall comprise, apart from employees, the partners who had an administrative right in the company at the time when the obligation to establish a board of directors occurred and that every partner with unlimited personal liability on the board shall be entitled to interpose his veto on a decision taken by the majority. The rules in other respects concerning the board of directors have been formulated by the Committee roughly on the pattern of chap. 8 of the

Companies Act. The Committee finds no sufficient reason to exist to propose the introduction of rules concerning the obligation to appoint a managing director in a partnership.

Draft Act on Annual Reports, Auditing, and Groups

Current legislation contains rules governing annual reports and auditing of limited liability companies, incorporated associations, insurance companies and banking institutes. Rules governing group companies exist in the Companies Act and in insurance legislation. The latter rules presuppose that the parent company is a limited liability company or insurance company. The Committee's draft act on annual reports, auditing and groups relates to other enterprise forms than the aforementioned.

The first chapter of the draft deals with matters relating to annual reports. In accordance with the terminology used in the Companies Act the Committee means by annual accounts (*årsbokslut*) an official but not public report and by annual report (*årsredovisning*) a public report. The Committee proposes that an enterprise which, under the Act relating to the Keeping of Books of Account, shall draw up annual accounts shall also be obliged to draw up an annual report if during the financial year an average of at least ten persons have been employed in the enterprise or if the enterprise forms part of a group for which consolidated statements are to be issued. The Committee deems most appropriate to be a publicity rule to the effect that an enterprise under obligation to publish an annual report shall, on request by the county administrative board, submit to it a copy of the annual report documents. To ensure publicity it is suggested that county administrative boards be under the obligation to demand a copy of an annual report at the request of whom soever it may be. If the net value of an enterprise's assets according to the balanse sheets for the two preceding financial years exceeds 1 000 times the base amount for the last month of the respective financial years (even if the number of employees is less than ten) or if the number of an enterprise's employees during the last two financial years has on average exceeded 200, or if an enterprise forms part of a group of such size as aforementioned, the Committee proposes that a copy of the annual report be submitted to the county administrative board without special reminder. The Committee deems that an annual report should have roughly the same content as the annual accounts. The obligation prescribed in the Act relating to the Keeping of Books of Account to incorporate with the annual accounts a list of private assets and liabilities should, however, not be applicable to the annual report. The Committee proposes an extended duty of reporting in certain respects for the aforesaid larger enterprises; also that these enterprises and parent enterprises of the aforesaid larger groups should issue part-year reports in addition.

The second chapter of the draft act deals with matters relating to auditing. The Committee suggests that the range of enterprises with audit obligation should coincide with that of enterprises which, according to the Committee's proposal, should issue annual reports. In its formulation of the rules for auditing, the provisions of the Companies Act relating to auditing have served as pattern. The auditors' report should be published in the same way as

the annual report.

The third chapter of the draft act deals with matters relating to groups. By group is here meant first and foremost a combine in which the parent enterprise is a single trader with the obligation to draw up annual accounts or a juridical person with bookkeeping obligation other than a limited liability company or incorporated association. If, in the past financial year, the group has employed on average at least ten persons, the Committee proposes that a consolidated report shall be issued. The rules for consolidated reports have been formulated mainly in conformity with those contained in the Companies Act. At the latest six months after the end of the parent enterprise's financial year the parent enterprise shall submit a copy of the consolidated report and auditors' report thereon to county administrative board where the parent enterprise is registered.

If a physical or juridical person not under obligation to draw up annual accounts under the Act relating to Keeping of Books of Account has under his management, and a controlling influence over, two or more juridical persons with bookkeeping obligation, these juridical persons form in the terminology proposed by the Committee a collateral group (*sidoordnad koncern*). It is suggested that the physical or juridical person having the controlling influence over the collateral group, and under whose management they are, shall be obliged to submit a consolidated report if the collateral group has employed on average at least ten persons in the past financial year. In the same way as proposed by the Committee concerning other forms of group the consolidated report for a collateral group should be subject to audit. Consolidated reports and auditors' reports thereon for a collateral group should be submitted to the National Patent and Registration Office.

Författningsförslag

1 Förslag till Lag om handelsbolag och enkla bolag

Härigenom föreskrives följande.

1 kap. Inledande bestämmelser

1 § Handelsbolag föreligger, om två eller flera avtalat att i bolag utöva verksamhet som medför bokföringsplikt enligt bokföringslagen (1976:125).

Om skyldighet för handelsbolag att i ansökan om registrering lämna uppgift om bl. a. firma finns bestämmelser i handelsregisterförordningen (1974:188). Bestämmelser om firma finns i firmalagen (1974:156) och handelsregisterlagen (1974:157).

2 § Kommanditbolag är handelsbolag i vilket bolagsman förbehållit sig att ej svara för bolagets förbindelser med mera än han insatt eller åtagit sig att insätta i bolaget. Sådan bolagsman kallas kommanditdelägare. Annan bolagsman i kommanditbolag kallas komplementär.

3 § Enkelt bolag föreligger, om två eller flera avtalat att i bolag utöva verksamhet som ej medför bokföringsplikt enligt bokföringslagen (1976:125).

Enkelt bolag övergår till att bli handelsbolag genom att föras in i handelsregister.

4 § Handelsbolag men ej enkelt bolag kan förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter samt kan söka, kära och svara inför domstol eller annan myndighet.

5 § Denna lag är ej tillämplig på aktiebolag och partrederi.

2 kap. Handelsbolag

Bolagsmännens inbördes rättigheter och skyldigheter

1 § Bolagsmännens inbördes rättigheter och skyldigheter under bolagets bestånd bestäms genom avtal. Bestämmelserna i 2–4 och 6–16 §§ tillämpas endast i den mån bolagsmännen ej avtalat annat.

2 § För att ny bolagsman skall få inträda i bolaget fordras samtycke av samtliga bolagsmän.

3 § Varje bolagsman är berättigad att vidtaga åtgärd i förvaltningen av bolagets angelägenheter, om ej förbud inlägges mot åtgärden av annan bolagsman som ej är utesluten från förvaltningen.

Åtgärd som är främmande för bolagets ändamål får vidtagas endast med samtliga bolagsmäns samtycke. Förvaltningsberättigad bolagsman äger dock att till allmännyttigt eller därmed jämförligt ändamål använda tillgång som med hänsyn till bolagets ställning är av ringa betydelse.

Skall förvaltningen eller viss del därav på grund av avtal handhas av flera bolagsmän gemensamt, får åtgärd som ej tål uppskov vidtagas fastän bolagsman ej deltagit i gemensamt beslut om åtgärden, om bolagsmannen ej hunnit tillkallas eller om han till följd av sjukdom eller annan orsak är oförmögen att deltaga i förvaltningen av bolagets angelägenheter.

I 5 kap. finns bestämmelser om styrelse i vissa handelsbolag.

4 § Har genom bolagsavtal uppdragits åt bolagsman att handha förvaltningen eller viss del därav, får han skiljas från uppdraget eller avsäga sig detta endast om viktig grund för skiljandet eller avsägelsen föreligger.

5 § Även bolagsman som är utesluten från förvaltningen, har rätt att granska bolagets räkenskaper samt i övrigt erhålla kännedom om bolagets angelägenheter.

Den i första stycket angivna kontrollrätten får ej utövas vid någon för bolaget särskilt olämplig tid eller på något för bolaget särskilt olämpligt sätt.

6 § För varje räkenskapsår skall bolagsman tillgodoräknas dels skäligt arvode för förvaltning av bolagets angelägenheter, dels ränta på sin vid räkenskapsårets början behållna insats. Räntan skall beräknas enligt en räntefot som motsvarar det vid räkenskapsårets början gällande diskontot med ett tillägg av två procentenheter.

7 § Överskott eller brist som föreligger sedan bolagsmännen tillgodoräknats vad som tillkommer dem enligt 6 § anses som vinst eller förlust för räkenskapsåret.

8 § Vinst eller förlust fördelas mellan bolagsmännen efter huvudtalet.

Är viss grund avtalad för fördelningen endast av vinst eller endast av förlust, gäller samma grund vid fördelningen av såväl vinst som förlust.

9 § Sedan årsbokslut upprättats, är bolagsman berättigad att få ut vad som tillgodoförts honom enligt 6 eller 8 §. Om brist uppkommit i hans insats, skall dock det belopp innehållas som behövs för att fylla bristen.

10 § Vad bolagsman har rätt att lyfta för ett räkenskapsår skall läggas till hans insats, om han inte före utgången av följande räkenskapsår begagnar sig av lyftningsrätten. Insatsen får dock ej ökas därigenom utöver avtalat belopp

mot annan bolagsmans bestridande.

11 § Bolagsman är ej skyldig att på begäran av de övriga bolagsmännen öka sin insats i bolaget utöver avtalat belopp.

12 § Under bolagets bestånd har bolagsman ej rätt att mot annan bolagsman göra gällande fordran på grund av kostnad för bolagets räkning, fordran på förvaltningsarvode eller fordran på ränta på insats.

13 § Har bolagsman haft nödig eller nyttig kostnad för bolagets räkning, är han berättigad till ränta på därigenom uppkommen fordran från den dag fordringen kom till. Räntan beräknas enligt 5 § räntelagen (1975:635) för tiden fram till dess ränta skall utgå enligt 6 § räntelagen till följd av 3 eller 4 § samma lag.

Försummar bolagsman att göra avtalat tillskott eller att redovisa influtna medel, skall han betala ränta beräknad enligt 6 § räntelagen från den dag tillskottet eller redovisningen bort ske.

14 § Bolagsman som uppsåtligen eller av oaktsamhet skadar bolaget vid fullgörande av sina uppgifter skall ersätta skadan. Skadeståndet kan jämkas efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens beskaffenhet, skadans storlek och omständigheterna i övrigt.

Skall flera ersätta samma skada, svarar de solidariskt för skadeståndet i den mån ej skadeståndsskyldigheten jämkats för någon av dem enligt första stycket. Vad någon utgivit i skadestånd får sökas åter av de andra efter vad som är skäligt med hänsyn till omständigheterna.

15 § Talan för bolagets räkning mot bolagsman om skadestånd på grund av beslut eller åtgärd under ett räkenskapsår skall väckas, om talan föres i bolagsmans namn, sist ett år från det årsbokslutet blev tillgängligt för sistnämnde bolagsman och, om talan föres i bolagets namn, sist ett år från det årsbokslutet blev tillgängligt för samtliga bolagsmännen.

Har tiden för talan försuttits enligt första stycket, kan likväl talan väckas, om i årsbokslut eller eljest till bolagsmännen ej lämnats i väsentliga hänseenden riktiga och fullständiga uppgifter angående beslut eller åtgärd varpå talan grundas. Talan som avses i detta stycke kan dock ej väckas sedan tre år förflutit från utgången av det räkenskapsår då beslut eller åtgärd varpå talan grundas fattades eller vidtogs.

Utan hinder av första eller andra stycket kan skadeståndstalan som grundas på brott föras mot bolagsman.

16 § Bolagsman som vill klandra årsbokslut skall väcka talan senast ett år efter det årsbokslutet blev tillgängligt för honom.

Bolagets och bolagsmännens förhållande till tredje man

17 § Om ej annat avtalats eller följer av 31 §, företräder var och en av bolagsmännen bolaget. Bolagsman som visat trolöshet i bolagets angelägen-

heter kan på talan av annan bolagsman av domstol skiljas från rätten att företräda bolaget. Domstolens avgörande får verkställas utan hinder av att det ej äger laga kraft.

18 § Har bolagsman som företagit rättshandling för bolaget överskridit sin befogenhet, är rättshandlingen ej gällande mot bolaget, om den mot vilken rättshandlingen företogs insåg eller bort inse att befogenheten överskreds.

19 § Prokura får meddelas endast av samtliga bolagsmän i förening. Varje bolagsman som är behörig att företräda bolaget kan återkalla prokura.

Första stycket gäller ej, om annat avtalats mellan bolagsmännen.

I övrigt finns bestämmelser om prokura i prokuralagen (1974:158).

20 § Bolagsmännen svarar solidariskt för bolagets förpliktelser.

I bolagsmans konkurs skall utdelning för bolagsborgenärs fordran beräknas på fordringens belopp efter avdrag för vad bolagsborgenären kan få ut av bolaget.

21 § Överlåter bolagsman utan övriga bolagsmäns samtycke sin andel i bolaget till annan eller utmäts och försäljs andelen, har överlåtelsen eller försäljningen följande verkan mot bolaget. Bolagsmannens rättsinnehavare har rätt att under bolagets bestånd få ut vad bolagsmannen enligt 9 § haft rätt att lyfta och att vid bolagsskifte få ut den del av behållna tillgångar som belöper på bolagsmannen. Rättsinnehavaren har samma rätt som bolagsmannen att säga upp bolaget eller eljest kräva dess upplösning.

I bolagsavtalet kan intagas förbehåll att bolagsman eller annan skall vara berättigad att lösa rättighet som enligt första stycket övergår till ny innehavare. Förbehållet skall ange

1. vilka som är lösningsberättigade och, om lösningsrätt ej skall kunna utövas vid vissa fång, vilka slags fång som sålunda undantagits,

2. den ordning i vilken lösningsrätten tillkommer de lösningsberättigade inbördes,

3. den tid, ej överstigande två månader från anmälan hos den uppgivne lösningsberättigade om rättighets övergång, inom vilken lösningsanspråk skall framställas hos bolaget, och

4. den tid inom vilken lösen skall erläggas, vilken tid ej får överstiga en månad räknat från den tidpunkt då lösenbeloppet blev bestämt.

Skulle tillämpningen av föreskrift i bolagsavtalet rörande lösenbelopp bereda någon otillbörlig fördel, kan jämkning ske.

Om ej annat föreskrives i bolagsavtalet, prövas tvist om lösningsrätt och om lösenbeloppets storlek av tre skiljemän enligt lagen (1929:145) om skiljemän.

Innan det visar sig att lösningsrätten ej begagnas, kan den till vilken rättigheterna enligt första stycket övergått icke utöva annan av fånget härflytande rätt gentemot bolaget än att få ut vad som under bolagets bestånd fångesmannen enligt 9 § skulle haft rätt att lyfta.

22 § Inträder ny bolagsman i bolaget, svarar han även för bolagets dessförinnan ingångna förbindelser. Bolagsman som avgår svarar ej för de bolagets

förbindelser som uppkommer efter avgången, om bolagets medkontrahent kände till eller bort känna till avgången.

23 § Om handelsbolag försättes i konkurs, kan fordran mot bolaget, trots att fordringen eljest ej är förfallen till betalning, genast göras gällande mot bolagsmännen.

Bolagets likvidation och upplösning

24 § Bolagsavtal kan träffas för bestämd eller obestämd tid eller för bolagsmans livstid.

Har handelsbolag slutits för obestämd tid, kan bolagsman uppsäga bolaget när som helst. Om ej annan uppsägningstid avtalats, skall bolaget i sådant fall träda i likvidation sex månader efter uppsägningen.

Har handelsbolag slutits för bestämd tid och fortsättes det efter utgången av den tiden, anses bolaget därefter slutet för obestämd tid.

25 § Bolagsman är berättigad att kräva att bolaget genast träder i likvidation, om annan bolagsman väsentligt åsidosätter sina skyldigheter enligt bolagsavtalet eller om eljest viktig grund för bolagets upplösning föreligger.

26 § Dör bolagsman, skall, om ej annat avtalats eller följer av 29 eller 30 §, bolaget genast träda i likvidation.

27 § Försättes bolagsman i konkurs, skall, om ej annat följer av 29 eller 30 §, bolaget genast träda i likvidation.

28 § Handelsbolag i vilket antalet bolagsmän nedgått till en anses ha trätt i likvidation senast sex månader efter det att detta förhållande inträffat.

29 § Bolagsmännen får avtala att bolagsman eller hans rättsinnehavare skall utträda ur bolaget i stället för att bolaget skall träda i likvidation, om likvidationsgrund enligt 24–27 §§ inträffar. Sådant avtal gäller ej mot bolagsmans konkursbo såvida ej konkursboet biträtt avtalet.

30 § Om likvidationsgrund enligt 24–27 §§ föreligger, kan i stället för att bolaget träder i likvidation den bolagsman till vilken likvidationsgrunden är att hänföra uteslutas. För att uteslutning skall få ske måste följande iakttagas. De övriga bolagsmännen skall vara ense om att uteslutning skall ske. Den bolagsman som begäres utesluten skall erhålla ett lösenbelopp motsvarande vad som kan antagas att han skulle ha erhållit om bolagsskifte i stället ägt rum. Den bolagsman som begäres utesluten har rätt att kräva att säkerhet ställes för att hans ansvar för bolagets förbindelser ej tas i anspråk i större omfattning än som kan antagas ha blivit avtalat mellan bolagsmännen eller bestämt av likvidator om bolagsskifte i stället ägt rum.

Första stycket gäller ej, om annat avtalats mellan bolagsmännen.

31 § Under likvidationen vidtages förvaltningsåtgärd av alla bolagsmännen i förening, om ej annat avtalats eller särskild likvidator förordnats. Vad som

sagts nu gäller även rätten att företräda bolaget.

Bolagsman har rätt att under likvidationen låta sig företrädas av ombud vid medverkan i bolagets angelägenheter, om ej annat avtalats mellan bolagsmännen.

Under likvidationen får endast ett ombud eller en ställföreträdare företräda dödsbo efter bolagsman, om ej annat avtalats mellan bolagsmännen.

32 § Bestämmelserna i 5 § gäller under likvidation.

Om ej annat avtalats, gäller under likvidation i fråga om bolagsmännens inbördes rättigheter och skyldigheter 2 §, 3 § tredje stycket, 4, 6, 8 och 12–16 §§. Bestämmelserna i 3 § tredje stycket och 4 § gäller dock ej, om särskild likvidator förordnats.

33 § När bolaget trätt i likvidation, skall bolagets egendom förvandlas till pengar så snart det kan ske genom försäljning på offentig auktion eller på annat sätt i den mån det behövs för likvidationen. Bolagets rörelse får fortsättas, om det behövs för en ändamålsenlig avveckling eller för att de anställda skall få skäligt rådrum för att skaffa ny anställning.

34 § Om ej annat avtalats mellan bolagsmännen, får tillgångarna ej skiftas innan alla kända skulder blivit betalda eller erforderliga medel avsatts för sådan betalning. Ur de behållna tillgångarna har varje bolagsman rätt att återfå sin behållna insats enligt senaste årsbokslut eller, om inget årsbokslut ägt rum, vad han inbetalat till bolaget som insats. Räcker behållningen ej till, räknas bristen som förlust. Uppstår överskott, utgör detta slutlig vinst.

35 § Har handelsbolag i vilket antalet bolagsmän nedgått till en trätt i likvidation får endast sådana rättshandlingar eller andra åtgärder företagas som tjänar avvecklingsändamålet eller som erfordras med anledning av att bolagets rörelse fortsättes för att de anställda skall få skäligt rådrum att skaffa ny anställning.

Annan rättshandling än som avses i första stycket får åberopas mot bolaget av den mot vilken rättshandlingen företogs endast om han varken kände till eller bort känna till att rättshandlingen ej var sådan som avses i första stycket.

36 § Bolagsskifte skall ske i skriftlig form. Sker skiftet i annan form, är det ogiltigt.

37 § Är det sannolikt att likvidationen oskäligt uppehålles eller eljest utföres på sådant sätt att bolagsmans rätt därigenom äventyras, får domstol på ansökan av bolagsmannen förordna att likvidationen skall verkställas av en eller flera likvidatorer som utses av domstolen.

Ansökan som avses i första stycket skall inges till rätten i den ort, där bolaget har sitt hemvist. Ansökningen skall innehålla uppgift om samtliga bolagsmäns namn och adress. De bolagsmän som ej deltagit i ansökningen skall delges denna på det sätt som är föreskrivet om stämning i tvistemål och beredas tillfälle att yttra sig över ansökningen.

Bolagsman får utses till likvidator.

Likvidator som ej är bolagsman skall vara svensk medborgare och bosatt i Sverige, om ej regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer för särskilt fall tillåter annat. Likvidator som ej är bolagsman får ej vara omyndig eller i konkurs.

Mot myndighets beslut enligt fjärde stycket första meningen föres talan hos regeringen genom besvär.

38 § Har flera likvidatorer blivit utsedda, skall de handha uppdraget gemensamt, om ej rätten finner skäligt förordna att uppdraget skall delas på visst sätt mellan dem.

Likvidator kan när som helst entledigas av rätten. Är bolagsmännen ense om att återtaga likvidationen, skall rätten återkalla förordnande för likvidator.

Beslut om förordnande eller entledigande av likvidator går i verkställighet utan hinder av att det ej äger laga kraft.

39 § Likvidator skall med iakttagande av bestämmelserna i 33 och 34 §§ genomföra likvidationen i bolagsmännens ställe.

Likvidator som ej är bolagsman får ej handlägga fråga rörande avtal mellan honom och bolaget. Ej heller får han handlägga fråga om avtal mellan bolaget och tredje man, om han har ett väsentligt intresse i frågan, som kan vara stridande mot bolagets. Med avtal jämställes rättegång eller annan talan.

40 § Likvidator är berättigad till skäligt arvode och ersättning för kostnader för utförande av sitt uppdrag.

41 § Sedan likvidator fullgjort sitt uppdrag skall han så snart det kan ske avge slutredovisning för sin förvaltning genom förvaltningsberättelse rörande likvidationen i dess helhet. Berättelsen skall även innehålla redogörelse för bolagsskiftet. Vid berättelsen skall fogas redovisningshandlingar för hela likvidationstiden.

42 § Bestämmelserna i 14 och 15 §§ har motsvarande tillämpning i fråga om skadeståndsskyldighet för likvidator. Bestämmelserna i 15 § om årsbokslut skall i stället gälla likvidators slutredovisning.

43 § Om bolagsskifte förrättats av likvidator, har bolagsman rätt att klandra skiftet genom att väcka talan mot övriga bolagsmän inom tre månader från det slutredovisningen blev tillgänglig för honom.

44 § Då skifte ägt rum eller, om likvidationen handhafts av likvidator, då slutredovisningen blivit tillgänglig för bolagsmännen, är bolaget upplöst.

Om bolaget är försatt i konkurs och denna avslutas utan överskott, är bolaget upplöst när konkursen avslutas. Finnes överskott, skall bolaget träda i likvidation.

45 § Om tillgång yppas för bolaget efter dess upplösning eller om talan väckes mot bolaget eller eljest behov uppkommer av likvidationsåtgärd, skall likvidationen fortsättas.

3 kap. Kommanditbolag

1 § Samtliga bolagsmän får ej vara kommanditdelägare. Endast fysisk person får vara komplementär, om ej annat följer av tredje stycket.

Åsidosättes föreskrifterna i första stycket, anses bolaget därefter som handelsbolag enligt 2 kap.

Den länsstyrelse som är registreringsmyndighet för kommanditbolaget kan medge att aktiebolag får vara komplementär, om synnerliga skäl därtill föreligger.

Mot länsstyrelses beslut enligt tredje stycket föres talan hos kammarrätt genom besvär.

2 § Om ej annat avtalats, får kommanditdelägare ej vid bolagets upplösning eller då han utträder ur bolaget påföras förlust som överstiger vad han insatt eller åtagit sig att insätta i bolaget.

3 § Om ej annat avtalats, har kommanditdelägare ej rätt att deltaga i förvaltningen av bolagets angelägenheter. Vid vidtagande av förvaltningsåtgärd under likvidation gäller dock 2 kap. 31 §.

4 § Om ej genom avtal bestämts efter vilken grund kommanditdelägare skall deltaga i vinst och förlust och bolagsmännen ej heller kan enas därom, ankommer det på rätten att avgöra denna fråga efter skälighet.

5 § Den i 2 kap. 5 § angivna kontrollrätten gäller för kommanditdelägare endast i den mån annat ej avtalats mellan bolagsmännen.

6 § Kommanditdelägare är ej behörig att företräda bolaget.

Rättshandling som kommanditdelägare företar för bolaget blir dock bindande för detta, om den mot vilken rättshandlingen företogs varken insåg eller bort inse att den som företog rättshandlingen var kommanditdelägare.

7 § Kommanditdelägare fullgör sin skyldighet att svara för bolagets förpliktelser genom att inbetala sin utfästa insats till bolaget.

På begäran av den som har till betalning förfallen fordran mot bolaget är kommanditdelägare skyldig att inbetala sin utfästa insats till bolaget.

Kommanditdelägares utfästa insats anses som ej inbetald i den mån han återtagit något av insatsen eller, innan brist i insatsen blivit fylld, lyft vad som tillgodoförts honom enligt 2 kap. 6 eller 8 §.

8 § Om kommanditbolaget ingår avtal med tredje man som vid avtalets ingående varken kände till eller bort känna till att förbehåll enligt 1 kap. 2 § skett, svarar kommanditdelägare såsom komplementär för bolagets genom avtalet uppkomna förbindelser.

Om avtal ingås för bolagets räkning och därvid med kommanditdelägares vetskap och vilja firma användes som ej innehåller ordet "kommanditbolag" gäller följande om kommanditdelägarens ansvar. Kommanditdelägaren svarar såsom komplementär gentemot den med vilken avtalet ingicks, även

om denne på grund av 19 § handelsregisterlagen (1974:157) skall anses ha vetskap om att förbehåll skett enligt 1 kap. 2 §.

9 § Nedsättes det belopp med vilket kommanditdelägare svarar enligt 1 kap. 2 § på grund av överenskommelse mellan bolagsmännen, är nedsättningen utan verkan i fråga om förpliktelse vid vars tillkomst medkontrahenten varken kände till eller bort känna till nedsättningen.

10 § Om ej annat avtalats, medför kommanditdelägares död ej att bolaget skall träda i likvidation.

11 § I övrigt gäller för kommanditbolag bestämmelserna i 2 och 5 kap.

4 kap. Enkelt bolag

Bolagsmännens inbördes rättigheter och skyldigheter

1 § Bolagsmännens inbördes rättigheter och skyldigheter under bolagets bestånd bestäms genom avtal. Bestämmelserna i 2–4 §§ tillämpas endast i den mån bolagsmännen ej avtalat annat.

2 § Bestämmelserna i 2 kap. 2, 4, 5, 8, 11, 13 och 14 §§ har motsvarande tillämpning. Bestämmelserna i 2 kap. 14 § om skada för bolaget gäller skada för annan bolagsman.

3 § För vidtagande av åtgärd i förvaltningen av bolagets angelägenheter kräves samtycke av samtliga bolagsmän. Dock har 2 kap. 3 § tredje stycket motsvarande tillämpning.

Har bolagsmännen avtalat att förvaltningsåtgärd får vidtagas utan samtycke av samtliga bolagsmän, får åtgärden dock ej vidtagas om förbud inlägges av bolagsman som ej är utesluten från förvaltningen.

4 § Talan för bolagsmans räkning mot annan bolagsman om skadestånd skall väckas sist tre år efter utgången av det år då beslut eller åtgärd varpå talan grundas fattades eller vidtogs.

Utan hinder av första stycket kan skadeståndstalan som grundas på brott föras mot bolagsman.

Bolagsmännens förhållande till tredje man

5 § Genom avtal som slutes på bolagsmännens vägnar eller under benämning varmed bolagsmännen samfällt betecknas blir endast bolagsman som deltagit i avtalet berättigad eller förpliktad i förhållande till medkontrahenten.

Har flera bolagsmän deltagit i avtalet, åtnjuter de efter huvudtalet lika rätt i förhållande till medkontrahenten och svarar de solidariskt för vad som utfästs. Vad som sagts nu gäller ej, om annat bestämts i avtalet.

6 § Används vid avtals ingående sådan benämning som anges i 5 § första

stycket, får ej benämningen innehålla något av orden "handelsbolag", "aktiebolag" eller "förening". Om så ändå sker, svarar de bolagsmän med vilkas vetskap och vilja det skett solidariskt för uppkommande förbindelser gentemot den som varken insåg eller bort inse att avtalet ingicks med bolagsman i enkelt bolag.

Bolagets likvidation och upplösning

7 § Under bolagets likvidation har i fråga om bolagsmännens inbördes rättigheter och skyldigheter 2 kap. 2, 4, 5, 8, 13 och 14 §§ samt detta kapitel 3 och 4 §§ motsvarande tillämpning, om ej annat avtalats. Vad som sagts nu om 2 kap. 4 § och detta kapitel 3 § gäller dock ej, om särskild likvidator förordnats.

I övrigt har i fråga om bolagets likvidation och upplösning följande bestämmelser motsvarande tillämpning, nämligen 2 kap. 24–27, 29 och 30 §§, 31 § andra och tredje styckena, 33 § första meningen, 34 och 36 §§, 37 § första stycket, andra stycket andra och tredje meningarna samt tredje stycket, 38–43 §§, 44 § första stycket ävensom 45 §.

8 § Ansökan om förordnande av likvidator skall inges till rätten i den ort där någon av bolagsmännen har sitt hemvist. Föreligger sådana ansökningar vid skilda domstolar, skall den ansökan som inkom senare ej upptagas till prövning.

9 § Likvidator är behörig att företaga rättshandling på bolagsmännens vägnar endast i den mån det behövs för att bolagsmännens för bolaget avsedda tillgångar skall kunna förvandlas till pengar enligt 2 kap. 33 §. Överskrider likvidator sin behörighet, är rättshandlingen dock bindande för bolagsmännen, om tredje man varken insåg eller bort inse att behörigheten överskreds.

5 kap. Styrelse för handelsbolag

1 § Handelsbolag som under det senast förflutna räkenskapsåret sysselsatt i genomsnitt minst 25 arbetstagare här i landet skall ha en styrelse. Är handelsbolag moderföretag i koncern, skall antalet arbetstagare avse koncernen i dess helhet.

Styrelsen tillsättes av bolagsmännen.

2 § Sedan skyldighet att ha styrelse inträtt på grund av 1 § förändras ej skyldigheten, om därefter antalet anställda underskrider 25.

3 § I styrelsen skall ingå de bolagsmän som är förvaltningsberättigade då skyldighet att ha styrelse uppkommer, om ej annat föreskrives i bolagsavtalet.

Bestämmelserna i detta kapitel om styrelseledamot gäller i tillämpliga delar om suppleant.

4 § Styrelseledamot som ej är bolagsman skall vara svensk medborgare och

bosatt i Sverige, om ej regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer för särskilt fall tillåter annat. Styrelseledamot som ej är bolagsman får ej vara omyndig eller i konkurs.

Mot myndighets beslut enligt första stycket första meningen föres talan hos regeringen genom besvär.

5 § Styrelsen svarar för bolagets organisation och förvaltningen av bolagets angelägenheter. Bolagsman som var förvaltningsberättigad då styrelsen utsågs har rätt att handha den löpande förvaltningen enligt riktlinjer som styrelsen meddelar, om ej annat föreskrives i bolagsavtalet. Bolagsman som har rätt att handha den löpande förvaltningen får inlägga förbud mot åtgärd i denna förvaltning som annan sådan bolagsman vidtar.

Styrelsen kan anförtro den löpande förvaltningen åt annan person än sådan bolagsman som avses i första stycket, om så föreskrives i bolagsavtalet.

Den som handhar den löpande förvaltningen får utan styrelsens bemyndigande vidtaga åtgärd som med hänsyn till omfattningen och arten av bolagets verksamhet är av osedvanlig beskaffenhet eller av stor betydelse, om styrelsens beslut ej kan avvaktas utan väsentlig olägenhet för bolagets verksamhet. I sådant fall skall styrelsen så snart som möjligt underrättas om åtgärden.

6 § Inom styrelsen skall en ledamot vara ordförande. Styrelsen väljer ordförande, om ej annat föreskrives i bolagsavtalet. Vid lika röstetal avgöres valet genom lottning.

Ordföranden skall tillse att sammanträde hålles när det behövs. Om styrelseledamot fordrar att styrelsen sammankallas, skall sådan begäran efterkommas.

Vid styrelsens sammanträden skall föras protokoll som undertecknas eller justeras av ordföranden och, om styrelsen består av flera ledamöter, den ledamot styrelsen därtill utser. Styrelseledamot är berättigad att få avvikande mening antecknad till protokollet. Protokollen skall föras i nummerföljd och förvaras på betryggande sätt.

7 § Styrelsen är beslutför, om mer än hälften av hela antalet styrelseledamöter eller det högre antal som bolagsavtalet föreskriver är närvarande. Beslut i ärende får dock icke fattas, om ej såvitt möjligt samtliga styrelseledamöter dels fått tillfälle att deltaga i ärendets behandling, dels erhållit tillfredsställande underlag för att avgöra ärendet. Har styrelseledamot förfall och finnes suppleant som skall inträda i hans ställe, skall denne beredas tillfälle att inträda.

Som styrelsens beslut gäller den mening för vilken vid sammanträde mer än hälften av de närvarande röstar eller vid lika röstetal den mening som biträdes av ordföranden, om ej bolagsavtalet föreskriver särskild röstmajoritet. Är styrelsen icke fulltalig, skall de som röstar för beslutet dock utgöra mer än en tredjedel av hela antalet styrelseledamöter, om ej annat föreskrives i bolagsavtalet.

Bolagsman som ingår i styrelsen och som har obegränsat personligt ansvar för bolagets förpliktelser har rätt att inlägga förbud mot beslut som styrelsen fattat, om ej annat föreskrives i bolagsavtalet. Är den som önskar inlägga

förbudet närvarande vid det sammanträde vid vilket beslutet fattas, skall förbudet inläggas under detta sammanträde. I annat fall skall förbudet komma styrelsen tillhanda inom tio dagar efter det att sammanträdet ägt rum.

8 § Styrelseledamot som ej är bolagsman får ej handlägga fråga rörande avtal mellan honom och bolaget. Ej heller får han handlägga fråga om avtal mellan bolaget och tredje man, om han har ett väsentligt intresse i frågan, som kan vara stridande mot bolagets. Med avtal jämställes rättegång eller annan talan.

9 § Styrelsen företräder bolaget och tecknar dess firma.

Bemyndigande för styrelseledamot eller annan att företräda bolaget och teckna dess firma kan meddelas av styrelsen, om ej förbud däremot intagits i bolagsavtalet. Om den som skall bemyndigas ej har rätt att handha den löpande förvaltningen, fordras dock medgivande till bemyndigandet i bolagsavtalet.

Styrelsen kan när som helst återkalla bemyndigande som avses i andra stycket. Härvid gäller ej 7 § tredje stycket.

10 § Den som handhar den löpande förvaltningen har rätt att företräda bolaget och teckna dess firma beträffande åtgärd som ankommer på honom enligt 5 §.

11 § Har ställföreträdare som företagit rättshandling för bolaget överskridit sin befogenhet, är rättshandlingen ej gällande mot bolaget, om den mot vilken rättshandlingen företogs insåg eller bort inse att befogenheten överskreds. Detsamma gäller, om den som handhar den löpande förvaltningen överskrider den honom enligt 5 § tillkommande behörigheten att vidtaga åtgärd på bolagets vägnar.

12 § Har handelsbolag för vilket skyldighet att ha styrelse föreligger enligt detta kapitel trätt i likvidation, skall likvidationen verkställas av en eller flera likvidatorer, som träder i styrelsens ställe.

Likvidator utses av bolagsmännen. Kan bolagsmännen ej enas skall rätten förordna en eller flera likvidatorer efter ansökan av bolagsman, borgenär eller annan vars rätt kan vara beroende av att någon finnes som kan företräda bolaget.

I övrigt äger bestämmelserna i 2 kap. om likvidation genom likvidator tillämpning.

13 § Bestämmelserna i 2 kap. 14 och 15 §§ om skadeståndsskyldighet för bolagsman gäller även styrelseledamot som ej är bolagsman.

14 § Till böter eller fängelse i högst ett år dömes den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot 1 §, 6 § andra stycket andra meningen eller 7 § första stycket andra eller tredje meningen.

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 19 . Genom lagen upphävs lagen (1895:64 s. 1) om handelsbolag och enkla bolag.

2. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i den nya lagen, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

3. För handelsbolag och enkla bolag som bildats enligt den äldre lagen gäller den nya lagen med de undantag som följer av 4–6.

4. Likvidation genomföres enligt den äldre lagen, om likvidationstillståndet inträtt före den nya lagens ikraftträdande.

5. Bestämmelsen i 3 kap. 1 § första stycket andra meningen gäller ej i fråga om den som inträtt som komplementär före den nya lagens ikraftträdande.

6. Bestämmelserna i 3 kap. 7 § första och andra styckena gäller ej, i den mån kommanditdelägare före den nya lagens ikraftträdande fullgjort sin insatsskyldighet enligt den äldre lagen.

7. Bestämmelserna i 2 kap. 15 § och 4 kap. 4 § tillämpas även på skadeståndsanspråk som tillkommit före den nya lagens ikraftträdande och som inte preskriberats dessförinnan enligt äldre bestämmelser.

8. Bolagsskifte som förrättats före tidpunkten för den nya lagens ikraftträdande klandras enligt dessförinnan gällande bestämmelser. Detsamma gäller i fråga om bolagsskifte som till följd av bestämmelsen i 4 förrättats enligt den äldre lagen.

2 Förslag till Lag om ändring i handelsregisterlagen (1974:157)

Härigenom förordnas att 4 § handelsregisterlagen (1974:157) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	4 §
Handelsregister ----------	insats,
	7. om styrelse tillsatts på grund av 5 kap. lagen (19 :000) om handelsbolag och enkla bolag, vem som är styrelseledamot och vem som handhar den löpande förvaltningen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 19

3 Förslag till Lag om årsredovisning, revision och koncerner

Härigenom föreskrives följande.

1 kap. Årsredovisning

1 § Den som enligt bokföringslagen (1976:125) har att upprätta årsbokslut skall för varje räkenskapsår upprätta årsredovisning enligt denna lag, om i medeltal minst tio anställda sysselsatts i företaget under räkenskapsåret, om företaget ingår i koncern enligt denna lag för vilken koncernredovisning skall avges eller om företaget är sådant som avses i 4 §.

Första stycket gäller ej aktiebolag eller ekonomisk förening.

2 § Årsredovisning består av resultaträkning och balansräkning. I den mån annat ej föreskrives i denna lag, skall årsredovisningen upprättas med iakttagande av bestämmelserna om årsbokslut i bokföringslagen (1976:125).

3 § Efter anmodan av den länsstyrelse hos vilken den årsredovisningsskyldige registreras enligt 1 § andra stycket eller 3 § första eller andra stycket handelsregisterlagen (1974:157) skall avskrift av årsredovisning insändas till länsstyrelsen, sedan sex månader förflutit efter räkenskapsårets utgång. Anmodan skall ske på begäran av envar.

4 § Avskrift av årsredovisning för visst räkenskapsår skall utan särskild anmodan insändas till länsstyrelsen senast sex månader efter räkenskapsårets utgång, om tillgångarnas nettovärde i rörelsen enligt balansräkningar för de två närmast föregående räkenskapsåren överstiger ett gränsbelopp som motsvarar 1 000 gånger det enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring bestämda basbeloppet för den sista månaden av respektive räkenskapsår eller om antalet anställda i rörelsen under vart och ett av de två närmast föregående räkenskapsåren i medeltal överstigit 200.

Första stycket gäller även för annat företag än aktiebolag och ekonomisk förening i koncern som anges i 3 kap. 1 §, om nettovärdet av koncernföretagens tillgångar enligt koncernbalansräkningar för de två närmast föregående räkenskapsåren överstiger det gränsbelopp som anges i första stycket eller om antalet anställda vid koncernföretagen under vart och ett av dessa år i medeltal överstigit 200.

5 § Vid upprättande av årsredovisning skall följande iakttagas:

1. Bestämmelserna i 21 § första stycket bokföringslagen (1976:125) om skyldighet att till årsbokslut foga sammanställning över privata tillgångar och skulder äger ej tillämpning.

2. Skyldighet att särskilt redovisa storlek och förändring av lagerreserv föreligger endast i fråga om årsredovisningsskyldig som avses i 4 § första stycket.

3. Om synnerliga skäl föreligger, får regeringen eller myndighet som

regeringen bestämmer medge att bruttoomsättningssumman ej behöver anges i resultaträkning.

6 § Vid upprättande av årsredovisning för företag som avses i 4 § skall i årsredovisningen återges resultaträkningen och balansräkningen för närmast föregående räkenskapsår. Har under året ändring vidtagits beträffande specificeringen av poster i resultaträkningen och balansräkningen, skall uppgifterna från den tidigare årsredovisningen sammanställas så att dessa kan jämföras med posterna i den senare årsredovisningen, om särskilt hinder ej möter.

7 § För företag som avses i 4 § första stycket skall i årsredovisning och årsbokslut lämnas uppgifter i följande hänseenden:

1. För varje i balansräkning som anläggningstillgång upptagen post, vari ingår skepp eller maskiner, inventarier och dylikt eller byggnader, skall anges dels tillgångarnas anskaffningsvärde, dels det sammanlagda beloppet av de intill balansdagen på anskaffningsvärdet företagna av- och nedskrivningarna. Har sådana tillgångar uppskrivits, skall även anges kvarstående oavskrivet belopp av uppskrivningen.

2. För fastighet som är anläggningstillgång skall anges taxeringsvärdet med fördelning på de under särskilda poster i balansräkningen upptagna tillgångarna.

3. Driver företaget av varandra väsentligen oberoende rörelsegrenar, skall bruttoresultatet av varje sådan rörelsegren redovisas särskilt.

4. I bilaga till balansräkningen skall intagas en finansieringsanalys i vilken skall redovisas företagets finansiering och kapitalinvesteringar samt förändringar av rörelsekapitalet under räkenskapsåret.

Uppgift som avses i 1 eller 2 får intagas i not om tydlig hänvisning göres vid post i redovisningshandlingarna till vilken uppgiften hänför sig.

8 § För företag som avses i 4 § första stycket och för moderföretag i koncern som avses i 4 § andra stycket skall minst en gång under räkenskapsår som omfattar mer än tio månader avges särskild redovisning (delårsrapport). Rapporten skall avse verksamheten från räkenskapsårets början. Minst en delårsrapport skall omfatta en period av minst hälften och högst två tredjedelar av räkenskapsåret.

Delårsrapport skall hållas tillgänglig för envar. Rapport som avses i första stycket tredje meningen skall senast två månader efter rapportperiodens utgång insändas till den länsstyrelse, hos vilken den som är skyldig att avge rapporten registreras enligt 1 § andra stycket eller 3 § första eller andra stycket handelsregisterlagen (1974:157).

9 § I delårsrapport skall översiktligt redogöras för verksamheten och resultatutvecklingen i denna samt för investeringar och förändringar i likviditet och finansiering sedan föregående räkenskapsårs utgång. Vidare skall lämnas beloppsuppgift om omsättningen och resultatet före bokslutsdispositioner och skatt under rapportperioden. Om särskilda skäl föreligger, får en ungefärlig beloppsuppgift beträffande resultatet lämnas. Bestämmelsen i 5 § 3

gäller för delårsrapport. I delårsrapporten skall dessutom upplysning lämnas, om alla för bedömningen av företagets resultat och ställning viktiga förhållanden samt händelser av väsentlig betydelse för företaget som inträffat under rapportperioden eller efter dennas slut.

Om särskilt hinder ej möter, skall i anslutning till uppgifter enligt första stycket även lämnas motsvarande uppgifter för samma rapportperiod under föregående räkenskapsår.

Begrepp och termer i delårsrapport skall i möjlig mån överensstämma med dem som använts i senast framlagda årsredovisning.

2 kap. Revision

1 § I företag för vilket årsredovisningsskyldighet föreligger enligt 1 kap. 1 § skall den årsredovisningsskyldige utse en eller flera revisorer för bestämd tid eller tills vidare. Skall flera revisorer utses, kan den årsredovisningsskyldige bestämma att en eller flera av dem, dock inte alla, skall utses av annan än den årsredovisningsskyldige.

Den årsredovisningsskyldige kan utse en eller flera revisorssuppleanter. Bestämmelserna i denna lag om revisor gäller i tillämpliga delar om suppleant.

2 § Revisor skall vara svensk medborgare och bosatt i Sverige, om ej regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer tillåter annat för särskilt fall. Den som är omyndig eller i konkurs kan ej vara revisor.

Revisor skall ha den insikt i och erfarenhet av redovisning och ekonomiska förhållanden som med hänsyn till arten och omfånget av den årsredovisningsskyldiges verksamhet fordras för uppdragets fullgörande.

Till revisor kan även utses auktoriserat eller godkänt revisionsbolag. Vid tillämpning av bestämmelserna i detta kapitel likställes auktoriserat revisionsbolag med auktoriserad revisor och godkänt revisionsbolag med godkänd revisor. Bolag som utses till revisor skall till den årsredovisningsskyldige anmäla vem som är huvudansvarig för revisionen. Den huvudansvarige skall vara auktoriserad revisor i auktoriserat revisionsbolag och auktoriserad eller godkänd revisor i godkänt revisionsbolag. Bestämmelserna i 4 § tillämpas på den huvudansvarige.

Till revisor i dotterföretag bör utses minst en av moderföretagets revisorer, om det kan ske.

3 § Minst en av den årsredovisningsskyldige utsedd revisor skall vara auktoriserad revisor, om tillgångarnas nettovärde i rörelsen enligt balansräkningar för de två senaste räkenskapsåren överstiger ett gränsbelopp som motsvarar 1 000 gånger det enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring bestämda basbeloppet för den sista månaden av respektive räkenskapsår eller om antalet anställda i rörelsen under vart och ett av de två senaste räkenskapsåren i medeltal överstigit 200.

Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer kan i fråga om företag som avses i första stycket förordna att viss godkänd revisor får utses i stället för auktoriserad revisor. Sådant beslut är giltigt i högst fem år.

Första och andra styckena gäller även för moderföretag i koncern som

anges i 3 kap. 1 §, om nettovärdet av koncernföretagens tillgångar enligt koncernbalansräkningar för de två senaste räkenskapsåren överstiger det gränsbelopp som anges i första stycket eller om antalet anställda vid koncernföretagen under vart och ett av dessa år i medeltal överstigit 200.

4 § Den kan ej vara revisor som

1. äger eller är delägare eller ledamot av styrelsen i företaget eller dess dotterföretag eller biträder vid företagets bokföring eller medelsförvaltning eller företagets kontroll däröver,

2. är anställd hos eller eljest intager en underordnad eller beroende ställning till företaget eller någon som avses under 1 eller är verksam i samma rörelse som den som yrkesmässigt biträder företaget vid grundbokföringen eller medelsförvaltningen eller företagets kontroll däröver,

3. är gift med eller sammanlever under äktenskapsliknande förhållanden med eller är syskon eller släkting i rätt upp- eller nedstigande led till person som avses under 1 eller är besvågrad med sådan person i rätt upp- eller nedstigande led eller så att den ene är gift med den andres syskon, eller

4. står i låneskuld till företaget eller annat företag i samma koncern eller har förpliktelse för vilka sådant företag har ställt säkerhet.

I dotterföretag kan den ej vara revisor som ej är behörig enligt första stycket att vara revisor i moderföretaget.

Revisor får ej anlita någon vid revisionen som ej enligt första eller andra stycket är behörig att vara revisor. Har företaget eller moderföretaget anställd i sin tjänst med uppgift att uteslutande eller huvudsakligen handha företagets interna revision, får revisor dock vid revisionen anlita sådan anställd i den utsträckning det är förenligt med god revisionssed.

5 § Uppdrag att tills vidare vara revisor upphör när ny revisor utsetts.

Uppdrag som revisor upphör i förtid, om revisorn eller den som utsett honom begär det. Anmälan härom skall göras hos den som svarar för förvaltningen av företagets angelägenheter och hos den som tillsatt revisorn, om denne ej är utsedd av den årsredovisningsskyldige.

Upphör revisors uppdrag i förtid eller uppkommer för honom eljest hinder att vara revisor och finnes ej suppleant, skall den som svarar för förvaltningen av företagets angelägenheter vidtaga åtgärd för att ny revisor tillsättes för den återstående mandattiden.

6 § På anmälan skall länsstyrelsen förordna behörig revisor,

1. när revisor ej är utsedd,

2. när auktoriserad eller godkänd revisor ej är utsedd enligt 3 §,

3. när revisor är obehörig enligt 2 § första stycket eller 4 § första eller andra stycket, eller

4. när beslut av årsredovisningsskyldig om antalet revisorer eller om revisors behörighet åsidosatts.

Anmälan enligt första stycket kan göras av envar. Den som svarar för förvaltningen av företagets angelägenheter är skyldig göra anmälan, om ej rättelse utan dröjsmål sker genom den som utser revisor.

Förordnande enligt första stycket skall meddelas efter den årsredovisningsskyldiges hörande och avse tid till dess annan revisor blivit utsedd i

föreskriven ordning. Vid förordnande enligt första stycket 3 skall länsstyrelsen entlediga den obehörige revisorn.

7 § Revisor skall i den omfattning god revisionssed bjuder granska företagets årsredovisning jämte räkenskaperna samt företagsledningens förvaltning.

Är företaget moderföretag, skall revisor även granska koncernredovisningen och koncernföretagens inbördes förhållanden i övrigt.

Med företagsledning avses i denna lag den som svarar för företagets organisation och förvaltningen av företagets angelägenheter samt den som handhar den löpande förvaltningen.

8 § Företagsledningen skall bereda revisor tillfälle att verkställa granskningen i den omfattning revisorn finner erforderligt samt lämna de upplysningar och det biträde som han begär. Samma skyldighet åligger företagsledning och revisor i dotterföretag gentemot revisor i moderföretag.

Senast fyra och en halv månad efter räkenskapsårets utgång skall årsredovisningshandlingarna och koncernredovisningshandlingarna för det förflutna räkenskapsåret avlämnas till revisor.

9 § Sedan revisor slutfört granskningen, skall han teckna hänvisning till revisionsberättelsen på årsredovisningen och i moderföretag på koncernredovisningen. Finner revisor att balansräkningen eller resultaträkningen är oriktig, skall han göra anteckning även om det. I moderföretag gäller detsamma i fråga om koncernbalansräkningen och koncernresultaträkningen.

10 § Revisor skall för varje räkenskapsår avge revisionsberättelse till den årsredovisningsskyldige. Berättelsen skall överlämnas till den som svarar för förvaltningen av företagets angelägenheter senast fem månader efter räkenskapsårets utgång.

Revisionsberättelsen skall innehålla uttalande huruvida årsredovisningen uppgjorts enligt denna lag. Innehåller inte årsredovisningen sådana upplysningar som enligt denna lag skall lämnas, skall revisor ange detta och lämna erforderliga upplysningar i sin berättelse, om det kan ske.

Har revisor vid sin granskning funnit att åtgärd eller försummelse som kan föranleda ersättningsskyldighet ligger någon som ingår i företagsledningen till last eller att någon som ingår i företagsledningen eljest handlat i strid med denna lag, skall det anmärkas i berättelsen. Revisor kan även i övrigt i berättelsen meddela upplysningar som han önskar bringa till den årsredovisningsskyldiges kännedom.

I moderföretag skall revisor avge en särskild revisionsberättelse beträffande koncernen. Bestämmelserna i första–tredje styckena äger därvid motsvarande tillämpning.

11 § Erinringar som revisor framställt till företagsledningen skall antecknas i protokoll eller annan handling. Handlingen skall överlämnas till den som svarar för förvaltningen av företagets angelägenheter och av denne bevaras på betryggande sätt.

12 § Bestämmelserna om årsredovisning i 1 kap. 3 och 4 §§ har motsvarande tillämpning på revisionsberättelse som avses i 10 § första stycket. Bestämmelsen om koncernredovisning i 3 kap. 6 § har motsvarande tillämpning på koncernrevisionsberättelse som avses i 10 § fjärde stycket.

13 § Revisor får ej lämna upplysningar till den som saknar rätt att erhålla kännedom om den årsredovisningsskyldiges angelägenheter om sådant som revisorn fått kännedom om vid fullgörande av sitt uppdrag, om det kan lända till förfång för den årsredovisningsskyldige.

14 § Revisor som vid fullgörande av sitt uppdrag uppsåtligen eller av oaktsamhet skadar den årsredovisningsskyldige skall ersätta skadan. Detsamma gäller när skada vållats annan genom överträdelse av denna lag. Revisor ansvarar även för skada som hans medhjälpare vållar uppsåtligen eller av oaktsamhet.

Är revisionsbolag revisor, åligger ersättningsskyldigheten detta bolag och den för revisionen huvudansvarige.

15 § Skadestånd enligt 14 § kan jämkas efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens beskaffenhet, skadans storlek och omständigheterna i övrigt.

Skall flera ersätta samma skada, svarar de solidariskt för skadeståndet i den mån ej skadeståndsskyldigheten jämkats för någon av dem enligt första stycket. Vad någon utgivit i skadestånd får sökas åter av de andra efter vad som är skäligt med hänsyn till omständigheterna.

16 § Talan för årsredovisningsskyldigs räkning enligt 14 § som inte grundas på brott kan ej väckas mot revisor sedan tre år förflutit från det revisionsberättelse överlämnades till den som svarar för förvaltningen av företagets angelägenheter.

17 § I sidoordnad koncern för vilken koncernredovisning skall avges skall koncernredovisningen och koncernföretagens inbördes förhållanden i övrigt granskas av revisor, vilken skall avge en särskild revisionsberättelse beträffande koncernen. Bestämmelserna i detta kapitel äger därvid motsvarande tillämpning.

För sidoordnad koncern av sådan storlek som i fråga om annan koncern anges i 1 kap. 4 § andra stycket skall minst en av den koncernredovisningsskyldige utsedd revisor vara auktoriserad.

Revisionsberättelse för sidoordnad koncern skall insändas till patent- och registreringsverket senast sex månader efter utgången av räkenskapsåret för det företag till vars balansdag koncernredovisningen hänför sig.

3 kap. Koncerner

1 § Äger handelsbolag så många aktier eller andelar i svensk eller utländsk juridisk person att det har mer än hälften av rösterna för samtliga aktier eller andelar, är bolaget moderföretag och den andra juridiska personen dotterfö-

retag. Äger dotterföretag eller äger moderföretag och dotterföretag eller flera dotterföretag tillsammans aktier eller andelar i juridisk person i den omfattning som angivits nu, är även sistnämnda juridiska person dotterföretag till moderföretaget.

Har handelsbolag i annat fall på grund av aktie- eller andelsinnehav eller avtal ett bestämmande inflytande över juridisk person och en betydande andel i resultatet av dess verksamhet, är handelsbolaget moderföretag och den andra juridiska personen dotterföretag.

Moderföretag och dotterföretag utgör tillsammans en koncern.

Bestämmelserna i första och andra styckena om handelsbolag äger även tillämpning på annan som enligt bokföringslagen (1976:125) har att upprätta årsbokslut. Vad som sagts nu gäller dock inte aktiebolag eller ekonomisk förening.

Bestämmelserna i 2–11 §§ gäller, om under det senast förflutna räkenskapsåret i medeltal minst tio anställda sysselsatts i koncernen.

2 § Vid värdering av aktier eller andelar som moderföretag äger i dotterföretag skall andelar vilka dotterföretaget äger i moderföretaget ej anses ha något värde.

Ingår i fordrings- eller skuldpost enligt balansräkningen för företag i koncernen fordran hos eller skuld till dotterföretag eller moderföretag skall beloppet anges särskilt. Angivandet får ske inom linjen. Detsamma gäller i fråga om pant eller därmed jämförlig säkerhet eller ansvarsförbindelse till förmån för dotterföretag eller moderföretag.

3 § Som särskild intäktspost i moderföretags resultaträkning skall upptagas utdelning på aktier i dotterbolag.

I moderföretags balansräkning skall aktier i dotterbolag upptagas som särskild post bland tillgångarna.

Aktier i dotterbolag skall upptagas i moderföretagets balansräkning med angivande för varje bolag av dess namn, antalet aktier och dessas nominella värde och värde enligt balansräkningen. När det från allmän eller enskild synpunkt är påkallat, får regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer tillåta att aktier redovisas utan specifikation.

4 § Andelar i andra företag än aktiebolag skall likställas med aktier som ägs av moderföretaget vid uppställning av moderföretagets resultaträkning och balansräkning samt vid specificering enligt 3 § tredje stycket.

5 § I moderföretag skall för varje räkenskapsår avges koncernredovisning bestående av koncernresultaträkning och koncernbalansräkning. Redovisningen skall hänföra sig till balansdagen för moderföretaget.

Företag som hör till samma koncern skall ha samma räkenskapsår, om ej synnerliga skäl medför hinder däremot.

6 § Senast sex månader efter utgången av moderföretagets räkenskapsår skall moderföretaget insända avskrift av koncernredovisningen till den länsstyrelse hos vilken moderföretaget registreras enligt 1 § andra stycket eller 3 § första eller andra stycket handelsregisterlagen (1974:157).

7 § Koncernresultaträkningen och koncernbalansräkningen skall var för sig utgöra ett sammandrag av moderföretagets och dotterföretagets resultaträkningar och balansräkningar. Sammandraget skall upprättas enligt god redovisningssed och med iakttagande i tillämpliga delar av 1 kap. 5 och 7 §§ denna lag samt 11 kap. 5–7 §§ och 8 § första stycket 1, 4 och 8 ävensom andra stycket aktiebolagslagen (1975:1385).

Koncernresultaträkningen skall utvisa koncernens årsresultat efter avdrag för redovisad vinstutdelning inom koncernen och efter avdrag eller tillägg för ökning eller minskning av internvinst under räkenskapsåret. Koncernbalansräkningen skall utvisa beloppet av eget kapital eller ansamlad förlust i koncernen efter avdrag för internvinst. Med internvinst avses på moderföretaget belöpande andel av vinst på överlåtelse av tillgång inom koncernen, i den mån ej överlåtelse av tillgången därefter skett till köpare utanför koncernen eller förbrukning av tillgången eller nedsättning av dess värde ägt rum hos det företag inom koncernen som förvärvat tillgången.

Om det med hänsyn till koncernens sammansättning eller andra särskilda skäl är förenat med synnerliga svårigheter att vid koncernredovisningen i visst hänseende tillämpa första eller andra stycket, får det undantag göras som förhållandena kräver. För sådant undantag skall lämnas motiverad redogörelse i bilaga till koncernbalansräkningen eller, om sådan inte upprättas, i bilaga till moderföretagets balansräkning.

I bilaga till koncernbalansräkning skall lämnas redogörelse om vilka metoder och värderingsprinciper som använts vid uppgörande av koncernredovisningen.

Uppgift om koncernens lagerreserv skall intagas i koncernredovisningen, om koncernen är av sådan storlek som anges i 1 kap. 4 § andra stycket. I sådant fall skall till koncernredovisningen fogas finansieringsanalys för koncernen.

8 § Dotterföretag skall i bilaga till balansräkning eller, om dotterföretaget är aktiebolag, i förvaltningsberättelse ange namnet på moderföretaget och i förekommande fall dettas moderföretag. Moderföretag och dotterföretag skall i bilaga till balansräkning eller, då företaget är aktiebolag, i förvaltningsberättelse ange hur stor andel av årets inköp och försäljning som avser annat företag inom samma koncern.

9 § I koncernredovisning skall återges koncernresultaträkningen och koncernbalansräkningen för närmast föregående räkenskapsår. Har under året ändring vidtagits beträffande specificeringen av post i koncernresultaträkningen eller koncernbalansräkningen, skall uppgifterna från den tidigare koncernredovisningen sammanställas så att dessa kan jämföras med post i den senare koncernredovisningen, om särskilt hinder ej möter.

Koncernredovisning skall skrivas under av den som är skyldig att upprätta redovisningen med angivande av dagen för underskriften. Är flera delägare obegränsat ansvariga för moderföretagets förbindelser, underskrives koncernredovisningen av dem alla.

10 § För koncern som avses i 1 kap. 4 § andra stycket skall moderföretaget i delårsrapport, utöver uppgifter för moderföretaget, lämna uppgifter för

koncernen motsvarande vad som anges i 1 kap. 9 §. Uppgift om omsättning och resultat skall avse belopp efter avdrag för interna poster inom koncernen och med hänsyn tagen till internvinsteliminering.

11 § Om företag har blivit moderföretag, skall ledningen för företaget meddela detta till dotterföretagets ledning. Dotterföretagets ledning skall lämna ledningen för moderföretaget de upplysningar som fordras för beräkningen av koncernens ställning och resultatet av koncernens verksamhet.

Sidoordnade koncerner

12 § Två eller flera bokföringsskyldiga juridiska personer utgör en sidoordnad koncern, om

1. fysisk person som inte har att upprätta årsbokslut enligt bokföringslagen (1976:125) äger så många aktier eller andelar i de juridiska personerna att han har mer än hälften av rösterna för samtliga aktier eller andelar i var och en av de juridiska personerna eller också i annat fall på grund av aktie- eller andelsinnehav eller avtal har ett bestämmande inflytande över var och en av de juridiska personerna och en betydande andel i resultatet av var och en av dessas verksamhet, samt

2. de juridiska personerna står under den fysiska personens enhetliga ledning.

Om den fysiska personen har sådant inflytande över de juridiska personerna som anges i första stycket 1, skall de juridiska personerna anses stå under den fysiska personens enhetliga ledning, om ej visas att så inte är fallet.

Bestämmelserna i första och andra styckena om fysisk person gäller även juridisk person som inte har att upprätta årsbokslut enligt bokföringslagen.

Bestämmelserna i 13–16 §§ gäller, om under det senast förflutna räkenskapsåret i medeltal minst tio anställda sysselsatts i företag i den sidoordnade koncernen.

Vid tillämpning av denna lag räknas till företag i sidoordnad koncern i koncernen ingående utländsk bokföringsskyldig juridisk person, om svensk bokföringsskyldig juridisk person även ingår i koncernen.

13 § För företagen i sidoordnad koncern skall i 12 § angiven fysisk person respektive i 12 § tredje stycket angiven juridisk person avge koncernredovisning för varje räkenskapsår.

14 § Koncernredovisning enligt 13 § skall bestå av koncernresultaträkning och koncernbalansräkning. Redovisningen skall hänföra sig till balansdagen för något av de företag som ingår i koncernen.

Företag som hör till samma sidoordnade koncern skall ha samma räkenskapsår, om ej synnerliga skäl medför hinder däremot.

Koncernredovisning skall upprättas med iakttagande i tillämpliga delar av 7 §. Bestämmelserna i 9 § första stycket och andra stycket första meningen har därvid motsvarande tillämpning.

15 § Avskrift av koncernredovisning skall insändas till patent- och registreringsverket senast sex månader efter utgången av räkenskapsåret för det företag till vars balansdag koncernredovisningen hänför sig.

16 § Företag i sidoordnad koncern skall i bilaga till balansräkning eller, om företaget är aktiebolag eller ekonomisk förening, i förvaltningsberättelse dels namnge övriga företag i koncernen, dels ange hur stor andel av årets inköp och försäljning som avser övriga företag inom koncernen.

Om sidoordnad koncern uppkommit, skall i 12 § angiven fysisk person respektive i 12 § tredje stycket angiven juridisk person meddela detta till ledningarna för de företag som ingår i koncernen. Ledningarna för dessa företag skall lämna den nyssnämnda fysiska eller juridiska personen de upplysningar som fordras för beräkning av koncernens ställning och resultatet av koncernens verksamhet.

4 kap. Vite m. m.

1 § Den eller någon av dem som för egen del eller såsom ställföreträdare för annan har att till länsstyrelsen sända in redovisningshandling, revisionsberättelse eller delårsrapport kan av länsstyrelsen vid vite föreläggas att fullgöra skyldigheten att sända in behörig handling.

Försuttet vite utdömes av länsstyrelsen.

Då för sidoordnad koncern fråga är om koncernredovisning eller revisionsberättelse för koncern, gäller vad som anges i första och andra styckena om länsstyrelse i stället patent- och registreringsverket.

2 § Mot myndighets beslut i tillståndsärende enligt 1 kap. 5 § 3, 2 kap. 3 § andra stycket eller 3 kap. 3 § tredje stycket föres talan hos regeringen genom besvär.

Mot länsstyrelses eller patent- och registreringsverkets beslut enligt denna lag i annat fall än enligt första stycket föres talan hos kammarrätt genom besvär.

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 19 och tillämpas på räkenskapsår som påbörjats efter utgången av närmast föregående år.

2. Om det i 1 kap. 7 § 1 angivna anskaffningsvärdet för tillgång som förvärvats före lagens ikraftträdande ej kan utrönas med hjälp av företagets bevarade räkenskaper, beräknas anskaffningsvärdet på följande sätt. Beträffande byggnad skall som anskaffningsvärde redovisas det vid 1965 års allmänna fastighetstaxering åsatta taxeringsvärdet (byggnadsvärdet) eller, om byggnaden förvärvats efter utgången av år 1964, det taxeringsvärde (byggnadsvärde) som gällde för byggnaden vid förvärvet, i båda fallen ökat med förbättringskostnader under tiden efter utgången av år 1964 respektive efter förvärvet. Beträffande annan tillgång skall som anskaffningskostnad redovisas det belopp vartill anskaffningsvärdet skäligen kan uppskattas.

I not till balansräkningen skall anges om anskaffningsvärdet uppskattats enligt första stycket.

4 Förslag till Förordning om ändring i expeditionskungörelsen (1964:618)

Regeringen föreskriver att bilagan till expeditionskungörelsen (1964:618) skall ha nedan angivna lydelse.

Bilaga

Avgiftslista

Avdelning III: Expeditioner vid annan myndighet än domstol

Handel och andra näringar

---------- Kr.

Beslut av länsstyrelse enligt 1 kap. 3 § lagen (19 :00) om årsredovisning, revision och koncerner att årsredovisningsskyldig skall anmodas sända in avskrift av årsredovisning till länsstyrelsen *50*

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 19 .

I Uppdraget

1 Direktiven

Direktiven för kommittén finns i anförande till statsrådsprotokollet den 11 oktober 1974 av dåvarande statsrådet Lidbom. Föredragande statsrådet redogjorde inledningsvis för olika förekommande företagsformer och anförde därefter:

Lagen om handelsbolag och enkla bolag är mer än 75 år gammal och har undergått bara mindre ändringar under de senaste femtio åren. Redan denna omständighet medför att det finns skäl att nu närmare undersöka huruvida lagen tillgodoser de behov som framför allt de mindre företagen har i ett modernt samhälle som vårt. Som jag kommer att närmare utveckla i det följande finns det på flera punkter anledning att överväga ändringar i lagstiftningen. Härtill kommer att den år 1973 beslutade höjningen av minimibeloppet för aktiekapitalet i aktiebolag från 5 000 kr. till 50 000 kr. kan antas medföra att åtskilliga mindre företag, som i dag drivs i aktiebolagsform, före utgången av år 1978 övergår till handelsbolagsformen eller till att driva rörelsen som enskild näringsidkare. Detta innebär bl. a., som nuvarande lagstiftning är utformad, att företagen i fråga inte längre blir skyldiga att avge den offentliga årsredovisning som krävs för aktiebolagens del. Detta förhållande är inte tillfredsställande. Jag förordar därför att sakkunniga tillkallas för att se över lagstiftningen om handelsbolag m. m.

Lagstiftningen om handelsbolag utgår från att bolagsmännen ensamma beslutar över sitt företag. Det finns inte några bestämmelser som tar sikte på det allmännas och de anställdas intressen i företaget. Lagen om handelsbolag och enkla bolag är i detta hänseende uppbyggd på samma sätt som annan associationsrättslig lagstiftning, t. ex. lagstiftningen om aktiebolag och ekonomiska föreningar.

Utvecklingen mot en företagsdemokrati som innebär att de anställda garanteras insyn och inflytande på företagens verksamhet kan ske på olika sätt. Ett sätt är att ändra företagens struktur så att löntagarna får direkt inflytande på besluten, t. ex. genom representation i bolagsorganen. De åtgärder som hittills har vidtagits i detta syfte har skett genom speciell lagstiftning vid sidan av den allmänna associationsrättsliga lagstiftningen. Jag tänker därvid i första hand på lagen (1972:289) om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar. Denna speciella lagstiftning har karaktären av försöksverksamhet. De mera definitiva former man kan komma att välja för ett löntagarinflytande i företagen kan emellertid komma att påverkas, förutom av resultatet av denna försöksverksamhet, också av den lagstiftning och de avtal på arbetsmarknaden som arbetsrättskommitténs arbete kommer att leda fram till.

Det är inte någon tvekan om att en mer genomgripande översyn av den allmänna associationsrättsliga lagstiftningen måste komma till stånd. Den bör äga rum så snart som möjligt. Men förutsättningen för en sådan översyn kommer knappast att vara för handen förrän huvudlinjerna beträffande de lämpliga formerna för löntagarinflytandet klarnat. Det bör därför åtminstone t. v. inte ingå i uppdraget för denna utredning att lägga fram förslag om en företagsdemokratisk reform speciellt för handelsbolagens del.

Däremot bör de sakkunniga försöka utforma sina förslag så att de underlättar införandet av styrelserepresentation och annan löntagarmakt i främst de större handelsbolagen. Jag återkommer till saken i det följande.

Handelsbolagsformen är i första hand avsedd för mindre företag med ett fåtal delägare. Lagstiftningen vilar på principen om avtalsfrihet. Bolagsmännen har i enlighet härmed mycket stor frihet att efter eget gottfinnande ordna sina inbördes relationer. Tredje mans intressen skyddas genom huvudregeln att bolagsmännen är solidariskt ansvariga för bolagets åtaganden.

Handelsbolagsformen kan också användas för större företag med många delägare. Handelsbolaget konstrueras då vanligtvis som ett s. k. kommanditbolag. Kommanditbolaget kan sägas utgöra ett slags mellanting mellan aktiebolag och de egentliga handelsbolagen. Delägarnas ansvar för ett kommanditbolags åtaganden kan begränsas till den insats delägaren gjort i bolaget. Sådana delägare kallas kommanditdelägare. En av bolagsmännen, den s. k. komplementären, måste dock under alla förhållanden vara obegränsat ansvarig för bolagets förbindelser. Något hinder mot att som komplementär utnyttja juridisk person finns inte. Genom att som komplementär utnyttja ett av kommanditdelägarna ägt aktiebolag kan således en begränsning av det totala personliga ansvaret ändå åstadkommas.

En utgångspunkt för utredningsarbetet bör vara att handelsbolaget även i fortsättningen skall vara en för det mindre företaget lämpad företagsform. Ett omfattande och formaliserat regelsystem av den typ som finns för aktiebolagens del bör därför inte komma i fråga när det gäller de egentliga handelsbolagen där varje bolagsman är personligen ansvarig för bolagets förbindelser. När det är fråga om ett större företag med många delägare, med betydande omsättning eller stort antal anställda kan det emellertid ifrågasättas om den nuvarande uppläggningen av lagstiftningen är så lämplig. Framför allt hänsynen till de anställdas och fordringsägarnas intressen talar för att man för sådana företags del bör närmare utreda om det kan vara lämpligt att införa en ordning som innebär begränsningar av den nuvarande i princip oinskränkta avtalsfriheten. Jag kommer i det följande att ge exempel på vilka åtgärder i det hänseendet som de sakkunniga bör överväga närmare.

Enligt gällande lag är handelsbolag i princip bokföringsskyldiga. Bokföringslagen innebär vidare att rörelseidkare i stor utsträckning är bokföringsskyldiga. I betänkandet (SOU 1973:57) Förslag till bokföringslag föreslås att alla rörelseidkare skall bli bokföringsskyldiga. Betänkandet bereds f. n. inom justitiedepartementet och ett förslag till ny bokföringslag torde komma att remitteras till lagrådet våren 1975.

Bestämmelserna om bokföringsskyldighet reglerar inte frågan i vad mån företagaren skall vara skyldig att lämna offentlig årsredovisning. Regler om offentlig årsredovisning gäller endast för aktiebolag och ekonomiska föreningar. Detta är enligt min mening en brist. Särskilt borgenärer och anställda har ett befogat intresse av att få insyn i företagens förhållanden. De sakkunniga bör därför utgå från att offentlig årsredovisning i princip skall förekomma även i andra företagsformer än aktiebolag och ekonomiska föreningar, t. ex. handelsbolag, enskild näringsidkare eller stiftelse, under förutsättning att företaget i fråga är bokföringspliktigt. De sakkunniga bör dock överväga om det av organisatoriska skäl är nödvändigt att lämna de minsta företagen utanför skyldigheten att avge offentlig årsredovisning.

I ett till lagrådet den 23 augusti detta år remitterat förslag till ny aktiebolagslag föreslås i viss utsträckning skilda regler för större och mindre bolag beträffande omfattningen av redovisningsplikten. Det finns enligt min mening knappast något skäl att låta redovisningspliktens omfattning vara beroende av vilken företagsform som väljs. Ett företag av viss storlek bör alltså i princip vara skyldigt att lämna offentlig redovisning i samma omfattning och i samma hänseende som gäller beträffande ett företag av motsvarande storlek som drivs i form av aktiebolag.

Det till lagrådet remitterade förslaget till aktiebolagslag innehåller regler om

koncerner. Detta förslags koncernregler gäller emellertid endast koncerner där moderföretaget är ett aktiebolag som omfattas av aktiebolagslagen. Det förekommer att koncernbildningar byggts upp så att moderföretaget är ett handelsbolag. Även för sådana företagsgrupper finns behov av koncernregler. Jag tänker särskilt på bestämmelser om koncernredovisning. De sakkunniga bör lägga fram förslag till koncernregler för handelsbolag och därvid fästa särskild uppmärksamhet vid problemet hur reglerna om koncernredovisning skall utformas. I betydande utsträckning torde därvidlag koncernredovisningsreglerna i förslaget till aktiebolagslag kunna tjäna som förebild.

En koncernbildning kan vara uppbyggd så att moderföretaget är en juridisk person av annat slag än aktiebolag eller handelsbolag. I den mån moderföretaget driver rörelse och till följd därav är bokföringspliktigt synes det finnas skäl för att åtminstone koncernredovisningsregler bör gälla för företagsgruppen i fråga. Detsamma kan sägas när det är fråga om företag – exempelvis aktiebolag – som utan att vara avhängiga av varandra står under gemensam ledning. Detta fall föreligger t. ex. när en person har aktiemajoriteten i flera aktiebolag och leder dem enhetligt. Det får ankomma på de sakkunniga att närmare bedöma i vilken utsträckning koncernregler bör gälla för företagsgrupperingar av det slag jag nu berört.

Inom justitiedepartementet har inletts arbete med en översyn av lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar. De sakkunniga bör därför inte gå in på frågan om behovet av koncernregler i lagen om ekonomiska föreningar.

I detta sammanhang vill jag också beröra frågan om handelsbolag bör åläggas att ha revisor. Gällande lag innehåller inte några bestämmelser härom. Bestämmelser om skyldighet att avge årsredovisning blir emellertid knappast tillräckligt effektiva om årsredovisningen inte granskas av revisor. De sakkunniga bör därför utgå från att det skall finnas revisor i handelsbolag och att denne skall avge en för alla tillgänglig revisionsberättelse. Det är emellertid möjligt att den nu angivna principen av praktiska skäl inte kan genomföras fullt ut. Tillgången på utbildade revisorer är nämligen begränsad. När det gäller de större handelsbolagen bör i likhet med vad som föreslås i det remitterade förslaget till ny aktiebolagslag revisorn vara kvalificerad, dvs. auktoriserad eller godkänd. Det framlagda förslaget till ny aktiebolagslag innebär emellertid att de kvalificerade revisorernas tjänster tas i anspråk i större utsträckning än vad som hittills varit fallet. De sakkunniga måste därför överväga i vilken utsträckning tillgängliga resurser tillåter att krav omgående ställs på att de större handelsbolagen anlitar kvalificerad revisor. Särskilda övergångsregler kan visa sig behövliga.

Behov av regler om revisor föreligger även i fråga om bokföringspliktiga företag av typen enskild näringsidkare och stiftelse. De sakkunniga bör undersöka även den frågan med beaktande av vad som nyss anfördes i fråga om handelsbolagen.

Jag övergår nu till att behandla vissa frågor som har betydelse när det är fråga om större företag som drivs i form av handelsbolag, främst då kommanditbolag med ett flertal delägare. Min framställning tar också sikte på handelsbolag som kan sägas vara stora från den synpunkten att de har en betydande omsättning eller många anställda.

Genom att kommanditdelägarnas ansvar kan begränsas, är det möjligt att använda kommanditbolaget när ett större antal personer vill delta i ett företag utan att bära personligt ansvar för skulderna. Det är sannolikt att det finns ett praktiskt behov av att behålla denna speciella bolagsform. Hänsyn till borgenärernas och de anställdas intressen synes emellertid kräva att vissa begränsningar härvidlag ställs upp. Kommanditbolagets kreditvärdighet är ju i första hand beroende av hur många av bolagsmännen – och givetvis vilka – som är obegränsat ansvariga för bolagets åtaganden. Kreditvärdigheten påverkas också av storleken på de insatser som kommanditdelägarna gjort. Det kan därför anföras skäl för att man bör ställa upp vissa minimigränser för de insatser som görs av kommanditdelägare. Det får ankomma på de sakkunniga att närmare överväga vilka begränsningar i den nuvarande avtalsfriheten

som härvidlag lämpligen bör göras.

I gällande lag förutsätts att bolagsmännen gör insatser i bolaget. Det kan vara fråga om insatser i form av pengar eller insats i form av annan egendom. Eftersom bolagsmännen har frihet att genom avtal ordna sina inbördes förhållanden står det emellertid bolagsmännen fritt att bestämma att även en annan prestation, t. ex. arbete i bolaget, skall betraktas som insats och uppskattas till visst belopp. Principen om avtalsfriheten leder vidare till att bolagsmännen senare under bolagets bestånd kan komma överens om ändringar i det ursprungliga bolagsavtalet och därmed påverka storleken av bolagsmännens insatser. Det finns alltså inte något hinder för bolagsmännen att komma överens om att en eller några av dem skall kunna ta tillbaka en del av sin insats i bolaget. Bolagsmännen har också möjlighet att efter gottfinnande fördela bolagets årsresultat mellan sig varigenom bolagsmännens andelar kan komma att variera kraftigt från tid till annan.

Detta system kontrasterar skarpt mot de regler som gäller för aktiebolag. De aktiebolagsrättsliga bestämmelserna om det bundna kapitalet innebär nämligen att aktieägarna i princip inte kan förfoga över sina insatser i bolaget annat än i samband med likvidation av bolaget. Aktiekapitalet kan sålunda inte delas ut som vinst till delägarna och aktier kan i princip inte inlösas av bolaget genom utbetalning till aktieägarna.

Enligt min mening är det påkallat med fastare regler för de större handelsbolagens del när det gäller bolagsmännens insatser och deras möjligheter att förfoga över dessa insatser. Utgångspunkten synes mig böra vara den att varje bolagsman gör en insats i bolaget och att denna insats skall fullgöras genom tillskjutande av pengar eller annan egendom. De sakkunniga bör vidare undersöka om det är lämpligt att begränsa bolagsmännens nuvarande möjligheter att fritt fördela årsresultat mellan bolagsmännen. Bl. a. bör beaktas att denna möjlighet har visat sig kunna utnyttjas i skatteflyktssyfte. Vidare bör de sakkunniga överväga om man skall efterbilda reglerna rörande det bundna kapitalet i aktiebolag även så till vida att bolagsmännens rätt att ta ut medel ur bolaget begränsas. Denna fråga måste emellertid ses mot bakgrund av huvudregeln att bolagsmännen är personligen ansvariga för bolagets förbindelser. Föreligger sådan personlig ansvarighet är behovet av regler rörande bundet kapital kanske inte så stort. Saken ligger däremot annorlunda till beträffande kommanditdelägare där ju det personliga ansvaret är begränsat.

Skulle de sakkunniga komma till den slutsatsen att det finns behov av regler rörande bundet kapital i handelsbolag bör dock regelsystemet göras enklare än det som gäller för aktiebolagens del. Jag vill i detta sammanhang också peka på den möjligheten att man avstår från att föreslå regler om skydd för bundet kapital men i stället ålägger handelsbolagen att offentligt, exempelvis i årsredovisningen, ange hur stora insatserna är och i vad mån insatskapital betalats tillbaka till vederbörande bolagsman.

En särskild fråga är i vad mån bolagsmännen i större handelsbolag skall ha rätt att ta lån från bolaget. Genom ändringar i aktiebolagslagen, som beslöts år 1973, har införts ett principiellt förbud för aktiebolagen att lämna penninglån till sina aktieägare. Förbudet ingår som ett led i de regler som avser att skydda det bundna kapitalet. När det gäller handelsbolag kan denna synpunkt få betydelse för den händelse de sakkunniga stannar för att föreslå regler om bundet kapital. Det andra skälet som ligger bakom låneförbudet i aktiebolagslagen, nämligen intresset av att kunna förhindra skatteflykt, har giltighet även för handelsbolagens del. De sakkunniga bör därför undersöka om det finns skäl att uppställa regler om låneförbud för de större handelsbolagens del i huvudsak motsvarande dem som gäller beträffande aktiebolagen.

För aktiebolagen gäller vissa regler om styrelse och verkställande direktör. Sådana regler saknas för handelsbolagens del. Bolagsmännen kan emellertid i bolagsavtalet ta in bestämmelser om att exempelvis en verkställande direktör skall utses. De sakkunniga bör undersöka om det finns anledning att i lag ge regler om att styrelse och

verkställande direktör skall utses i de större handelsbolagen. Jag vill peka på att en sådan ordning skulle göra det möjligt att tillämpa lagen (1972:829) om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar även på handelsbolagen.

De sakkunniga bör vara oförhindrade att ta upp även andra frågor rörande handelsbolag och enkla bolag än dem jag nu har angivit. Kontakt bör hållas med motsvarande kommittéer som har tillsatts eller kan komma att tillsättas i de andra nordiska länderna.

Föredragande statsrådet behandlade därefter frågan i vad mån det behövs en särskild ny bolagsform för mindre företag.

Föredragande statsrådet anförde vidare att kommittén borde ägna särskild uppmärksamhet åt de övergångsproblem som kan uppkomma med anledning av kommitténs förslag och att utgångspunkten måste vara att den nya lagstiftningen åtminstone efter en viss tid skall komma att slå igenom även för företag som bildas före den nya lagstiftningens ikraftträdande. Det vore enligt föredragande statsrådets mening inte i praktiken hållbart att efter en reform av lagstiftningen om handelsbolag behålla handelsbolag som bildats enligt äldre rätt med dess mera ofullständiga reglering.

I tilläggsdirektiv den 9 februari 1978 fick kommittén i uppdrag att förutsättningslöst utreda frågan om en ändamålsenlig utformning av det aktiebolagsrättsliga koncernbegreppet. I tilläggsdirektiven anfördes vidare bl. a. följande.

Härvid bör också en översyn ske av bestämmelser såväl i ABL som i annan lagstiftning där koncernbegreppet är av betydelse. Vidare bör, som riksdagen har framhållit, de problem uppmärksammas som är förknippade med företag som utan att vara dotterföretag är på något sätt associerade med ett aktiebolag. Vid utredningsarbetet bör kommittén beakta den utveckling som på internationell basis försiggår i fråga om redovisning såväl av koncernföretag som av andra associerade företag.

Skulle under utredningsarbetets gång andra frågor som har samband med dem som nu angetts komma att aktualiseras, bör det stå kommittén fritt att ta upp också dem och att lägga fram de förslag som därvid kan te sig påkallade.

2 Utredningsarbetet

Kommittén har hittills bedrivit utredningsarbetet på så sätt att spörsmålen om handelsbolag och enkla bolag samt årsredovisning, revision och koncerner behandlats parallellt med frågan om särskild ny företagsform för mindre företag. Beträffande sistnämnda fråga återstår viss del av utredningsarbetet. Detta förhållande har kommittén emellertid inte funnit utgöra tillräckligt skäl för att inte redan nu redovisa resultatet av sitt arbete rörande handelsbolag och enkla bolag samt årsredovisning, revision och koncerner. Även om kommittén senare skulle komma att förorda införandet av en ny företagsform, torde ett sådant ståndpunktstagande endast föranleda vissa följdändringar av närmast teknisk natur i den nu föreslagna lagstiftningen. Inte heller den omständigheten att arbetet med anledning av tilläggsdirektiven ännu inte är avslutat har föranlett kommittén att uppskjuta redovisningen av det nu slutförda arbetet angående handelsbolag m. m. Kommitténs framtida ståndpunktstaganden i de frågor som aktualiseras av tilläggsdirektiven kan möjligen komma att leda till en teknisk bearbetning av det i den nu föreslagna lagstiftningen använda koncernbegreppet men torde knappast föranleda ändringar i övrigt i de överväganden som redovisas i detta delbetänkande.

År 1973 tillsattes i Danmark en utredning med uppgift att utreda frågan om lagstiftning för andra associationsformer än aktiebolag och anpartsselskaber. I Norge överväger sedan år 1975 en utredning frågorna om lagreglering av handelsbolag och kommanditbolag samt frågor om årsredovisning, revision och koncerner. Genom sitt sekretariat har kommittén haft kontakt med utredningarna i Danmark och Norge samt även med en i Finland utsedd observatör. Kommittén har besökt Norge och där haft överläggningar med den norska kommittén.

Kommitténs sekretariat har samrått med företagsskatteberedningen (Fi 1970:77).

Statistiska centralbyrån har biträtt sekretariatet med vissa uppgifter om förekomsten av handelsbolag, enkla bolag och koncerner. Angående företagsgrupperingar som består av två eller flera företag som utan att vara avhängiga av varandra står under gemensam ledning har sekretariatet rådgjort med bl. a. bokföringsnämnden samt vissa länsstyrelser och kronofogdemyndigheter. Om förekomsten av kommanditbolag har sekretariatet gjort förfrågningar hos vissa revisionsföretag.

Inom sekretariatet har Zethraeus handhaft de frågor som rör den särskilda bolagsformen medan Pettersson svarat för övriga frågor som berörs av kommitténs uppdrag. Pettersson har dessutom svarat för samordningen av arbetet.

II Handelsbolag och enkla bolag

3 Historik och översikt över gällande rätt

Handelsbolaget, kommanditbolaget och det enkla bolaget regleras av lagen (1895:64 s. 1) om handelsbolag och enkla bolag (BL). Enligt 45 § BL föreligger enkelt bolag om två eller flera sluter bolag för visst företag eller för fortsatt verksamhet. Har bolaget gemensam firma och skulle bokföringsskyldighet ha förelegat beträffande verksamheten enligt bokföringslagen (1929:117) om denna gällt även efter utgången av år 1976 föreligger ett handelsbolag. Enligt 45 § 2 st BL kan ett handelsbolag därjämte uppkomma genom att ett enkelt bolag införes i handelsregistret. Kommanditbolaget är en särskild form av handelsbolag. Från det vanliga handelsbolaget skiljer sig kommanditbolaget därigenom att en eller flera av delägarna – dock inte alla – förbehållit sig att inte ansvara för bolagets förbindelser med mera än han insatt eller åtagit sig att insätta i bolaget. Bolagsman som gjort sådant förbehåll kallas för kommanditdelägare. Övriga delägare i ett kommanditbolag kallas för komplementärer. – Handelsbolaget men ej det enkla bolaget är juridisk person.

3.1 Historik

Det nutida svenska handelsbolaget utmärks av att det har rättssubjektivitet och egen firma samt att delägarna svarar solidariskt för förbindelser som ingås å bolagets vägnar. Redan landskapslagarna innehöll regler om vissa bolag, bl. a. jordbruksbolag. De tidigaste stadgandena om bolag för handelsrörelse återfinns för Sveriges del i Bjärköarätterna och i Magnus Erikssons stadslag. De medeltida bolagsformerna utgjorde endast ett internt förhållande mellan bolagsmännen. En germansk rättsprincip var emellertid att personer, som gemensamt tog ett lån, svarade solidariskt för lånets betalning. Denna regel gällde även i bolagsförhållanden, så att om bolagsmännen gemensamt tog lån, blev deras ansvar solidariskt. De praktiska ekonomiska behoven gjorde att det blev allt vanligare att en av bolagsmännen hade fullmakt att även för de övrigas räkning upptaga lån. Härigenom bereddes marken för införande av den principen, att en handelsbolagsman genom sitt handlande för bolagets räkning binder de övriga bolagsmännen så att de blir solidariskt ansvariga. Den nutida handelsbolagsrätten har emellertid främst sitt ursprung i den handelsrätt som framträdde i de norditalienska handelsstäderna under slutet av medeltiden och början av nya tiden. I dessa handelsstäder utbildades den regeln att när den enskilde delägaren ingick en förbindelse å bolagets vägnar,

så svarade alla bolagsmännen solidariskt. I och med denna regel blev det av vikt att avgöra när en delägare ingick avtal å bolagets vägnar eller när han ingick avtal för egen räkning. Det avgörande härvidlag blev om vid avtalets ingående använts en beteckning på rörelsen, rörelsens firma. Vidare utvecklades i de italienska handelsstäderna regler om en särskild bolagsförmögenhet. Dessa regler innebar bl. a. att bolagsförmögenheten utgjorde en särskild förmögenhet i förhållande till tredje man. Grundvalen var därmed lagd för konstruktionen av handelsbolaget såsom en juridisk person med egna tillgångar och skulder. Dess borgenärer fick möjlighet att sätta bolaget i konkurs och ur bolagsförmögenheten uttaga sina fordringar med företrädesrätt framför bolagsmännens enskilda borgenärer. Genom förmedling av tysk rätt kom den svenska rättsutvecklingen att påverkas av den italienska handelsbolagsformen. I Kungl. brev den 12 juni 1673 stadgades sålunda bl. a. att alla bolagsmännen ansvarade för de förbindelser som ingicks under bolagsverksamheten. I 1734 års lag inflöt i 15 kap. handelsbalken mera utförliga bestämmelser om handelsbolag. Det föreskrivs i sistnämnda lagverk bl. a. att varje bolagsman var befogad att ingå förpliktelser, som belastade bolaget och samtidigt bolagsmännen med solidarisk och obegränsad ansvarighet. Det är dock oklart om 1734 års lag uppfattade bolaget som en juridisk person med särskild förmögenhet. Handelsbolag av nyss angivet slag var den enda bolagsform som reglerades av 1734 års lag. En partiell ändring i 15 kap. handelsbalken skedde år 1887 i samband med införande av 1887 års firmalagstiftning. 15 kap. handelsbalken upphävdes genom tillkomsten av den ännu gällande lagen av år 1895 om handelsbolag och enkla bolag. – Handelsbolag i betydelse av ett bolag med personligt ansvariga delägare lär förekomma i alla den västerländska kulturkretsens länder.

Bolagsformen kommanditbolag har sitt ursprung i de medeltida italienska handelsrepublikerna. Reglerna om kommanditbolag upptogs och vidareutvecklades i Napoleons Code de Commerce, som i sin tur påverkade vår BL. De svenska reglerna om kommanditbolag anses emellertid även i viss mån bygga på äldre germansk bolagsrätt. Kommanditbolaget blev i svensk lagstiftning reglerat först genom BL men anses ha existerat i vårt land redan tidigare.

Det enkla bolaget är en äldre bolagstyp än handelsbolaget. I den romerska rätten fanns endast en allmän bolagsform, societas. Denna societas motsvarade i stort sett det nutida enkla bolaget. Nu gällande svenska regler om enkelt bolag har bakom sig en utveckling som genom förmedling av kontinentens rättssystem influerats av den romerska rätten. För germansk rätts del fanns motsvarigheter till det enkla bolaget i Bjärköarätterna och i Magnus Erikssons landslag. 1734 års lag innehöll inga bestämmelser om enkelt bolag. Namnet enkelt bolag är för svensk rätts del en nybildning i BL.

3.2 Bolagsbegreppet

Någon definition på begreppet bolag ges inte i BL. Den kommitté som utarbetade BL (nedan benämnd bolagskommittén 1890) ansåg att det tillkom doktrinen att besvara vad som skall förstås med bolag. För sin del utgick bolagskommittén 1890 från den uppfattningen att med bolag menades en på

avtal grundad sammanslutning mellan två eller flera bestämda personer (rättssubjekt) till vinnande av ett gemensamt ändamål. Enligt nutida doktrin måste följande tre rekvisit vara uppfyllda för att ett bolag skall föreligga: a) rättsförhållandet skall vara grundat på avtal mellan två eller flera delägare; b) det skall föreligga ett för delägarna gemensamt bolagsändamål; c) delägarna skall vara förpliktade att verka för det gemensamma ändamålet.

Genom det första bolagsrekvisitet, *avtalsförhållandet,* markeras att en tillämpning av bolagsreglerna kräver någon form av aktivitet från bolagsmännens egen sida. Genom detta rekvisit avgränsas från bolagsformen förmögenhetsgemenskap i äktenskap, sammanlevnad i oskiftat dödsbo och de flesta fall av samäganderätt. Kommittén vill emellertid här erinra om att enligt 2 kap. 1 § första stycket aktiebolagslagen (1975:1385) (ABL) aktiebolag numera kan bildas av bara en stiftare. Frågor om handelsbolag i vilka antalet delägare nedgått till en kommer att behandlas längre fram i detta betänkande.

Det kanske mest betydelsefulla rekvisitet i bolagsbegreppet är *det gemensamma bolagsändamålet.* Det är främst detta rekvisit som skiljer bolagsförhållanden från andra avtalsförhållanden. Det gemensamma bolagsändamålet är oftast att uppnå vinst till fördelning mellan delägarna. Att ändamålet är gemensamt innebär i sådant fall att insatser och arbetsprestationer avser att lända till nytta för alla bolagsmännen. I t. ex. köpeavtalet finns inte någon sådan intressegemenskap. Gränsdragningsproblem kan emellertid uppkomma, t. ex. när någon som upplåtit nyttjanderätt, lånat ut pengar eller åtagit sig att utföra arbete betingar sig andel i överskottet i den aktuella rörelsen. Avgörande torde här vara vad som väger tyngst i avtalsförhållandet, utbytet av prestationer mellan parterna eller deras gemensamma intresse i rörelsen. Av betydelse vid denna bedömning är vinstandelens storlek, huruvida vinstandelen bestämmes med ledning av storleken av vinsten på verksamheten eller på annat sätt, huruvida den vinstandelsberättigade jämväl skall bära andel i förlust samt huruvida vederbörande är tillförsäkrad medbestämmanderätt eller rätt att utöva kontroll över verksamheten. – Även ett rent ideellt syfte kan vara i sådan mening gemensamt att bolagsändamål får anses föreligga. Ett bolagsändamål kan också vara att befrämja delägarnas ekonomiska intressen på annat sätt än genom förvärv av vinst till fördelning mellan dem. Ett bolag kan sålunda uppkomma genom att några personer slår sig ihop för att åstadkomma billigare inköp, gemensam reklam o. d. Till denna typ av bolagsändamål hör det som föreligger i karteller och aktieägarkonsortier.

Kravet att delägarna skall vara *förpliktade att verka* för det gemensamma ändamålet är mycket uttunnat. Det har inom doktrinen hävdats att en bolagsmans medverkan kan bestå däri att han ställer sig såsom ansvarig för förbindelser som ingås i och för bolagsverksamheten eller för vissa sådana förbindelser. Vid handelsbolag får detta den betydelsen att den med delägarskapet förbundna ansvarigheten i och för sig kan utgöra tillräcklig medverkan.

De nu behandlade bolagsrekvisiten kan också en förening uppfylla. Den avgörande skillnaden mellan bolag och förening anses i princip vara att bolaget är en sluten association och föreningen en öppen. Distinktionen mellan öppna och slutna associationer möjliggör emellertid inte alltid någon

skarp gränsdragning mellan föreningar och bolag. I en förening kan man i stadgarna ganska starkt begränsa rätten att inträda och i viss utsträckning också utträdesrätten. Å andra sidan anses åtminstone i viss utsträckning – såsom när det gäller kommanditbolag – delägarkretsen kunna göras variabel i ett bolag. Inom doktrinen har den meningen anförts att i dylika fall skillnaden mellan bolag och föreningar till sist måste komma att hänga på sådana formella kriterier som om sammanslutningarna registrerats enligt bolagslagarna eller enligt föreningslagen, med iakttagande av formaliteterna i den ena eller andra lagen. Inom doktrinen har också hävdats att man i tveksamma fall får göra en helhetsbedömning av organisationen med hänsyn till olika faktorer. Anslutning till organisationen genom biträde av ett avtal och höga krav på medlemmarnas verksamhet för organisationsändamålet anses därvid tyda på att bolagsregler bör tillämpas. I oklara fall tenderar man i rättspraxis att välja bolagsbestämmelser framför föreningsregler.

Stiftelsen skiljer sig från bolaget och föreningen därigenom att stiftelsen inte har några medlemmar. Stiftelsen karakteriseras av att egendom anslagits till att varaktigt främja visst ändamål.

De två bolagsformerna aktiebolag och partrederi är reglerade i ABL respektive sjölagen (1891:35 s. 1) och på dessa bolagsformer äger BL inte tillämpning. En form av bolag är det s. k. tysta bolaget. Utmärkande för det tysta bolaget är, att en person tillskjuter pengar till av annan person driven rörelse, i syfte att egendomen skall ingå i den andres förmögenhet, men på villkor att han efter viss grund skall vara delaktig i vinst och förlust, respektive eventuellt även äga utöva visst inflytande å rörelsens utövande. Rörelsens innehavare är således individuell ägare till även den tyste bolagsmannens insats. Inom doktrinen torde den förhärskande meningen vara att sådana bolagsförhållanden skall bedömas efter särskilda grundsatser i stället för enligt BL. I fråga om vissa bolagstyper, såsom gruvbolag och handelsbolag som erhållit tillstånd att idka fondkommissionsrörelse äger BL:s bestämmelser tillämpning vid sidan av de särskilda föreskrifter som givits för bolagstypen.

Antalet HD-avgöranden som belyser bolagsbegreppet är inte stort. Följande fall kan nämnas.

NJA 1910 s. 344 Rättsfallet ger vid handen att ett bolagsförhållande kräver förpliktelse att verka för bolagsändamålet. Två personer hade slutit avtal att i händelse genom enderas eller bådas åtgörande viss annan person tillhörig fastighet blev såld försäljningsprovision skulle delas mellan dem. Någon förpliktelse att verka för försäljningen föreskrevs inte i avtalet. HD:s majoritet ansåg att avtalet inte kunde anses vara av parterna ingånget för att bilda bolag.

NJA 1939 s. 434 Ett bolag ansågs föreligga då tre personer tillsammans tippat genom att fylla i en tipskupong och satsa sammanlagt 1 krona.

NJA 1945 s. 341 Rättsfallet torde belysa frågan om gränsdragning mellan bolag och samäganderätt. Enkelt bolag ansågs föreligga då fyra personer gemensamt förvärvat vissa skogsfastigheter och avtalat om att de skulle äga 1/4 var av fastigheterna och i samma proportion dela kostnader och vinst i samband med fastigheternas drift.

NJA 1945 s. 454 Rättsfallet gäller frågan om gränsdragning mellan bolag och tjänsteavtal. En person som drev en frisersalong träffade avtal med en

annan person om att denna skulle arbeta i rörelsen och att nettovinsten på rörelsen skulle delas lika. Förhållandet ansågs utgöra ett enkelt bolag.

NJA 1960 s. 454 Rättsfallet torde belysa att bolagsförhållande inte föreligger om gemensamt ändamål med verksamheten saknas. Ägaren av en fastighet ansågs ha nyttjanderätt innefattande rätt att taga vatten genom vattenledning från en källa på annans mark. Den omständigheten att de båda fastighetsägarna gemensamt bekostat erforderliga underhålls- och förbättringsarbeten på vattenledningen ansågs icke grundlägga ett bolagsförhållande.

NJA 1962 s. 359 Rättsfallet visar bl. a. att bolag kan föreligga även om bolagsförmögenhet saknas. Två företag slöt avtal av innebörd att det ena företaget skulle av det andra köpa bergborrmaskiner och sedan sälja dem till utomstående. Nettovinsten skulle genom en intern nettovinstberäkning delas lika. I tvist mellan parterna uppkom frågan huruvida enkelt bolag förelåg, varvid från vardera sidan framfördes ett flertal argument grundade på olika moment i det tämligen invecklade avtalsförhållandet. Bl. a. anfördes såsom skäl mot förhållandets rubricering som enkelt bolag att bestämmelser saknades om parts rätt till medbestämmande över eller kontroll av den andra partens verksamhet liksom om delning av förlust och att inga gemensamma tillgångar fanns. HD ansåg att ett enkelt bolag förelåg.

3.3 Handelsbolaget

3.3.1 *Handelsbolagets bildande*

BL innehåller inga bestämmelser om sättet för bolagets bildande. Det fordras endast ett avtal mellan de blivande bolagsmännen för att handelsbolaget skall vara fullbildat och kunna träda i verksamhet. Avtalet behöver inte någon viss form utan kan vara rent muntligt. I praktiken lär emellertid handelsbolagsavtal regelmässigt slutas genom skriftligt kontrakt. För registrering – som enligt handelsregisterlagen (1974:157) vid straffansvar skall sökas innan bolaget börjar sin verksamhet – krävs en skriftlig av alla bolagsmännen undertecknad anmälan.

Både fysiska och juridiska personer kan vara delägare i ett handelsbolag. Tidigare har den meningen framträtt inom doktrinen att juridiska personer inte skulle kunna vara delägare. Denna mening har emellertid inte upprätthållits i rättspraxis.

Omyndig kan i regel inte sluta förmögenhetsrättsliga avtal och alltså inte bolagsavtal utan samtycke av förmyndaren. Enligt 15 kap. 13 § föräldrabalken kan förmyndaren låta den omyndige driva näring när denne fyllt 16 år.

Begränsningar i möjligheten att träda in i handelsbolag föreligger när det gäller utländska medborgare och utländska företag. Enligt lagen (1968:555) om rätt för utlänning och utländskt företag att idka näring här i riket krävs sålunda näringstillstånd för den som önskar deltaga som bolagsman i näringsverksamhet som bedrivs av svenskt handelsbolag. Härutöver fordras när det gäller delägarskap i handelsbolag en prövning enligt lagen (1968:557) om rätt för utlänning och utländskt företag att sluta svenskt handelsbolag eller ingå i sådant bolag. Att tillstånd krävs även enligt sistnämnda lag

sammanhänger med 1916 års lagstiftning med inskränkningar i utländska rättssubjekts möjligheter att förvärva fast egendom i Sverige.

Enligt 199 a § konkurslagen (1921:225) får gäldenär under sin konkurs inte driva rörelse med vars utövande följer bokföringsskyldighet. Förbudet gäller enligt lagrummets förarbeten även delägare i handelsbolag.

3.3.2 *Handelsbolagets inre rättsförhållanden*

Enligt 3 § BL bestäms bolagsmännens inbördes rättigheter och skyldigheter under bolagets bestånd genom avtal. Bestämmelserna i 4–15 §§ BL om dessa rättigheter och skyldigheter är därför dispositiva.

Den legala huvudregeln om förvaltning ges i 5 § BL. Detta lagrum stadgar att envar bland bolagsmännen är berättigad att vidtaga åtgärd i förvaltningen av bolagets angelägenheter, där ej förbud däremot inlägges av annan bolagsman som inte är utesluten från förvaltningen. Eftersom bolagsmännen är skyldiga att vara lojala mot varandra anses bolagsman skyldig att där så lämpligen kan ske på förhand underrätta de övriga bolagsmännen om betydelsefulla förvaltningsåtgärder. Förvaltningsrätten är personlig, så att bolagsmannen inte har rätt att överlåta den på annan person eller att sätta en annan som ombud i sitt ställe. Den enskilde bolagsmannens legala förvaltningsrätt är begränsad i två avseenden. För det första kan såsom ovan nämnts förbud mot förvaltningsåtgärd inläggas av annan bolagsman som inte är utesluten från förvaltningen. Med att bolagsman är utesluten från förvaltningen menas att han saknar den legala rätten att deltaga i förvaltningen. Denna rätt kan betagas honom endast genom avtal mellan alla bolagsmännen. För det andra må enligt 5 § första stycket andra meningen "åtgärd som är för bolagets ändamål främmande" inte vidtagas utan samtliga bolagsmännens samtycke. Sistnämnda föreskrift gäller såväl åtgärder som strider mot bolagsverksamhetens syfte (t. ex. att bereda vinst) som åtgärder som strider mot den i bolagsavtalet angivna verksamhet genom vilken syftet skall uppnås.

Bolagsmännen kan genom avtal bestämma praktiskt taget vilken fördelning av förvaltningsrätten som helst och därigenom anordna en för varje särskilt bolag lämplig förvaltningsorganisation. För de fall där bolagsmännen överenskommit om en förvaltningsorganisation som avviker från den legala innehåller BL vissa utfyllnadsregler. Enligt 5 § andra stycket må sålunda, om jämlikt avtal förvaltningen eller viss del därav skall handläggas av alla bolagsmännen eller två eller flera bland dem i förening, åtgärd som ej tål uppskov, vidtagas utan hinder därav att bolagsman ej hinner tillkalla annan bolagsman att deltaga i avgörandet eller att bolagsman till följd av sjukdom eller av annan orsak är oförmögen att deltaga i förvaltningen. Såsom ovan framhållits kan den legala förvaltningsrätt som den enskilde bolagsmannen äger aldrig fråntagas honom. Om han däremot genom bolagsavtal tillerkänts en särskild förvaltningsrätt kan enligt 6 § denna särskilda förvaltningsrätt fråntagas honom om han missköter förvaltningsuppdraget. I sin förvaltningsverksamhet har bolagsman att efter bästa förmåga främja bolagets intressen. Bolagsman får alltså inte i sitt handlande för bolagets räkning sätta sitt eget intresse framför bolagets då konflikt föreligger mellan intressena.

Enligt 7 § har bolagsman, ändå att han inte deltager i förvaltningen, när

uppenbart hinder i bolagets verksamhet ej därigenom vållas, rätt att granska bolagets räkenskaper och i övrigt taga kännedom om bolagets angelägenheter. Rätt att utöva denna kontroll tillkommer bolagsmannen personligen, principiellt inte hans ombud. Undantagsbestämmelsen om att kontrollrätten inte får utövas när uppenbart hinder i bolagets verksamhet därigenom vållas anses inte kunna åberopas emot en bolagsman på det sättet att han hindras från att taga kännedom om vissa bolagets angelägenheter därför att de förvaltande bolagsmännen anser att detta skulle vara till skada för bolaget. Innebörden av undantagsregeln anses i stället vara den att kontrollrätten inte får utövas på särskilt olämplig tid eller särskilt olämpligt sätt.

Enligt 8 § skall bolagsman tillföras arvode för förvaltning av bolagets angelägenheter endast om sådant avtalats. Det arvode för förvaltning av bolagets angelägenheter vartill bolagsman kan vara berättigad skall tillgodoföras honom innan vinstberäkning sker. Han har alltså rätt till arvode oavsett om bolaget skulle redovisa förlust.

Bolagsman som i förvaltningen gör utlägg för bolagets räkning kan begära att få ersättning härför. I 14 § första stycket stadgas sålunda att om bolagsman för bolagets räkning vidkänns nödig eller nyttig utgift, så äger han att för därigenom uppkommen fordran njuta ränta från den dag fordringen tillkom. Räntan beräknas enligt 5 § räntelagen (1975:635) för tiden fram till dess ränta skall utgå enligt 6 § räntelagen till följd av 3 eller 4 § samma lag. Enligt 14 § andra stycket är bolagsman som försummar att göra avtalat tillskott eller att redovisa influtna medel skyldig att erlägga ränta enligt 6 § räntelagen från den dag tillskottet eller redovisningen bort ske.

Eftersätter bolagsman sina plikter mot bolaget på sådant sätt att det kan anses vara försummelse eller vårdslöshet är han enligt 15 § skyldig att ersätta bolaget den skada som därigenom uppkommit. Är flera bolagsmän skadeståndsskyldiga svarar de solidariskt för skadan, medan de sinsemellan skall bidraga till ersättningsbeloppet i förhållande till den skuld som ligger envar av dem till last. Skadeståndssanktionen kan t. ex. tillgripas när en bolagsman på ett otillbörligt sätt gynnar sina egna intressen på bolagets bekostnad. Det finns nämligen inga jävsbestämmelser i BL som hindrar bolagsman att agera i bolaget när hans egna intressen är inblandade. Enligt 15 § andra stycket skall talan om skadestånd hos domstol anhängiggöras inom ett år från det nästa räkenskapsavslutning blir för bolagsmännen tillgänglig, men, där räkenskapsavslutning ej göres innan bolaget träder i likvidation, inom samma tid från det bolaget upplöstes. Försummas det är rätt till talan förlorad. Enligt Nial bör preskriptionstiden anses börja löpa först från det räkenskapsavslutningen blev tillgänglig för alla bolagsmännen. Av allmänna rättsprinciper anses följa att preskriptionen inte gäller anspråk på ersättning för skada som uppkommit genom brottsligt förfarande. – Enligt 15 § tredje stycket skall klander av räkenskapsavslutning, vid äventyr av talerättens förlust, anställas inom ett år från det den blev för bolagsmännen tillgänglig.

Bolagsmans medverkan i bolaget kan ha formen av prestationer av olika slag. Vanligen är det endast fråga om sådana prestationer som enligt bokföringslagens regler kan redovisas såsom tillgång. Men då bolagsmännen i sitt inre rättsförhållande äger dispositionsfrihet, kan de bestämma att även en annan prestation, t. ex. förvaltningsarbete i bolaget, skall betraktas som insats och såsom sådan uppskattas till visst belopp. Bolagsmännen kan teoretiskt

också avtala att insatsprestationen skall vara fullgjord genom överlämnande av en skuldförbindelse. Enligt 13 § är bolagsman inte pliktig att på yrkande av övriga bolagsmän tillskjuta något utöver sin avtalade insats.

Enligt 8 § tillföres varje bolagsman fem procent ränta på sin behållna insats. Vad som återstår sedan bolagsmännen tillgodoförts ränta och eventuella arvoden utgör enligt 9 § vinst. Kan inte ränte- respektive arvodesanspråken täckas anses förlust ha uppkommit. Enligt 10 § fördelas vinst och förlust mellan bolagsmännen efter huvudtalet. Är för fördelningen endast av vinst eller endast av förlust viss grund avtalad, gäller den vid fördelningen av såväl vinst som förlust (10 § andra stycket). Det belopp som tillkommer bolagsman i form av vinst för året, jämte eventuell ränta och förvaltningsarvode, äger han enligt 11 § lyfta först när årsredovisningen är klar. Skulle brist i hans insats föreligga skall bristen först täckas av det honom gottskrivna beloppet och endast eventuell återstod äger bolagsmannen lyfta. Om bolagsman inte begagnar sin lyftningsrätt inom utgången av året efter räkenskapsåret, skall vad han ägt lyfta läggas till hans insats. Dock får inte insatsen därigenom mot annan bolagsmans betridande ökas utöver avtalat belopp.

3.3.3 *Rättsförhållandet till tredje man*

Enligt 2 § kan handelsbolag förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter samt söka, kära och svara inför domstol och annan myndighet. Handelsbolaget utgör med andra ord ett särskilt rättssubjekt, en juridisk person. Bolagsmännens enskilda borgenärer äger inte söka gottgörelse ur något som tillhör bolaget (22 §). 16–21 §§ innehåller bestämmelser om representationsrätt och om bolagsmännens ansvarighet gentemot bolagets fordringsägare. Nu angivna bestämmelser är på det sättet tvingande att de inte kan sättas ur kraft ens genom enhälligt avtal mellan bolagsmännen.

Enligt 16 § äger var och en av bolagsmännen under bolagets bestånd, där ej annat avtalats, företräda bolaget. Behörigheten tillkommer även bolagsman som är utesluten från förvaltningen. Behörigheten kan berövas bolagsman endast om han visat trolöshet i bolagets angelägenheter. För upphävande av ställföreträdarskapet krävs då att domstol på annan bolagsmans yrkande beslutar därom. Domstolens beslut går i verkställighet utan hinder av förd klagan. Genom avtal mellan bolagsmännen kan vidare bestämmas att endast någon eller några eller alla i förening äger företräda bolaget. Om bolagsman, som enligt nu redovisade regler saknar behörighet att företräda bolaget, ingår avtal för bolagets räkning med tredje man och denne har kännedom om bolagsmannens bristande behörighet blir avtalet inte bindande för bolaget. (Enligt 19 § handelsregisterlagen anses registrering eller avförande ur handelsregistret som kungjorts ha kommit till tredje mans kännedom, om ej av omständigheterna framgår att han varken haft eller bort ha vetskap därom.) I 16 § tredje stycket BL sägs att annan inskränkning i bolagsmans befogenhet att företräda bolaget är utan verkan mot tredje man. Sistnämnda bestämmelse innebär att man inte med verkan mot tredje man kan bestämma att en bolagsman har firmateckningsrätt i vissa avseenden men inte i andra.

Bolaget kan vid ingående av rättshandlingar representeras av prokurist eller vanlig fullmäktig. Enligt 18 § kan prokura meddelas endast efter beslut

av samtliga bolagsmännen i förening. En vanlig fullmakt däremot kan såsom andra rättshandlingar meddelas av den eller de bolagsmän som är behöriga att företräda bolaget. Rätten att återkalla prokura tillkommer varje bolagsman som inte är utesluten från rätten att företräda bolaget. I övrigt gäller om prokura vad som är stadgat i prokuralagen (1974:158).

Huvudregeln om bolagsmännens ansvarighet finns i 19 § som stadgar att för handelsbolags förbindelser svarar bolagsmännen, en för alla och alla för en såsom för egen skuld. Det legala ansvaret för bolagsmännen är sålunda primärt och solidariskt. Denna för borgenärerna förmånliga ansvarsfördelning kan bidraga till att öka bolagets kreditmöjligheter och är på det sättet även till förmån för bolaget och bolagsmännen. Av hänsyn till bolagsmännens enskilda borgenärer har man emellertid i 19 § stadgat att bolagsborgenärerna inte äger njuta utdelning ur bolagsmans konkurs för mer än det som han inte kan få ut hos bolaget. Detta innebär att man från bolagsborgenärens fordran drar det belopp han får i handelsbolagets konkurs, så att han i delägarens konkurs bara kan bevaka återstoden av sin fordran. Är handelsbolaget inte i konkurs måste borgenären på annat sätt styrka att han inte kan få ut det bevakade beloppet hos bolaget, exempelvis att bolaget vid ett utmätningsförsök visat sig sakna utmätningsbara tillgångar.

En avgående bolagsman svarar enligt 20 § inte för bolagets därefter uppkommande förbindelser, om borgenären ägde vetskap om avgången vid tiden för fordringens uppkomst. En nytillkommen bolagsman svarar enligt 20 § även för de förbindelser som uppkommit före hans inträde. Motiveringen för detta är att den nytillkomna bolagsmannen bör vara jämställd med övriga bolagsmän i ansvarshänseende.

Bolagets konkurs har enligt 21 § den verkan att en fordran mot bolaget kan utsökas hos bolagsmännen, trots att fordringen eljest inte är förfallen till betalning.

I 22 § stadgas att bolagsmans enskilda borgenär inte äger mot sin fordran hos bolagsman kvitta skuld till bolaget och inte heller på annat sätt för sin fordran söka gottgörelse ur något som tillhör bolaget. Genom nämnda kvittningsförbud förhindras att bolagets tillgångar (dess fordringar) användes till att likvidera enskilda bolagsmäns skulder.

3.3.4 *Förändringar i delägarkretsen*

I ett handelsbolag kan inte ny bolagsman upptagas utan att de nuvarande bolagsmännen samtyckt till det.

23 § anger rättsverkningarna av att bolagsman utan samtycke av övriga bolagsmän överlåter sin andel i bolaget på annan. En sådan överlåtelse har mot bolaget inte någon annan verkan än att bolagsmannens rättsinnehavare äger utfå, under bolagets bestånd vad bolagsmannen enligt 11 § ägt lyfta (dvs. ränta på insats, arvode och vinst) och vid bolagsskifte den del av behållna tillgångar som belöper på bolagsmannen. Därjämte har rättsinnehavaren samma rätt som bolagsmanen att uppsäga bolaget eller eljest påfordra dess upplösning. De rättsverkningar som nu angivits inträder enligt 23 § även då bolagsandel försäljs efter utmätning. Överlåtes andel innan insatsen är betald övergår inte skyldigheten att betala resten på förvärvaren. Överlåtaren av andelen svarar sålunda in dubio fortfarande ensam för skulden på insatsen,

även parterna emellan. Efter överlåtelse av andel enligt 23 § har den överlåtande bolagsmannen kvar sin rätt att deltaga i handhavandet av bolagets angelägenheter. Det är också han som drabbas av uppkommande förbindelser. Den begränsade överlåtelserätten enligt 23 § anses vara oförytterlig.

25–27 §§ BL reglerar bolagsmans möjligheter att lämna bolaget. Enligt 25 § kan en bolagsman när som helst säga upp bolagsavtalet till upphörande om det slutits på obestämd tid (ordinär uppsägning). Bolaget skall då träda i likvidation efter sex månaders förlopp om inte avtalet mellan bolagsmännen anger någon annan uppsägningstid. Enligt 26 § BL skall avtal som slutits för bolagsmans livstid räknas som slutet på obestämd tid. Är bestämd tid angiven för bolagets bestånd kan bolagsman inte genom ordinär uppsägning få bolaget att upphöra tidigare om inte avtalet ger utrymme för detta. Oavsett vad avtalet innehåller om varaktighet och uppsägning kan man emellertid med omedelbar verkan säga upp samarbetet med stöd av reglerna i 27 § (extra-ordinär uppsägning). Uppsägning kan enligt 27 § ske "när skäl därtill är". Av i 27 § angivna exempel framgår att som sådana skäl anses kontraktsbrott av medbolagsman och ändrade förhållanden. Av motiven framgår dessutom att lagstiftaren med exemplifieringen i 27 § velat visa att endast skäl av sådan vikt att de rubbar en väsentlig förutsättning för bolagsavtalet ger rätt till omedelbar uppsägning. Om uppsägning sker enligt 27 § skall bolaget omedelbart träda i likvidation.

Några närmare bestämmelser om utträde ur handelsbolag – utan att handelsbolaget upphör – innehåller inte lagen. I 20 § förutsättes att utträde kan ske, och stadgandet reglerar den utträdandes ansvar för bolagets förbindelser. I 30 § stadgas att om avtal träffats att bolaget, där det eljest enligt lagens regler skulle ha trätt i likvidation, må, med uteslutande av bolagsman eller hans rättsinnehavare, fortsättas mellan övriga bolagsmännen, är avtalet ej giltigt med mindre överenskommelse träffats om grunden för avgången bolagsmans eller hans rättsinnehavares utlösande. Om bolagsman går i konkurs är avtal mellan bolagsmännen om utträde inte bindande för konkursboet. Anledningen till att utlösningsgrunden skall anges i avtalet om utlösning säges i motiven vara en önskan att undvika praktiska olägenheter. Reglerna i 30 § avser att utesluta likvidation när sådan enligt lagen eljest skulle ha inträtt. Har bolagsmännen avtalat om utträde utan att likvidationsanledning föreligger är därför 30 § inte tillämplig på sådant avtal. Vidare kan utträde i varje särskilt fall – utan bestämmelse i bolagsavtalet – ske efter överenskommelse mellan bolagsmännen. Även om likvidationsanledning skulle föreligga, blir sådant avtal gällande när parterna enats om utlösningssumman.

Ett särskilt spörsmål är om den omständigheten att bolagsmännens antal nedgår till en medför att bolaget utan vidare upphör att existera. Inom doktrinen har man antagit att ett handelsbolag kan, fastän alla andelarna förenats på en persons hand, bestå under någon tid för möjliggörande av att ny bolagsman inträder i bolaget. Även rättspraxis synes ha ställt sig på den ståndpunkten att handelsbolaget inte rättsligt sett behöver upphöra i och med att en person förvärvar alla andelarna i bolaget (jfr NJA 1921 s. 97).

3.3.5 *Likvidation och upphörande*

Med likvidation avses avvecklingen av ett bolag. Bolagets upphörande, som regelmässigt sker i och med likvidationens fullbordande, kallas upplösning. I och med likvidationstillståndets inträde är bolagets ändamål en avveckling. Avvecklingen skall normalt gå ut på likvidering av bolagsskulderna. Är bolagsmännen ense kan de ombesörja likvidationen på det sätt som de önskar utan särskild hänsyn till borgenärerna.

Beslut om likvidation kan när som helst fattas av samtliga bolagsmän eller, om så föreskrives i bolagsavtalet, av en majoritet. Rätten att även emot övriga bolagsmäns vilja uppsäga bolaget till likvidation tillkommer enskild bolagsman i de fall som anges i 25–27 §§. I princip anses 25–27 §§ vara av tvingande beskaffenhet. En viktig modifikation av denna princip följer av bestämmelserna i 30 § (angående det närmare innehållet i denna bestämmelse, se avsnitt 3.3.4). 30 § möjliggör inte att likvidationsgrunderna enligt 25–27 §§ kan genom avtal helt sättas ur spel, men deras verkan kan genom avtal förändras så att inte likvidation skall inträda utan endast uteslutande av bolagsman. I lagen anges tre automatiskt verkande likvidationsgrunder nämligen bolagsmans död, bolagsmans konkurs och bolagets konkurs. Vid bolagsmans död skall enligt 28 § bolaget, där ej annat avtalats, genast träda i likvidation. Att bolagsmans död i regel medför likvidation är ett uttryck för den betydelse bolagsmannens person har för handelsbolaget. Om bolagsman försätts i konkurs skall enligt 29 § bolaget genast träda i likvidation. Denna regel är i motsats till bestämmelserna i 28 § formulerad som tvingande. Av 30 § framgår emellertid att bolaget trots konkursen kan komma att fortsätta mellan de övriga bolagsmännen, om avtal därom träffas. Ett sådant avtal måste emellertid för att bli giltigt biträdas av konkursboet. Enligt 37 § första stycket skall likvidation verkställas om handelsbolag gått i konkurs och det efter konkursens avslutande finns överskott i bolaget. Finns det inte något överskott anses bolaget upplöst då konkursen avslutas (37 § andra stycket).

Lagen innehåller inte någon allmän bestämmelse om tidpunkten för likvidationstillståndets inträde. Om bolagsmännen genom överenskommelse enhälligt beslutat att bolaget skall träda i likvidation, börjar likvidationstillståndet i det ögonblick som anges i beslutet. Bolagsmännen kan således besluta att bolaget skall träda i likvidation men att likvidationstillståndet skall börja först vid en framtida tidpunkt. Vid uppsägning av bolaget enligt 25 § inträder likvidationstillståndet när uppsägningstiden gått ut. Om det skulle uppkomma sådant skäl att påfordra bolagets upplösning som avses i 27 § anses likvidationstillståndet inträda i och med att upplösning vederbörligen påyrkats. Vid bolagsmans död inträder likvidationen genast om ej annat avtalats. Vid bolagsmans konkurs skall enligt 29 § bolaget genast träda i likvidation. Eftersom konkursboet kan gå med på en uppgörelse som möjliggör att likvidationen undvikes anses enligt doktrinen likvidationstillstånd inte ha inträtt så länge förhandlingar förestår eller pågår om en sådan uppgörelse. Om bolaget varit i konkurs och konkursen avslutas med överskott, anses likvidationstillstånd inträda automatiskt, såvida inte bolagsmännen enhälligt beslutat att fortsätta bolaget.

I och med likvidationstillståndet inträder den verkan att bolagsman i

princip inte längre får vidtaga andra förvaltningsåtgärder än sådana som är förenliga med likvidationsändamålet. Består en åtgärd som strider mot avvecklingssyftet i ett avtal med tredje man blir avtalets giltighet beroende av dennes goda tro.

Om bolagsman vidtagit förvaltningsåtgärd sedan ett sådant förhållande inträffat att bolaget skolat träda i likvidation eller efter det bolaget kommit i konkurstillstånd men innan bolagsmannen erhållit kännedom därom skall det enligt 31 § bolagsmännen emellan vara "så gillt" som om nyssnämnda förhållande inte inträffat eller bolaget inte kommit i konkurstillstånd. Bolagsmannen har alltså på grund av den vidtagna åtgärden samma anspråk mot bolaget och de övriga bolagsmännen som om åtgärden vidtagits under bolagets vanliga verksamhet.

Likvidationen handhas enligt lagen antingen av bolagsmännen själva eller också av en eller flera likvidatorer, som förordnats av rätten. Rörande det fall att bolagsmännen själva ombesörjer likvidationen stadgas i 32 § att där ej annat avtalats samtliga bolagsmän äger att själva eller genom ombud deltaga. Detta innebär att även bolagsman som före likvidationen varit utesluten från deltagande i bolagets förvaltning har rätt att medverka vid likvidationen. Anledningen till denna lagens ståndpunkt är att de skäl som i allmänhet föranlett bolagsmans uteslutande från förvaltningen i betydlig mån förringats när likvidation inträder. Då är bolagets egentliga verksamhet avslutad och nya företag får i regel inte inledas. Enligt lagens förarbeten är därför under likvidationen bristen på vana eller insikt inom området för bolagets verksamhet mindre kännbar och faran för förrådande av yrkeshemlighet eller liknande väsentligt mindre. Av huvudsakligen samma skäl medger lagen att bolagsman under likvidationen låter sig representeras av ombud. I 32 § andra meningen stadgas, att om efter avliden bolagsman finns flera delägare så äger å deras vägnar endast en av dem eller ett gemensamt ombud deltaga i likvidationen.

Arvode tillkommer in dubio inte bolagsman för hans sysslande med likvidationen. Avtal rörande arvode för förvaltning av bolagets angelägenheter före likvidationen anses inte omfatta tiden efter likvidationstillståndets inträde.

Enligt 33 § skall under likvidation i tillämpliga delar gälla vad i 5 § stadgas om förvaltning, vad i 7 § stadgas om rätt att granska räkenskaper, vad i 8 § stadgas om beräkning av ränta och arvode, vad i 10 § stadgas om vinst och förlust, vad i 14 § stadgas om bolagsmans rätt till ersättning för utgifter och om ränta samt vad i 15 § stadgas om ersättningsskyldighet och klander av räkenskapsavslutning.

Den avveckling av bolaget som är likvidationens syfte innefattar erforderlig realisation av tillgångarna, betalning av skulderna och skifte av eventuellt överskott (34–35 §§). Enligt 34 § skall bolagets tillhörigheter så snart det kan ske utan uppenbar skada förvandlas i pengar. 34 § hindrar inte bolagsmännen att förfara på annat sätt om de är ense. Mot bolagsmans bestridande får bolagsgods inte försäljas på annat sätt än på offentlig auktion. I 35 § stadgas att tillgångarna ej må mellan bolagsmännen skiftas, innan all veterlig gäld blivit betald eller erforderliga medel därtill avsatts. Stadgandet är givet av hänsyn till bolagsmännen och är därför dispositivt. Likvidationen medför inte att utestående bolagsskulder omedelbart förfaller till betalning

eller att bolagsmännen får rätt att betala dem i förtid. Rörande skifte stadgas i 35 § att bolagsmännen ur behållna tillgångar äger återfå sin insats. Räcker behållningen inte till räknas bristen som förlust. Uppstår överskott, utgör det slutlig vinst.

Enligt 35 a § kan förordnande av en eller flera likvidatorer utverkas av varje enskild bolagsman genom ansökning hos den domstol varunder bolaget lyder. Såsom förutsättning för bifall till ansökningen anger lagen att det finnes sannolikt att likvidationen oskäligt uppehålles eller eljest utföres på sådant sätt att bolagsmans rätt därigenom äventyras. De övriga bolagsmännen skall beredas tillfälle att yttra sig i ärendet. Även bolagsman kan utses till likvidator. Anledningen till att 35 a § infördes, vilket skedde år 1925, var att erfarenheterna visade att reglerna om likvidation genom bolagsmännens försorg kunde medföra att likvidationsförfarandet vid oenighet mellan bolagsmännen avstannade eller drevs på ett sätt som vållade den enskilde bolagsmannen förluster. Av rätten utsedd likvidator kan när som helst av rätten entledigas. Är bolagsmännen ense om att återtaga likvidationen, skall likvidatorn entledigas. Beslut om förordnande eller entledigande av likvidator går i verkställighet utan hinder av att domstolens beslut inte vunnit laga kraft. Om flera likvidatorer utses skall de handha uppdraget gemensamt. Rätten kan dock förordna att uppdraget skall delas mellan dem på visst sätt. Likvidatorn träder i bolagsmännens ställe med avseende på befogenheten att verkställa likvidationen och att företräda bolaget.

Enligt 36 § skall bolagsman som inte är nöjd med bolagsskifte anhängiggöra sin talan hos domstol inom ett år från det skiftet skedde. Klandertalan skall riktas mot de övriga delägarna i bolaget.

Enligt 35 a § femte stycket skall vad i 18 kap. handelsbalken är stadgat för syssloman i fråga om ansvarighet och redovisning samt om arvode och ersättning för kostnader gälla även för likvidator. Såsom syssloman är likvidatorn skadeståndsskyldig ifall han förorsakar skada genom uppsåt eller vårdslöshet. Skadeståndstalan skall enligt 18 kap. 9 § handelsbalken anhängiggöras mot honom inom ett år från slutredovisningen.

Enligt 36 § andra stycket anses bolaget upplöst då skifte ägt rum. Denna regel anses emellertid förutsätta att bolagets affärer verkligen är avvecklade. Skulle det visa sig att bolaget har en icke betald skuld, kan fordringsägaren även efter skiftet stämma bolaget och eventuellt få det försatt i konkurs. Vidare anses bolaget bestå om det skulle visa sig att bolaget äger tillgångar som inte ingått i skiftet. I regel kan bolagsmännen genom enhälligt beslut avbryta likvidationen och fortsätta bolagets verksamhet. Om bolagsman är i konkurs anses emellertid hänsyn till konkursborgenärerna utgöra hinder mot likvidationens avbrytande. Konkursborgenärernas intresse att utfå värdet av bolagsmannens-konkursgäldenärens andel kan nämligen inte åsidosättas genom beslut av bolagsmännen.

3.4 Kommanditbolaget

Enligt 39 § äger kommanditdelägare, där ej annat avtalats, inte deltaga i förvaltningen av bolagets angelägenheter. Därav följer att han inte heller kan

inlägga veto mot viss förvaltningsåtgärd. Genom den avtalsfrihet som råder rörande förvaltningsrätten kan delägarna skapa olika organisationsformer som är anpassade efter bolagets verksamhet och övriga förhållanden.

I fråga om kommanditdelägarens ekonomiska rättigheter i bolaget gäller de för vanligt handelsbolag givna bestämmelserna i 8–15 §§ med undantag för reglerna i 10 § rörande fördelning av vinst och förlust. Lagen utgår från att sistnämnda fråga vad gäller kommanditdelägare regleras genom avtal. Kan bolagsmännen inte komma överens får frågan enligt 40 § avgöras av domstol.

Enligt 41 § första stycket är kommanditdelägare utesluten från befogenheten att företräda bolaget. I motiven sägs att föreskriften inte bara är given i bolagsmännens intresse utan även avser tredje mans tryggande mot en eljest lätt uppkommande missuppfattning om kommanditdelägarnas verkliga ställning. Regeln kan därför inte modifieras genom avtal mellan bolagsmännen. I 41 § andra stycket stadgas att om någon sluter avtal med den han vet vara kommanditdelägare, blir avtalet inte bindande för bolaget, om inte kommanditdelägaren haft fullmakt. – Om förbehåll om kommanditdelägarens begränsade ansvarighet intagits i handelsregistret anses det ha kommit till tredje mans kännedom.

Har kommanditdelägarens utfästa insats inte kommit bolaget tillgodo genom inbetalningar eller på annat sätt eller har kommanditdelägaren återtagit vad han redan insatt, svarar han enligt 42 § solidariskt med övriga bolagsmän för bolagets förbindelser med det felande beloppet. En kommanditdelägares begränsade ansvarighet för bolagets gäld kan enligt 43 § första stycket endast göras gällande mot den som vid förbindelsen ägde kännedom om förbehållet. Eljest svarar kommanditdelägaren fullt ut i likhet med övriga bolagsmän för förbindelsen. I praktiken innebär detta att ansvarsbegränsningen inte slår igenom förrän förbehållet intages i handelsregistret. Om bolagsmännen beslutat att nedsätta kommanditdelägares utfästa insats kan enligt 44 § en sådan överenskommelse inte åberopas gentemot medkontrahent som vid förbindelsens tillkomst saknade kännedom om den beslutade nedsättningen. I den mån en kommanditdelägare betalar bolagets skulder innebär det ett fullgörande av hans insatsskyldighet. Kommanditdelägaren är inte skyldig att vid sin betalning av bolagsgäld på något sätt fördela beloppet mellan olika bolagsborgenärer. Han blir principiellt befriad genom betalning till vilken som helst av borgenärerna. Enligt 38 § andra stycket skall kommanditbolags firma innehålla ordet "kommanditbolag". I 43 § andra stycket stadgas att om med kommanditdelägares begivande använts firma som inte innehåller ordet "kommanditbolag" så skall kommanditdelägare ha samma ansvarighet som annan bolagsman för de avtal som slutits under denna firma.

3.5 Det enkla bolaget

Organisationen inom de olika typer av enkla bolag som förekommer varierar starkt. Ett enkelt bolag som driver rörelse behöver organiseras på annat sätt än ett samarbete i bolagsform av mera begränsad eller tillfällig natur. I 48 § första stycket stadgas att det fordras samtycke av alla bolagsmännen vid

vidtagande av förvaltningsåtgärd. Åtgärd som inte tål uppskov får vidtagas utan hinder av att bolagsman inte hinner tillkalla annan bolagsman att deltaga i avgörandet eller att bolagsman till följd av sjukdom eller av annan orsak är oförmögen att medverka i förvaltningen. Innehåller bolagsavtalet bestämmelser om att förvaltningsåtgärder kan vidtagas utan att alla bolagsmän biträder dem, har enligt 48 § andra stycket bolagsman som inte är utesluten från förvaltningen möjlighet att hindra åtgärden genom att inlägga sitt veto. Denna föreskrift är emellertid i sin tur dispositiv, varför man i bolagsavtalet också kan utesluta bolagsman från utövning av vetorätten.

I förhållandet mellan bolagsmännen gäller i övrigt i stort sett samma regler för enkla bolag som för handelsbolag. Eftersom ett mycket stort antal enkla bolag inte driver kontinuerligt fortgående rörelse saknas för enkla bolag bestämmelser om årlig redovisning och reglering av insatsräntor, förvaltningsarvode samt vinst och förlust. In dubio anses bolagsman inte ha rätt till ränta på sin insats och arvode för förvaltningsåtgärder.

I vissa typer av enkla bolag kan bolagsmännen tillskjuta egendom under bibehållande av sin individuella äganderätt. I andra fall torde bolagsmännens avsikt vara att var och en av dem vid ett skifte skall få ut den på honom belöpande andelen av den totala förmögenhetsmassan i bolaget. I sistnämnda fall brukar man tala om egendomsgemenskap mellan bolagsmännen. En tredje variant som kan förekomma är att bolagsmännen har samäganderätt till tillgångar som används i det enkla bolagets verksamhet. Samäganderätt till bolagstillgångar medför inte att samäganderättslagen skall tillämpas. Inom litteraturen har meningarna varit delade om i vad mån utomstående kan beröras av att egendom som enligt övriga regler tillhör viss bolagsman ingår bland tillgångarna i ett enkelt bolag. En uppfattning som synes vinna stöd av rättspraxis (SvJT 1964 rf. s. 34) är att det inte påverkar tredje mans ställning att egendom ingår bland tillgångarna i ett enkelt bolag.

Enligt 49 § första stycket blir ett avtal som slutes på bolagsmännens vägnar eller under benämning, varmed bolagsmännen samfällt betecknas, i förhållande till avtalsparten bindande endast mot bolagsman som själv deltagit i avtalet. Har flera bolagsmän deltagit i avtalet njuter de enligt 49 § andra stycket rätt efter huvudtalet mot medkontrahenten och ansvarar solidariskt för förpliktelsen. 49 § andra stycket gäller emellertid endast om inte annat avtalats. En annan grund för uppkomsten av solidariskt ansvar för bolagsmännen gentemot tredje man framgår av 50 §: Om vid avtals ingående användes benämning, varmed bolagsmännen samfällt betecknas, må den ej innehålla personnamn eller något av orden "handelsbolag", "aktiebolag" eller "förening" vid äventyr att bolagsmän med vilkas begivande sådant skett svarar solidariskt för uppkommande förbindelser. – Med "begivande" menas enligt motiven vetskap och vilja. Syftet med 50 § är att motverka kollektivbenämningar som skulle ge det enkla bolaget sken av att vara något annat än vad det i verkligheten är. Vidare kan solidariskt ansvar för bolagsmännen i enkelt bolag uppkomma enligt 51 §. Driver bolaget rörelse som är bokföringspliktig enligt 1929 års bokföringslag svarar enligt 51 § bolagsmän, med vilkas begivande sådant skett, solidariskt för uppkommande förbindelser. Syftet med 51 § är att i ordningens intresse åstadkomma registrering av bolag som driver bokföringspliktig rörelse. Utrymmet för tillämpning av 51 § torde dock vara ganska begränsat. De flesta slag av beteckningar som används i

gemensamt bedriven rörelse tycks i praxis godtas som gemensam firma enligt 1 §. Vanligen torde därför handelsbolagsregler vara tillämpliga när det rör sig om enligt 1929 års bokföringslag bokföringspliktig rörelse som bedrivs i bolagsform.

För enkelt bolags likvidation och upplösning gäller i stort sett samma regler som i fråga om handelsbolag. Många likvidationsregler kommer dock att sakna praktisk tillämpning i tillfällighetsbolag och liknande enkla bolag. Ibland finns varken tillgångar eller skulder, varför egentlig likvidation eller bolagsskifte inte kommer i fråga. Bolaget anses då upplöst i det ögonblick det trätt i likvidation.

4 Utländsk rätt

4.1 Norge

Det svenska handelsbolaget motsvaras i Norge av ansvarlig handelsselskap eller, som det också kallas, navngitt handelsselskap. Det svenska kommanditbolaget motsvaras av kommandittselskap. Vårt enkla bolag har i Norge i viss mån sin motsvarighet i sivilt selskap. Nu angivna norska bolagsformer har huvudsakligen utformats genom sedvanerätt. År 1975 tillsattes i Norge en kommitté för att utreda frågan om lagreglering.

Ansvarlig handelsselskap uppkommer genom en överenskommelse mellan två eller flera personer om att gemensamt driva handel. Bolagsavtalet behöver inte vara skriftligt. Handelsselskapet anses kunna under sin firma förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter samt kära och svara inför rätta. Det besitter alltså de egenskaper som enligt svensk rätt utmärker en juridisk person. Den inbördes fördelningen mellan bolagsmännen av arbetsuppgifterna, affärsvinsten m. m. bör regleras i bolagsavtalet. Om inte annat avtalats kräver förvaltningsåtgärd i princip enhälligt beslut av samtliga bolagsmän. En bolagsman äger inte utan övriga bolagsmäns samtycke sätta annan i sitt ställe. Samtliga bolagsmän svarar primärt och solidariskt gentemot bolagets fordringsägare. Var och en av bolagsmännen äger, såvida inte annat bestämts, företräda bolaget utåt och teckna dess firma. I anmälan till handelsregistret kan bestämmas att endast en eller vissa av bolagsmännen äger teckna firman eller att så endast får ske av samtliga bolagsmän i förening. Handelsselskapet kan försättas i konkurs. Bolagsborgenärerna har företräde till bolagstillgångarna framför bolagsmännens enskilda fordringsägare. Om bolagsman väsentligt åsidosätter sina förpliktelser, om förutsättningarna för bolagsavtalet ändras p. g. a. någon oväntad händelse eller om bolagsman avlider eller går i konkurs kan detta leda till att bolaget går i likvidation eller att någon eller några av bolagsmännen blir skyldiga eller berättigade att utträda ur bolaget.

I *kommandittselskapet* är minst en av bolagsmännen obegränsat ansvarig för bolagets förbindelser medan en eller flera andra endast ansvarar intill högst ett visst angivet belopp. Affärsledningen i ett kommandittselskap ankommer på komplementären eller komplementärerna. Kommanditdelägarna anses ha rätt att kontrollera balansräkningen och vinst- och förlusträkningen samt att vid detta tillfälle, men inte eljest, taga del av bolagets bokföring. Utåt framträder inte kommanditdelägaren så länge bolaget är solvent. En bolagsborgenär kan inte kräva kommanditdelägaren direkt eller

fordra att denne skall fullgöra sin insats till bolaget i enlighet med bolagsavtalet. Men går kommanditselskapet i konkurs ansvarar kommanditdelägaren med sin utfästa insats för bolagets skulder. Har han inte redan betalat in sitt insatsbelopp till kommanditselskapet kan detta bolags konkursbo kräva honom på beloppet. I övrigt är kommanditselskapet i stort sett underkastat samma regler som handelsselskapet.

Enligt vad som inhämtats från den norska bolagskommittén har antalet kommanditselskaper starkt ökat under de senaste åren, främst inom rederibranschen. Anledningen till denna ökning anses huvudsakligen vara skattemässiga förhållanden. Den norska kommittén avser inte att föreslå att kommanditselskapet skall avskaffas. Enligt en uppsats av kontorsjefen Jan Syversen (Bedriftsøkonomen nr 3 – 1978, s. 136 f) är följande drag utmärkande för det moderna norska kommanditselskapet. Komplementären är praktiskt taget alltid ett aktiebolag som bildats samtidigt med kommanditselskapet. Kommanditdelägarna äger aktier i detta aktiebolag, ofta i samma proportioner som de äger andelar i kommanditselskapet. Komplementäraktiebolaget, som i normalfallet inte driver någon egen verksamhet, äger endast en obetydlig andel i kommanditselskapet. Kommanditselskapet har ofta många delägare. Det finns kommanditselskap med 275 delägare och det är inte ovanligt med mellan 20 och 50 delägare. Oftast är det en eller flera av kommanditdelägarna, som tagit initiativet till kommanditselskapets bildande och som innehar de yrkeskunskaper som behövs för att leda företaget.

En särskild form för kommanditselskap är kommandittaksjeselskapet. Detta skiljer sig från det vanliga kommanditselskapet därigenom att kommanditdelägarnas insatser är fördelade på aktier så att det i förhållandet mellan kommanditdelägarna föreligger ett aktiebolag. Om kommandittaksjeselskaper finns en särskild Lov om kommandittaksjeselskaper av den 6 juli 1957. Flertalet av den norska aktiebolagslagens föreskrifter gäller även för kommandittaksjeselskapet. I direktiven för den år 1975 tillsatta norska bolagskommittén anfördes att det är tvivelaktigt om det finns grund för att upprätthålla skillnaden mellan kommanditselskaper och kommandittaksjeselskaper.

Det *sivila selskapet* skiljer sig från det ansvarliga handelsselskapet därigenom att det sivila selskapet driver annan verksamhet än handel. Sivilt selskap synes särskilt förekomma mellan utövarna av fria yrken, t. ex. mellan advokater. Ett sivilt selskap har inte något inregistrerat firmanamn men kan uppträda under särskild beteckning. Det sivila selskapet som sådant kan inte uppträda såsom kärande eller svarande inför domstol. Egendom som tillskjutits för bolagets ändamål är föremål för samäganderätt mellan bolagsmännen. Varje bolagsman är i och för sig berättigad att försälja sin del i denna egendom, ehuru han därigenom i regel torde bryta mot det mellan bolagsmännen inbördes ingångna kontraktet. Den utomstående som förvärvar egendomen blir inte därmed bolagsman. Ingen av bolagsmännen äger ensam på grund av bolagsförhållandet uppträda på bolagets vägnar. När det skall slutas avtal på bolagets vägnar måste därför alla delägarna uppträda gemensamt, såvida inte någon av dem fått fullmakt av de andra. Om sålunda avtal kommit till stånd på bolagets vägnar så inträder solidariskt ansvar för de förpliktade bolagsmännen. Bolagsborgenärerna har inte någon företrädesrätt

till bolagets tillgångar framför bolagsmännens enskilda fordringsägare. Bolaget anses därför inte kunna försättas i konkurs.

4.2 Finland

Vårt handelsbolag motsvaras i Finland av det öppna bolaget som regleras i 15 kap. handelsbalken i 1734 års lag. Det finska kommanditbolaget regleras främst genom en förordning av den 24 november 1864. Det civila bolaget, som motsvarar det svenska enkla bolaget, har inte blivit föremål för lagstiftning. År 1961 avgav en kommitté ett betänkande med förslag till ny lagstiftning om öppna bolag och kommanditbolag. Betänkandet ledde inte till lagstiftning, enligt uppgift förmodligen emedan förslaget ansågs innehålla alltför ålderdomliga lösningar.

Ett *öppet bolag* uppkommer då två eller flera personer sluter sig samman för att driva handel eller annan näring. Det öppna bolaget kan förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter samt kära och svara inför domstol. Det utgör alltså, enligt svensk rättsuppfattning, en juridisk person. Då bolaget grundas skall ett bolagsavtal upprättas. På grund av lagens knapphändiga bestämmelser spelar avtalets utformning i praktiken en mycket stor roll för bolagsmännens rättigheter och skyldigheter gentemot varandra. Avtalet upprättas normalt skriftligt, ehuru detta inte är absolut nödvändigt jämlikt lag. Varje bolagsman har i princip förvaltningsrätt och vetorätt. Samtliga bolagsmän svarar personligen och solidariskt gentemot bolagets fordringsägare. Varje bolagsman äger att inom ramen för bolagets verksamhet företräda bolaget utåt med bindande verkan även i förhållande till övriga bolagsmän. Ett öppet bolag skall upplösas då i bolagsavtalet angiven upplösningsgrund inträffar. Bolagsman anses också kunna häva bolagsavtalet på annan synnerligen vägande grund. Skulle ingen tid för bolagets giltighet vara angiven, anses varje bolagsman i allmämhet äga rätt att uppsäga bolagsförhållandet med rimligt varsel. Öppet bolag är bokföringsskyldigt.

Enligt 1864 års förordning skall *kommanditbolag* bildas genom skriftligt avtal. Kommanditdelägarna har inte rätt att handha bolagets angelägenheter, såvida inte annat avtalats. Rätt att granska bolagets räkenskaper har kommanditdelägare endast i det fall och i den utsträckning detta är nödvändigt för att han skall kunna bevaka sin rätt enligt bolagsavtalet, t. ex. rätten till vinst. Kommanditdelägare är inte bunden vid bolaget för all framtid. Antingen är bolaget grundat för viss tid eller också har kommanditdelägaren rätt att tre månader efter uppsägning utträda ur bolaget och utfå sin insats.

Med *civilt bolag* torde man i Finland närmast förstå en sammanslutning av personer, vilken inte går ut på att bedriva rörelse utan avser gemensam verksamhet i annat syfte, i regel för ernående av vinst. Det civila bolaget utgör inte någon juridisk person och saknar firma. Bolaget uppträder därför inte utåt som ett bolag. Genom av bolagsmännen ingångna förbindelser blir endast de bolagsmän ansvariga som ingått desamma.

4.3 Danmark

I Danmark är i fråga om företagsformer en lagmässig reglering genomförd endast beträffande aktieselskaber, anpartsselskaber och partrederier. Om övriga företagsformer finns det endast spridda lagbestämmelser. Det svenska handelsbolaget motsvaras av intressentskabet och det svenska kommanditbolaget av kommanditselskabet. Någon direkt motsvarighet till det svenska enkla bolaget finns inte. Andelsselskabet motsvaras i Sverige av den ekonomiska föreningen.

År 1973 tillsattes i Danmark en utredning som har till uppgift att undersöka behovet av en rättslig reglering av andelsselskaber samt av kommanditselskaber och andra associationsformer med begränsad ansvarighet. Utredningen har vidare i uppgift att överväga om det bör genomföras en lagstiftning för alla tillåtna associationsformer, däribland intressentskaber, så att förvärvsverksamhet inte skall kunna bedrivas i andra än i lag uttryckligt erkända och reglerade bolagsformer.

Ett *intressentskab* uppkommer genom en överenskommelse mellan två eller flera personer att gemensamt driva viss verksamhet. Det är inte nödvändigt att bolagsavtalet har skriftlig form. Verksamhet behöver inte ha karaktär av bedrivande av rörelse, men om verksamheten har denna karaktär måste bolaget anmälas till handelsregistret varjämte var och en av bolagsmännen måste ha förvärvat handelsrättigheter (naeringsbrev). Om verksamheten inte har karaktär av bedrivande av rörelse föreligger ett s. k. civilt selskab. Ett intressentskab kan under sin firma förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter samt kära och svara inför domstol. Det är alltså enligt svensk terminologi en juridisk person. Den inbördes fördelningen mellan bolagsmännen av arbetsuppgifterna, affärsvinsten m. m. bör regleras av bolagsavtalet. I ett intressentskab svarar samtliga bolagsmän primärt, personligt och solidariskt gentemot bolagets fordringsägare. I fråga om intressentskab, som driver rörelse, äger envar av bolagsmännen, där ej annat bestämts, företräda bolaget utåt och teckna dess firma. I civilt selskab, vilket således inte driver rörelse, anses däremot en bolagsman inte kunna förplikta de andra, såvida han inte har deras fullmakt. Intressentskab som driver rörelse är bokföringsskyldigt. Om ett intressentskab inte är stiftat för en bestånd tid är den enskilde bolagsmannen berättigad att uppsäga avtalet till en lämplig tidpunkt och med lämpligt varsel. Om inte bolagsavtalet innehåller annat är en bolagsmans död upplösningsgrund. Så är också fallet om en av bolagsmännen går i konkurs. Även omyndigförklaring kan berättiga medbolagsmännen att kräva upplösning av bolaget om den omyndige hade del i ledningen av bolaget. Det föreligger åtskilliga domar som visar att väsentligt brott mot bolagsavtalet berättigar de andra bolagsmännen att kräva bolagets upplösning. Vidare kan bolagsmännen kräva upplösning av bolaget om syftet med bolaget visar sig ouppnåeligt eller mycket svårt att uppnå jämfört med vad man räknade med vid bolagets tillkomst.

I *kommanditselskabet* ankommer affärsledningen på komplementären eller komplementärerna. Kommanditdelägarna anses ha rätt att kontrollera balansräkningen och vinst- och förlusträkningen samt äger erhålla härför erforderliga upplysningar. En särskild form av kommanditselskab är kommanditaktieselskabet. Med kommanditaktieselskab förstås ett kommandit-

selskab som driver verksamhet i förvärvssyfte och i vilket ett aktiebolag är kommanditdelägare med hela sitt kapital eller i vilket kommanditdelägarna har inskjutit ett bestämt kapital som är fördelat på aktier. Aktiebolagslagens bestämmelser är med vissa undantag tillämpliga på kommanditaktieselskabet. Kommanditaktieselskabet lär ha utnyttjats i mycket ringa omfattning.

4.4 Västtyskland

Man skiljer i tysk rätt mellan två huvudgrupper av bolag nämligen Personengesellschaft och Kapitalgesellschaft. Personengesellschaft är enligt tysk terminologi inte en juridisk person, ehuru vissa av dessa bolag ändock anses kunna äga fordringar eller skulder. För skulderna häftar emellertid även i dessa fall bolagsmännen och bolagsmännen är i sista hand ägare till fordringarna. Ett Kapitalgesellschaft är däremot en juridisk person, som själv svarar för uppkomna skulder samt äger uppkomma fordringar. Bolagsmännen drabbas inte av något personligt ansvar för bolagets skulder utan ansvarar endast med den av dem utfästa andelen av bolagets kapital. Till Personengesellschaften hör Offene Handelsgesellschaft (OHG) som motsvarar det svenska handelsbolaget, Kommanditgesellschaft (KG) som motsvarar det svenska kommanditbolaget samt Gesellschaft des bürgerlichen Rechtes (GbR) som närmast motsvarar det svenska enkla bolaget. En underavdelning av GbR utgör die stille Gesellschaft (tyst bolag). En mellanform av Personengesellschaft och Kapitalgesellschaft utgör Kommanditgesellschaft auf Aktien (KGaA). OHG, KG och die stille Gesellschaft regleras i Handelsgesetzbuch (HGB) av den 10 maj 1897. Bestämmelser om GbR är meddelade i Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) av den 18 augusti 1896. Reglerna om KGaA återfinns i aktiebolagslagen av den 6 september 1965. Redan den allmänna tyska Handelsgesetzbuch av år 1861 innehöll de huvudprinciper som alltjämt gäller för OHG och KG. Bestämmelserna i Handelsgesetzbuch av år 1861 och förslaget till BGB torde i hög grad ha utgjort en förebild för 1895 års svenska lag om handelsbolag och enkla bolag. De svenska lagreglerna om handelsbolag, kommanditbolag och enkla bolag liknar därför de regler som gäller för motsvarande tyska bolagsformer.

Die Offene Handelsgesellschaft (OHG) är en personsammanslutning vars medlemmar driver rörelse i förvärvssyfte under gemensam firma och som ansvarar personligt och solidariskt gentemot bolagets fordringsägare. OHG kan förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter samt kära och svara inför domstol. OHG äger alltså de egenskaper som enligt svensk rätt skulle ha medfört att det betraktades som juridisk person. Man har i tysk rätt uttryckt förhållandet så, att OHG uppträder som juridisk person men ändå inte är juridisk person eftersom de av bolaget förvärvade rättigheterna och iklädda skyldigheterna omedelbart åvilar bolagsmännen. Aktuella statistiska uppgifter om OHG:s utbredning föreligger inte. OHG hör dock till de mest utbredda bolagsformerna. Som regel är antalet bolagsmän litet i OHG. Den offentliga kapitalmarknaden är stängd för OHG. Detta lämpar sig därför bäst för verksamhet med mindre kapitalbehov. Ett OHG kan bildas utan att något formkrav behöver iakttagas. Delägare kan varje fysisk och juridisk person

vara, även ett annat OHG eller ett KB. Bolagsman äger inte rätt att sätta annan i sitt ställe. Varje bolagsman ansvarar personligt, primärt, obegränsat och solidariskt för bolagets förpliktelser. Varje bolagsman har förvaltningsrätt och rätt att representera bolaget i förhållande till tredje man. För extraordinära förvaltningsåtgärder krävs dock enhälligt beslut av samtliga bolagsmän. Bolagsmännen kan genom avtal fritt bestämma om kapitaluttag från bolaget. Ett OHG upphör när likvidation av bolaget är avslutad. Under likvidationen handhas förvaltning och representation av bolagsmännen gemensamt, såvida inte annat avtalats. Legala grunder för upplösning av bolaget är följande: den avtalade bolagstidens utgång, avtal mellan bolagsmännen om bolagets upplösning, bolagets eller bolagsmans konkurs, bolagsmans död, uppsägning av bolagsavtalet samt rättsligt avgörande att bolaget skall upplösas. Varje bolagsman kan väcka talan mot övriga bolagsmän och kräva att bolaget upplöses om viktig grund för upplösning föreligger. Om den viktiga grunden för bolagets upplösning kan hänföras till en bolagsmans personliga förhållanden så kan de övriga bolagsmännen i stället kräva att bolagsmannen i fråga uteslutes ur bolaget. OHG är bokföringsskyldigt.

Ett *Kommanditgesellschaft (KG)* skiljer sig från ett OHG därigenom att inte alla bolagsmännen är obegränsat ansvariga för bolagets förbindelser. En eller flera bolagsmän (komplementärerna) är visserligen på detta sätt obegränsat ansvariga, medan en eller flera andra (kommanditdelägarna) endast ansvarar intill högst visst i bolagsavtalet angivet belopp. Kommanditdelägarna äger rätt till andel i bolagets vinst men äger inte rätt att utåt företräda bolaget eller eljest deltaga i dess förvaltning. Kommanditdelägarna är dock tillförsäkrade vissa kontrollmöjligheter.

Gesellschaft des bürgerlichen Rechtes (GbR) saknar egen firma och är inte någon juridisk person. GbR är endast en avtalsmässig sammanslutning mellan två eller flera personer till fullföljd av ett gemensamt ändamål av något slag, dock icke ett sådant ändamål som må fullföljas av ett OHG eller KG. Förvaltningen av bolagets angelägenheter handhas av bolagsmännen gemensamt. Avtal med tredje man ingås av bolagsmännen såsom sådana och för uppkomna förbindelser svarar bolagsmännen i regel solidariskt. Bolagsmännen kan uppdraga åt en av dem att företräda dem samtliga och i sådant fall är de solidariskt ansvariga för de förpliktelser som företrädaren ingår. GbR kan uppträda i olika former. Det kan vara ett Aussengesellschaft, varvid bolaget framträder utåt som ett GbR, dvs. som en sammanslutning i visst syfte mellan personligen ansvariga bolagsmän. GbR kan vara ett Innengesellschaft. Därvid framträder utåt endast en av bolagsmännen, vilken alltså i detta fall blir gentemot tredje man ansvarig för ingångna förbindelser.

En form av Innengesellschaft har särskilt behandlats i HGB, nämligen *die stille Gesellschaft*. Ett sådant tyst bolag uppkommer då a) en person inskjuter medel i en eller annan form av rörelse som bedrives av annan person och b) gör detta på sådant sätt, att de inskjutna medlen ingår i rörelseidkarens tillgångar samt c) den tyste bolagsmannen blir delaktig i uppkommande vinst (eller i såväl vinst som förlust). Den tyste bolagsmannen har tillförsäkrats vissa möjligheter att kontrollera rörelsens resultat.

Kommanditgesellschaft auf Aktien (KGaA) utgör en mellanform av Personengesellschaft och Kapitalgesellschaft. Delägarna bildar två olika grupper: En eller flera delägare som är obegränsat ansvariga för bolagets förbindelser

samt därutöver kommanditaktieägare vilkas ansvar är begränsat till deras andelar i det för KGaA fastställda aktiekapitalet. Vad som är stadgat om aktiebolag gäller även beträffande KGaA med vissa av dess särskilda natur betingade avvikelser. Antalet KGaA i Västtyskland lär vara obetydligt.

4.5 Frankrike

Enligt Code civil är ett bolag (un société) ett avtal mellan två eller flera personer vilka överenskommit att tillskjuta egendom för gemensam förvaltning med syfte att dela den därav uppkomna vinsten. Man skiljer mellan sociétés de personnes, i vilka delägarna personligen häftar för bolagets skulder samt sociétés de capitaux, t. ex. aktiebolag, vari delägarna bara häftar med den av dem utfästa andelen av bolagets kapital. Till sociétés de personnes hänföres société civile, som närmast motsvarar ett svenskt icke rörelsedrivande enkelt bolag, société en nom collectif (SNC), som motsvarar det svenska handelsbolaget, société en commandite simple (SCS), som motsvarar det svenska kommanditbolaget, samt société en participation, som närmast motsvarar ett svenskt rörelsedrivande enkelt bolag. Société en commandite par action (SCA) utgör en mellanform mellan société de personnes och société de capitaux samt motsvarar i huvudsak det tyska Kommanditgesellschaft auf Aktien. En annan indelningsgrund är att skilja mellan sociétés civil och sociétés commerciales (rörelsedrivande bolag). Till sociétés commerciales räknas bl. a. alltid SNC, SCS och SCA. Société en participation är att hänföra till sociétés commerciales om det driver rörelse. Code civil innehåller allmänna bolagsrättsliga regler. Dessa regler gäller för sociétés commerciales endast i den mån därifrån avvikande regler inte meddelats genom annan lagstiftning. Genom lagen no 66-537 av den 24 juli 1966 och förordningen no 67-236 av den 23 mars 1967 har lagstiftningen om sociétés commerciales kodifierats och – främst i fråga om aktiebolag – moderniserats. Nyssnämnda lag och förordning innehåller föreskrifter om bl. a. société en nom collectif, société en commandite simple, société en participation och société en commandite par action. Société civil regleras i Code civil.

En speciell fransk associationsform med personligt ansvar för delägarna är groupement d'intérêt économique (GIE). GIE regleras i Ordonnance no 67-821 av den 23 september 1967.

Enligt tillgänglig statistik fanns det år 1969 i Frankrike 10 937 sociétés en nom collectif, 1 257 sociétés en commandite simple, 145 sociétés en commandite par actions, 87 474 sociétés anonymes (aktiebolag) och 122 310 sociétés à responsabilité limitée (bolag med begränsad ansvarighet). År 1972 lär antalet GIE ha uppgått till mellan 3 000 och 4 000.

För de flesta slag av sociétés commerciales, däribland SNC, SCS och SCA, gäller bl. a. följande regler. Bolagsavtalet, som måste upprättas skriftligen, skall innehålla uppgifter om bolagets form, om hur länge bolaget skall bestå (högst 99 år), om bolagets firma, om bolagets säte, om föremålet för bolagets verksamhet och om bolagskapitalets storlek. Bolaget skall inregistreras i handelsregistret. Först genom inregistreringen bildar bolaget en juridisk person. Vissa uppgifter om bolaget skall vid dess bildande publiceras i

pressen. I samband med ansökan om registrering får stiftarna avge en förklaring att bolaget bildats enligt lag. Om det efter registreringen visar sig att bolagsavtalet inte uppfyller lagens krav eller att någon annan formföreskrift blivit åsidosatt kan domstol vid vite föreskriva att bristen skall avhjälpas. Om alla andelar eller aktier i ett bolag förenas på en hand medför inte detta automatiskt att bolaget upphör. Om detta förhållande varat i mer än ett år kan emellertid var och en för vilken saken är av betydelse kräva att bolaget upplöses. I övrigt kan ett bolag upplösas om föremålet för dess verksamhet inte längre är för handen, om den för bolagets bestånd bestämda tiden löpt ut, om bolagsmännen är ense om att bolaget skall upphöra, om vid bolagsavtal på obestämd tid en bolagsman vill att bolaget skall upphöra och detta önskemål inte är oskäligt eller om domstol beslutat om bolagets upphörande med anledning av att annan viktig grund för upplösning föreligger.

I *société en nom collectif (SNC)* ansvarar bolagsmännen obegränsat och solidariskt för bolagets skulder. Bolagsborgenärerna måste emellertid först kräva bolaget innan de kan vända sig mot bolagsmännen. Om inte annat bestämts i bolagsavtalet har varje bolagsman förvaltningsrätt och rätt att företräda bolaget gentemot tredje man. Bolagsman som inte har förvaltningsrätt har viss rätt att få upplysningar om bolagets förhållanden. Bolagsandel kan överlåtas bara med alla bolagsmännens medgivande. Överlåtelse av bolagsandel gäller mot tredje man först sedan överlåtelsen registrerats i handelsregistret. Om en bolagsman avlider skall bolaget upphöra såvida inte annat är bestämt i bolagsavtalet. Om en bolagsman drabbas av förbud att utöva näringsverksamhet eller går i konkurs skall bolaget upphöra, om inte annat är bestämt i bolagsavtalet eller enhälligt beslutas av de övriga bolagsmännen.

I *société en commandite simple (SCS)* ansvarar en eller flera av bolagsmännen (komplementärerna) obegränsat för bolagets förbindelser. De övriga bolagsmännen (kommanditdelägarna) ansvarar endast med ett i bolagsavtalet angivet belopp. Om bolagets firma innehåller namnet på en kommanditdelägare ansvarar dock denne obegränsat och solidariskt för bolagets förbindelser. Kommanditdelägaren har inte rätt att företräda bolaget gentemot tredje man. Kommanditdelägaren har rätt att få viss information om bolagets förhållanden. En andel i ett kommanditbolag kan i princip överlåtas endast med samtliga bolagsmännens medgivande. I bolagsavtalet kan dock föreskrivas att kommanditdelägarnas andelar skall vara fritt överlåtbara mellan bolagsmännen, att kommanditdelägares andel kan överlåtas till tredje man efter medgivande av samtliga komplementärer och en majoritet av kommanditdelägarna samt att en komplementär på vissa villkor kan överlåta en del av sin bolagsandel till en kommanditdelägare eller tredje man. Ändring av bolagsavtalet kräver medgivande av samtliga komplementärer och en majoritet av kommanditdelägarna. Om en kommanditdelägare avlider eller går i konkurs medför inte detta att bolaget upphör.

I ett *société en participation* tillskjuter bolagsmännen medel för viss verksamhet. Bolaget utgör inte en juridisk person, framträder inte som sådan utåt och saknar firma. För bolagets bildande gäller inga formföreskrifter. Bolaget kan bildas även genom muntliga avtal. Någon registrering eller något kungörande av bolagsbildningen äger inte rum. Bolagsman som ingår avtal med tredje man gör det i sitt eget namn och blir ensam förpliktad gentemot

tredje man.

Bolagets ändamål får i ett *société civile* inte vara att driva rörelse. Bolaget anses utgöra en juridisk person. Bolagsavtalet skall upprättas skriftligt. Bolaget skall registreras. Om annat inte avtalats äger varje bolagsman enligt närmare bestämmelser som meddelas i Code civil företräda bolaget gentemot tredje man. De bolagsmän som är bundna av en bolagets förbindelse (genom att de ingått densamma eller genom att så skett av någon som de bemyndigat att företräda bolaget) ansvarar inte solidariskt för förbindelsen. Ansvaret för förbindelsen fördelas i stället mellan de bundna bolagsmännen efter deras tillskott till bolaget.

Med associationsformen *groupement d'intérêt économique (GIE),* som tillkom år 1967, ville man få till stånd en lämplig rättslig form för samarbete mellan företag som utan att ge upp sin självständighet vill inleda ett samarbete inom exempelvis forskning, import, export eller försäljning. GIE bildas genom avtal mellan två eller flera fysiska eller juridiska personer. Genom anmälan av avtalet till handelsregistret blir GIE en juridisk person. I motsats till vad som gäller om bolag behöver GIE inte ha som målsättning att skapa och fördela vinster utan endast att underlätta medlemmarnas ekonomiska intressen. GIE behöver inte ha något eget kapital. Medlemmarna i ett GIE ansvarar solidariskt för företagets skulder, såvida inte ansvarigheten begränsas genom avtal med tredje man. GIE företräds utåt av en eller flera fysiska personer som utses av medlemmarna. Frågor om medlemmarnas inbördes förhållanden och om associationens upplösning är knapphändigt reglerade i lagtexten. Från skattesynpunkt lär GIE vara fördelaktigt.

4.6 Storbritannien

Inom brittisk rätt skiljer man mellan company och partnership. Company är en juridisk person. I fråga om delägarnas ansvar finns tre slag av companies: companies limited by shares, companies limited by guarantee och unlimited companies. Company limited by shares motsvarar det svenska aktiebolaget. Den närmaste svenska motsvarigheten till company limited by guarantee lär vara det ömsesidiga försäkringsbolaget. I ett unlimited company är delägarnas ansvar obegränsat. Delägarna i ett unlimited company är emellertid inte omedelbart ansvariga mot bolagsborgenärerna. Om bolagsborgenärerna inte får betalt av bolaget kan de vid domstol begära att bolaget försätts i likvidation. Likvidatorn kan därefter kräva att delägarna betalar bolagets skulder och likvidationskostnaderna. The unlimited company lär inte ha någon större praktisk betydelse. Ett partnership är enligt skotsk, men inte enligt engelsk rätt en juridisk person. Delägarna i ett partnership är personligen ansvariga för dess skulder. Partnership motsvarar det svenska handelsbolaget och limited partnership det svenska kommanditbolaget. Motsvarighet till det svenska enkla bolaget saknas. Regler om partnership finns i Partnership Act 1890. För limited partnership finns särskilda regler i Limited Partnership Act 1907.

Ett *partnership* föreligger då två eller flera personer avtalat att dela vinsten av en rörelse som drivs, antingen av dem alla tillsammans eller av någon eller några av dem, som därvid handlar på samtliga delägares vägnar. Ett

partnership kan också bildas för genomförande av en viss affärstransaktion och betecknas då även som syndicate. Antalet bolagsmän får – med undantag för vissa fall – inte överstiga 20, eller, då fråga är om bankrörelse, 10. Trots att ett partnership enligt engelsk rätt inte är juridisk person anses partnership kunna besitta egendom samt kära och svara inför domstol. Ett partnership måste inregistrera sin firmabeteckning i firmaregistret såvida inte firmabeteckningen består av samtliga delägares efternamn. Avtal om partnership kan ingås helt formlöst och alltså även muntligt. I ett partnership svarar samtliga bolagsmän personligen och solidariskt mot bolagets fordringsägare. Varje bolagsman äger företräda bolaget samt binda detta och de övriga delägarna så länge hans åtgärder faller inom ramen för bolagets verksamhet. Bolagsmännens inbördes förhållanden regleras i första hand genom tyst eller uttryckligt avtal mellan bolagsmännen. Om bolagsman överlåter sin andel i ett partnership får förvärvaren samma rätt till vinst som överlåtaren hade. Förvärvaren får emellertid ingen förvaltningsrätt och inte heller rätt att granska bolagets räkenskaper. På begäran av bolagsman kan domstol efter en skälighetsbedömning förordna om upplösning av partnership. Partnership är skyldigt att föra handelsböcker.

Företagsformen *limited partnership* infördes i Storbritannien år 1907. En eller flera bolagsmän (general partners) är obegränsat ansvariga för bolagets förbindelser, medan en eller flera andra (limited partners) endast ansvarar med det belopp som de åtagit sig att tillskjuta. Varje limited partnership måste inregistreras i firmaregistret. En limited partner har inte rätt att utåt företräda bolaget eller eljest deltaga i dess ledning. Däremot äger han taga del av bolagets handelsböcker. Limited partnership lär ha fått mycket liten utbredning i Storbritannien.

4.7 USA

I USA förekommer tre huvudgrupper av företag: sole proprietorship (enskild firma), corporation (aktiebolag) och partnership (bolag med personligen ansvariga delägare). Partnerships kan indelas i general partnership, som närmast motsvarar det svenska handelsbolaget, och limited partnership, som motsvarar det svenska kommanditbolaget. Partnerships kan också indelas i special partnership, trading partnership och nontrading partnership. Special partnership föreligger när två eller flera personer sammansluter sig, inte för att bedriva en fortgående rörelse utan endast för att genomföra en viss, i tiden begränsad affärstransaktion. Denna form av partnership kallas också joint venture. Med trading partnership menas ett partnership som sysslar med köp, försäljning eller tillverkning av varor. Ett nontrading partnership utför tjänster. Den huvudsakliga skillnaden mellan trading och nontrading partnerships är att delägarna i ett nontrading partnership har mer begränsad behörighet att binda bolaget gentemot tredje man än delägarna i ett trading partnership.

Var och en av delstaterna i USA har sin egen bolagslagstiftning. Sedan man i Storbritannien år 1890 antagit Partnership Act påbörjade emellertid i USA the National Conference of Commissioners on Uniform State Laws ett arbete som var inriktat på att kodifiera den amerikanska partnershiprätten. Detta

arbete resulterade i att the Commissioners år 1914 antog the Uniform Partnership Act och två år senare en Uniform Limited Partnership Act. Dessa lagverk har numera antagits av de flesta delstaterna.

Ett *general partnership* föreligger då två eller flera personer slutit sig samman för att som samägare driva rörelse i vinstsyfte. Bolagsavtalet behöver inte vara skriftligt. I allmänhet anses partnership inte vara juridisk person. Partnership kan dock besitta egendom. I vissa delstater anses partnership även kunna kära och svara inför domstol. I de flesta stater är detta dock inte tillåtet utan talan måste föras av eller mot bolagsmännen personligen. I ett general partnership svarar samtliga bolagsmän personligen och i princip solidariskt gentemot bolagets fordringsägare. Enligt Uniform Partnership Act är bolagsmännens ansvar "joint" dvs. talan måste anhängiggöras mot samtliga bolagsmän på en gång för att de skall bli ersättningsskyldiga. Har talan väckts mot endast en av bolagsmännen kan ingen ny talan väckas mot övriga bolagsmän även om den mot vilken talan fördes befinnes sakna tillgångar. Den inbördes fördelningen av arbetsuppgifter, vinst m. m. bör regleras genom bolagsavtalet. Varje bolagsman äger företräda bolaget samt binda detta och övriga bolagsmän under förutsättning att hans åtgärder faller inom ramen för bolagets vanliga affärsverksamhet. Bolagsmännen är skyldiga att föra handelsböcker som utvisar alla transaktioner som berör bolaget.

Limited partnership erkändes första gången i USA genom en lag i New York år 1822. Limited partnership förekommer numera i alla amerikanska delstater. Ett sådant bolag måste alltid inregistreras hos offentlig myndighet genom överlämnande dit av en stiftelseurkund. Denna skall bl. a. innehålla uppgift om bolagsmännens kapitaltillskott samt ange vilka bolagsmän som är komplementärer och vilka som är kommanditdelägare. I regel skall dessa uppgifter även publiceras i en tidning i vederbörande delstat. Vid sidan om stiftelseurkunden finns det ofta ett bolagsavtal som inte registreras eller publiceras och som reglerar förhållandet mellan bolagsmännen. En kommanditdelägare har inte rätt att utåt företräda bolaget eller eljest deltaga i dess ledning. Bryter han mot detta förbud ådrager han sig samma ansvar mot borgenärerna som åvilar komplementärerna. Kommanditdelägaren har rätt att taga del av bolagets handelsböcker. Kommanditdelägarens andel i bolagets vinst och kapital kan överlåtas. För att förvärvaren skall inträda som bolagsman krävs emellertid föreskrift därom i bolagsavtalet eller samtycke av de övriga bolagsmännen. Att en kommanditdelägare utträder ur bolaget behöver inte medföra att detta upplöses.

5 Förekomsten av handelsbolag och enkla bolag

Bastabeller ur centrala företagsregistret (CFR) avseende förhållandena vid årsskiftet 1976/77 upptar 399 781 företag. Företagen utgörs i huvudsak av de fysiska eller juridiska personer som betalar arbetsgivaravgift till riksförsäkringsverket eller är mervärdeskatteregistrerade. Av de 399 781 företagen anges 21 453 utgöra handelsbolag och 10 867 enkla bolag. Utdrag ur bastabellerna bifogas, *Bilaga 1–2*. Enligt byrådirektören Pilvi Kulasalu vid avdelningen för företagsstatistik inom statistiska centralbyrån kan det dock antagas att det i tabellerna redovisade antalet enkla bolag och handelsbolag inte överensstämmer med det verkliga antalet. Anledningarna därtill är enligt Pilvi Kulasalu följande: a) CFR:s klassificering av företag i olika företagsformer bygger på de uppgifter som näringsidkare lämnar om sina företag då de betalar in arbetsgivaravgifter till riksförsäkringsverket och mervärdeskatt till länsstyrelserna. Dessa näringsidkares uppgifter kan vara ofullständiga i olika avseenden. b) Hos statistiska centralbyrån sker klassning av juridisk form för enkla bolag och handelsbolag enligt en schablonmetod i de fall formen inte framgår av firman. Den tillämpade schablonen, som ingår i ett komplicerat datasystem, kan tänkas ge till resultat att alltför många enheter klassas som enkla bolag. c) I mervärdeskatteregistren registreras inte de enkla bolagen utan endast delägarna och dessa överförs inte till CFR. d) I mervärdeskatteregistren finns handelsbolag som ännu inte åsatts egentliga organisationsnummer. Dessa handelsbolag, som i mervärdeskatteregistren förs under s. k. 699-nummer, överförs inte till CFR. e) Handelsbolag som saknar anställda och som ej bedriver mervärdeskattepliktig verksamhet finns inte med i CFR. – Enligt Pilvi Kulasalu kan man inte med någon grad av säkerhet bedöma hur stor skillnaden är mellan det redovisade och det verkliga antalet handelsbolag respektive enkla bolag. Undertäckningen i CFR p. g. a. att företag som i mervärdeskatteregistren förs under 699-nummer ej överförs till CFR kan enligt Pilvi Kulasalu tänkas uppgå till totalt 5 000 enheter i fråga om alla företagsformer.

Inom kommittén företrädd expertis har förmodat att antalet handelsbolag är högre och antalet enkla bolag lägre än vad uppgifterna i CFR ger vid handen.

Enligt lag (1973:42) om 1972 års allmänna företagsräkning ålåg det bl. a. den som drivit rörelse under år 1972 eller någon del därav att på anmodan av statistiska centralbyrån lämna uppgifter om sin verksamhet under år 1972. Uppgiftsskyldigheten omfattade bl. a. den juridiska formen i vilken verksamheten bedrivits. Uppgifterna till företagsräkningen beträffande dem som

bedrivit rörelse under år 1972 insamlades, genom postenkät i fråga om dem som beräknades ha haft minst en halv årsanställd och/eller en årsomsättning om minst 50 000 kr samt genom utdrag ur allmän självdeklaration eller länsstyrelsernas mervärdeskatteregister i fråga om övriga. Vid företagsräkningens genomförande gjordes bl. a. de begränsningarna att enheter med en årsomsättning om mindre än 10 000 kr undantogs och att endast de enheter i jordbruk, skogsbruk, jakt och fiske som bedrivs i aktiebolagsform och sysslar med skogsbruk ingick. Resultatet av företagsräkningen innehåller bl. a. de uppgifter som framgår av *Bilaga 3*.

I handelsregistren, som numera uteslutande förs vid länsstyrelser, registreras enligt 1974 års handelsregisterlag enskild näringsidkare och handelsbolag samt ideell förening och stiftelse som idkar näring. Enkelt bolag kan på begäran registreras och behandlas då som handelsbolag. I förslag till lag om identitetsbeteckning för juridiska personer m. fl. (prop. 1974:56 s. 4) lämnades den uppgiften att handelsregistren då innehöll sammanlagt omkring 350 000 handels- och kommanditbolag. Det framhölls dock i propositionen att handelsregistren innehåller ett stort antal enheter som inte längre bedriver någon verksamhet.

CFR innehåller inga tabeller som särskilt redovisar kommanditbolagen. Kommanditbolagen har inte organisationsnummer som skiljer dem från vanliga handelsbolag och det går därför inte att på maskinell väg ta fram uppgifter speciellt om kommanditbolagen. Enligt CFR fanns det vid årsskiftet 1974/75 279 handelsbolag med 20 eller flera anställda. Kommittén, som bedömt det vara av intresse att söka kartlägga förekomsten av större kommanditbolag, har med hjälp av statistiska centralbyrån tagit reda på namn på de 279 företagen. Av dessa företag kunde därefter 213 återfinnas som existerande handelsbolag i länsstyrelsernas handelsregister. De återstående 66 företagen hade antingen annan juridisk form än handelsbolaget eller hade upphört. Av de 213 handelsbolagen är enligt länsstyrelsernas handelsregister 70 kommanditbolag. Dessa kommanditbolag fördelar sig med hänsyn till antalet anställda på följande sätt.

Antal anställda	Antal kommanditbolag
20– 49	32
50– 99	24
100–199	11
200–499	1
500–	2
Summa	70

6 Allmän motivering

Det kan synas naturligt att man i en ny lag om handelsbolag och enkla bolag definierar begreppet bolag och därigenom avgränsar bolaget i förhållande till andra rättsfigurer. Utvecklingen inom doktrin och praxis gör det kanske också nu något lättare än vid tiden för BL:s tillkomst att uppställa en bolagsdefinition. Å andra sidan kan det ifrågasättas om en sådan definition i en lagtext har något praktiskt värde. Definitionen måste med nödvändighet bli mycket abstrakt och gränserna mellan enkla bolag och andra obligationsrättsliga förhållanden är ofta flytande. Det bör också beaktas att en gränsdragning kring begreppet bolag i en ny bolagslag inte med säkerhet kommer att stämma överens med den gränsdragning kring begreppet bolag som kan finnas erforderlig vid tillämpning av annan lagstiftning. Kommittén anser därför att det är olämpligt att i lagtext definiera begreppet bolag. I avsnitt 3.2 ovan har kommittén redogjort för hur man inom doktrin och rättspraxis uppfattat begreppet bolag. Sammanfattningsvis innebär nämnda doktrin och praxis att ett bolag är ett på avtal grundat rättsförhållande mellan två eller flera personer, varigenom dessa åtar sig att verka för ett gemensamt ändamål. Denna definition torde avgränsa bolaget från åtminstone de flesta andra rättsinstitut.

6.1 Handelsbolag i allmänhet

6.1.1 *Begreppet handelsbolag*

Enligt 1 § BL i dess ursprungliga lydelse fordrades för att ett bolag skulle anses som handelsbolag att bolaget under gemensam firma skulle idka handel eller annan näring med vars utövande följer skyldighet att föra handelsböcker. 1 § BL utformades av bolagskommittén 1890. Kommittén ansåg att bolag som bedrev "fortfarande kommersiell verksamhet" borde tillerkännas rättssubjektivitet och att i fråga om sådana bolag bolagsmännen borde ansvara solidariskt för bolagets förbindelser. Denna uppfattning ledde till att kommittén skilde mellan bolag för idkande av handelsrörelse (handelsbolag) och övriga bolag (enkla bolag). Vid bestämmande av vad som borde förstås med handelsrörelse fann sig kommittén "icke kunna avvika från de i andra avseenden härom gällande regler" utan inskränkte sig till att hänvisa till bestämmelserna om skyldighet att föra handelsböcker dvs. till föreskrifterna om bokföringsskyldighet i 1855 års förordning om handelsböcker och handelsräkningar. Bestämmelserna om bokföringsskyldighet utvidgades

genom 1929 års bokföringslag. Enligt sistnämnda lag är den bokföringsskyldig som yrkesmässigt bedriver sådant slag av rörelse som uppräknas i 1 § i lagen. För de flesta typer av rörelse gäller enligt 1929 års bokföringslag undantag från bokföringsskyldigheten om rörelsen "vanligen drives utan biträde av flera än make och barn under 16 år samt två andra personer". Aktiebolag, handelsbolag och ekonomisk förening är enligt 1929 års bokföringslag bokföringsskyldiga oavsett om de bedriver näringsverksamhet. Bokföringslagen (1976:125) (BFL), som trädde i kraft den 1 januari 1977, medför att kretsen bokföringsskyldiga vidgas väsentligt. I 1 § sistnämnda lag anges på följande sätt vilka som är bokföringsskyldiga:

Näringsidkare är bokföringsskyldig enligt denna lag. Detsamma gäller aktiebolag, handelsbolag och ekonomisk förening, även om bolaget eller föreningen ej utövar näringsverksamhet.

Enskild person som driver jordbruk eller skogsbruk är ej på grund därav bokföringsskyldig enligt denna lag. Hyr enskild person ut byggnad eller del av byggnad föreligger bokföringsplikt på grund därav endast om verksamheten är att anse som hotell- och pensionatrörelse eller omfattar mer än två lägenheter som regelmässigt uthyres och ej utgör del av egen bostad.

Staten, kommun, landstingskommun, kommunalförbund, församling och kyrklig samfällighet är ej bokföringsskyldiga enligt denna lag.

Bestämmelserna i 11–21 §§ äger ej tillämpning på enskild näringsidkare som driver sin verksamhet utan biträde av flera än två årsanställda personer och i vars rörelse den årliga bruttoomsättningssumman understiger 200 000 kronor.

I samband med tillkomsten av BFL fick 1 § BL följande lydelse:

Slute två eller flera bolag för att under gemensam firma idka handel eller annan näring kallas det handelsbolag, om bokföringsskyldighet skulle ha förelegat beträffande verksamheten enligt bokföringslagen (1929:117), om denna gällt även efter utgången av 1976.

I förslag till ny bokföringslag m. m. (prop. 1975:104 s. 145) motiverade föredragande statsrådet den ändrade lydelsen av 1 § BL på följande sätt.

Om bokföringsplikten vidgas till att gälla för alla rörelseidkare, innebär detta att fler sammanslutningar än tidigare kommer att falla in under lagens beskrivning på handelsbolag. Formen enkelt bolag får därmed ett avsevärt inskränkt användningsområde. Som utredningen framhållit torde enkelt bolag då i praktiken bli användbart främst för tillfällig samverkan och för samverkan utanför området för ekonomisk rörelse.

Den mest väsentliga skillnaden mellan handelsbolagen och de enkla bolagen hänför sig till ansvarigheten mot tredje man. Bolagsmännen i ett handelsbolag svarar solidariskt för bolagets förbindelser. I ett enkelt bolag svarar en bolagsman däremot i princip endast för förpliktelser på grund av avtal som han deltagit i. Frågan om vilken praktisk betydelse detta har kan inte utan vidare besvaras. Det är inte heller möjligt att nu säkert säga vilket praktiskt behov det finns av att kunna använda enkla bolag i deras nuvarande form. I slutet av förra året tillkallade jag sakkunniga med uppgift att se över lagstiftningen om handelsbolag och enkla bolag. Jag anser det inte lämpligt att innan detta utredningsarbete avslutats lägga fram förslag som innebär att användningsområdet för enkla bolag beskärs. Jag förordar därför även på denna punkt att de i 1929 års lag angivna reglerna om bokföringsskyldighetens omfattning t. v. skall vara avgörande när det gäller att bestämma om handelsbolag eller enkelt bolag skal anses föreligga.

Något större praktiskt behov av det enkla bolaget i dess nuvarande form torde inte föreligga. Enligt kommitténs uppfattning är näringsidkande enkla bolag mindre vanligt förekommande. Enligt huvudregeln i 49 § BL är för enkelt bolag utmärkande att endast avtalsslutande bolagsman ansvarar för uppkommande förbindelser. Inom litteraturen (Carl Martin Roos, Handelsbolag och enkla bolag, 1974, s. 15) har dock uttalats att denna regel i 49 § praktiskt sett får betraktas som en undantagsbestämmelse. Enligt Roos torde nämligen den bolagsman som handlar för bolagets räkning som regel på en eller annan grund vara behörig att företräda sina medbolagsmän.

Att även i framtiden låta sambandet bestå mellan handelsbolagsbegreppet och den upphävda bokföringslagen från år 1929 är enligt kommitténs uppfattning en lagtekniskt opraktisk lösnig som också innebär en sakligt sett omotiverad bestämning av begreppet handelsbolag. Det utmärkande för ett handelsbolag är att bolagsborgenärerna har företräde till bolagsförmögenheten framför bolagsmännens privata borgenärer och att bolagsmännen ansvarar solidariskt för bolagets förpliktelser. Dessa handelsbolagsrättsliga huvudprinciper befrämjar krediten och torde således vara lämpliga för bolag som idkar näring. Eftersom BFL i princip omfattar alla näringsidkare är det därför enligt kommitténs mening ändamålsenligt att anknyta handelsbolagsbegreppet till bokföringsskyldighet enligt den nya bokföringslagen och att sålunda föreskriva att handelsbolag föreligger, om två eller flera avtalat att i bolag utöva verksamhet som medför bokföringsplikt enligt bokföringslagen.

Enligt 1 § andra stycket BFL är enskild person som driver jordbruk eller skogsbruk inte bokföringsskyldig enligt BFL. På tolkningen av begreppet enskild person i nämnda bestämmelse beror huruvida ett handelsbolag skall anses föreligga enligt kommitténs handelsbolagsdefinition, då två eller flera fysiska personer avtalat att i bolag driva jordbruk eller skogsbruk. En tolkning är att anse begreppet enskild person betyda "ensam, fysisk person". Med denna tolkning borde jordbruk eller skogsbruk som drivs i bolag medföra bokföringsplikt enligt BFL. Detta skulle i sin tur innebära att om två eller flera fysiska personer avtalat att i bolag driva jordbruk eller skogsbruk, så skulle enligt kommitténs handelsbolagsdefinition föreligga ett handelsbolag. En annan tolkning är att uppfatta begreppet enskild person som synonymt med fysisk person över huvud taget och alltså som motsatsen till juridisk person.

1 § första och andra styckena jordbruksbokföringslagen (1951:793), som erhöll sin nuvarande lydelse år 1972, innehåller följande:

Idkare av jordbruk eller skogsbruk är skyldig att som underlag för taxeringen föra räkenskaper på sätt nedan sägs.

Staten och kommun samt aktiebolag, bolag, som blivit infört i handelsregistret, förening, som blivit hos länsstyrelse införd i föreningsregister, och sambruksförening äro icke skyldiga föra räkenskaper enligt denna lag.

De citerade bestämmelserna ger vid handen att räkenskapsskyldighet enligt jordbruksbokföringslagen föreligger då fysisk person, ensam eller i enkelt bolag med annan fysisk person, driver jordbruk eller skogsbruk. I förslag till ny bokföringslag m. m. (prop. 1975:104 s. 138) anförde föredragande statsrådet att han inte var beredd att föreslå någon ändring i bokföringsplikten för

jordbrukare och att det särskilda system för bokföring inom jordbruk och skogsbruk som efter ingående utredning genomfördes år 1972 fortfarande borde bestå. Det anförda innebär enligt kommitténs uppfattning att med enskild person i 1 § andra stycket BFL avses fysisk person över huvud taget. Med denna tolkning av begreppet enskild person är jordbruk eller skogsbruk som drivs i bolag av två eller flera fysiska personer att anse som drivet av enskild person enligt BFL. Verksamheten är då inte bokföringspliktig enligt BFL och något handelsbolag föreligger följaktligen inte enligt kommitténs handelsbolagsdefinition. I stället föreligger här ett enkelt bolag. Vad nu sagts gäller även sådan uthyrning som enligt 1 § andra stycket andra meningen BFL inte är underkastad bokföringsplikt. – I det förslag till ny jordbruksbokföringslag som år 1977 avgavs av utredningen om bokföringen inom jordbruket (Ds B 1977:8) föreslås att den nya lagen skall gälla enskild person som driver jordbruk eller skogsbruk. Utredningen framhåller (s. 42) att begreppet enskild person har samma innebörd i utredningens förslag som i bokföringslagen.

Den gemensamma firma under vilken den bokföringspliktiga rörelsen skall drivas för att enligt 1 § BL handelsbolag skall anses föreligga behöver inte vara sådan att firman kan inregistreras enligt 1974 års firma- och handelsregisterlagar. Den gemensamma firman behöver inte ens utmärka att det är fråga om bolag. Kravet på gemensam firma har i rättspraxis ansetts uppfyllt även om bolagsmännen endast använt den ene bolagsmannens namn som firma. Enligt kommitténs mening finns det inte skäl att i framtiden behålla kravet på gemensam firma för att handelsbolag skall anses föreligga. Bolagskommittén 1890 (NJA II 1895 nr 3 s. 5) ansåg att det i och för sig inte kunde sägas vara oriktigt att låta rörelsens beskaffenhet vara enda villkoret för ett bolags rättssubjektivitet. Bolagskommittén 1890 anförde emellertid att stora praktiska svårigheter kunde uppstå genom att medge tillvaron av sådana namnlösa rättssubjekt och gjorde därför, "i överensstämmelse med vad allmänneligen är förhållandet i utländsk lagstiftning", bolagets rättssubjektivitet beroende även av att det antog firma. De av bolagskommittén 1890 befarade svårigheterna med namnlösa rättssubjekt förefaller överdrivna. För det första torde det vara ovanligt att bolag driver rörelse utan att ha gemensam firma. De flesta slag av beteckningar som används i gemensamt bedriven rörelse torde ju enligt rättspraxis godtas som gemensam firma. För det andra är det enligt handelsregisterlagen straffbart att underlåta att till handelsregistret anmäla firma för handelsbolag. Handelsregisterlagen kommer alltså att medföra en press på delägarna i handelsbolag att antaga gemensam firma för handelsbolaget. Bestämmelserna om firma i firmalagen (1974:156) och handelsregisterlagen kommer att beröras i specialmotiveringen till 1 kap. 1 §.

Enligt 45 § andra stycket BL skall reglerna om handelsbolag tillämpas på sådana enkla bolag som delägarna låtit införa i handelsregister. Grunden för denna bestämmelse är enligt bolagskommittén 1890 (a. a. s. 49) att omständigheterna undantagsvis kan vara sådana att ett bolag, som inte avser bedrivandet av en handelsbokspliktig verksamhet, faktiskt närmar sig ett handelsbolag och att det i alla händelser inte bör vara delägare i ett enkelt bolag betaget att, om de så önskar, genom frivillig underkastelse under de stränga förpliktelser som gäller vid handelsbolag, förvärva delaktighet i de

förmåner av ökad kredit m. m. vilka därmed är förbundna. Om det enkla bolaget i framtiden endast skulle få användas för icke näringsidkande verksamhet skulle det enligt kommitténs mening inte längre finnas något behov för bolagsmännen i ett enkelt bolag att generellt få det enkla bolaget underkastat det handelsbolagsrättsliga regelsystemet. Såsom ovan anförts kommer emellertid även i framtiden enkelt bolag att föreligga om två eller flera fysiska personer avtalat att i bolag driva jordbruk eller skogsbruk eller sådan uthyrning som inte är underkastad bokföringsplikt. Det kan inte uteslutas att delägarna i ett sådant enkelt bolag, i enlighet med bolagskommitténs 1890 nyss återgivna uttalanden, kan ha ett legitimt önskemål att få bolaget underkastat det handelsbolagsrättsliga regelsystemet. Även i framtiden bör därför enkelt bolag kunna övergå till att bli handelsbolag genom att registreras i handelsregistret. Därigenom vinnes också den fördelen att registreringsmyndigheten vid prövning av registreringsansökningen inte behöver ta ställning till huruvida fråga är om handelsbolag eller enkelt bolag.

6.1.2 *Formkrav vid bildande av handelsbolag*

Enligt gällande rätt kan handelsbolag bildas formlöst genom muntligt avtal. Inom aktiebolagsrätten uppställes däremot krav på skriftlig stiftelseurkund och bolagsordning. Stiftelseurkunden skall bl. a. innehålla förslag till bolagsordning samt bestämmelser om apportegendom för den händelse sådan skall tillskjutas. Bolagsordningen skall innehålla de grundläggande bestämmelserna om det blivande aktiebolagets organisation och verksamhet. Formkravet inom aktiebolagsrätten torde främst motiveras av att man ansett det viktigt att aktietecknarna före aktieteckningen får kännedom om villkoren för bolagsbildningen och bolagets verksamhet.

Handelsbolagsformen torde framför allt användas av mindre företag med få delägare och okomplicerad organisation. Det är enligt kommitténs uppfattning ett olämpligt formkrav att för sådana företag uppställa krav på skriftligt bolagsavtal. Antalet större handelsbolag med många delägare är ganska obetydligt och i sådana fall torde oftast bolagsavtalet, oavsett lagföreskrift, av praktiska skäl iklädas skriftlig form. Det är vidare svårt att finna en lämplig rättsföljd för den händelse en lagföreskrift om skriftligt bolagsavtal skulle bli åsidosatt. Att låta frånvaron av skriftlig form leda till att bolagsavtalet blir ogiltigt kan tänkas strida mot de flesta bolagsbildares vilja och torde innebära en onödig inskränkning av principen avtal skall hållas. Inte heller hänsynen till tredje man kräver enligt kommitténs mening att något formkrav uppställes på handelsbolagsavtalet. I viss utsträckning ger handelsregistret tredje man information om bolagsavtalets innehåll. Enligt 4 § handelsregisterlagen skall handelsregistret, som är offentligt, innehålla följande uppgifter om handelsbolaget: 1. bolagets firma; 2. näringsverksamhetens art; 3. den ort där huvudkontoret är inrättat samt kontorets postadress och telefon; 4. bolagsmännens fullständiga namn, bostads- och postadresser samt telefon; 5. av vem och hur bolagets firma tecknas, när ej firman får tecknas av varje bolagsman ensam; samt 6. om bolaget utgör kommanditbolag, vilken eller vilka av bolagsmännen som är kommanditdelägare och beloppet av varje sådan bolagsmans utfästa insats. – Såsom framgår av

översikten över utländsk rätt skall enligt fransk rätt handelsbolagsavtal (les statuts) upprättas skriftligen. De uppgifter som enligt fransk lag skall intagas i les statuts är emellertid i stort sett inte mer upplysande än de uppgifter om ett handelsbolag som i Sverige införes i handelsregistret.

Naturligtvis bör i regel skriftligt kontrakt användas för handelsbolagsavtal. På grund av vad som anförts i detta avsnitt anser kommittén emellertid att tillräckliga skäl inte föreligger för att i lag uppställa krav på skriftligt handelsbolagsavtal.

6.1.3 *Handelsbolagets inre rättsförhållanden*

Bolagsmännen bör ha möjlighet att genom avtal anordna den för varje särskilt bolag lämpliga förvaltningsorganisationen. Kommittén vill därför understryka vikten av att legala förvaltningsregler är dispositiva. De legala reglerna om förvaltningsrätt bör utformas på sådant sätt att de dels möjliggör en så effektiv förvaltning som möjligt och dels medför ett lämpligt minoritetsskydd. Kommittén utgår här från att handelsbolaget typiskt sett är ett ganska litet företag med tämligen få delägare. Följande fyra legala förvaltningsmodeller kan övervägas. 1) Samtliga bolagsmän måste samtycka till förvaltningsåtgärden. En sådan regel ger visserligen ett gott minoritetsskydd men torde medföra att förvaltningen blir alltför tungrodd för att passa för rörelsedrivande bolag. 2) För förvaltningsåtgärd fordras majoritetsbeslut bland delägarna. Också denna förvaltningsform förefaller att vara alltför omständlig och tungrodd. I princip måste ju alla delägare kontaktas före varje förvaltningsåtgärd. Dessutom kan denna förvaltningsform medföra risk för att minoriteten blir åsidosatt. 3) Förvaltningen ankommer på en styrelse och en verkställande direktör. Det förefaller onödigt formalistiskt att införa bestämmelser om styrelse och verkställande direktör för det typiska, mindre handelsbolaget. Frågan om styrelse och verkställande direktör i större handelsbolag avser kommittén att diskutera i ett senare avsnitt. 4) Den nuvarande regeln i 5 § BL om delad förvaltningsrätt behålles. Grunden för regeln, som erhöll sin lydelse efter förslag från HD, var att i normalfallet varje bolagsman deltar i förvaltningen och att den delade förvaltningsrätten möjliggör de snabba beslut och åtgärder som affärslivet ofta kräver. Denna grund äger enligt kommitténs mening giltighet än i dag. Den i 5 § stadgade vetorätten innebär ett gott minoritetsskydd. Man kan möjligen invända att minoritetsskyddet är alltför effektivt. Den enskilde bolagsmannen kan genom att ofta använda sin vetorätt förlama bolagets verksamhet. Ett flitigt begagnande av vetorätten innebär emellertid att det finns starka motsättningar mellan bolagsmännen. Föreligger sådana motsättningar kan ett företag av det typiska handelsbolagets karaktär knappast fortsätta att existera, oavsett minoritetsskyddets utformning. Kommittén anser därför att nuvarande regler om delad förvaltningsrätt och om vetorätt bör behållas även i framtiden.

I 6 § BL stadgas att har genom bolagsavtal åt bolagsman uppdragits att handhava förvaltningen eller viss del därav, må han ej från det uppdrag skiljas, utan skäl därtill är, såsom att han i bolagets angelägenheter visat trolöshet eller grov försummelse eller vårdslöshet, eller att han i följd av

fortvarande sjukdom eller av annan orsak är oförmögen att deltaga i förvaltningen.

Såsom grund för 6 § anförde HD under förarbetena till BL att i 6 § avsett förvaltningsuppdrag å ena sidan var besläktat med vanligt sysslomannauppdrag och skulle såsom sådant kunna när som helst återkallas. Men det har å andra sidan, fortsatte HD, så ingått såsom ett moment i ett annat avtal, bolagsavtalet, att bolagsmannen som fått uppdraget har starkare skäl än en vanlig sysloman att fordra att vara bibehållen vid sin befogenhet. Endast om viktiga skäl förelåg borde därför bolagsmannen kunna skiljas från denna befogenhet. Även enligt nutida sysslomannarätt (se t. ex. Bertil Bengtsson, Särskilda avtalstyper I s. 152 ff.) torde huvudman äga rätt att när som helst återkalla ett uppdrag. Huvudmannen är emellertid skyldig att ersätta sysslomannens positiva kontraktsintresse om en förtida återkallelse sker utan tillräcklig anledning. Sysslomannen å sin sida torde när som helst kunna frånträda uppdraget. Om han frånträder i förtid ådrager han sig dock i allmänhet skadeståndsskyldighet.

Med tanke på den rätt till skadestånd som sålunda tillkommer en sysloman vid förtida återkallelse av ett uppdrag kan det synas ligga nära till hands att ersätta 6 § BL med en hänvisning till allmänna sysslomannarättsliga principer om återkallelse av uppdrag. Å andra sidan skulle en sådan hänvisning innebära att man uttalade att bolagsavtalet, i fråga om förvaltningsbefogenhet som avses i 6 § BL, i princip när som helst kunde upphävas av de övriga bolagsmännen. Kommittén anser att principen i 6 § BL bör behållas i en ny bolagslag. Kommittén föreslår att i en ny bolagslag föreskrives att om genom bolagsavtal uppdragits åt bolagsman att handha förvaltningen eller viss del därav får han skiljas från uppdraget eller avsäga sig detta endast om viktig grund för skiljandet eller avsägelsen föreligger.

Bolagskommittén 1890 föreslog att bolagsman för varje räkenskapsår skulle tillgodoföras ett belopp motsvarande dels viss ränta och dels skäligt arvode för förvaltning av bolagets angelägenheter. Såsom skäl för att arvode skulle utgå även om avtal rörande arvode inte träffats åberopades att då ränta på insatt kapital skulle utgå till bolagsman, borde på samma gång den som i bolaget inskjutit arbetsprestationer äga rätt till en mot kapitalavkastningen svarande ekvivalent. Efter förslag av HD stadgades emellertid i 8 § BL att bolagsman skall tillföras arvode för förvaltning av bolagets angelägenheter endast om sådant avtalats. Inom HD anfördes att delägare i handelsbolag i allmänhet vore pliktig att efter förmåga bidraga till ernående av bolagets ändamål och att det därför inte borde antagas vara bolagsmännens vilja att arvode för deltagande i förvaltningen skulle tillkomma dem. Inom HD anfördes vidare att en lagbestämmelse om skäligt arvode antagligen också skulle föranleda slitningar och tvister, ofta omöjliga att på tillfredsställande sätt avgöra.

De av HD anförda skälen mot arvode oberoende av avtal synes vara riktiga under förutsättning att alla bolagsmännen verkligen deltar i förvaltningen och deras arbetsinsatser är ungefär lika stora. Om däremot vissa bolagsmän inte alls deltar i bolagsarbetet eller endast deltar med i förhållande till övriga bolagsmän obetydliga insatser kan 8 § BL leda till obilliga resultat. På grund av det sist anförda föreslår kommittén att det i en ny handelsbolagslag

föreskrives att arvode skall utgå till bolagsman som deltar i förvaltningen även om avtal rörande arvode inte träffats. Givetvis bör en sådan bestämmelse vara dispositiv.

Enligt 8 § BL skall varje bolagsman tillgodoföras fem procent ränta på sin vid räkenskapsårets början behållna insats. Först vad som återstår sedan bolagsmännen tillgodoförts sådan ränta och eventuella arvoden utgör vinst enligt BL. Bolagskommittén 1890 (NJA II 1895 nr 3 s. 20) anförde att nu angivna beräkningssätt ytterst vilar på "den inom affärsvärlden gängse uppfattningen, att kapitalet i och för sig har värde, att det är liksom av sig självt fruktbärande, och att således å kapital, som i bolaget inskjutits, måste beräknas övlig avkastning innan någon vinst av själva verksamheten kan anses föreligga". Om man, som kommittén föreslagit, anser att in dubio särskilt arvode skall utgå till bolagsman som deltar i förvaltningen framstår det som rättvist att också ränta på insatt kapital beräknas särskilt.

Som nämnts innehåller 8 § BL att räntan beräknas på den vid räkenskapsårets början behållna insatsen. Denna regel är klar och enkel att tillämpa. Regeln innebär emellertid, att skulle den behållna insatsen ökas under det senaste räkenskapsåret genom inbetalning av insatsbelopp så sker inte någon ränteberäkning på det inbetalade beloppet under det året. Det är rättvisare om ränta beräknas på vid varje särskild tid under det senaste räkenskapsåret innestående insatskapital. Emellertid kan det vara svårt att räkna fram hur stor den behållna insatsen är vid varje tidpunkt under året. Kommittén är därför av den uppfattningen att den nuvarande regeln är lämpligast.

Enligt tysk rätt utgår räntan ur årsvinsten och räknas som vinstandel för bolagsmannen. Enligt Nial (Om handelsbolag och enkla bolag, 1955, s. 139, nedan betecknad Nial) synes den tyska regeln riktigare, eftersom den svenska regeln leder till att en i bolaget arbetande bolagsman utan avtalat arvode kommer att ställas efter den som insatt kapital och t. o. m. kan få svara för förlust, som uppkommer genom den andres ränteanspråk. Om, såsom kommittén föreslagit, bolagsman in dubio tillgodoföres arvode synes emellertid det befogade i Nials anmärkning bortfalla.

Kommittén övergår nu till frågan om hur räntesatsen bör bestämmas. Räntelagen innehåller regler om avkastningsränta. Avkastningsränta är sådan ränta som skall utgå från tidpunkt innan dröjsmål inträtt. Avkastningsräntan skall motsvara riksbankens diskonto med ett tillägg av två procentenheter. Avkastningsräntans höjd har bestämts med tanke på vad som genomsnittligt sett utgör skälig avkastning vid en placering på lång sikt. Det är också avsikten att avkastningsräntan skall utgöra ett visst incitament för gäldenären att betala kapitalfordringen eller på annat sätt få till stånd en uppgörelse. Ett fall som enligt räntelagen skall medföra att avkastningsränta skall utgå och som är av så allmän karaktär att det anses böra regleras direkt i räntelagen är det fall då redan erlagd betalning går åter på grund av betalningsmottagarens kontraktsbrott eller liknande. Det framhålles i propositionen med förslag till räntelag att bestämmelsen om avkastningsränta torde få betydelse inte bara i den situation som den direkt reglerar i räntelagen utan också genom att den kan tillämpas analogt i liknande situationer. Ännu viktigare är, framhålles det, att regeln gör det möjligt att i olika specialförfattningar som innehåller bestämmelser om avkastningsränta hänvisa till

räntelagen, framför allt dess bestämmelse om avkastningsräntans höjd.

Det är svårt att på ett från alla synpunkter lämpligt sätt i lag fastställa hur hög ränta som skall gottskrivas den som satsat eget kapital i ett handelsbolag. Vid en samlad bedömning anser kommittén att det ligger närmast till hands att låta räntans höjd bestämmas genom hänvisning till avkastningsräntan enligt räntelagen.

Bolagsmans anspråk på arvode och kostnadsersättning kan betecknas såsom en fordran mot bolaget. Den nuvarande lagens ord ger inte något klart besked om huruvida sådana anspråk under bolagets bestånd även kan riktas mot annan bolagsman personligen. Å ena sidan kan en förvaltande bolagsmans villighet att för bolagets räkning göra arbetsinsatser eller kapitalutlägg minska om han inte redan under bolagets bestånd kan utkräva ersättning av medbolagsmännen för den händelse bolagskassan inte räcker till för att gottgöra honom. Inom modern doktrin (se t. ex. Nial s. 117 ff. och Roos a. a. s. 25) torde emellertid den uppfattningen dominera att bolagsman inte kan med ifrågavarande anspråk vända sig mot annan bolagsman under bolagets bestånd. Denna uppfattning har enligt Nial (s. 119) sin grund i önskemålet att i fall då bolaget saknar likvida medel frammana försiktighet i förvaltningen och förmå förvaltningsberättigad bolagsman till samråd med de övriga bolagsmännen före vidtagande av förvaltningsåtgärder som innebär eller medför större utgifter. Den av Nial och Roos intagna ståndpunkten synes även delas av rättspraxis (se NJA 1921 s. 464). Den inom modern doktrin och inom rättspraxis intagna ståndpunkten förefaller rimlig. Med hänsyn till att frågan torde vara praktiskt betydelsefull bör det i en ny bolagslag uttryckligen stadgas att bolagsman under bolagets bestånd inte kan göra gällande fordran på förvaltningsarvode eller kostnadsersättning mot annan bolagsman personligen. Denna regel, som ju endast gäller bolagsmännens inbördes förhållanden bör vara dispositiv. Nial (s. 332) har uttalat, att i och med att likvidationstillstånd inträtt så bortfaller de skäl som talar för att regressrätten inte skall kunna aktualiseras. Enligt kommitténs uppfattning är det emellertid mest praktiskt att låta samma regel gälla såväl före som under likvidationstillståndet. Inte ens under likvidationstillståndet bör därför bolagsman, såvida inte annat avtalats, kunna göra gällande fordran på förvaltningsarvode eller kostnadsersättning mot annan bolagsman personligen. Sådan fordran bör kunna göras gällande först vid bolagets upplösning. (Angående tidpunkten för bolagets upplösning, se 2 kap. 44 § kommitténs förslag till lag om handelsbolag och enkla bolag.)

I vissa fall kan det onekligen vara obilligt att bolagsman inte får göra gällande regressrätt mot de övriga bolagsmännen under bolagets bestånd. Kommittén tänker särskilt på den situationen att en bolagsborgenär krävt och fått betalt av annan bolagsman än den som för bolagets räkning upptagit ett visst lån. Om i sådant fall bolagsman som betalat bolagsskulden inte erhåller ersättning för sina utlägg kan det ofta vara rimligt att ge honom rätt att uppsäga bolaget (jfr Nial s. 120).

Även anspråk på ränta på insatt kapital torde kunna betecknas som en fordran mot bolaget. De sakliga skäl som talar mot att förvaltningsarvode och kostnadsersättning under bolagets bestånd skall kunna göras gällande mot annan bolagsman personligen synes dock inte ha samma styrka då det gäller

ränta på insatt kapital. Det förefaller emellertid kommittén enklast och mest rättvist att inte i detta sammanhang införa någon distinktion mellan olika slag av bolagsmans fordringar. Ej heller ränta på insatt kapital bör därför bolagsman under bolagets bestånd kunna göra gällande mot annan bolagsman personligen.

Enligt 7 § BL har bolagsman, ändå att han inte deltager i förvaltningen, när uppenbart hinder i bolagets verksamhet ej därigenom vållas, rätt att granska bolagets räkenskaper och i övrigt taga kännedom om bolagets angelägenheter. Denna regel är dispositiv. I utländsk rätt däremot förekommer uttryckliga bestämmelser om att kontrollrätten inte får sättas ur funktion genom avtal. Det kan för en bolagsman, som inte bara till bolaget gjort en insats med förhoppning att få vinst och med risk att förlora insatsen utan som även bär fullt personligt ansvar för bolagets förbindelser, vara ett vitalt ekonomiskt intresse att kontrollera bolagets räkenskaper och förvaltning. Avtal mellan bolagsmännen som utesluter eller inskränker kontrollrätten lär vara mycket sällsynta. 11 § BFL kräver att handelsbolagets årsbokslut underskrives av alla bolagsmän som är obegränsat ansvariga för bolagets förbindelser. Såsom Nial framhållit (s. 162) ter sig dessa krav tämligen orimliga i fråga om en person som inte har rätt att kontrollera bolagets räkenskaper och förvaltningsåtgärder. På grund av det anförda bör – även om skyldighet att anlita revisor införes – bestämmelsen om kontrollrätt i framtiden vara tvingande då fråga är om handelsbolagsmän som har obegränsat ansvar för bolagets förbindelser.

I fråga om kommanditdelägare framstår en överenskommelse om att kontrollrätt inte får utövas som mera naturlig. Antalet kommanditdelägare kan vara stort och deras insatser kan vara obetydliga. Härtill kommer att handelsbolag med visst antal anställda i framtiden troligen blir skyldiga att anlita revisor. Sistnämnda förhållande minskar naturligtvis den enskilde bolagsmannens behov av kontrollrätt. Även i framtiden bör därför regeln om kontrollrätt vara dispositiv såvitt gäller kommanditdelägare.

Enligt 15 § första stycket BL är bolagsman pliktig att ersätta skada och förlust som uppkommit genom hans försummelse eller vårdslöshet. Den skadeståndsskyldighet som här avses är bolagsmans skadeståndsskyldighet mot bolaget. Vidare förutsätter 15 § första stycket BL att bolagsmannen i sin förvaltning av bolagets angelägenheter eller eljest såsom bolagsman förorsakat skadan. Om han i ett visst fall inte uppträder såsom bolagsman utan såsom tredje man gentemot bolaget, t. ex. om han ingår ett vanligt köpeavtal med bolaget, blir han i detta rättsförhållande inte ansvarig enligt 15 § BL. Hans ansvarighet är då i stället att bedöma enligt de regler som gäller för ifrågavarande rättsförhållande.

Någon regel som möjliggör jämkning av det i 15 § BL stadgade skadeståndsansvaret finns inte i BL. För att jämkning av skadeståndsskyldighet skall kunna ske enligt 6 kap. 2 § skadeståndslagen (1972:207) kräves alltid att fullt skadeståndsansvar skulle vara oskäligt betungande för den skadeståndsskyldiges ekonomi. Om i aktiebolag stiftare, styrelseledamot, verkställande direktör, revisor eller aktieägare ådragit sig skadeståndsskyldighet kan enligt 15 kap. 4 § första stycket ABL skadeståndet jämkas efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens beskaffenhet, skadans storlek och omständig-

heterna i övrigt. Kommittén anser att en motsvarighet till den aktiebolagsrättsliga jämkningsregeln bör införas även för handelsbolagens del. Behov av jämkningsmöjlighet kan t. ex. föreligga i den situationen att en bolagsman förskingrat bolagets medel och en annan bolagsman är ansvarig gentemot bolaget endast på den grund att han gjort sig skyldig till ganska ringa vårdslöshet i fråga om övervakning av den förstnämndes handlande.

Det är önskvärt att frågor om bolagsmans skadeståndsskyldighet avgöres snabbt. Med tiden försvåras utredningsmöjligheterna och det är vidare viktigt att bolagsman som vidtagit åtgärder för bolagets skötsel någorlunda snart kan känna sig trygg mot oväntade krav på grund av åtgärderna. Bestämmelsen i 15 § andra stycket BL om en ettårig preskriptionstid synes därför i princip vara ändamålsenlig. Utgångspunkten för den ettårstid inom vilken talan enligt 15 § andra stycket BL kan anställas är då nästa räkenskapsavslutning "blir för bolagsmännen tillgänglig". Såsom Nial (s. 176) påpekat är detta uttryck oklart. Med uttrycket kan åsyftas, antingen att fristen skall börja löpa först då räkenskapsavslutningen är tillgänglig för alla bolagsmännen eller att det avgörande skall vara när den blir tillgänglig för behörig representant för bolaget eller att tiden skall räknas individuellt för varje bolagsman så att fristen för honom löper från det redovisningen blev tillgänglig för honom oavsett hur det förhåller sig med de andra bolagsmännen. Det är två former av skadeståndstalan mot bolagsman som här kan komma ifråga: dels kan representant för bolaget föra talan i bolagets namn för bolagets räkning och dels kan enskild bolagsman föra talan för bolagets räkning men i eget namn (actio pro socio). Enligt Nials uppfattning (s. 176) är det en förnuftig lösning av frågan om utgångspunkten för talerättspreskriptionen att den beträffande enskild bolagsmans rätt till actio pro socio räknas från det räkenskapsavslutningen blev tillgänglig för denna bolagsman. Enligt Nial är det inte riktigt att anse bolagets talerätt preskriberad om en bolagsmans rätt till actio pro socio består. Nial anser därför att preskriptionstiden för bolagets talerätt skall börja löpa först från det räkenskapsavslutningen blev tillgänglig för alla bolagsmännen. Kommittén delar Nials uppfattning om hur preskriptionstidens utgångspunkt bör bestämmas.

Inom aktiebolagsrätten – där liksom inom handelsbolagsrätten huvudregeln är att preskriptionstiden är ettårig – gäller en treårig preskriptionstid för anspråk mot styrelseledamot och verkställande direktör om i årsredovisningen eller i revisionsberättelsen eller eljest till bolagsstämman ej lämnats i väsentliga hänseenden riktiga och fullständiga uppgifter angående beslut eller åtgärd varpå talan grundas (15 kap. 5 § tredje och fjärde styckena samt 6 § ABL). En handelsbolagsman torde, främst genom sin rätt att taga kännedom om bolagets angelägenheter, ha större möjligheter än en aktieägare att utöva direkt kontroll av verksamheten i företaget. Behovet av en treårig preskriptionstid är därför kanske inte så stort inom handelsbolagsrätten som inom aktiebolagsrätten. Å andra sidan kan en sådan preskriptionstid bidraga till att handelsbolag undgår rättsförluster. En treårig preskriptionstid kan vidare vara av särskild betydelse i ett kommanditbolag, i vilket kommanditdelägarna genom bolagsavtalet utestängts från möjligheten att utöva direkt kontroll av verksamheten i företaget. Slutligen torde det från rättssäkerhetssynpunkt vara av betydelse med i möjligaste mån enhetliga preskriptionsregler för olika bolagsformer. Kommittén anser därför att en

motsvarighet till den aktiebolagsrättsliga treåriga preskriptionstiden bör införas inom handelsbolagsrätten.

De föreslagna preskriptionsreglerna bör inte gälla talan som grundas på brott.

Den skadeståndsskyldighet för bolagsman i handelsbolag som här diskuterats har gällt skadeståndsskyldigheten mot bolaget. De aktiebolagsrättsliga skadeståndsreglerna gäller även skada som vållats tredje man under förutsättning att skadan vållats genom överträdelse av aktiebolagslag eller bolagsordning, dvs. genom åsidosättande av något moment i det aktiebolagsrättsliga systemet av skyddsregler för tredje man. Till dessa skyddsregler hör t. ex. bestämmelser om bundet kapital. I en ny handelsbolagslag synes det emellertid inte finnas behov av regler om skydd för tredje man som behöver sanktioneras genom ett speciellt stadgande om skadeståndsskyldighet för bolagsmännen.

6.1.4 *Handelsbolagets och handelsbolagsmännens förhållande till tredje man*

Självkontrahering innebär att en bolagsman kan representera bolaget vid avtal eller andra rättshandlingar mellan bolaget och honom själv samt vid process mellan honom och bolaget. Möjlighet till självkontrahering medför naturligtvis en viss risk för missbruk från representationsbehöriga bolagsmäns sida. Regler om förbud mot självkontrahering finns i kommissionslagen, föräldrabalken, lagen om ekonomiska föreningar samt aktiebolagslagen. I 8 kap. 10 § ABL stadgas att ledamot av styrelse eller verkställande direktör inte får handlägga fråga rörande avtal mellan honom och bolaget och inte heller fråga om avtal mellan bolaget och tredje man, om han i frågan har ett väsentligt intresse som kan vara stridande mot bolagets. Med avtal jämställs rättegång eller annan talan.

Nial (s. 188) har emellertid ifrågasatt om behovet av ett förbud mot självkontrahering är lika starkt beträffande handelsbolag som t. ex. vid förmynderskap, kommission och aktiebolag. Såsom Nial påpekat finns i inget av de sistnämnda rättsförhållandena full motsvarighet till det faktum, att den handlande bolagsmannens intresse i handelsbolaget och hans personliga ansvar för dess förbindelser kan balansera hans motstående intresse. En handelsbolagsman anses vidare ha en allmän trohetsplikt mot bolaget. Denna trohetsplikt innebär att bolagsmannen i sin förvaltningsverksamhet har att efter bästa förmåga befrämja bolagets intressen. Han får inte i sitt handlande för bolagets räkning sätta sitt eget intresse framför bolagets, där konflikt mellan dem föreligger. På grund av det anförda anser kommittén att det skulle innebära en onödig formalisering av regelsystemet att i en ny handelsbolagslag införa bestämmelser om förbud mot självkontrahering.

I 16 § första och andra styckena BL anges den begränsning i rätten att företräda bolaget som kan följa av domstolsbeslut eller av avtal mellan bolagsmännen att endast någon eller några av dem eller endast några eller alla i förening äger företräda bolaget. Nu angivna begränsningar i rätten att företräda bolaget kan åberopas mot tredje man som kände till begränsningen. I 16 § tredje stycket BL sägs att annan inskränkning i bolagsmans befogenhet

att företräda bolaget är utan verkan mot tredje man. 16 § tredje stycket BL står i strid mot modern fullmakts- och associationsrätt som intar den ståndpunkten att en befogenhetsbegränsning kan göras gällande mot tredje man, som är i ond tro, dvs. som insett eller bort inse begränsningen. Sålunda stadgas i 8 kap. 14 § ABL att har ställföreträdare, som företagit rättshandling för aktiebolaget, överskridit sin befogenhet, är rättshandlingen ej gällande mot bolaget, om den mot vilken rättshandlingen företogs insåg eller bort inse att befogenheten överskreds. 16 § tredje stycket BL innebär däremot att om t. ex. en bolagsman utses till verkställande direktör med rätt att företaga förvaltningsåtgärder inklusive rättshandlingar inom området för den löpande förvaltningen så blir ett av honom ingånget avtal bindande för bolaget även om tredje man hade klart för sig att avtalet inte kunde rymmas inom ramen för den löpande förvaltningen. 16 § tredje stycket BL kan enligt Nial (s. 196) inte tillämpas på fullmäktig som utsetts av bolagsmännen att handha förvaltningsuppgifter i bolaget, t. ex. en utomstående som utsetts till verkställande direktör i bolaget. Såsom Nial påpekat ter det sig irrationellt att här göra skillnad mellan en verkställande direktör som är bolagsman och en verkställande direktör som är utomstående. Enligt Nial (s. 196) synes de skäl som talar mot 16 § tredje stycket BL vara så starka att man kan ifrågasätta huruvida regeln verkligen kommer att i fortsättningen upprätthållas av rättspraxis.

På grund av det anförda anser kommittén att 16 § andra och tredje styckena BL bör ersättas med en bestämmelse av innehåll att har bolagsman, som företagit rättshandling för bolaget, överskridit sin befogenhet, är rättshandlingen inte gällande mot bolaget om den mot vilken rättshandlingen företogs insåg eller bort inse att befogenheten överskreds. Frågan om behörighetsinskränkningars giltighet avser kommittén att beröra vid specialmotiveringen till 2 kap. 17 § i kommitténs lagförslag.

Skälet till att enligt 18 § BL prokura kan meddelas endast efter beslut av samtliga bolagsmän oavsett om de äger rätt att företräda bolaget eller att deltaga i förvaltningen är enligt förarbetena till BL följande. En bolagsman som genom avtal avstått från rätt att deltaga i förvaltningen och att företräda bolaget kan ha gjort detta på grund av förtroende till medbolagsmännen. Däri kan emellertid inte utan vidare antagas ligga uttryck för en önskan från hans sida att en utanför bolaget stående person skall kunna utan hans samtycke erhålla en så vidsträckt behörighet att handla för bolaget som prokura kan innefatta. Kommittén finner att de angivna skälen för den nuvarande regeln om meddelande av prokura alltjämt äger giltighet. Det är vidare enligt kommitténs mening lämpligt att prokurist som inte längre har samtliga förvaltningsberättigade bolagsmäns förtroende får frånträda sitt uppdrag. Även bestämmelsen i 18 § om att varje bolagsman, som inte är utesluten från rätten att företräda bolaget, äger rätt att återkalla prokura bör därför bestå.

18 § BL är på det sättet tvingande att en enskild bolagsman inte på förhand genom avtal med de övriga bolagsmännen kan avsäga sig de rättigheter som tillkommer honom enligt detta lagrum. Kommittén förordar att en framtida motsvarighet till 18 § BL blir dispositiv. En dispositiv regel stämmer bäst överens med den avtalsfrihet som i allmänhet bör gälla för bolagsmännens inbördes förhållanden. Om i det enskilda fallet ett avtalsvillkor angående

prokura framstår som oskäligt kan det tänkas bli föremål för jämkning eller lämnas utan avseende enligt 36 § lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område.

Konstruktionen av handelsbolaget såsom ett särskilt rättssubjekt betyder att endast bolagsborgenärerna och inte bolagsmännens enskilda borgenärer kan göra gällande sina fordringar mot bolaget. På grund av det nu sagda framstår det som överflödigt att i 22 § BL särskilt ange att bolagsmans enskilda borgenär inte för sin fordran kan söka gottgörelse ur något som tillhör bolaget. – En allmän princip inom kvittningsläran torde vara att fordringar normalt skall vara "ömsesidiga" för att kvittning skall få äga rum. Den kvittande skall alltså ha en motfordran just mot huvudborgenären, inte mot en tredje man, och huvudborgenärens fordran skall rikta sig just mot den kvittande (se Karlgren, Kollegium i allmän obligationsrätt II, 1942, s. 151). Med hänsyn till det anförda framstår även bestämmelsen angående kvittning i 22 § BL som överflödig. 22 § BL torde därför i sin helhet kunna utgå.

Regeln att endast bolagsborgenärerna och inte bolagsmännens enskilda borgenärer kan göra gällande sina fordringar mot bolaget innebär en fördel, inte bara för bolagsborgenärerna utan också för bolagsmännen. Genom nämnda regel skyddas ju bolagsmännens intresse av att bolagstillgångarna reserveras för bolagsändamålet. Regeln medför emellertid vissa risker för en persons enskilda fordringsägare, särskilt är så fallet om en enskild rörelseidkare insätter sin rörelse i ett handelsbolag. I sistnämnda fall innebär regeln om bolagsborgenärernas företräde till bolagets egendom att rörelseidkarens förutvarande handelsborgenärer omedelbart berövas sin betalningsrätt i de till rörelsen hörande tillgångarna till förmån för det nybildade bolagets borgenärer, detta även om den i rörelsen intagne kompanjonen gör en mycket obetydlig insats. Olägenheterna för de enskilda borgenärerna torde emellertid i viss mån motverkas genom konkurslagens återvinningsregler. Kommittén finner inte att tillräckligt starka skäl föreligger för att införa regler som stärker bolagsmännens enskilda borgenärers ställning på bekostnad av bolagsborgenärernas.

Gällande handelsbolagsrätt torde innebära att en utmätning eller överlåtelse av andel enligt 23 § BL även kan omfatta arvode som inte är förfallet till betalning. Nial (s. 237) har påpekat att denna BL:s ståndpunkt sakligt sett är tvivelaktig. Den omständigheten, anför Nial, att en person arbetar i och har sin utkomst från ett företag i vilket han själv är delägare, synes egentligen knappast vara fullgott skäl att frångå de sociala och andra synpunkter som ligger till grund för utmätnings- och överlåtelseförbud i fråga om ännu inte till betalning förfallen avlöning. Vad gäller utmätning är att observera att Nials uttalande skedde år 1955. Vid den tidpunkten medgav inte utsökningslagen (UL) utmätning av gäldenärs innestående lön förrän gäldenären var berättigad att lyfta lönen. I 67 a–67 d §§ UL infördes emellertid år 1968 särskilda bestämmelser om utmätning i bl. a. lön. Enligt dessa bestämmelser kan utmätning meddelas innan lönen förfallit till betalning. Beslutet om utmätning medför att arbetsgivaren blir skyldig att innehålla ett belopp samt redovisa det till utmätningsmannen. Vid löneutmätning får gäldenären emellertid såsom beneficium behålla ett större belopp än vid vanlig utmät-

ning (67 b § 3 UL). En viktig begränsning i löneutmätningens omfattning ligger vidare däri, att förordnandet endast får avse kortare tid, i regel högst tre månader per kalenderår (67 b § 4 UL). Enligt 67 a § andra stycket UL äger bestämmelserna i UL om arbetstagares avlöning motsvarande tillämpning i fråga om annan ersättning för arbetsinsats av gäldenären, om dennes ställning därvid är jämförlig med en arbetstagares. Sistnämnda stadgande synes enligt förarbetena till införsellagen och 1968 års ändringar i UL (NJA II 1968 s. 450 och 458–459) innebära att UL:s bestämmelser om utmätning av lön skall tillämpas även i fråga om handelsbolagsman som mot ersättning utför arbete för bolagets räkning och därvid intar en ställning som är jämförlig med en arbetstagares, även om det inte föreligger något anställningsavtal i vanlig mening. Någon anledning att i en ny handelsbolagslag införa bestämmelser om i vad mån rätt till arvode kan utmätas torde därför inte föreligga. – Om en handelsbolagsman mot arvode utför arbete för bolagets räkning och därvid intar en ställning som är jämförlig med en arbetstagares är det enligt kommitténs mening rimligt att i fråga om arvodets överlåtbarhet låta samma regler gälla för arvodet som för lön till arbetstagare. I rättspraxis har antagits att arbetstagaren inte kan med bindande verkan överlåta sitt löneanspråk till annan före lönens förfallodag. (Se förarbetena till lagen om arbetsgivares kvittningsrätt, NJA II 1970 s. 669. Jfr även förarbetena till 1968 års ändringar i utsökningslagstiftningen, NJA II 1968 s. 529. Det under år 1978 i lagrådet behandlade förslaget till utsökningsbalk innehåller inte några särskilda bestämmelser angående rätt att överlåta löneanspråk.) Eftersom särskilda lagbestämmelser ännu saknas om i vad mån löntagare är förhindrad att överlåta löneanspråk anser inte kommittén att det nu bör införas uttryckliga lagbestämmelser om begränsning av rätten för handelsbolagsman att överlåta arvode.

6.1.5 *Förändringar i delägarkretsen*

Enligt rättsfallet NJA 1937 s. 473 har den som förvärvat andel i handelsbolag enligt 23 § BL inte sådan granskningsrätt varom stadgas i 7 § BL. Nial (s. 243) har anfört att andelsförvärvaren under bolagets bestånd har intresse av hur bolaget skötes – därav beror storleken av saldot på hans kapitalkonto – och att det därför i och för sig inte är otänkbart att tillerkänna honom den i 7 § BL omnämnda rätten att granska bolagets räkenskaper och i övrigt taga kännedom om bolagets angelägenheter. Det förhållandet att överlåtelse av andel enligt 23 § BL kan ske utan de övriga bolagsmännens samtycke talar enligt kommitténs mening mot att andelsförvärvaren bör tillerkännas granskningsrätt. Om i framtiden handelsbolag blir skyldiga att anlita revisorer minskar dessutom andelsförvärvarens behov av att kunna utöva granskningsrätt. På grund av det anförda anser kommittén att i 7 § BL föreskriven granskningsrätt inte bör utsträckas till den som förvärvat andel enligt 23 § BL.

Enligt gällande rätt torde den begränsade överlåtelserätten enligt 23 § BL vara oförytterlig. Om denna överlåtelserätt skulle kunna uteslutas genom avtal skulle bolagsman helt kunna berövas möjligheterna att disponera över det värde hans intressen i bolaget kan representera. Kommittén anser därför att överlåtelserätt enligt 23 § BL också i framtiden bör vara i princip

oförytterlig. Andelen i ett aktiebolag, aktien, är i princip fritt överlåtbar. För att från ett aktiebolag utestänga personer som de övriga aktieägarna inte anser lämpliga att vara delägare kan emellertid i bolagsordningen intagas förbehåll att aktieägare eller annan skall vara berättigad att lösa aktie som övergår till ny ägare (se 3 kap. 3 § ABL). Den som har förvärvat en aktie under sådana omständigheter att lösningsrätt föreligger, är skyldig att anmäla sitt förvärv hos aktiebolagets htyrelse. Man brukar säga att han är skyldig att hembjuda aktien till inlösen eller att hembudsskyldighet föreligger. För att ny bolagsman skall få inträda i handelsbolag fordras samtycke av samtliga bolagsmän. Något behov av lagregler om lösningsrätt föreligger därför inte då fråga är om överlåtelse av samtliga de rättigheter som ingår i en handelsbolagsmans delägarskap. Då det gäller de ekonomiska rättigheter som enligt 23 § BL är fritt överlåtbara och utmätbara finns det enligt kommitténs mening ingen anledning att förbjuda klausuler om hembudsskyldighet. Inom doktrinen (Jan Sandström, Hembud och lösningsrätt vid övergång av aktie, 1976 s. 19) har också den uppfattningen framförts, att 23 § BL inte lägger hinder i vägen för att i handelsbolagsavtalet upptas bestämmelser som begränsar delägarens möjligheter att överlåta sina i 23 § BL angivna rättigheter, under förutsättning att avtalet samtidigt balanserar inskränkningen med för delägaren tillfredsställande inlösningsbestämmelser. Enligt kommitténs uppfattning kan regler om hembudsskyldighet i en ny handelsbolagslag i stort sett utformas efter mönster av 3 kap. 3 § ABL.

30 § första meningen BL innebär att avtal om att bolagsman skall utträda, där likvidation enligt lagen eljest skulle ha skett, inte är giltigt om avtalet saknar bestämmelse om grunden för utlösandet. Med "grunden" för utlösandet anses lagen mena normen för bestämmandet av det förmögenhetsvärde som den avgående skall erhålla (Nial s. 255). 30 § första meningen BL är inte tillämplig då enligt avtal mellan bolagsmännen utträde skall ske utan att likvidationsanledning föreligger. I sistnämnda fall blir alltså avtal om utträde giltigt trots att avtalet inte innehåller bestämmelse om grunden för utlösandet. BL innehåller ingen anvisning om hur utlösningsbeloppet i sistnämnda fall skall bestämmas. Enligt kommitténs uppfattning bör lagstiftaren söka underlätta genomförandet av sådana avtal som föreskriver utträde där likvidation eljest skulle ha skett. Genom utträde i stället för likvidation undgås den omgång och de kostnader som är förenade med likvidation och bildande av nytt bolag liksom också den värdeförstöring som oftast torde vara förenad med avvecklandet av en rörelse. Kommittén anser därför att avtal om utträde, där likvidation eljest skulle ha skett, bör äga giltighet även om grunden för utlösandet inte angivits i avtalet. Detsamma bör, såsom även följer av gällande rätt, vara fallet om enligt avtal utträde skall ske utan att likvidationsanledning föreligger.

Om avtal om uteslutning av bolagsman saknas anses enligt BL uteslutning inte kunna ske (Nial, s. 261). Då en bolagsman i ett sådant fall åsidosätter sina skyldigheter torde medbolagsmännen inte ha någon annan möjlighet än att påfordra likvidation såvida inte den ifrågavarande bolagsmannen frivillgt går med på utlösande. En bolagsman i vars person ett likvidationsfaktum föreligger kan sålunda enligt gällande rätt i vissa lägen framtvinga en likvidation. Denna lagens ståndpunkt innebär enligt kommitténs mening att

man inte tillräckligt beaktar de olägenheter som en likvidation medför för de övriga bolagsmännen. För en bolagsman, i vars person ett likvidationsfaktum inträffar (t. ex. att hans andel blir utmätt och försåld eller att han visar grov försummelse i bolagets angelägenheter), torde det i allmänhet vara likgiltigt om handelsbolaget helt upplöses eller fortsätter sin verksamhet mellan de övriga bolagsmännen. För de övriga bolagsmännen, som avser att fortsätta med det slag av verksamhet som bolaget bedriver, torde det däremot ofta vara av stor betydelse att kunna undvika de olägenheter som en likvidation medför. Kommittén anser därför – efter tyskt mönster – att uteslutning av bolagsman, trots avsaknad av avtal därom, bör kunna ske under följande förutsättningar. Ett likvidationsfaktum skall föreligga. Detta likvidationsfaktum skall kunna hänföras till den bolagsman om vars uteslutning det är fråga. Alla de övriga bolagsmännen skall kräva uteslutning i stället för likvidation. Den avgående bolagsmannen skall erhålla ett lösenbelopp motsvarande vad han skulle ha erhållit om bolaget i stället gått i likvidation. Slutligen måste man enligt kommitténs mening kräva att den avgående bolagsmannen erhåller någon form av säkerhet för att hans personliga ansvar för bolagets skulder inte tas i anspråk i större utsträckning än som kan antagas ha blivit avtalat mellan bolagsmännen eller bestämt av likvidator om i stället bolagsskifte ägt rum. De övriga bolagsmännen kan ju efter uteslutningen komma att missköta bolaget så att dess ekonomi försämras. Detta kan leda till att den avgångne bolagsmannens ansvar för bolagets skulder tas i anspråk i högre grad än som bestämdes vid hans avgång ur bolaget.

Någon anledning att göra den nu skisserade bestämmelsen om rätt att utesluta bolagsman tvingande föreligger enligt kommitténs mening inte. Bolagsmännen torde vara tillräckligt skyddade om reglerna som ger möjlighet att begära likvidation i princip är indispositiva.

En ytterligare fråga i detta sammanhang är i vilken ordning tvister skall prövas som gäller lösenbelopps storlek och skyldighet eller rätt att utträda. Man kan tänka sig följande lösningar. a) En tänkbar lösning är att man föreskriver att sådana tvister skall prövas av skiljemän enligt lagen (1929:145) om skiljemän. Den lösningen har man valt i ABL då det gäller lösningsrätt vid akties övergång till ny ägare (3 kap. 3 § fjärde stycket) och då det gäller inlösen av minoritetsaktier i dotterbolag (14 kap. 9 § andra stycket). Eftersom tvister om lösenbelopps storlek ofta kräver särskild sakkunskap synes det i och för sig lämpligt att sådana tvister får avgöras av skiljemän. Av praktiska skäl, för att få en enhetlig prövning, anser kommittén att frågor om rätt eller skyldighet till utträde bör prövas i samma ordning som frågor om lösenbeloppets storlek. Frågan om rätt eller skyldighet att utträda ur ett handelsbolag kan vara av mycket stor betydelse för en bolagsman, det kan ju gälla hans levebröd. Emellertid kan en skiljedom enligt lagen om skiljemän inte överklagas på materiella grunder. Skiljemannaförfarande enligt lagen om skiljemän är därför enligt kommitténs mening från rättssäkerhetssynpunkt ofta mindre lämpligt då det gäller frågor om rätt eller skyldighet att utträda ur ett handelsbolag. b) En annan lösning är att föreskriva att sådana tvister varom nu är fråga visserligen skall prövas av skiljemän enligt lagen om skiljemän, men att part kan klandra skiljedomen genom att väcka talan vid domstol. Denna lösning förekom i 1944 års aktiebolagslag då det gällde lösningsrätt vid akties övergång till ny ägare (70 § tredje stycket) och då det

gällde inlösen av minoritetsaktier i dotterbolag (174 § 2 mom. och 223 § 2 och 3 mom.). Lösningen öppnar emellertid vägen för en mycket långdragen prövning av tvisten. Såsom framhålles i propositionen med förslag till ny aktiebolagslag kan ju tvisten här komma att prövas i fyra instanser (skiljemän – tingsrätt – hovrätt – HD). c) En tredje lösning är att tvist om lösenbelopp och om rätt eller skyldighet till utträde får prövas av allmän domstol i samma ordning som tvistefrågor i allmänhet. På grund av de nackdelar som är förknippade med lösningarna a) och b) anser kommittén lösningen c) vara att föredraga.

Gällande rätt innebär att ett handelsbolag inte rättsligt sett behöver upphöra i och med att en person förvärvar alla andelarna i bolaget. Denna ståndpunkt förefaller välmotiverad. Om t. ex. en av två delägare i ett handelsbolag vill utlösa den andre i syfte att därefter intaga en annan bolagsman i bolaget finns det, såsom Nial påpekat (s. 265 f.), inga sakliga skäl mot att han inte skulle kunna göra det med bibehållande av handelsbolaget, även om någon tid skulle förflyta mellan den enes utlösande och den andres inträde. Vidare finns enligt Nial inga sakliga skäl mot att en person köper samtliga andelarna i ett handelsbolag i syfte att därefter med sig associera en eller flera andra och fortsätta att driva handelsbolaget. Å andra sidan skulle godtagandet av handelsbolag med en enda delägare såsom en normal företeelse vara olämpligt. Det skulle ju, såsom Nial påpekat, betyda att en person kunde på mycket enkelt och formlöst sätt – genom att bilda ett handelsbolag med en annan person, som snart utträder ur bolaget – avskilja en del av sin förmögenhet till förmån för vissa borgenärer. Om det däremot finns två eller flera delägare i ett handelsbolag utgör dessa delägares förhandenvaro normalt en viss garanti mot rent godtyckliga åtgärder till förmån för den ena eller andra borgenärskretsen.

Mot bakgrund av det anförda uppkommer frågan om man kan finna en lämplig begränsning av möjligheten att arbeta med enmanshandelsbolag. I enlighet med tankegångar som utvecklats av Karlgren och Nial (Karlgren, Studier över privaträttens juridiska personer och samfälligheter utan rättspersonlighet, 1929, s. 131 och Nial s. 268 ff.) anser kommittén att en lämplig sådan begränsning kan uppnås genom lagbestämmelser om att handelsbolag i vilket en person förvärvat alla bolagsandelar skall anses ha trätt i likvidation och om att avvecklingsändamålet skall innefatta en tvingande begränsning av den ensamme bolagsmannens rätt att ingå förbindelser för bolaget. Genom att göra avvecklingsändamålet tvingande skapas ett indirekt medel för framtvingande av handelsbolagets upplösning och överförande av dess egendom till privatförmögenheten. Visserligen bör tredje mans goda tro medföra att han blir berättigad mot bolaget även om en rättshandling inte faller inom ramen för avvecklingsändamålet. En regel om att åtgärder i strid mot avvecklingsändamålet i princip inte binder enmanshandelsbolaget som sådant torde dock, såsom Nial påpekat, skapa tillräcklig osäkerhet för att göra enmanshandelsbolaget mindre lämpligt som företagsform och därmed förhindra ett mera utbrett bruk därav.

I sådana fall där den som förvärvar alla andelarna i ett handelsbolag redan från början har klart för sig att verksamheten skall fortsättas och att annan person skall inträda som medbolagsman kan det vara till onödigt hinder för

företagsamheten med en regel om att enmanshandelsbolag omedelbart skall anses ha trätt i likvidation. Det torde därför var lämpligast att utforma likvidationsregeln så, att man stadgar att enmanshandelsbolag skall anses ha trätt i likvidation sex månader efter det att alla bolagsandelarna förenats på en hand. Det bör vidare vara möjligt att genom intagande av ny bolagsman bringa likvidationstillståndet att upphöra.

Eftersom den ovan föreslagna regeln om likvidation är tänkt att utgöra ett medel som indirekt framtvingar bolagets upplösning framstår det enligt kommitténs mening som mindre angeläget med en regel som anger en särskild tidpunkt då enmanshandelsbolaget skall anses upplöst. Vidare kan behovet av tid för likvidationsförfarande variera, vilket gör det svårt att generellt ange en särskild tidpunkt då enmanshandelsbolag skall anses upplösta.

Enligt 13 § första stycket handelsregisterlagen skall bolagsmännen till handelsregistret ofördröjligen göra anmälan då handelsbolag sätts under likvidation. Den som försummar att göra föreskriven anmälan kan enligt 22 § andra stycket samma lag dömas till böter, högst 500 kr. På grund av de nu angivna bestämmelserna i handelsregisterlagen medför den av kommittén föreslagna likvidationsregeln för enmanshandelsbolag skyldighet för innehavaren av ett sådant bolag att sex månader efter det att alla andelarna förenats på en hand till handelsregistret anmäla att bolaget trätt i likvidation.

Att bolagsman genom sin avgång ur bolaget inte blir fri från ansvar för före avgången uppkomna förbindelser följer av gällande rätt och är naturligt eftersom en borgenär som givit bolaget kredit kan ha gjort det i förlitande just på ifrågavarande bolagsmans vederhäftighet. För den avgångne bolagsmannen innebär regeln om hans bestående ansvar för bolagsskulderna vissa risker. Bolagets ekonomiska ställning kan ju försämras efter hans avgång så att tillgångarna inte räcker till att betala skulderna. I tidigare avsnitt har kommittén föreslagit att en bolagsman som mot sin vilja utesluts ur ett handelsbolag skall ha rätt att kräva säkerhet för att hans ansvar för bolagets förbindelser inte i framtiden tas i anspråk i större omfattning än som kan antagas ha blivit avtalat mellan bolagsmännen eller bestämt av likvidator om i stället bolagsskifte ägt rum. Även för sådana situationer då bolagsman avgår på grund av avtal kan det övervägas om man bör införa en lagregel om säkerhet för avgående bolagsman då det gäller ansvar för bolagsskulder. Kommittén förutsätter emellertid att denna fråga regelmässigt behandlas i avtal om avgång och avstår därför från att föreslå någon lagregel om sådan säkerhet.

6.1.6 *Likvidation och upphörande*

Exemplifieringen i 27 § BL skall enligt förarbetena till BL visa att endast skäl som är av sådan vikt att de kan anses rubba en väsentlig förutsättning för bolagsavtalet grundar rätt till omedelbar uppsägning av detta. Även i framtiden bör enligt kommitténs mening omedelbar uppsägning av ett bolagsavtal kunna ske om det brister i en väsentlig förutsättning för bolagsavtalets bestånd. Att sådan uppsägning skall kunna ske står i samklang med allmänna avtalsrättsliga principer. Enligt dessa principer (se t. ex.

Karlgren, Kollegium i allmän obligationsrätt I, 1949, s. 36 ff. samt Rodhe, Lärobok i obligationsrätt, 1975, s. 175 ff. och 273 ff.) har en borgenär hävningsrätt om ett kontraktsbrott är väsentligt. Vidare anses enligt allmänna avtalsrättsliga principer avtal i vissa fall kunna frånträdas med stöd av förutsättningslärans allmänna grundsatser eller med stöd av mera speciella grundsatser, såsom läran om ekonomisk omöjlighet, läran om obehörig vinst och läran om otillbörliga eller uppenbart obilliga avtalsvillkor. I vissa avseenden bör enligt Nial (s. 291) uppsägningsrätten i bolagsförhållanden gå längre än när det gäller avtalsförhållanden i allmänhet. Detta beror på att ett bolagsförhållande regelmässigt förutsätter ett större förtroende mellan parterna än när det gäller ett vanligt förmögenhetsrättsligt avtal.

Såsom särskilda uppsägningsgrunder anges i 27 § BL att annan bolagsman tredskats att göra avtalat tillskott eller att annan bolagsman i bolagets angelägenheter visat trolöshet eller grov försummelse eller vårdslöshet. Kommittén anser att nu angivna uppsägningsgrunder i en framtida motsvarighet till 27 § BL kan sammanföras till en mera allmänt hållen uppsägningsgrund av innehåll att bolagsman kan uppsäga bolagsavtal till omedelbart upphörande om annan bolagsman väsentligt åsidosätter sina förpliktelser enligt bolagsavtalet. Under sistnämnda uppsägningsgrund faller också det förhållandet att annan bolagsman än den uppsägande p. g. a. fortvarande sjukdom inte kan fullgöra sina åligganden som bolagsman.

Kommittén anser inte heller att man i övrigt bör exemplifiera några uppsägningsgrunder i en framtida motsvarighet till 27 § BL. Enligt 27 § BL utgör den omständigheten att en annan bolagsman genom laga kraft ägande dom dömts till fängelse i minst sex månader normalt grund för omedelbar uppsägning av bolagsavtalet. Tanken bakom detta stadgande är enligt förarbetena att fläcken på den till straff dömde bolagsmannens medborgerliga anseende skulle ge de övriga bolagsmännen rätt att påkalla bolagets upplösning. Kommittén anser inte att man i en framtida lagtext bör såsom särskilt exempel på upplösningsgrund ange det fallet att bolagsman dömts till fängelse. Huruvida den nedsättning av en bolagsmans anseende som ett fängelsestraff medför kan ha menliga verkningar på ett bolags verksamhet torde variera starkt från fall till fall beroende på vilket brott det är fråga om och beroende på vilken ställning den dömde intar i bolaget. De i 27 § BL angivna omständigheterna fortvarande sjukdom eller olycksfall hos den uppsägande, förfogande över andel i bolaget utan övriga bolagsmännens medgivande samt utmätning och försäljning av andel torde visserligen normalt böra utgöra grund för omedelbar uppsägning. Man kan dock tänka sig fall där någon av de nu angivna omständigheterna är förhanden utan att det sakligt sett är befogat med uppsägning. Vidare kan man tänka sig ett flertal andra situationer än de nu uppräknade där man ur allmänna principer om bristande förutsättningar, ekonomisk omöjlighet eller obilliga avtalsvillkor kan härleda en rätt för bolagsman att kräva att bolaget omedelbart går i likvidation. Bl. a. kan följande situationer komma i fråga. Om en bolagsman är insolvent och insolvensen mera allvarligt äventyrar bolagets och de övriga bolagsmännens intresse torde insolvensen i allmänhet medföra rätt för de övriga bolagsmännen att påkalla upplösning av bolaget. Att en bolagsman förklaras omyndig torde med hänsyn till bolagsmännens intresse av varandras personliga och ekonomiska förhållanden åtminstone i regel utgöra tillräckligt

skäl för de övriga bolagsmännen att uppsäga bolaget. Rätt att uppsäga bolagsavtalet kan också föreligga om det av yttre anledningar (fysiska, juridiska eller ekonomiska) blir omöjligt eller väsentligt försvårat att realisera bolagets ändamål på det sätt som förutsattes i bolagsavtalet. Om en handelsbolagsman utan att bli insolvent fått sin ekonomiska ställning så försvagad att hans fortsatta deltagande i bolaget skulle visa sig innebära en allvarlig risk för ekonomisk ruin eller i vart fall för ekonomiska belastningar som avsevärt överstiger vad man vid bolagsavtalets tillkomst haft anledning att räkna med, så är det inte uteslutet att han på denna grund kan påkalla bolagets upplösning.

Såsom tidigare utvecklats bör avtal om utträde i stället för likvidation vara giltigt. I övrigt bör inte bolagsmännen genom avtal på förhand kunna avsäga sig rätten att påkalla likvidation om annan bolagsman väsentligt åsidosätter sina skyldigheter enligt bolagsavtalet (jfr Nial s. 300). Inte heller bör man kunna på förhand avstå från möjligheten att begära likvidation om eljest viktig grund för bolagets upplösning föreligger. Ett avtal om att likvidation i en viss situation inte skall kunna påkallas torde dock böra beaktas då det gäller att bedöma om en viktig grund för bolagets upplösning föreligger. – Efter det att en likvidationsgrund av sådant slag som diskuterats i detta avsnitt inträtt bör bolagsmännen kunna komma överens om att inte åberopa den.

I BL anges tre automatiskt verkande likvidationsgrunder, nämligen bolagsmans död, bolagsmans konkurs och bolagets konkurs. Att bolagsmans död i regel bör medföra likvidation är naturligt med tanke på den betydelse som bolagsmannens person har för handelsbolaget. Å andra sidan kan det för de kvarvarande bolagsmännen och ibland även från allmänna synpunkter vara önskvärt att ett i gång varande företag inte ödelägges genom dödsfallet. Det är därför lämpligt att bolagsmännen kan avtala att likvidation inte skall inträda för den händelse ett dödsfall inträffar i delägarkretsen. 28 § BL bör därför behållas sakligt oförändrad. Såsom Nial påpekat (s. 304) kan det emellertid knappast antagas att dödsbodelägarna till följd av ett mellan bolagsmännen före dödsfallet ingånget avtal skall kunna vara tvungna att fortsätta bolaget och därigenom ådraga sig personligt ansvar för alla bolagets i fortsättningen uppkommande förluster. Såsom Nial framhållit synes däremot möjlighet böra föreligga att i bolagsavtalet bestämma, att dödsbodelägare skall äga skyldighet att inträda som kommanditdelägare utan något utöver insatsen gående förlustansvar. Liksom vid bolagsmans död ligger det vid bolagsmans konkurs, med tanke på den betydelse som bolagsmannens person har för bolaget, nära till hands att bolaget, såsom stadgas i 29 § BL, skall träda i likvidation. Eftersom med hänsyn till konkursborgenärerna konkursbolagsmannens andel i bolagsförmögenheten bör kunna frigöras i samband med konkursen är det lämpligt att regeln i 29 § BL i princip får vara tvingande även i framtiden.

Såsom kommittén tidigare utvecklat bör det vid bolagsmans död eller konkurs under vissa förutsättningar vara möjligt för de övriga bolagsmännen att som ett alternativ till likvidation påkalla utlösande av den dödes rättsinnehavare respektive konkursboet.

Om bolagsman träder i konkurs är avtal om utträde enligt 30 § andra

meningen BL inte bindande för konkursboet. I förarbetena (bolagskommittén 1890 s. 86) motiveras denna bestämmelse med att avtal enligt 30 § BL på grund av "bolagets natur" inte är bindande för tredje man och därmed inte för konkursboet. Sakligt sett förefaller fördelen med 30 § andra meningen BL vara att den omöjliggör för bolagsman att till nackdel för sitt framtida konkursbo avtala att han eller annan bolagsman i händelse av konkurs skall utlösas ur bolaget för ett belopp som understiger respektive överstiger vad konkursboet skulle ha erhållit om bolaget i stället gått i likvidation. Skäl synes därför föreligga att behålla 30 § andra meningen BL även i framtiden.

En konkurs för bolaget torde innebära ett sådant avbrott i bolagets verksamhet (jfr bolagskommittén 1890 s. 98) att det regelmässigt är lämpligast för bolagsmännen att bolaget upphör även om konkursen lämnar överskott. Regeln i 37 § första stycket BL att likvidation skall verkställas om handelsbolag gått i konkurs och det efter konkursens avslutande finns överskott i bolaget torde därför böra gälla även i framtiden. En motsvarande bestämmelse gäller sedan länge inom aktiebolagsrätten (se 13 kap. 4 § första stycket 2 och 19 § andra stycket ABL). Enligt Nial (s. 305) måste likvidationsgrunden bolagets konkurs såtillvida anses tvingande att den inte på förhand genom ett avtal mellan bolagsmännen kan sättas ur kraft. En konkurs betyder nämligen regelmässigt en sådan katastrof för bolaget att bolagsmännen inte bör kunna på förhand binda sig för att trots konkursen fortsätta bolaget med eventuellt överskott i konkursen. Däremot synes, såsom Nial framhållit, hinder ej böra föreligga för bolagsmännen, om de vid konkursens avslutande finner att föreliggande överskott erbjuder en lämplig grundval för fortsättande av bolaget, att komma överens därom.

Kommittén anser att 31 § BL saknar praktisk betydelse och därför bör utgå.

I 32 § andra meningen BL stadgas att om efter avliden bolagsman finns flera delägare så äger på deras vägnar endast en av dem eller ett gemensamt ombud deltaga i likvidationen. I förarbetena till BL (bolagskommittén 1890 s. 88) motiveras 32 § andra meningen BL med att "ett annat förfaringssätt skulle medföra alltför stora praktiska svårigheter". Enligt kommitténs mening kan förekomsten av många dödsbodelägare efter en bolagsman vilka alla måste lämna sitt samtycke i olika frågor leda till olägenheter under ett handelsbolags likvidation. Kommittén föreslår därför att, om annat ej avtalats mellan bolagsmännen, endast ett ombud eller en ställföreträdare äger företräda dödsbo efter bolagsman under bolagets likvidation.

På grund av hänvisningen i 33 § BL till 5 § BL gäller in dubio att varje bolagsman är berättigad att vidtaga förvaltningsåtgärder (likvidationsåtgärder) under likvidationen, där inte förbud däremot inlägges av annan bolagsman, som inte är utesluten från förvaltningen. 32 § första meningen BL innebär att även bolagsman, som före likvidationen varit utesluten från deltagande i bolagets förvaltning, har rätt att medverka vid likvidationen. Oavsett om före likvidationen enligt bolagsmännens avtal gällde att de endast alla i förening eller vissa i förening ägde vidtaga förvaltningsåtgärder, är enligt Nial (s. 319) den härskande uppfattningen den, att bolagsmännen under likvidationen inte är beroende av samverkan med varandra utan att var och en har rätt att vidtaga erforderliga åtgärder för likvidationen. Såsom Nial

framhållit (s. 320) synes det vara betänkligt att, oavsett vad som gäller enligt bolagsavtalet beträffande förvaltningen före likvidationen, ge varje bolagsman rätt att självständigt vidtaga förvaltningsåtgärder under denna. I förening med stadgandet i 32 § första meningen BL har en sådan regel till följd, att en person som kanske på grund av sin okunnighet i affärer eller eljest på grund av sin olämplighet varit utesluten från allt deltagande i förvaltningen, skulle vid likvidation utrustas med befogenhet att helt på egen hand vidtaga vittgående förvaltningsåtgärder. Nial har ifrågasatt om det inte tvärtom vore sakligt riktigt med en regel att under likvidationen, oavsett vad som dessförinnan enligt avtal gällde, alla bolagsmännens medverkan skulle erfordras för förvaltningsåtgärder. Enligt kommitténs mening talar starka skäl för sistnämnda av Nial ifrågasatta lösning. Genom en sådan lösning får man ett starkt skydd mot att enskilda bolagsmän missbrukar förvaltningsrätten. Risken för att bolagets verksamhet lamslås till följd av oenighet mellan delägarna är här eliminerad genom möjligheten att få likvidator förordnad. Den nu diskuterade lösningen har valts när det gäller dödsboförvaltning. Även under likvidationen bör – såsom är fallet då under bolagets ordinarie verksamhet förvaltningen handhas av flera bolagsmän gemensamt – brådskande åtgärd få vidtagas trots att bolagsman inte hinner tillkallas att deltaga i gemensamt beslut om åtgärden eller trots att bolagsman till följd av sjukdom eller annan orsak är oförmögen att deltaga i förvaltningen.

En annan tänkbar lösning av förvaltningsfrågan under likvidationen är att man föreskriver att vad som gällt om förvaltningen under bolagets tidigare verksamhet skall gälla även under likvidationen (såvida inte annat avtalats). En sådan lösning innebär, att om en bolagsman varit utesluten från deltagande i förvaltningen under bolagets tidigare verksamhet så blir han det även under likvidationsstadiet. Kommittén anser dock att minoritetsskyddet därigenom åsidosättes allt för mycket. Under likvidationen, som kanske föranletts av osämja, är det ju tänkbart att bolagsmännens inbördes solidaritetskänsla minskat och att de mera står som parter mot varandra.

Enligt 36 § BL skall bolagsman som inte är nöjd med bolagsskifte eller med åtgärd som vidtagits under likvidationen anhängiggöra sin talan inom ett år från det skiftet skedde. Den i 36 § BL föreskriva klanderfristen gäller oavsett om skiftet förrättats av särskilt förordnad likvidator eller av bolagsmännen själva. Det kan ifrågasättas om en särskild klanderfrist är lämplig då bolagsmännen själva förrättat skiftet. I detta fall föreligger ett skifte först sedan samtliga bolagsmän genom avtal kommit överens om skiftets innehåll. Klandertalan kan därför här ifrågakomma bara av sådan anledning som över huvud taget kan göra en viljeförklaring ogiltig, såsom tvång, svek, bristande förutsättning eller dylikt. Det synes tveksamt om det är befogat att just i fråga om avtal om bolagsskifte, i motsats till vad som gäller i fråga om ogiltighet av andra avtal, uppställa en särskild klanderfrist. Då det gäller av dödsbodelägare genom avtal förrättat arvskifte har man av nu anförda skäl avstått från att uppställa en särskild klanderfrist (jfr Guldberg m. fl., Kommentar till ärvdabalken, del II, 1962, s. 295). Vidare skulle, såsom Nial påpekat (s. 335), en sådan preskriptionsregel som den i 36 § BL stadgade inte rimligen kunna tillämpas då t. ex. en bolagsman genom bedrägliga uppgifter från de övriga bolagsmännens sida förletts att gå med på ett av bolagsmännen förrättat skifte

och kanske inte haft möjlighet att upptäcka bedrägeriet inom ett år från det han godkände skiftet. På grund av det anförda anser kommittén att en framtida motsvarighet till 36 § BL inte bör innehålla någon bestämmelse om klanderfrist då det gäller av bolagsmännen själva förrättat skifte.

I de fall där bolagsskifte verkställs av likvidator måste det rimligtvis, vilket också sker i 36 § BL, ges regler om att skiftet kan klandras och att klandertalan skall väckas inom viss tid. Utredningsmöjligheterna försvåras med tiden och de övriga bolagsmännen har behov av trygghet i fråga om rätten till vad som tillskiftats dem. Klanderfristen bör därför inte göras längre än vad som är nödvändigt för att bolagsmännen skall kunna taga ställning till om anledning till klander föreligger. I lagberedningens förslag till lag om aktiebolag m. m. (SOU 1941:9 s. 592) föreslogs en ettårig preskriptionstid i fråga om klandertalan mot av likvidator förrättat skifte i aktiebolag. Lagrådet (prop. 1944:5 s. 175) ansåg emellertid att tillräckligt rådrum kunde beredas med en klandertid av tre månader. Därvid erinrade lagrådet om att enligt 130 § konkurslagen klander mot utdelningsförslag i konkurs skall anmälas inom 30 dagar från den dag då förslaget till utdelning först varit tillgängligt för granskning. 1944 års aktiebolagslag (164 § tredje stycket) utformades i enlighet med lagrådets förslag. Även enligt ABL (13 kap. 13 §) skall aktieägare som vill klandra bolagsskifte väcka talan senast tre månader efter det slutredovisning lades fram på bolagsstämman. Inom arvsrätten (23 kap. 8 § ärvdabalken) gäller att dödsbodelägare som vill klandra av särskild skiftesman förrättat arvskifte skall väcka talan inom tre månader från delgivning av arvskifteshandlingen. Enligt kommitténs mening föreligger inga särskilda skäl som talar för att fristen för klander av bolagsskifte skall vara längre då det gäller handelsbolag än då det gäller aktiebolag. Enligt Nial (s. 340) bör likvidator söka ena handelsbolagsmännen så att skiftet får karaktären av ett mellan bolagsmännen slutet avtal. Först om detta inte går har likvidatorn att själv förrätta skiftet. Då skiftet förrättas av likvidator har sålunda bolagsmännen dessförinnan haft tillfälle att under likvidatorns ledning deltaga i förhandlingar angående skiftet. Detta förhållande bidrager ytterligare till att man bör överväga om inte nu gällande klanderfrist är onödigt lång. På grund av det anförda anser kommittén att den nuvarande klanderfristen i 36 § BL bör förkortas från ett år till tre månader.

Utgångspunkten för klanderfristen är enligt 36 § BL den tidpunkt då skiftet skedde. I enlighet med vad som gäller angående klander av arvskifte (23 kap. 8 § andra stycket ärvdabalken) torde det vara lämpligare att utgångspunkten för klanderfristen räknas för varje bolagsman från det han fick del av skifteshandlingen.

BL innehåller ingen föreskrift om att bolagsskifte skall upprättas i skriftlig form. Redan det av kommittén föreslagna sättet att bestämma klanderfristens utgångspunkt gör det önskvärt att av likvidator förrättat skifte får skriftlig form. Avsaknad av skriftlig form bör leda till att skiftet blir ogiltigt. Även då skifte förrättas av bolagsmännen själva talar starka skäl för skriftlig form. Om skriftlig form användes blir det otvetydigt klarlagt att skifte ägt rum. Ett fastställande i skriftlig form av skiftets innehåll är av betydelse för att undvika tvister mellan bolagsmännen och då det gäller bolagsmans legitimation i förhållande till tredje man. Å andra sidan kan kravet på skriftlig form tänkas medföra obilliga verkningar eftersom detta krav leder till att muntliga

avtal om bolagsskifte kan förklaras ogiltiga p. g. a. formfel. Såsom framgår av tidigare avsnitt anser kommittén det olämpligt att kräva att bolagsavtal ingås i skriftlig form. Om man uppställer krav på skriftlig form för bolagsavtal kan betydande olägenhet uppkomma därigenom att redan påbörjad bolagsverksamhet tvingas att upphöra på grund av att en bolagsman efter någon tid åberopar formfel. Någon olägenhet av motsvarande betydelse synes det inte vara anledning att befara då fråga är om skriftlig form för bolagsskifte. Kommittén anser därför att krav på skriftligt bolagsskifte bör uppställas även om skiftet skall förrättas av bolagsmännen själva.

BL innehåller inga uttryckliga regler om mot vem klandertalan skall riktas. Klandertalan anses emellertid skola riktas mot de övriga delägarna i bolaget. För att misstag med åtföljande rättsförluster skall förhindras bör i en framtida handelsbolagslag uttryckligen anges att klandertalan skall riktas mot de övriga bolagsmännen. Om en klandertalan endast går ut på att fördelningen mellan två av bolagsmännen skall ändras lär enligt Nial (s. 342) talan inte behöva riktas mot annan bolagsman än den som enligt den klandrandes mening har på hans bekostnad fått för mycket.

6.2 Kommanditbolag

6.2.1 *Skäl för och emot kommanditbolag*

Kommanditbolaget skiljer sig från det vanliga handelsbolaget därigenom att inte alla bolagsmännen svarar obegränsat för bolagets förpliktelser. Kommanditdelägaren torde i många fall intaga en ställning som liknar aktietecknarens, kreditgivarens eller den tyste bolagsmannens. Man kan kanske ifrågasätta om det finns behov av att behålla kommanditbolaget i framtiden. I vissa fall synes det dock vara ändamålsenligt att kunna omvandla ett vanligt handelsbolag till ett kommanditbolag. Man kan t. ex. tänka sig det fallet att en delägare i ett vanligt handelsbolag p. g. a. ålder eller sjuklighet inte längre vill deltaga aktivt i bolagsverksamheten men ändå inte vill utträda ur företaget. För en sådan bolagsman kan det vara önskvärt att endast ha ett begränsat ansvar för bolagets förbindelser. Kommanditbolaget kan här vara en lämplig form för den fortsatta bolagsverksamheten. Kommanditbolaget kan också vara en lämplig företagsform om någon eller några personer redan från början vill deltaga i ett företag utan att bära något större personligt ansvar för skulderna. Det sistnämnda gäller särskilt om det sammanlagda satsade kapitalet understiger 50 000 kr och alltså aktiebolagsformen är utesluten.

Som nyss nämnts intar kommanditägaren ofta en ställning som påminner om kreditgivarens. Vid försträckning konkurrerar emellertid långivaren oftast med näringsidkarens övriga fordringsägare. Enligt Nial (s. 427) får avtal om förlustandel i regel anses betyda att bolagsförhållande är för handen. Ett genom försträckning satsat kapital torde därför i allmänhet utgöra ett mindre riskvilligt kapital än det som en kommanditdelägare satsat. Vidare har inte långivaren bolagsmannens möjligheter att vid beskattning utnyttja underskott i av bolaget utövad verksamhet. Slutligen kan anmärkas att långivaren för sitt satsade kapital inte åtnjuter sakrättsligt skydd mot låntagarens privata fordringsägare.

Ett tyst bolag sägs uppkomma då en person, den tyste bolagsmannen,

tillskjuter visst kapital i en rörelse eller annan verksamhet, som en annan person driver i sitt eget namn, med villkor att bidragsgivaren skall deltaga i vinst och/eller förlust av verksamheten. Nial har med instämmande av Karlgren framhållit att i det tysta bolaget skall de bolagstillgångar som den tyste bolagsmannen tillskjutit ägas av den aktive bolagsmannen. Den tyste bolagsmannen får inte uppträda utåt. Om han är anmäld till handelsregistret är han enligt vanliga bolagsregler att anse som delägare i ett handelsbolag. Om en person inträder som tyst bolagsman i stället för kommanditdelägare får han inte något sakrättsligt skydd för sin insats mot den aktive bolagsmannens konkurs- och utmätningsborgenär. Skattemässigt synes vidare en tyst bolagsman intaga en oförmånligare ställning än en kommanditdelägare. Om en andel i ett kommanditbolag avyttras skall vanligen realisationsvinstreglerna i kommunalskattelagen användas. En andel i ett tyst bolag torde däremot inte kunna överlåtas på sådant sätt att sistnämnda regler blir tillämpliga. I RÅ 1968 ref. 20 ansågs försäljning av andelar i tyst bolag såsom försäljning av omsättningstillgångar i rörelse. Enligt Nils Mattsson (Bolagskonstruktioner & beskattningseffekter, 1974, s. 74) kan det inte generellt fastställas vilka beskattningsregler som skall gälla för en tyst bolagsman. Det finns enligt Mattsson anledning antaga att i det tysta bolaget de skatterättsliga konsekvenserna kan vara olika beroende på hur bolagsavtalet i det tysta bolaget är konstruerat. Det bör framhållas att begreppet tyst bolag är mycket sparsamt belyst i rättspraxis. I senare doktrin (Roos) har hävdats att svensk rätt inte accepterat några särskilda regler för tysta bolag. Antingen skulle avtalsförhållandet vara att bedöma såsom ett bolag enligt BL (handelsbolag eller enkelt bolag) eller såsom en partiarisk försträckning (försträckning med rätt till del i vinst), på vilket avtal vanliga försträckningsregler vore tillämpliga.

Ett skäl för förbud mot kommanditbolag skulle kunna tänkas vara att kreditunderlaget i kommanditbolaget är otillräckligt. Ett kommanditbolag kan byggas upp på sådant sätt att dess kreditunderlag, till skada för borgenärer och anställda, blir mycket obetydligt. Denna situation kan inträffa om komplementären utgörs av en ideell förening eller en stiftelse samt kommanditdelägarens insats är mycket obetydlig. Den nu beskrivna möjligheten att skapa kommanditbolag med mycket obetydligt kreditunderlag kan dock elimineras genom föreskrift om att endast fysisk person eller aktiebolag kan godtagas som komplementär i kommanditbolag. Till frågan om minimigränser för kommanditdelägarnas insatser återkommer kommittén i ett senare avsnitt.

Ett annat skäl mot kommanditbolag skulle kunna tänkas vara att denna företagsform utgör ett medel att uppnå obehörig skatteförmån. Kommanditbolaget, liksom också det vanliga handelsbolaget, taxeras inte, utan dess inkomst hänföres till de särskilda delägarnas inkomst med belopp som för var och en motsvarar hans andel av bolagets inkomst. Denna andel bestäms genom avtal mellan bolagsmännen. På motsvarande sätt fördelas underskott i bolaget mellan delägarna. Underskott i förvärvskälla får som regel utnyttjas mot överskott i annan förvärvskälla. Detta innebär att en bolagsman, då han skall beskattas, kan kvitta sin andel i bolagets förlust mot t. ex. inkomst som han erhållit p. g. a. tjänst. Enligt företagsskatteberedningen (promemoria angående vissa frågor vid beskattning av rederi- och luftfartsrörelse m. m., Ds

Fi 1972:8 s. 49) är rätten till underskottsavdrag för delägare i ett kommanditbolag inte begränsad till gjord kapitalinsats i bolaget. Enligt uppgift från företagsskatteberedningens sekretariat missbrukas möjligheten till kvittning mellan underskott och överskott i olika förvärvskällor på följande sätt i fråga om kommanditbolag. En direktör i ett byggnadsaktiebolag och detta aktiebolag bildar ett kommanditbolag. Direktören blir kommanditdelägare med en mycket låg kommanditinsats. Kommanditbolaget inköper en dyrbar byggnadsmaskin som används av komplementären. Eftersom byggnadsmaskinen är dyrbar blir avskrivningarna stora och ett betydande underskott uppkommer därför i kommanditbolaget. Komplementären har inte behov av att utnyttja hela detta underskott. En viss del av underskottet påföres därför kommanditdelägaren som kvittar sin underskottsdel mot t. ex. den inkomst av tjänst som han har i egenskap av direktör i byggnadsaktiebolaget. På så sätt slipper han kanske helt att betala skatt för sin inkomst av tjänst. Sedan byggnadsmaskinen avskrivits förekommer det att kommanditdelägaren överlåter sin andel i kommanditbolaget till komplementären för t. ex. en krona. Om kommanditdelägaren erhåller högre ersättning för sin andel beskattas denna ersättning enligt realisationsvinstreglerna. Det nu beskrivna sättet att utnyttja underskott kan användas även i fråga om vanliga handelsbolag. Enligt uppgift från företagsskatteberedningens sekretariat används dock kommanditbolagsformen hellre i skatteflyktssammanhang eftersom de bolagsmän, som är med i bolaget endast för att vinna skattefördelar, i allmänhet inte vill åtaga sig obegränsat personligt ansvar för bolagets förpliktelser. Vid den typ av skatteflyktstransaktioner som nu beskrivits är enligt företagsskatteberedningens sekretariat komplementären ett aktiebolag. Skatteflyktstransaktionerna torde därför kunna förhindras – förutom genom sådana ändringar i skatterätten att möjligheten till underskottsavdrag begränsas till gjord kapitalinsats – genom att i princip förbud införes för aktiebolag att vara komplementär. I speciella undantagsfall kan det dock framstå som obilligt att ett aktiebolag inte får vara komplementär. Kommittén avser främst följande situation. Två eller flera rörelsedrivande aktiebolag ämnar tillsammans driva ett utvecklingsprojekt som under den första tiden beräknas gå med förlust. Av riskbegränsningsskäl vill man inte använda den vanliga handelsbolagsformen för verksamheten. I detta läge kan det föreligga ett legitimt skatteintresse för deltagarna i projektet att kunna använda kommanditbolagsformen, trots att komplementären är aktiebolag. Om kommanditbolagsformen används kan de i projektet deltagande aktiebolagen skattemässigt tillgodogöra sig uppkomna underskott. Om utvecklingsprojektets verksamhet däremot drivs av ett särskilt aktiebolag kan inte underskottet skattemässigt överföras på de i projektet deltagande aktiebolagen. På grund av det anförda anser kommittén att länsstyrelse, om synnerliga skäl därtill föreligger, bör kunna medge att aktiebolag får vara komplementär.

I fråga om kommanditbolag har vidare den invändningen framförts att kommanditdelägarens ansvar mot tredje man är olämpligt utformat. Har kommanditdelägarens utfästa insats inte kommit bolaget tillgodo genom inbetalningar eller på annat sätt eller har kommanditdelägaren återtagit vad han redan insatt, svarar han enligt 42 § BL primärt och solidariskt med övriga bolagsmän för bolagets förbindelser med det felande beloppet. Kommandit-

delägaren blir befriad från ansvar genom att betala sin utfästa insats till vilken som helst av bolagsborgenärerna. Denna regel synes försvåra en rättvis fördelning av kommanditdelägarens utfästa insats mellan bolagsborgenärerna. Antag att en kommanditdelägares utfästa insats uppgår till 50 000 kr och att han erlägger detta belopp till en bolagsborgenär. De övriga bolagsborgenärerna har därefter inte någon fordran mot kommanditdelägaren. De kan följaktligen inte begära kommanditdelägaren i konkurs för att på så sätt få till stånd återvinning av beloppet 50 000 kr till kommanditdelägarens konkursbo. För att undanröja nämnda nackdel för bolagsborgenärerna anser kommittén att man i en framtida bolagslag bör föreskriva att kommanditdelägaren vid krav från bolagsborgenärs sida eller då han eljest skall fullföra sin insatsskyldighet blir skyldig att betala beloppet, inte direkt till bolagsborgenären utan till bolaget. Om inbetalning av beloppet sker till bolaget torde nämligen konkurslagens återvinningsregler möjliggöra en mera rättvis fördelning av beloppet mellan borgenärerna.

Kommanditbolaget är en bolagsform som sedan länge förekommer i hela Västerlandet. Att för framtiden förbjuda kommanditbolaget i vårt land utgör därför ett avsteg från vad som gäller internationellt. Tillräckligt starka skäl för ett sådant avsteg torde inte föreligga. Det kan enligt kommitténs mening inte uteslutas att kommanditbolaget har betydelse då det gäller småföretagsamhetens kapitalförsörjning. De nackdelar som från allmän synpunkt är förknippade med kommanditbolaget i Sverige torde i huvudsak kunna bemästras genom att, på sätt ovan närmare angivits, i princip endast fysisk person tillåts som komplementär samt kommanditdelägaren ålägges att fullgöra sin insats direkt till bolaget.

6.2.2 *Minimigränser för kommanditdelägarnas insatser*

I direktiven för kommittén anföres att kommanditbolagets kreditvärdighet i första hand är beroende av hur många och vilka av bolagsmännen som är obegränsat ansvariga för bolagets åtaganden men att kreditvärdigheten också påverkas av storleken på de insatser som kommanditdelägarna gjort. Det kan därför enligt direktiven anföras skäl för att man bör ställa upp vissa minimigränser för de insatser som görs av kommanditdelägare. Enligt direktiven får det ankomma på bolagskommittén att närmare överväga vilka begränsningar i den nuvarande avtalsfriheten som härvidlag lämpligen bör göras. Minimigränser för kommanditdelägarnas insatser synes enligt direktiven böra övervägas endast när det gäller stora kommanditbolag.

Om minimigränser för kommanditinsatser införs kan det tänkas att vissa kommanditbolags kreditvärdighet kommer att öka, vilket är till förmån för borgenärer och anställda.

Å andra sidan talar enligt kommitténs uppfattning betydande skäl emot uppställande av minimigränser för kommanditinsatser. Ett sådant skäl är att införande av minimigränser kan komma att minska tillgången på eget, riskvilligt kapital. Antag att några personer är villiga att som kommanditdelägare satsa sammanlagt 10 000 kr. i ett företag. Om nu lagen föreskriver en minimiinsats på t. ex. sammanlagt 25 000 kr. kanske nyssnämnda personer avstår från att inträda som kommanditdelägare och företaget går därigenom miste om tillgång på eget, riskvilligt kapital.

Gränsen för aktiekapitalet höjdes från 5 000 kr. till 50 000 kr. därför att det ansågs angeläget att aktiebolagslagstiftningen utformades så att bolagen har tillräckligt ekonomiskt underlag för sin verksamhet. När aktiebolagsformen används har emellertid ingen av aktieägarna något personligt ansvar för bolagsförbindelserna. I kommanditbolaget däremot har alltid minst en av delägarna, komplementären, obegränsat personligt ansvar för bolagsförbindelserna. Sistnämnda förhållande gör behovet av ett visst minimikapital betydligt mindre i kommanditbolaget än i aktiebolaget.

I en enskild firma utgör den enskilde näringsidkarens personliga betalningsförmåga betalningsunderlaget. Det uppställs inte något rättsligt krav på eget minimikapital för att en enskild firma skall få starta sin verksamhet. I kommanditbolaget motsvaras den enskilde näringsidkaren från kreditsäkerhetssynpunkt av komplementären. Den omständigheten att det i kommanditbolag i motsats till i den enskilda firman dessutom finns kommanditdelägare synes inte i och för sig göra komplementärens betalningsförmåga sämre än den enskilde näringsidkarens. I stället innebär väl förekomsten av kommanditinsatser, även om dessa är små, att kommanditbolaget i princip erbjuder ett bättre kreditunderlag än den enskilda firman. Uppställande av minimigränser för kommanditinsatser skulle innebära att man ställde kraven på betalningsunderlag betydligt högre i kommanditbolag än då fråga är om enskild firma. En anledning att uppställa sådana krav kan möjligen anses föreligga om kommanditbolagen genom antalet anställda eller på annat sätt spelar en betydligt viktigare roll inom samhällsekonomin än de enskilda firmorna. Så synes emellertid inte vara fallet. Såsom kommittén redovisat i kapitel 5 fanns det vid årsskiftet 1974/75 70 kommanditbolag med 20 eller flera anställda. Vid årsskiftet 1976/77 fanns det enligt CFR (Bilaga 2) 238 enskilda firmor med 20 eller flera anställda. Någon särskild anledning att antaga att antalet stora kommanditbolag kommer att öka kraftigt i framtiden torde inte föreligga. Visserligen kan en tilltagande skattemässig neutralitet mellan olika företagsformer tänkas leda till en viss ökning av antalet stora kommanditbolag. Å andra sidan torde aktiebolaget, genom att det i princip gäller för obegränsad tid, genom frånvaron av personligt ansvar för bolagsförbindelserna och genom aktiernas överlåtbarhet, även i framtiden komma att vara den helt dominerande företagsformen för företagsamhet i större skala.

Från borgenärssynpunkt måste behovet av kommanditinsatser i hög grad bero på komplementärens ekonomiska förhållanden. Även om man i princip anser det lämpligt med en minimigräns för kommanditdelägarnas insatser förefaller det därför vara svårt att generellt bestämma var denna minimigräns lämpligen skall sättas.

Slutligen får beaktas att ett införande av minimiinsatser för kommanditdelägare innebär att man ytterligare komplicerar det bolagsrättsliga regelsystemet.

På grund av det anförda anser kommittén att det inte föreligger tillräckliga skäl att i lag uppställa minimigränser för de insatser som skall göras av kommanditdelägare.

6.3 Enkla bolag

6.3.1 *Behovet av särskilda regler för enkla bolag*

Kommittén har såsom närmare utvecklats i avsnitt 6.1.1, föreslagit att begreppet handelsbolag i framtiden knyts till bokföringsskyldigheten enligt BFL. Ett handelsbolag kommer alltså i framtiden i princip att föreligga om bolaget i fråga idkar näring, dvs. yrkesmässigt driver verksamhet av ekonomisk art. (Undantag härifrån kommer att gälla endast då fysiska personer i bolag driver jordbruk eller skogsbruk eller uthyrning som inte är underkastad bokföringsplikt.) Detta innebär en avsevärd inskränkning av det nutida användningsområdet för enkelt bolag. Även i framtiden kan dock ett enkelt bolag tänkas föreligga om den utövade verksamheten inte är av ekonomisk art. Ett sådant enkelt bolag kan t. ex. utgöras av ett mellan aktieägare bildat konsortium i syfte att sammanhålla majoriteten i aktiebolaget. Även olika typer av konkurrensbegränsande överenskommelser, t. ex. avtal mellan företag i samma bransch om marknadsuppdelning eller normer för prissättning kan från associationsrättslig synpunkt höra till detta slag av enkla bolag. Vidare kan även i framtiden ett enkelt bolag föreligga om bolagets verksamhet visserligen är av ekonomisk art men saknar yrkesmässighet. Till sistnämnda grupp av enkla bolag kan man ofta hänföra de bolag som uppkommer genom att några personer slår sig ihop för tippning eller lottinköp.

De handelsbolagsrättsliga reglerna om bolagsmännens inbördes rättsförhållanden, om bolagsborgenärnas företräde till bolagsförmögenheten och om bolagsmännens solidariska ansvar för bolagsskulderna har utformats med tanke på näringsidkande bolag. Reglerna torde ofta vara olämpliga för icke näringsidkande företag. Även i framtiden synes det därför vara behov av särskilda regler om enkla bolag.

En form av samverkan mellan flera personer som ibland kan vara svår att juridiskt etikettera är de konsortier som bildas för genomförande av bestämda projekt, oftast av betydande storlek eller stor komplexitet. Exempel på dylika projekt är uppförande av stora byggnader, leverans av kompletta anläggningar för industri, leverans av kompletta kraftverksanläggningar samt andra projekt av s. k. turnkeykaraktär. Bakgrunden till samgåendet mellan flera företag kan antingen vara, att inget enskilt företag anser sig ha tillräcklig kapacitet för att klara av hela projektet eller att projektet är av den arten, att inget enskilt företag har ett produktprogram, som täcker projektet i dess helhet. Samgåendet är också ofta motiverat av att företagen önskar få till stånd en godtagbar riskspridning, vilken är svår att uppnå, om ett av de deltagande företagen skall vara huvudleverantör för projektet med övriga företag som underleverantörer.

Organisationen av sådana konsortier kan variera från fall till fall. Ibland förekommer en samverkan, som är utsträckt över tiden och avser att omfatta alla projekt, som faller inom konsortiets intresseområde. I sådana fall skapar konsortiemedlemmarna ofta en viss gemensam organisation med egen personal som kontinuerligt är verksam för konsortiets räkning, kostnader som fördelas mellan konsortiemedlemmarna samt någon form av styrelse. Någon tvekan torde i dylika fall icke föreligga om att konsortiet juridiskt är att betrakta som ett handelsbolag. Det finns även exempel på att dylika

konsortier permanentat sin organisation i form av ett aktiebolag, varvid givetvis ej heller någon tvekan föreligger om var konsortiet juridiskt sett hör hemma.

Den mest frekventa formen av konsortier torde dock vara sådana som arbetar för ett enskilt projekt. Det är då vanligen så, att någon personal som arbetar direkt för konsortiet icke finns utan konsortiet faller tillbaka på medlemmarnas resurser. Ett av de deltagande företagen utses till ledare och sköter korrespondens, samordning och kontakter med kund och andra berörda. Några egna tillgångar brukar konsortiet som sådant i dylika fall icke ha, utan alla betalningar går direkt ut till medlemmarna, ibland kanaliserade över konsortieledaren, ibland direkt från kunden. Några egna kostnader eller intäkter brukar dylika konsortier ej heller ha, utan samtliga kostnader och intäkter är enligt konsortieavtalet att hänföra till en eller flera av medlemmarna. Om gemensamma kostnader föreligger förs dessa över konsortiets ledare, som i sin redovisning har ett konto för konsortiet och debiterar ut på övriga medlemmar de kostnader som enligt konsortieavtalet är att hänföra till dessa. Vid en sådan organisationsform har konsortiet icke behov av någon egen redovisning, eftersom man saknar både tillgångar och skulder samt kostnader och intäkter.

Ett konsortium av ovan angiven uppbyggnad har enligt hittills gällande rätt otvivelaktigt varit att betrakta som ett enkelt bolag. Något skäl att ändra detta betraktelsesätt på grund av de ändrade regler om handelsbolag som kommittén föreslår synes icke föreligga. Det kan förtjäna att noteras, att konsortier av denna art, vilka ofta omfattar företag från flera länder, i Västtyskland betraktas som "Gesellschaft des bürgerlichen Rechtes", som ju anses utgöra den tyska motsvarigheten till det svenska enkla bolaget.

Om ett konsortium i framtiden organiseras så att det har egna tillgångar och skulder, kostnader och intäkter eller anställer personal i eget namn, är det enligt kommitté förslaget däremot att hänföra till handelsbolag.

6.3.2 *Det enkla bolagets inre rättsförhållanden*

I förhållandet mellan bolagsmännen gäller enligt BL i stort sett samma regler för enkla bolag som för handelsbolag. De skillnader som finns beror huvudsakligen på att handelsbolag driver rörelse vilket ofta inte är fallet med enkla bolag. Enligt 47 § andra stycket BL gäller bestämmelserna i 8, 9 och 12 §§ BL om årlig redovisning och reglering av insatsräntor, förvaltningsarvoden samt vinst och förlust inte för enkla bolag. Bolagsman i enkelt bolag anses in dubio inte ha rätt till ränta på insats och arvode för förvaltningsåtgärder. I 5 § första stycket BL föreskrivs delad förvaltningsrätt i handelsbolag. I fråga om handelsbolag i allmänhet torde det vara önskvärt med delad förvaltningsrätt för att man skall få till stånd de snabba beslut som affärslivet ofta kräver. Nu anförda skäl för delad förvaltningsrätt gör sig emellertid inte gällande i fråga om icke rörelsedrivande enkla bolag. Enligt 48 § första stycket BL fordras det samtycke av alla bolagsmännen vid vidtagande av förvaltningsåtgärd i enkelt bolag. De angivna skillnaderna mellan enkla bolag och handelsbolag bör enligt kommitténs mening bestå även i framtiden. Eftersom enkelt bolag enligt kommitténs förslag endast i undantagsfall kommer att kunna idka näring torde det för de enkla bolagens del över huvud taget inte behövas

någon hänvisning till sådana bestämmelser om handelsbolag som normalt förutsätter att fråga är om näringsidkande bolag. Vad nu sagts hindrar inte att en del av dessa bestämmelser kan komma till analog tillämpning på vissa enkla bolag, t. ex. sådana som bildats av fysiska personer för idkande av jordbruk eller skogsbruk.

6.3.3 *Förhållandet till tredje man*

Bolagstillgångarna, dvs. de åt bolagsändamålet enligt bolagsmännens avtal anslagna tillgångarna kan innehas av bolagsmännen på olika sätt. Enligt Nial (s. 376 ff.) kan bolagsmännen inneha bolagstillgångarna antingen med individuell äganderätt eller under samäganderätt med fixa andelar eller under "egendomsgemenskap". Med egendomsgemenskap menas att delägarnas rätt omfattar en hel rättighetsmassa under sådana villkor att den enskilde bolagsmannen inte äger anspråk på att vid bolagets upplösning utfå vissa bestämda förmögenhetsobjekt eller andelar i sådana utan endast har en med hänsyn till bolagsverksamhetens resultat och andra omständigheter växlande andel i hela massan, en andel vars omfattning bl. a. påverkas av hur stor gälden för bolagsändamålet är. En i litteraturen omdiskuterad fråga är huruvida en av bolagsmännen åsyftad egendomsgemenskap kan tillerkännas verkan mot tredje man och alltså ha inte bara obligationsrättslig utan även sakrättslig effekt. Grundtanken i motiven till BL är att ett enkelt bolag inte innefattar något annat än ett obligationsrättsligt band på delägarna. Sakrättsligt verkar det inte. Bolaget behöver över huvud taget inte synas utåt. Nial anser emellertid att man inte längre behöver känna sig bunden av dessa motivuttalanden. Enligt Nial kan av lagen själv knappast sägas framgå mer än att det enkla bolaget inte är särskilt rättssubjekt. Om och i vad mån bolagsavtalet eljest kan ha verkan mot tredje man står enligt Nial i själva verket öppet. Nial anser att egendomsgemenskapen bör tillerkännas avsevärda rättsverkningar i förhållande till tredje man. Sålunda har Nial hävdat att förvärvare och borgenärer inte kan komma åt särskilda tillgångar som under åsyftad egendomsgemenskap tillförts ett enkelt bolag. Borgenärerna är i stället hänvisade till att göra sina krav gällande i bolagsmannens andel i egendomsgemenskapen. Detta innebär att en fordringsägare löper viss risk om egendom som enligt vanliga regler tillhör en gäldenär visar sig ingå i egendomsgemenskap i enkelt bolag. Den kan nämligen då vara belastad med det enkla bolagets skulder och därför inte ha det värde som kreditunderlag för bolagsmannen som borgenären antagit.

Den gängse uppfattningen (se Roos, a. a. s. 13) torde emellertid vara att det inte påverkar tredje mans ställning att egendom ingår bland tillgångarna i ett enkelt bolag. Rättsfallet SvJT 1964 rf. s. 34 utgör ett stöd för denna uppfattning. Omständigheterna i detta rättsfall var följande.

A och B hade gemensamt åtagit sig att utföra visst vägbyggnadsarbete enligt entreprenadkontrakt. Enligt kontraktet hade A och B 20 000 kr. att fordra av beställaren. Hälften av detta belopp utmättes för A tillkommande skatteskuld. A och B yrkade hos överexekutor att utmätningen skulle upphävas, eftersom de utförde entreprenaden i enkelt bolag. Överexekutor undanröjde utmätningen under åberopande av att utmätning av andel i särskild bolagstillgång i enkelt bolag inte får äga rum. Fordringsägaren, Kronan, skulle därmed vara hänvisad att söka utmätning i A:s andel i

det enkla bolaget. Då entreprenadföretaget gått med förlust hade denna väg inte lett till framgång. HovR fastställde emellertid den verkställda utmätningen i A:s andel av fordringen trots att den utgjorde en tillgång i ett enkelt bolag.

Nials uppfattning och den av överexekutor hävdade meningen i nyssnämnda rättsfall innebär en prioritering av "bolagsborgenärerna" framför bolagsmännens enskilda borgenärer. En sådan prioritering är i fråga om rörelsedrivande bolag av värde för bolagsmän och bolagsborgenärer. Prioriteringen synes däremot inte i framtiden vara befogad då det gäller enkla bolag. Dessa kommer ju i framtiden principiellt inte att kunna användas för drivande av rörelse. Kommittén anser därför att man vid utformningen av en framtida bolagslag principiellt bör hålla fast vid BL:s utgångspunkt att det enkla bolaget endast innefattar ett obligationsrättsligt förhållande mellan bolagsmännen.

49 § andra stycket BL ger uttryck för allmänna obligationsrättsliga grundsatser om rättigheter och ansvar då flera personer gemensamt är borgenärer eller gäldenärer (jfr Karlgren, Kollegium i allmän obligationsrätt I s. 15 ff.). 49 § BL bör i sak behållas även i framtiden.

I 50 § BL stadgas att solidariskt ansvar för ingångna avtal inträder för bolagsmän som godtar att en kollektivbenämning som innehåller personnamn eller något av orden förening, aktiebolag eller handelsbolag kommer till användning när förbindelser ingås. Syftet med 50 § är att motverka användningen av benämningar som kan ge en medkontrahent den felaktiga föreställningen att han avtalar med ett handelsbolag eller ett aktiebolag eller en förening. Av hänsyn till medkontrahenterna förefaller det lämpligt att i en framtida bolagslag ha en motsvarighet till 50 §. I motsats till vad som var fallet enligt lagen (1887:42 s. 1) angående handelsregister, firma och prokura krävs emellertid enligt 6 § handelsregisterlagen att handelsbolags firma skall innehålla ordet handelsbolag. En kollektivbenämning som innehåller personnamn torde därför inte längre ge medkontrahenten anledning att tro att han har att göra med ett handelsbolag. Det finns därför inte skäl att i en framtida motsvarighet till 50 § föreskriva att användandet av kollektivbenämning som innehåller personnamn skall medföra solidariskt ansvar för de bolagsmän som godtagit användandet.

Formuleringen av 50 § kan synas tyda på att användandet av en objektivt vilseledande kollektivbenämning skall medföra det i stadgandet angivna ansvaret oavsett om medkontrahenten i det enskilda fallet blivit vilseledd eller inte. Det förefaller kommittén rimligt att endast medkontrahent i god tro skall få göra gällande det solidariska ansvaret. I en framtida motsvarighet till 50 § bör därför föreskrivas att det solidariska ansvaret inte inträder om det visas att medkontrahenten trots den vilseledande kollektivbenämningen insett eller bort inse att han ingick avtal med bolagsman i enkelt bolag.

Enligt kommitténs mening finns det inte skäl att i framtiden behålla kravet på gemensam firma för att handelsbolag skall anses föreligga. Med denna ståndpunkt blir 51 § BL överflödig.

6.4 Stora handelsbolag

6.4.1 *Handelsbolaget som företagsform för verksamhet i större skala*

Kommittén har övervägt frågan om handelsbolaget bör tillåtas för verksamhet i större skala.

Enligt CFR fanns det vid årsskiftet 1974/75 279 handelsbolag (inklusive kommanditbolag) med 20 eller flera personer anställda. 213 av dessa företag har kommittén kunnat återfinna som handelsbolag i handelsregistren. Enligt CFR fanns det vid årsskiftet 1974/75 10 350 (vid årsskiftet 1976/77 10 787) aktiebolag med 20 eller flera personer anställda. Ett nära samband mellan antalet anställda och tillgångarnas storlek föreligger vanligtvis.

Det kan alltså konstateras att handelsbolaget endast i ringa utsträckning används som företagsform för verksamhet i större skala. I aktiebolaget är samtliga delägare befriade från personligt ansvar för bolagets skulder. Systemet med överlåtbara aktier underlättar vidare kapitalanskaffningen. Det torde därför – även vid neutralitet mellan företagsformerna i skattehänseende – ligga i företagarnas intresse att välja aktiebolagsformen då det gäller verksamhet i större skala. Om i några fall i stället handelsbolagsformen väljs är det dock högst tvivelaktigt om detta förhållande bör leda till avskaffande av denna företagsform för verksamhet i större skala. I fråga om bolagsmännens inre förhållanden kan genom bolagsavtal åstadkommas en reglering som överensstämmer med aktiebolagslagens. Lagen om medbestämmanderätt i arbetslivet gäller oberoende av företagsform. Genom att skapa lagregler som föreskriver styrelse i större handelsbolag kan man möjliggöra införande av lagstiftning om styrelserepresentation för de anställda även i handelsbolag. Lagregler om offentlig årsredovisning, om revision och om koncerner torde komma att införas för i princip alla företagsformer. Därigenom möjliggörs en insyn i större handelsbolag i enlighet med vad som nu gäller i fråga om aktiebolag. Anledning att förbjuda handelsbolaget som företagsform för verksamhet i större skala föreligger därför inte enligt kommitténs mening.

6.4.2 *Begränsning av avtalsfriheten i fråga om bolagsmännens insatser*

De i avsnitt 6.2.2 anförda skälen mot minimiinsatser i kommanditbolag gör sig enligt kommitténs mening gällande även då det gäller andra handelsbolag än kommanditbolag. Även om bestämmelser om minimiinsatser inte införs kan man överväga att införa regler om att avtalade insatser skall betalas in till handelsbolaget och att det inte skall stå bolagsmännen fritt att bestämma att inbetalade insatser skall tagas ut från handelsbolaget.

Enligt direktiven är det påkallat med fastare regler för de större handelsbolagens del när det gäller bolagsmännens insatser och deras möjligheter att förfoga över dessa insatser. I direktiven anföres, att utgångspunkten synes böra vara den att varje bolagsman gör en insats i bolaget och att denna insats skall fullgöras genom tillskjutande av pengar eller annan egendom. Enligt direktiven bör bolagskommittén vidare överväga om man skall efterbilda reglerna rörande det bundna kapitalet i aktiebolag så till vida att bolagsmännens rätt att ta ut medel ur bolaget begränsas. Det framhålles emellertid i direktiven att om personlig ansvarighet för bolagets förbindelser föreligger så

är behovet av regler rörande bundet kapital kanske inte så stort. Enligt direktiven ligger saken däremot annorlunda till beträffande kommanditdelägare där det personliga ansvaret är begränsat. Skulle bolagskommittén komma till den slutsatsen att det finns behov av regler rörande bundet kapital i handelsbolag bör dock enligt direktiven regelsystemet göras enklare än det som gäller för aktiebolagens del. I direktiven pekas också på den möjligheten att man avstår från att föreslå regler om skydd för bundet kapital men i stället ålägger handelsbolagen att offentligt, exempelvis i årsredovisningen, ange hur stora insatserna är och i vad mån insatskapital betalats tillbaka till vederbörande bolagsman.

Inom aktiebolagsrätten är skyddet för det bundna kapitalet, dvs. aktiekapital, reservfond (se 12 kap. 4 § ABL) och uppskrivningsfond (11 kap. 4 § ABL) uppbyggt på i huvudsak följande sätt. Aktiekapitalet plus eventuell överkurs skall vara inbetalat när bolaget anmäls för registrering. Skall aktierna betalas med pengar skall intyg från bankinstitut om inbetalningen företes i registreringsärendet. Har det varit fråga om apportbildning skall auktoriserad eller godkänd revisor i registreringsärendet intyga apportegendomens värde och att den är eller kan antas bli till nytta för bolagets verksamhet. Om inte registrering söks inom sex månader efter stiftelseurkundens undertecknande eller om registrering av bolagets vägras, är frågan om bolagets bildande förfallen. Uppkommer förpliktelse genom åtgärd på bolagets vägnar före registreringen svarar de som deltagit i åtgärden eller beslut därom solidariskt för förpliktelsen. När bolaget registrerats övergår ansvaret på bolaget om förpliktelsen följer av stiftelseurkunden eller tillkommit efter det bolaget bildats. – Om 2/3 av aktiekapitalet gått förlorat skall styrelsen till bolagsstämma hänskjuta fråga om bolaget skall träda i likvidation. Fastställes inte på ordinarie bolagsstämma under nästföljande räkenskapsår balansräkning som utvisar att det egna kapitalet uppgår till hälften av det registrerade aktiekapitalet, skall styrelsen, om inte bolagsstämman beslutar att bolaget skall träda i likvidation, hos rätten ansöka att bolaget försättes i likvidation. Underlåter styrelseledamöterna att fullgöra vad som enligt vad nu sagts åligger dem svarar de och andra som med vetskap därom handlar på bolagets vägnar solidariskt för bolagets uppkommande förbindelser. Sådant ansvar inträder också för aktieägare som när likvidationsplikt enligt det nu sagda föreligger med vetskap härom deltager i beslut att fortsätta bolagets verksamhet. – Utbetalning till aktieägarna av bolagets medel får ske endast enligt bestämmelserna i aktiebolagslagen om vinstutdelning, utbetalning vid nedsättning av aktiekapitalet eller reservfonden och utskiftning vid bolagets likvidation. – Vinstutdelning får endast ske i den mån summan av tillgångarna överstiger summan av skulder och bundet eget kapital. – En nedsättning av aktiekapitalet kan ske på flera sätt. Det förekommer att man i samband med att man ger ut aktier i bolagsordningen gör förbehåll att aktierna skall kunna inlösas av bolaget enligt bestämda grunder. Finns sådana bestämmelser i bolagsordningen, kan inlösen ske utan att några särskilda åtgärder behöver vidtas för att skydda fordringsägarna. Nedsättning får emellertid inte ske så att full täckning inte finns för det bundna kapitalet. Återbetalning till aktieägarna kan ske även om förbehåll därom inte gjorts när de ifrågavarande aktierna gavs ut. I ett sådant fall fordras emellertid att samtliga fordringsägare samtycker till nedsättningen av

aktiekapitalet. Kontrollen härav sker genom domstol. Nedsättning av aktiekapital kan också ske utan samband med någon återbetalning till aktieägarna. Aktiekapitalet kan sålunda nedsättas med ett belopp som sedan används för att täcka förlust. Antingen kan nedsättningsbeloppet användas till omedelbar täckning av förlust eller också kan beloppet överföras till reservfonden som därefter kan användas för täckning av förlust. I dessa fall fordras inte rättens tillstånd till nedsättning av aktiekapitalet. Däremot krävs rättens tillstånd för att vinstutdelning skall få ske innan tre år förflutit från registreringen av nedsättningsbeslutet. – Sker utbetalning till aktieägare i strid mot ABL, skall mottagaren återbära vad han uppburit jämte ränta. Detta gäller dock inte om mottagaren hade skälig anledning antaga att utbetalningen utgjorde laglig vinstutdelning. För brist som uppkommer vid återbäringen är de som medverkat till beslutet om utbetalningen eller verkställande därav eller till upprättande eller fastställande av en till grund för beslutet liggande oriktig balansräkning ansvariga enligt skadeståndsreglerna i 15 kap. ABL.

Konstruktionen av handelsbolaget som en juridisk person innebär att bolagsborgenärerna har företräde framför bolagsmännens enskilda borgenärer till i bolaget befintliga tillgångar. En regel om bundet kapital i handelsbolag synes därför vara till fördel för handelsbolagets borgenärer.

Möjligen kan frånvaron av regler om bundet insatskapital underlätta skatteflykt. Antag att ett visst överskott föreligger i ett handelsbolag. Genom stora avskrivningar döljs detta överskott så att någon bokföringsmässig vinst inte uppkommer. För att få medel till sin privata konsumtion tar bolagsmännen i stället ut insatskapital från bolaget. Därigenom kan bolagsmännen uppskjuta beskattningen av de vinster som i realiteten uppkommit i bolaget. Möjligheterna till sådana uttag är emellertid begränsade till insatskapitalets belopp. Vidare förefaller det nu angivna sättet att uppskjuta vinstbeskattning inte vara något speciellt för handelsbolag. Så snart en näringsidkare har tillgång till annat kapital för sin privata konsumtion synes han nämligen, om avskrivningsmöjligheter finns, kunna uppskjuta beskattning av vinst.

Bolagsmännen ansvarar primärt och solidariskt för handelsbolagets förbindelser. På grund därav torde det oftast vara av mindre vikt för bolagsborgenärerna att genom regler om bundet bolagskapital få företräde till bolagsmännens utfästa insatser.

Oftast torde det avtalade insatskapitalet bli inbetalat trots avsaknad av lagregler därom. På grund av sitt solidariska ansvar för bolagets skulder har nämligen i allmänhet varje bolagsman intresse av att de övriga bolagsmännens avtalade insatser genom inbetalning till bolaget reserveras för bolagsändamålet.

Brottsbalkens regler om gäldenärsbrott torde i viss utsträckning förhindra att inbetalade insatser till skada för bolagsborgenärerna återbetalas till bolagsmännen. Gäldenär som avhänder sig egendom av betydenhet och därigenom försätter sig på obestånd eller förvärrar sitt obestånd kan sålunda fällas till ansvar för oredlighet mot borgenärer (11 kap. 1 § brottsbalken). Gäldenär som fortsätter rörelse under förbrukande av avsevärda medel utan motsvarande nytta för rörelsen eller lever slösaktigt eller inlåter sig på äventyrligt företag eller lättsinnig ansvarsförbindelse eller vidtager annan sådan åtgärd och som därigenom uppsåtligen eller av grov oaktsamhet

framkallar eller förvärrar obestånd kan fällas till ansvar för vårdslöshet mot borgenärer (11 kap. 3 § brottsbalken).

Det är svårt att finna lämpliga regler om vilka påföljder som skulle inträda för den händelse en föreskrift om bundet insatskapital i handelsbolag skulle bli åsidosatt. Det aktiebolagsrättsliga skyddssystemet för det egna kapitalet torde redan nu i hög grad ha sin motsvarighet inom handelsbolagsrätten. Reglerna om bundet kapital i ABL är sålunda huvudsakligen sanktionerade dels genom bestämmelser om personligt betalningsansvar, återbetalningsskyldighet och skadeståndsskyldighet och dels genom bestämmelserna i brottsbalken om förskingring, trolöshet mot huvudman, oredlighet mot borgenärer och vårdslöshet mot borgenärer. Enligt förslag till ny aktiebolagslag m. m. (prop. 1975:103 s. 572) är de nu nämnda sanktionerna i och för sig tillräckliga som skydd för aktieägare och för borgenärerna. På handelsbolagsrättens område förefaller det solidariska, personliga betalningsansvaret att göra regler om återbetalnings- och skadeståndsskyldighet överflödiga. De nyssnämnda bestämmelserna i brottsbalken gäller i princip också då fråga är om handelsbolag.

Antalet stora handelsbolag är tämligen obetydligt. Någon särskild anledning att antaga att antalet sådana handelsbolag kommer att öka kraftigt i framtiden torde inte föreligga. Frågan om bundet insatskapital i stora handelsbolag har därför inte någon större samhällsekonomisk betydelse.

Införande av regler om bundet insatskapital innebär redan i och för sig en ökad komplicering av regelsystemet. En föreskrift om att det avtalade insatskapitalet måste vara bundet i stora handelsbolag utgör ett betydande ingrepp i det ekonomiska livet för ifrågavarande företag. En sådan föreskrift kan därför knappast få gälla utan att det ges möjlighet till dispens från densamma. En sådan dispensmöjlighet innebär i sin tur ökad byråkratisering och ökat krångel för företagarna.

På grund av det anförda anser kommittén, vid en samlad bedömning, att det vore olämpligt att införa regler om bundet kapital för stora handelsbolag.

Såsom tidigare nämnts har direktiven pekat på den möjligheten att man avstår från att föreslå regler om skydd för bundet kapital men i stället ålägger handelsbolagen att offentligt, exempelvis i årsredovisningen, ange hur stora insatserna är och i vad mån insatserna betalats tillbaka till vederbörande bolagsman. Enligt 19 § B IV BFL skall eget kapital i rörelsen redovisas i balansräkningen med angivande av ingående belopp samt insättningar och uttag under räkenskapsåret. Bokföringslagstiftningen synes sålunda kräva att handelsbolaget i årsbokslutet anger hur stora insatserna är och i vad mån insatserna betalats tillbaka till vederbörande bolagsman. Kommittén avser att föreslå att handelsbolag skall avge offentlig årsredovisning och att denna årsredovisning i huvudsak skall innehålla samma uppgifter som årsbokslut enligt BFL. Därigenom torde önskemålet angående offentlig redovisning av insatserna vara tillgodosett.

6.4.3 *Begränsning av möjligheterna att fritt fördela årsresultatet*

Enligt direktiven bör kommittén undersöka om det är lämpligt att begränsa bolagsmännens nuvarande möjligheter att fritt fördela årsresultatet mellan

bolagsmännen. Bl. a. bör, enligt direktiven, beaktas att denna möjlighet har visat sig kunna utnyttjas i skatteflyktssyfte.

Med hänsyn till bolagsmännens solidariska, personliga betalningsansvar för bolagets skulder samt stadgandena i brottsbalken om gäldenärsbrott torde det från borgenärssynpunkt inte vara något större behov av att genom särskilda bestämmelser i en ny bolagslag begränsa bolagsmännens möjligheter att fritt fördela årsresultatet.

Enligt Nils Mattssons bok Ökning av aktiekapital eller ny företagsform? s. 42 ff. (tryckt 1975) är rättsläget ur skatterättslig synvinkel i huvudsak följande när det gäller inkomstfördelningen mellan bolagsmännen. Enligt 53 § 2 mom. kommunalskattelagen skall handelsbolagets inkomster fördelas mellan delägarna med belopp "som för en var motsvarar hans andel av bolagets inkomst". Till grund för den skatterättsliga bedömningen ligger det civilrättsliga avtalet om vinstfördelning. I flertalet fall accepteras också den mellan delägarna överenskomna fördelningen. Vinstfördelningen accepteras vid taxeringen eftersom man utgår från att varje bolagsman tillvaratar sin rätt. Om bolagsavtalet träffats mellan närstående (främst mellan föräldrar och barn samt mellan makar) föreligger inte längre denna förutsättning. I vilka fall justering av vinstfördelning skall äga rum kan inte med säkerhet f. n. besvaras. Rättsfallsmaterialet är alltför ringa. Den generella regeln gäller dock, att ett vinstfördelningsavtal, som träffats mellan närstående, skall accepteras om ett liknande avtal hade kunnat träffas mellan personer som saknar personliga relationer till varandra. Om vinstfördelningsavtalet justeras sker detta så att den gynnade parten beskattas för en inkomst från bolaget, som motsvarar skälig ersättning för utfört arbete samt ränta på i bolaget insatt kapital. Resten av inkomsten överförs och beskattas hos den delägare som med hänsyn till arbetsinsatsen m. m. kan betraktas som huvuddelägare. Den vinstfördelning som sker då en av delägarna är ett aktiebolag har taxeringsmyndigheterna ibland ingripit mot. Den omständigheten att aktiebolaget i bolagsavtalet objektivt sett avstår från vinst till förmån för andra delägare i handelsbolaget (vilka samtidigt är aktieägare i aktiebolaget) har ansetts vara en konstruktion i syfte att kringgå reglerna om aktiebolagets dubbelbeskattning.

Genom beslut av riksdagen under år 1976 infördes ändrade regler för beskattning av fåmansföretag. I fråga om handelsbolag, som är fåmansbolag, dvs. vars andelar ägs av en eller ett fåtal fysiska personer, beslöts därvid bl. a. följande. Överföring av bolagsinkomst från medhjälpande make, som är delägare i handelsbolaget, till företagsledande make skall äga rum om den medhjälpande makens arbetsinsats understiger 400 timmar per år eller i den mån inkomsten överstiger marknadsmässigt vederlag. Även möjligheterna att tilldela barn inkomst från handelsbolag har skattemässigt begränsats. Om bolagsinkomst tillfaller företagsledande delägares eller dennes makes barn beskattas sålunda inkomsten hos den företagsledande delägaren (eller i vissa fall hos dennes make) om barnet är under 16 år. Även i fråga om ersättning till barn gäller att företagsledaren skall beskattas för ersättning till den del som överstiger vad som är marknadsmässigt. Medhjälpande make och barn som är delägare i handelsbolag har dock rätt att tillgodoräkna sig skälig ränta på sitt i bolaget insatta kapital innan eventuell överföring av bolagsinkomsten äger rum till den företagsledande maken.

Den lämnade redogörelsen visar att möjligheterna till en från skattesynpunkt fri fördelning av årsresultat i handelsbolag redan nu är begränsade. Det är vidare tveksamt om det är lämpligt att av skatteskäl införa en civilrättslig regel som begränsar rätten att fördela årsresultatet. En sådan regel skulle innebära ett avsevärt ingrepp i avtalsfriheten. Det skulle vara svårt att överblicka de företagsekonomiska konsekvenserna av en sådan regel. Det torde också vara svårt att utforma regeln så att den passar in i växlande ekonomiska situationer utan att vara så allmänt hållen att den blir innehållslös.

På grund av det anförda anser sig kommittén inte böra föreslå några regler som begränsar bolagsmännens möjligheter att fördela årsvinsten. I avsnitt 6.2.1 har kommittén behandlat frågan om att i kommanditbolag möjligheterna till fri fördelning av underskott ibland utnyttjas för skatteflykt.

6.4.4 *Begränsning av rätten att taga lån från bolaget*

I direktiven framhålls att förbudet för aktiebolagen att lämna penninglån till sina aktieägare ingår som ett led i de regler som avser att skydda det bundna kapitalet. När det gäller handelsbolag kan enligt direktiven denna synpunkt få betydelse för den händelse kommittén stannar för att föreslå regler om bundet kapital. Det andra skälet som ligger bakom låneförbudet i aktiebolagslagen, nämligen intresset av att kunna förhindra skatteflykt, har enligt direktiven giltighet även för handelsbolagens del. Kommittén bör därför enligt direktiven undersöka om det finns skäl att uppställa regler om låneförbud för de större handelsbolagens del i huvudsak motsvarande dem som gäller beträffande aktiebolagen.

Inom aktiebolagsrätten infördes regler om låneförbud år 1973. Numera ges sådana regler i 12 kap. 7–9 §§ ABL. Bestämmelserna innebär i huvudsak följande. Aktiebolag får inte lämna penninglån till aktieägare, styrelseledamot eller verkställande direktör, till vissa närstående till dessa personer eller till juridisk person över vars verksamhet person som nu nämnts har ett bestämmande inflytande. Det nu angivna låneförbudet gäller inte om gäldenären är kommun eller landstingskommun, om gäldenären är företag i koncern i vilken det långivande bolaget ingår, om gäldenären driver rörelse och lånet betingas av affärsmässiga skäl samt är avsett uteslutande för gäldenärens rörelse eller om gäldenären tillsammans med närstående som omfattas av låneförbudet äger mindre än en procent av bolagets aktiekapital. Vidare får aktiebolag inte lämna penninglån i syfte att gäldenären eller honom närstående som omfattas av låneförbudet skall förvärva aktier i bolaget eller annat bolag i samma koncern. Bestämmelserna om förbud mot penninglån äger motsvarande tillämpning i fråga om ställande av säkerhet. – Länsstyrelsen kan medge dispens från låneförbudet om det är påkallat av särskilda omständigheter eller om det i annat fall föreligger synnerliga skäl. Enligt förarbetena (prop. 1973:93 s. 135) får dispens inte ges om lånet skall användas för privat konsumtion. Som exempel på situationer där dispens bör kunna komma i fråga nämns fall då arvingar måste ta lån från ett familjebolag för att betala arvsskatt och fall då en delägare i ett familjebolag skall lösas ut av övriga delägare. I särskild förteckning som upprättas av styrelsen och verkställande direktör skall lån som lämnats efter dispens redovisas, såvida

inte dispensmyndigheten medgivit undantag. Den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet bryter mot låneförbudet eller skyldigheten att föra förteckningen dömes till böter eller fängelse i högst ett år. I 35 § 1 a mom. sjätte stycket kommunalskattelagen stadgas att om lån lämnats i strid mot låneförbudet utgör lånebeloppet, till den del återbetalning inte skett, intäkt av tillfällig förvärvsverksamhet för låntagaren.

Som ovan nämnts är önskemålen om att skydda det bundna kapitalet och att förhindra skatteflykt skälen för låneförbudet i aktiebolagslagen. Härom anför departementschefen (prop. 1973:93 s. 66, 91 och 92) bl. a. följande.

> Erfarenheten har visat, att frånvaron av förbud mot lån till aktieägare och personer i bolagsledningen utnyttjas i stor utsträckning för att undgå beskattning. Det är förhållandevis vanligt att den som har ett dominerande aktieinnehav i ett bolag tar ut pengar från bolaget för sin privata konsumtion i form av lån och på det sättet undgår eller i varje fall skjuter upp beskattningen. Jag anser det angeläget att denna form av skatteflykt snarast elimineras. . . Den grundläggande tanken bakom systemet med ett bundet eget kapital är att skapa säkerhet för att vissa tillgångar finns hos bolaget som kan tas i anspråk av bolagets borgenärer. Denna funktion hos den bundna kapitalet kan inte i tillfredsställande utsträckning uppfyllas ifall det är möjligt för företagsledningen och aktieägarna att ta det bundna kapitalet i anspråk genom lån. . . Härtill kommer den redan anförda synpunkten att lån till aktieägare eller till person i bolagsledningen ofta använts som led i skatteflyktstransaktioner. Jag har redan framhållit vikten av att sådana transaktioner motarbetas. Detta kan ske genom ett principiellt förbud mot lån till aktieägare och personer i bolagsledningen. Med ett sådant förbud stängs möjligheten för dessa personer att genom lån från bolaget skaffa sig medel för egna behov. De blir hänvisade att ta ut ersättning för sitt engagemang i form av lön eller arvode eller som vinstutdelning och ersättningen blir då i vederbörlig ordning beskattad.

Eftersom kommittén inte anser att det behövs bundet kapital i handelsbolag anser kommittén inte heller att det finns behov av att genom att låneförbud söka skapa säkerhet för att vissa tillgångar av hänsyn till borgenärerna finns i bolaget.

Ett aktiebolags vinst blir beskattad både hos bolaget självt och hos aktieägarna, det senare i den mån vinsten delas ut till dem. Före låneförbudets införande inom aktiebolagsrätten kunde det senare ledet i denna dubbelbeskattning undgås eller i varje fall uppskjutas genom att aktiebolaget beviljade aktieägarna lån i stället för att dela ut vinst till dem. Inkomsterna i ett handelsbolag beskattas endast en gång. Skattskyldiga är delägarna. För beskattningen har det ingen betydelse hur handelsbolagets vinst använts. Inte heller är det av betydelse för bolagsmännens beskattning hur mycket de lyft av vinsten. Beskattningen av hela årsvinsten kan alltså inte undgås genom att bolagsmännen låter en del av den stå inne i handelsbolaget. Emellertid torde även i handelsbolag bolagsmännens möjlighet att låna pengar från bolaget i viss mån möjliggöra skatteflykt. Man kan sålunda tänka sig att bolagsmännen genom att göra stora avskrivningar undgår att redovisa vinst i bolaget och att de i stället skaffar sig medel för sin privata konsumtion genom lån från handelsbolaget. Därigenom undgås eller i vart fall uppskjutes beskattning av handelsbolagets vinster.

Ett förbud för delägarkretsen att låna pengar från ett handelsbolag kan kringgås genom att bolagsmännen, i stället för att göra vanliga insatser i bolaget, lånar ut pengar till detta och sedan vid behov återkräver de utlånade

medlen. De skatteflyktsproblem som kan vara förenade med möjligheten att ta lån från handelsbolag bör därför enligt kommitténs mening i stället lösas inom ramen för skattelagstiftningen.

Kommittén vill i detta sammanhang fästa uppmärksamheten på en möjlighet till kringgående av låneförbudet i 12 kap. 7 § ABL. Antag att en aktieägare för att slippa att ta ut vinst vill låna pengar av sitt aktiebolag. Detta är förbjudet enligt 12 kap. 7 § första stycket. Enligt 12 kap. 7 § andra stycket 2 gäller låneförbudet dock inte om gäldenären är företag i koncern i vilken det långivande bolaget ingår. Aktieägaren bildar därför tillsammans med aktiebolaget ett handelsbolag. Aktiebolaget får mer än hälften av andelarna (och rösterna) i handelsbolaget. Aktiebolaget och handelsbolaget kommer därigenom att bilda en koncern. Aktiebolaget kan på grund därav låna ut pengar till handelsbolaget. Handelsbolaget kan i sin tur låna ut dessa pengar till aktieägaren. På detta sätt kringgås alltså låneförbudet i aktiebolagslagen. Det kan synas ligga nära till hands att söka hindra ett sådant kringgående genom att som ytterligare förutsättning för lån inom koncern, om gäldenären är handelsbolag, kräva att lånet skall vara avsett uteslutande för gäldenärens rörelse. En sådan lösning förhindrar dock inte att aktieägaren först tar ut medel från handelsbolaget och därefter låter handelsbolaget låna motsvarande belopp från aktiebolaget.

Genom tilläggsdirektiv den 9 februari 1978 har kommittén fått i uppdrag bl. a. att förutsättningslöst utreda frågan om en ändamålsenlig utformning av det aktiebolagsrättsliga koncernbegreppet. I samband med sina överväganden i anledning av tilläggsdirektiven kan kommittén komma att ytterligare uppmärksamma det nu berörda spörsmålet om kringgående av låneförbudet i ABL.

6.4.5 *Styrelse och verkställande direktör*

Enligt direktiven bör kommittén undersöka om det finns anledning att i lag ge regler om att styrelse och verkställande direktör skall utses i de större handelsbolagen. I direktiven pekar man på att en sådan ordning skulle göra det möjligt att tillämpa lagstiftningen om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar även på handelsbolagen.

Ett aktiebolag har normalt åtskilliga aktieägare. Det är uteslutet att dessa personligen skulle kunna medverka vid den dagliga skötseln av bolagets verksamhet. Det har därför varit nödvändigt att fördela uppgifterna så att aktieägarna, samlade på bolagsstämma, endast medverkar vid ett mindre antal viktiga åtgärder, medan ledningen av bolaget anförtros åt en eller flera särskilt utsedda personer, bolagets styrelse. Numera har utvecklingen särskilt i större bolag lett därhän att även styrelsen ofta undandragits den omedelbara ledningen av bolagets verksamhet, vilken övertagits av verkställande direktör med ansvar för den löpande förvaltningen. Före 1944 års aktiebolagslag innehöll den svenska aktiebolagslagstiftningen regler om endast ett förvaltande organ, styrelsen, vid sidan av bolagsstämman såsom beslutande och revisorerna som kontrollerande organ. Lagregler om verkställande direktör infördes först genom 1944 års lag. I förarbetena till denna lag (SOU 1941:9 II s. 15, 306 och 308) anfördes som skäl för dessa lagregler i huvudsak följande. Den hos bolaget anställde affärsledaren, vanligen benämnd verk-

ställande direktör, har kommit att mer eller mindre självständigt utöva den dagliga ledningen av bolagets verksamhet och hans inflytande inom styrelsen är vanligen betydande. Då 1910 års aktiebolagslag endast kände den kollektiva styrelsen såsom bolagsorgan, dess kollektiva beslut och dess ansvar, har denna utveckling inom styrelsen medfört en osäkerhet om de olika styrelseledamöternas skyldigheter och ansvar. Följden har blivit att de styrelseledamöter som inte direkt deltar i förvaltningen inte bara anser sig äga mindre ansvar för vidtagna åtgärder än den verkställande ledamoten utan ofta saknar tillräcklig känsla av sin plikt att utöva tillsyn över dennes verksamhet. En delning av förvaltningen av bolagets angelägenheter mellan styrelsen och verkställande direktör borde på grund av lag äga rum i de större aktiebolagen, som kan antagas driva en mera omfattande rörelse. I fråga om dessa bör behov av en kollegial styrelse bestående av minst tre ledamöter och verkställande direktör kunna antagas föreligga. – Regler om styrelse och verkställande direktör finns nu i 8 kap. ABL. Dessa regler innehåller bl. a. följande. Aktiebolag skall ha en styrelse med minst tre ledamöter. Uppgår aktiekapitalet eller maximikapitalet inte till en miljon kronor kan dock styrelsen bestå av en eller två ledamöter, om minst en suppleant finns. Styrelsen väljs av bolagsstämman. I bolag vars aktiekapital eller maximikapital uppgår till minst en miljon kronor skall styrelsen utse en verkställande direktör. I andra bolag kan styrelsen utse verkställande direktör. Styrelsen svarar för bolagets organisation och förvaltningen av bolagets angelägenheter. Finns verkställande direktör skall han handha den löpande förvaltningen enligt riktlinjer och anvisningar som styrelsen meddelar. Styrelsen företräder bolaget och tecknar dess firma. Bemyndigande för styrelseledamot, verkställande direktör eller annan att företräda bolaget och teckna dess firma kan meddelas av styrelsen, om ej förbud däremot intagits i bolagsordningen. Verkställande direktör äger alltid företräda bolaget och teckna dess firma beträffande den löpande förvaltningen. Styrelseledamot och verkställande direktör som vid fullgörande av sitt uppdrag uppsåtligen eller av oaktsamhet skadar bolaget skall ersätta skadan.

Genom lagen (1976:351) om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar (LSA) har de anställda fått visst inflytande i företagsledningen. LSA, som trädde i kraft den 1 juli 1976, ersätter en tidigare mera provisorisk lag från år 1972 med i princip likartat innehåll. I LSA är det fråga om en minoritetsrepresentation som garanterar de anställda rätt att ge sina synpunkter innan beslut fattas i frågor av stor betydelse för företagen och därmed också för de anställda. Ett väsentligt motiv för de anställdas styrelserepresentation är att skapa bättre förutsättningar för samarbets- och demokratiseringssträvanden på andra nivåer inom företaget. Styrelserepresentationen skall enligt förarbetena ses som ett komplement till verksamheten i företagsnämnderna och de olika kommittéer och övriga organ som fungerar inom ramen för denna verksamhet. I den departementspromemoria som låg till grund för 1972 års lag om styrelserepresentation framhålls att löntagarrepresentationen på sikt torde medverka till att en större förståelse skapas mellan de två huvudintressenterna i företaget – ägaren och de anställda – för problem som är i stor utsträckning gemensamma. Det kan enligt promemorian leda till ett ökat engagemang från de anställdas sida vilket bör ha en direkt produktivitetsfrämjande effekt.

Enligt promemorian bör styrelserepresentation för de anställda således kunna vara av värde inte bara för löntagarkollektivet utan också för företaget som sådant och därmed även för ägarna. – De anställda i bank- och försäkringsaktiebolag har rätt till styrelserepresentation enligt lagen (1976:355) om styrelserepresentation för de anställda i bankinstitut och försäkringsbolag. – LSA:s innehåll är i stora drag följande. I aktiebolag och ekonomisk förening som ej är moderföretag och som under det senast förflutna räkenskapsåret här i landet sysselsatt i genomsnitt minst 25 arbetstagare har de anställda rätt att utse två ledamöter i styrelsen (arbetstagarledamöter) och en suppleant för varje sådan ledamot. Består företagets styrelse av endast en ledamot, har de anställda rätt att utse en arbetstagarledamot och en suppleant. De nu angivna reglerna äger motsvarande tillämpning på moderföretag. Därvid skall antalet arbetstagare avse koncernen i dess helhet och rätten till styrelserepresentation tillkomma samtliga anställda inom koncernen. Har arbetstagarledamöter utsetts, förändras ej de anställdas rätt till styrelserepresentation, om därefter antalet anställda underskrider 25 eller antalet styrelseledamöter nedgår under två. Suppleant har yttranderätt vid styrelsesammanträden. Arbetstagarledamöterna har rätt att deltaga i utskott som tillsättes av styrelsen. Stämman kan besluta att de anställda skall ha rätt att utse fler än två arbetstagarledamöter och suppleanter. Att utse arbetstagarrepresentanter är en rätt, ej en skyldighet för de anställda. Beslut i frågan fattas i viss ordning av lokal facklig organisation. Ledamöterna utses också av fackliga organisationer i viss ordning. Ledamot bör utses bland de anställda i företaget. Arbetstagarledamot får ej deltaga i styrelsens behandling av fråga som rör stridsåtgärd, förhandling med arbetstagarorganisation om slutande av kollektivavtal eller uppsägning av kollektivavtal. Genom denna regel har man velat undvika de svåraste fallen av lojalitetskonflikt. Undantag från lagens tillämplighet kan ges av en särskild nämnd, om arbetstagarrepresentation skulle medföra väsentliga olägenheter för företaget av vissa i lagen angivna skäl.

Det främsta skälet för styrelse i aktiebolag är att aktiebolag ofta har så många aktieägare att det är uteslutet att dessa personligen skall kunna medverka vid förvaltningen av bolagets angelägenheter. Detta skäl för styrelse gör sig inte gällande i fråga om handelsbolag. Redan enligt gällande handelsbolagslag är kommanditdelägarna uteslutna från förvaltningsrätten och det torde vara mycket ovanligt att ett större antal obegränsat personligen ansvariga bolagsmän ingår i ett handelsbolag. Däremot talar enligt kommitténs mening företagsdemokratiska skäl för införande av styrelse i större handelsbolag. De ovan angivna motiven för de anställdas styrelserepresentation i aktiebolag och ekonomiska föreningar gör sig gällande även då det gäller handelsbolag. Att underlåta att ge de handelsbolagsanställda inflytande i företagsledningen innebär en företagsdemokratisk diskriminering av dessa anställda. Om förekomsten av 25 anställda i ett aktiebolag skall ge arbetstagarna där rätt till ett visst inflytande i aktiebolagets ledning bör enligt kommitténs mening förekomsten av 25 anställda i ett handelsbolag ge rätt till motsvarande inflytande i handelsbolaget. Det bör alltså även i handelsbolaet vara fråga om en minoritetsrepresentation för de anställda i företagsledningen. Införandet av sådan minoritetsrepresentation torde underlättas om man inrättar styrelser i handelsbolag. LSA kan sålunda antagligen utan större ändringar göras tillämplig på handelsbolag om styrelser införes i dessa

företag. Lagregler om vilka personer, utöver anställda, som skall ingå i styrelserna och om hur beslut i styrelserna skall fattas bör utformas på sådant sätt att bolagsmännens inbördes maktpositioner om möjligt inte förändras i och med att bolaget når sådan storlek att dess anställda skall vara företrädda i företagsledningen. Man måste här särskilt beakta att den obegränsat personligen ansvarige bolagsmannen kan ha ett mycket starkt intresse av att förvaltningsbeslut inte fattas mot hans vilja.

P. g. a. det anförda anser kommittén att styrelse skall finnas i handelsbolag som inte är moderföretag och som under det senast förflutna räkenskapsåret här i landet har sysselsatt i genomsnitt minst 25 arbetstagare. Vad nu sagts bör äga motsvarande tillämpning på handelsbolag som är moderföretag, varvid antalet arbetstagare skall avse koncernen i dess helhet. För att ryckighet i förvaltningsformerna skall undvikas bör inte, om skyldighet att ha styrelse inträtt, denna skyldighet upphöra om antalet anställda därefter underskrider 25.

Enligt kommitténs mening föreligger inte företagsdemokratiska skäl för införande av lagregler om skyldighet att utse verkställande direktör i stora handelsbolag. Antalet stora handelsbolag är vidare ganska obetydligt och det får antagas att bolagsmännen i dessa bolag regelmässigt träffar avtal om hur den löpande förvaltningen skall vara anordnad. Med hänsyn till bolagsmännens personliga ansvar för bolagets förbindelser är det vidare enligt kommitténs uppfattning olämpligt att genom föreskrift i lag om verkställande direktör utesluta bolagsman från den löpande förvaltningen. P. g. a. det anförda anser kommittén att det inte finns skäl att införa lagregler om skyldighet att utse verkställande direktör i större handelsbolag.

Tillkomsten av styrelse i ett handelbolag medför vanligtvis en betydande förändring av de enskilda bolagsmännens och kanske också andra befattningshavares befogenheter. Styrelsen bör därför inte tillkomma eo ipse då antalet anställda uppnått 25, utan i stället tillsättas genom beslut av bolagsmännen. Beslut om tillsättande av styrelse är inte att hänföra till förvaltningsåtgärd och kräver därför medverkan av samtliga bolagsmän, såvida inte annat överskommits mellan dem. För att säkra att styrelse kommer till stånd bör skyldigheten för bolagsman att medverka till tillsättandet därav straffsanktioneras.

I styrelse bör (utöver anställda) ingå de personer som hade förvaltningsrätt i bolaget vid den tidpunkt då skyldigheten att inrätta styrelse inträdde. Beslut i styrelsen bör fattas genom enkel röstmajoritet. Obegränsat personligen ansvarig bolagsman som ingår i styrelsen bör dock ha rätt att inlägga veto mot av majoriteten fattat beslut. De nu angivna reglerna om vilka personer som skall ingå i styrelsen, och med vilken röstmajoritet beslut skall fattas och om vetorätt bör dock inte gälla om annat bestämts i bolagsavtalet. Det sagda innebär följande för ett handelsbolag som uppnår sådan storlek att skyldighet att ha styrelse inträder. Sedan bolagsmännen beslutat att styrelse skall inrättas kan de underlåta att närmare reglera den uppkomna situationen. I sådant fall kommer direkt på grund av lag att gälla, att i styrelsen ingår de bolagsmän som var förvaltningsberättigade då skyldigheten att ha styrelse uppkom, att som styrelsens beslut gäller den mening för vilken vid sammanträde mer hälften av de närvarande röstar eller vid lika röstetal den mening som biträdes av ordföranden samt att bolagsman som ingår i

styrelsen och som har obegränsat personligt ansvar för bolagets förpliktelser har rätt att inlägga förbud mot av styrelsen fattat beslut. Å andra sidan har bolagsmännen möjlighet att genom föreskrift i bolagsavtalet bestämma vilka personer (utöver anställda) som skall ingå i styrelsen, med vilken röstmajoritet beslut i styrelsen skall fattas samt i vad mån vetorätt skall föreligga. Ändring i bolagsavtal kan endast beslutas av alla bolagsmännen i förening, dvs. genom ett frivilligt avtal mellan dem. Det sagda gäller i den mån inte bolagsmännen själva lagt bestämmanderätten i frågor om ändring av bolagsavtal i händerna på en majoritet.

Styrelsen bör svara för bolagets organisation och förvaltningen av bolagets angelägenheter. Dock bör bolagsman, som hade förvaltningsrätt då skyldigheten att inrätta styrelse uppkom, äga handha den löpande förvaltningen om inte annat bestäms i bolagsavtalet. Bolagsman som har rätt att handha den löpande förvaltningen bör ha vetorätt då det gäller löpande förvaltningsåtgärder som annan bolagsman vidtar. Om så bestäms i bolagsavtalet bör styrelsen i stället kunna anförtro den löpande förvaltningen åt någon som inte är bolagsman med rätt att handha den löpande förvaltningen.

I enlighet med vad som gäller inom aktiebolagsrätten bör rätten att företräda handelsbolaget och teckna dess firma tillkomma styrelsen. Styrelsen bör också kunna ge annan person generell behörighet att företräda bolaget och teckna dess firma om ej förbud däremot intagits i bolagsavtalet. Om denna person inte är bolagsman med rätt att handha den löpande förvaltningen bör dock medgivande fordras i bolagsavtalet till en sådan styrelseåtgärd. Bolagsman som handhar den löpande förvaltningen bör äga företräda bolaget och teckna dess firma beträffande åtgärd som ankommer på honom.

Enligt 8 kap. 4 § ABL skall styrelseledamot i aktiebolag vara svensk medborgare och bosatt i Sverige om inte regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer för särskilt fall tillåter annat. Vidare kan den som är omyndig eller i konkurs inte vara styrelseledamot i aktiebolag. I fråga om bolagsman i handelsbolag gäller vissa regler om medborgarskap, omyndighet och konkurs. Dessa regler har redovisats i avsnitt 3.3.1. I fråga om annan person än bolagsman bör på samma sätt som inom aktiebolagsrätten frånvaro av svenskt medborgarskap, bosättning utomlands, omyndighet och konkurstillstånd utgöra hinder mot att vara styrelseledamot.

7 Specialmotivering

7.1 Förslaget till lag om handelsbolag och enkla bolag

1 kap. *Inledande bestämmelser*

1 § Handelsbolag föreligger, om två eller flera avtalat att i bolag utöva verksamhet som medför bokföringsplikt enligt bokföringslagen (1976:125).

Om skyldighet för handelsbolag att i ansökan om registrering lämna uppgift om bl. a. firma finns bestämmelser i handelsregisterförordningen (1974:188). Bestämmelser om firma finns i firmalagen (1974:156) och handelsregisterlagen (1974:157).

Enligt 1 § första stycket BFL är handelsbolag bokföringsskyldigt även om bolaget inte utövar näringsverksamhet. Den av kommittén i förevarande paragraf föreslagna handelsbolagsdefinitionen gör inte nämnda bestämmelse i 1 § första stycket BFL överflödig. Enligt kommitténs handelsbolagsdefinition – som i detta avseende överensstämmer med gällande rätts – föreligger ett handelsbolag redan i och med att två eller flera avtalat att i bolag utöva verksamhet som medför bokföringsplikt. Ett handelsbolag kan alltså föreligga redan innan den bokföringspliktiga verksamheten påbörjats. Den nämnda bestämmelsen i 1 § första stycket BFL behövs för att ett sådant handelsbolag redan från sin tillkomst skall vara underkastat bokföringsskyldighet.

Den gemenskap som föreligger i dödsbo är särskilt reglerad genom bestämmelserna i ärvdabalken. Inte ens om gemenskapen efter det boet blivit utrett fortsätter genom avtal om sammanlevnad i oskiftat bo blir det civilrättsligt sett fråga om ett bolag, eftersom 24 kap. ärvdabalken konstruerar rättsförhållandet som en fortsättning av den normala dödsboförvaltningen. Ärvdabalkens regler avser dock endast förvaltning av den dödes egendom. I fall dödsbodelägare under den gemensamma förvaltningen lägger även sådan egendom som inte hör till boet, kan det bli fråga om ett bolagsförhållande i denna del (se Nial, s. 26 f.). Sedan viss tid förflutit efter dödsfallet blir enligt 53 § 3 mom. kommunalskattelagen och 6 § 3 mom. lagen om statlig inkomstskatt delägare i större dödsbo skattskyldiga på sätt som om boet utgjort handelsbolag.

Enligt 199 a § konkurslagen får gäldenären inte under konkursen driva rörelse med vars utövande följer bokföringsskyldighet. Enligt 212 § konkurslagen bestraffas överträdelse av detta förbud med dagsböter. Förbudet gäller enligt förarbetena (prop. 1968:98 s. 43) även delägare i handelsbolag. Grunden för 199 a § konkurslagen synes vara att tredje man inte skall riskera att

komma till skada till följd av mellanhavande med någon som, tredje man ovetande, är i konkurstillstånd. Enligt handelsregisterförordningen (1974:188) skall med handelsbolags ansökan om registrering beträffande bolagsmännen inges bevis att bolagsmännen inte är i konkurs. Genom de nu redovisade bestämmelserna synes det vara sörjt för att konkursgäldenär under sitt konkurstillstånd inte kan ingå som bolagsman i ett rörelsedrivande bolag. Däremot finns inga regler som hindrar att en person efter avslutat konkurstillstånd ingår som bolagsman i ett rörelsedrivande handelsbolag. Under senare tid har den frågan diskuterats, om någon form av etableringskontroll eller konkurskarantän (dvs. förbud att starta rörelse inom viss tid efter konkursens avslutande) bör införas då det gäller företagare som tidigare gjort konkurs. Den nu berörda frågan har kanske sin största praktiska betydelse då det gäller aktiebolag men den angår också handelsbolag. Konkurslagskommittén har genom tilläggsdirektiv fått i uppdrag att överväga regler som kan motverka missbruk av konkursinstitutet från gäldenärers sida genom upprepade konkurser. I tilläggsdirektiven pekas på möjligheten att införa någon form av konkurskarantän.

Såsom utvecklats i den allmänna motiveringen bör inte enligt kommitténs uppfattning förekomsten av firma utgöra ett konstitutivt moment i handelsbolagets uppkomst. Firmalagen anger grunden för det materiella skyddet för firma och annat näringskännetecken. Firmalagen upptar alla bestämmelser som är gemensamma för firmor av olika slag. Utöver de materiella skyddsreglerna upptar firmalagen gemensamma villkor för registrering och överlåtelse av firma. Dessutom finns i firmalagen bestämmelser om förbud mot användning av firma och annat näringskännetecken samt om hävande av firmaregistrering, följderna av intrång i annans firmarätt och firmateckning. I handelsregisterlagen tas utöver registreringsbestämmelser upp bl. a. vissa specialföreskrifter om firma för sådana näringsidkare, däribland handelsbolag, som skall införas i handelsregistret. Gemensamt för olika slag av näringsidkare som skall registreras i handelsregistret är att uppgift om firma alltid skall tas in i registret. Firman har en central funktion vid registreringen eftersom näringsidkaren skall registreras under den firma under vilken näringsverksamheten drivs. Vid registreringen erhålles firmaskydd enligt bestämmelserna i firmalagen. Av 5 § handelsregisterförordningen följer att handelsbolag i ansökan om registrering skall lämna uppgift om firma. Kommittén har på grund av det anförda funnit skäl att i förevarande paragrafs andra stycke hänvisa till bestämmelserna om firma i firmalagen och handelsregisterlagen samt till handelsregisterförordningen.

I 3 § andra stycket föreskrives att enkelt bolag övergår till att bli handelsbolag genom införande i handelsregister.

2 § Kommanditbolag är handelsbolag i vilket bolagsman förbehållit sig att ej svara för bolagets förbindelser med mera än han insatt eller åtagit sig att insätta i bolaget. Sådan bolagsman kallas kommanditdelägare. Annan bolagsman i kommanditbolag kallas komplementär.

I enlighet med terminologin i nu gällande rätt betraktar kommittén kommanditbolaget som en form av handelsbolag.

3 § Enkelt bolag föreligger, om två eller flera avtalat att i bolag utöva verksamhet som ej medför bokföringsplikt enligt bokföringslagen (1976:125).

Enkelt bolag övergår till att bli handelsbolag genom att föras in i handelsregister.

Paragrafen har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 6.1.1 och 6.3.1.

4 § Handelsbolag men ej enkelt bolag kan förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter samt kan söka, kära och svara inför domstol eller annan myndighet.

Rättssubjektiviteten är ett av de väsentliga momenten i begreppet handelsbolag. Handelsbolagets rättssubjektivitet uttryckes i denna paragraf i ordalag som nära ansluter till dem som användes inom gällande rätt, se 2 § första stycket BL. Jfr även 2 kap. 13 § första stycket ABL.

5 § Denna lag är ej tillämplig på aktiebolag och partrederi.

För tydlighetens skull och i enlighet med gällande rätt anges här att aktiebolag och partrederier helt undantages från lagens tillämpningsområde.

I fråga om vissa bolagstyper, såsom gruvbolag och handelsbolag som erhållit tillstånd att idka fondkommissionsrörelse gäller särskilda föreskrifter vid sidan av BL:s allmänna bestämmelser. Att dessa särskilda föreskrifter ersätter reglerna i en allmän handelsbolagslag följer av den allmänna principen att speciallag tar över allmän lag. Någon särskild bestämmelse härom behövs inte.

2 kap. *Handelsbolag*

Bolagsmännens inbördes rättigheter och skyldigheter

1 § Bolagsmännens inbördes rättigheter och skyldigheter under bolagets bestånd bestäms genom avtal. Bestämmelserna i 2–4 och 6–16 §§ tillämpas endast i den mån bolagsmännen ej avtalat annat.

Paragrafen ger vid handen att 5 § om bolagsmans granskningsrätt är tvingande. Skälen för denna kommitténs ståndpunkt framgår av den allmänna motiveringen, avsnitt 6.1.3.

2 § För att ny bolagsman skall få inträda i bolaget fordras samtycke av samtliga bolagsmän.

De personer som träffar avtal om ett handelsbolag torde i allmänhet göra detta därför att de har förtroende för varandras duglighet och ekonomiska ställning. Det personliga ansvaret för uppkommande förbindelser skärper i hög grad bolagsmannens intresse av att såsom medbolagsmän endast ha personer som han själv godkänt. Det anses därför klart att ny bolagsman inte kan upptagas i ett handelsbolag utan de övriga bolagsmännens samtycke. I 4 § BL uttalas dock direkt endast att en bolagsman inte får sätta en annan i sitt ställe utan

övriga bolagsmäns samtycke. Av den nu kommenterade paragrafen framgår att samma regel gäller även då det är fråga om att intaga en ny bolagsman utan samband med att en förutvarande bolagsman utträder.

3 § Varje bolagsman är berättigad att vidtaga åtgärd i förvaltningen av bolagets angelägenheter, om ej förbud inlägges mot åtgärden av annan bolagsman som ej är utesluten från förvaltningen.

Åtgärd som är främmande för bolagets ändamål får vidtagas endast med samtliga bolagsmäns samtycke. Förvaltningsberättigad bolagsman äger dock att till allmännyttigt eller därmed jämförligt ändamål använda tillgång som med hänsyn till bolagets ställning är av ringa betydelse.

Skall förvaltningen eller viss del därav på grund av avtal handhas av flera bolagsmän gemensamt, får åtgärd som ej tål uppskov vidtagas fastän bolagsman ej deltagit i gemensamt beslut om åtgärden, om bolagsmannen ej hunnit tillkallas eller om han till följd av sjukdom eller annan orsak är oförmögen att deltaga i förvaltningen av bolagets angelägenheter.

I 5 kap. finns bestämmelser om styrelse i vissa handelsbolag.

Paragrafens första stycke har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 6.1.3.

Enligt 5 § första stycket andra meningen BL får åtgärd som är främmande för bolagets ändamål inte vidtagas utan samtliga bolagsmännens samtycke. Denna regel, som egentligen endast är ett uttryck för allmänna associationsrättsliga principer, bör gälla även i framtiden. En konsekvens av regeln synes emellertid vara att dispositioner för allmännyttiga och välgörande ändamål kräver samtycke av samtliga bolagsmän om åtgärderna inte har PR-värde eller på annat sätt indirekt befrämjar bolagets målsättning. Enligt 12 kap. 6 § ABL däremot, äger styrelse till allmännyttigt eller därmed jämförligt ändamål använda tillgång som i förhållande till bolagets ställning är av ringa betydelse. En motsvarande regel finns i 31 § lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar. Med hänsyn till nämnda bestämmelser inom aktiebolagsrätten och föreningsrätten har kommittén i förevarande paragrafs andra stycke intagit den bestämmelsen att varje förvaltningsberättigad äger att till allmännyttigt eller därmed jämförligt ändamål använda tillgång, som i förhållande till bolagets ställning är av ringa betydelse.

Paragrafens tredje stycke upptar en motsvarighet till bestämmelserna i 5 § andra stycket BL.

4 § Har genom bolagsavtal uppdragits åt bolagsman att handha förvaltningen eller viss del därav, får han skiljas från uppdraget eller avsäga sig detta endast om viktig grund för skiljandet eller avsägelsen föreligger.

Paragrafen, som motsvarar 6 § BL, har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 6.1.3.

5 § Även bolagsman som är utesluten från förvaltningen, har rätt att granska bolagets räkenskaper samt i övrigt erhålla kännedom om bolagets angelägenheter.

Den i första stycket angivna kontrollrätten får ej utövas vid någon för bolaget särskilt olämplig tid eller på något för bolaget särskilt olämpligt sätt.

Paragrafen motsvarar 7 § BL.

Andra stycket i paragrafen överensstämmer i sak med gällande rätt men avser att tydligare än som sker i 7 § BL utmärka att bolagsman inte får hindras från att taga kännedom om bolagets angelägenheter därför att de förvaltande bolagsmännen anser att detta skulle vara till skada för bolaget.

6 § För varje räkenskapsår skall bolagsman tillgodoräknas dels skäligt arvode för förvaltning av bolagets angelägenheter, dels ränta på sin vid räkenskapsårets början behållna insats. Räntan skall beräknas enligt en räntefot som motsvarar det vid räkenskapsårets början gällande diskontot med ett tillägg av två procentenheter.

Bestämmelserna i paragrafen, som närmast motsvarar 8 § BL, har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 6.1.3.

7 § Överskott eller brist som föreligger sedan bolagsmännen tillgodoräknats vad som tillkommer dem enligt 6 § anses som vinst eller förlust för räkenskapsåret.

Paragrafen överensstämmer i sak med 9 § BL.

8 § Vinst eller förlust fördelas mellan bolagsmännen efter huvudtalet.

Är viss grund avtalad för fördelningen endast av vinst eller endast av förlust, gäller samma grund vid fördelningen av såväl vinst som förlust.

Paragrafen överensstämmer i sak med 10 § BL.

Enligt 10 § första stycket BL skall vinst och förlust fördelas efter huvudtalet. I många fall är det nog naturligare att fördelningen sker efter vars och ens insats. Avtal därom lär vara vanliga. Man kan därför ifrågasätta om inte en ny lag bör föreskriva att vinstfördelning in dubio skall ske efter insatsernas storlek. Emot en generell regel om vinstfördelning efter insatsernas storlek talar emellertid, såsom Nial (s. 142) framhållit, det resultat en sådan regel skulle leda till i bolag där vissa bolagsmän gjort insatser i pengar eller annan egendom medan någon eller några bolagsmän medverkar i bolaget endast genom sina arbetsinsatser. Kommittén anser på grund av det sist anförda att regeln i 10 § första stycket BL bör behållas som dispositiv huvudregel.

9 § Sedan årsbokslut upprättats, är bolagsman berättigad att få ut vad som tillgodoförts honom enligt 6 eller 8 §. Om brist uppkommit i hans insats, skall dock det belopp innehållas som behövs för att fylla bristen.

10 § Vad bolagsman har rätt att lyfta för ett räkenskapsår skall läggas till hans insats, om han inte före utgången av följande räkenskapsår begagnar sig av lyftningsrätten. Insatsen får dock ej ökas därigenom utöver avtalat belopp mot annan bolagsmans bestridande.

11 § Bolagsman är ej skyldig att på begäran av de övriga bolagsmännen öka sin insats i bolaget utöver avtalat belopp.

Paragraferna överensstämmer i sak med 11–13 §§ BL.

12 § Under bolagets bestånd har bolagsman ej rätt att mot annan bolagsman göra gällande fordran på grund av kostnad för bolagets räkning, fordran på förvaltningsarvode eller fordran på ränta på insats.

Bestämmelsen i denna paragraf, som saknar uttrycklig motsvarighet i BL, har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 6.1.3.

13 § Har bolagsman haft nödig eller nyttig kostnad för bolagets räkning, är han berättigad till ränta på därigenom uppkommen fordran från den dag fordringen kom till. Räntan beräknas enligt 5 § räntelagen (1975:635) för tiden fram till dess ränta skall utgå enligt 6 § räntelagen till följd av 3 eller 4 § samma lag.

Försummar bolagsman att göra avtalat tillskott eller att redovisa influtna medel, skall han betala ränta beräknad enligt 6 § räntelagen från den dag tillskottet eller redovisningen bort ske.

Paragrafen överensstämmer i sak med 14 § BL.

14 § Bolagsman som uppsåtligen eller av oaktsamhet skadar bolaget vid fullgörande av sina uppgifter skall ersätta skadan. Skadeståndet kan jämkas efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens beskaffenhet, skadans storlek och omständigheterna i övrigt.

Skall flera ersätta samma skada, svarar de solidariskt för skadeståndet i den mån ej skadeståndsskyldigheten jämkats för någon av dem enligt första stycket. Vad någon utgivit i skadestånd får sökas åter av de andra efter vad som är skäligt med hänsyn till omständigheterna.

Första stycket första meningen har sin motsvarighet i 15 § första stycket BL.

Bestämmelsen i första stycket andra meningen har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 6.1.3.

Efter mönster av 15 kap. 4 § ABL innehåller andra stycket uttryckliga bestämmelser om solidariskt ansvar och om regressrätt.

15 § Talan för bolagets räkning mot bolagsman om skadestånd på grund av beslut eller åtgärd under ett räkenskapsår skall väckas, om talan föres i bolagsmans namn, sist ett år från det årsbokslutet blev tillgängligt för sistnämnde bolagsman och, om talan föres i bolagets namn, sist ett år från det årsbokslutet blev tillgängligt för samtliga bolagsmännen.

Har tiden för talan försuttits enligt första stycket, kan likväl talan väckas, om i årsbokslut eller eljest till bolagsmännen ej lämnats i väsentliga hänseenden riktiga och fullständiga uppgifter angående beslut eller åtgärd varpå talan grundas. Talan som avses i detta stycke kan dock ej väckas sedan tre år förflutit från utgången av det räkenskapsår då beslut eller åtgärd varpå talan grundas fattades eller vidtogs.

Utan hinder av första eller andra stycket kan skadeståndstalan som grundas på brott föras mot bolagsman.

Paragrafen, som i viss mån motsvarar 15 § andra stycket BL, har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 6.1.3.

16 § Bolagsman som vill klandra årsbokslut skall väcka talan senast ett år efter det årsbokslutet blev tillgängligt för honom.

Paragrafen överensstämmer i sak med 15 § tredje stycket BL. Som motiv för 15 § tredje stycket BL anfördes i BL:s förarbeten (bolagskommittén 1890, s. 82) följande:

Utan att försummelse eller vållande egentligen kunde läggas någon bolagsman till last, vore det möjligt att själva räkenskapsavslutningen tarvade rättelse. Då det emellertid måste anses önskvärt att så fort ske kunde en fast grund funnes för beräkning av vad envar bolagsman i bolaget tillkomme, borde ej heller talan om en dylik rättelse kunna under längre tid stå öppen.

Vad bolagskommittén 1890 anfört synes alltjämt äga giltighet. Käranden för talan allenast för egen del, ej för bolagets eller för annan bolagsman. Svaranden är vanligen den eller de bolagsmän som beröres av ett bifall till käromålet. I vissa fall torde käromålet även kunna riktas direkt mot bolaget (se Nial, s. 165 f.). Enligt 15 § andra och tredje styckena i kommitténs lagförslag kan i vissa fall skadeståndstalan anställas efter den i 15 § första stycket lagförslaget stadgade ettåriga preskriptionstidens utgång. Om talan enligt 15 § andra eller tredje stycket väckes men klander mot årsbokslutet inte anställts inom ettårstiden torde inte ett bifall till skadeståndskravet medföra en ändring av årsbokslutet. Den ökning av bolagets aktiva som vinnes om skadeståndsanspråket bifalles får i stället komma de övriga bolagsmännen till godo i form av högre vinstandel eller minskad förlust i nästföljande årsbokslut (jfr Nial s. 164, not 2).

Bolagets och bolagsmännens förhållande till tredje man

17 § Om ej annat avtalats eller följer av 31 §, företräder var och en av bolagsmännen bolaget. Bolagsman som visat trolöshet i bolagets angelägenheter kan på talan av annan bolagsman av domstol skiljas från rätten att företräda bolaget. Domstolens avgörande får verkställas utan hinder av att det ej äger laga kraft.

Enligt paragrafen, som i sak överensstämmer med 16 § första stycket BL, kan enskild bolagsmans representationsbehörighet upphävas genom avtal mellan bolagsmännen, genom att bolaget träder i likvidation eller genom domstols beslut. I 4 § andra stycket 5 handelsregisterlagen stadgas att handelsregistret skall innehålla uppgift om av vem och hur bolagets firma tecknas, när ej firman får tecknas av varje bolagsman ensam. I 13 § handelsregisterlagen stadgas att till registreringsmyndigheten skall ofördröjligen anmälas om handelsbolag trätt i likvidation eller om i annat fall ändring skett i fråga om uppgift som registrerats. Enligt 19 § samma lag skall registrering som kungjorts anses ha kommit till tredje mans kännedom, om ej av omständigheterna framgår att han varken haft eller bort ha vetskap därom. I 7 § andra stycket 1887 års lag om handelsregister, firma och prokura fanns en bestämmelse om att förhållande, som blivit eller bort bli infört i registret, före kungörandet inte med laga verkan kan åberopas mot annan än den som visas

ha ägt vetskap därom. Bestämmelsen har utgått i nu gällande handelsregisterlag. Någon saklig förändring har därmed ej åsyftats (se Nial, Svensk Associationsrätt, 1975, s. 110). I prop 1974:4 s. 246 heter det att den bortfallna bestämmelsen "ger uttryck för en allmän rättsprincip" och att det därför inte ansetts behövligt att ta upp den i lagen. Det anförda ger vid handen att upphävande av bolagsmans behörighet på grund av förevarande paragraf kräver kungörande för att gälla mot tredje man som inte ägde vetskap om upphävandet.

18 § Har bolagsman som företagit rättshandling för bolaget överskridit sin befogenhet, är rättshandlingen ej gällande mot bolaget, om den mot vilken rättshandlingen företogs insåg eller bort inse att befogenheten överskreds.

19 § Prokura får meddelas endast av samtliga bolagsmän i förening. Varje bolagsman som är behörig att företräda bolaget kan återkalla prokura.

Första stycket gäller ej, om annat avtalats mellan bolagsmännen.

I övrigt finns bestämmelser om prokura i prokuralagen (1974:158).

Innehållet i dessa paragrafer, som i gällande rätt i viss mån motsvaras av 16 § andra och tredje styckena samt 18 § BL har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 6.1.4.

20 § Bolagsmännen svarar solidariskt för bolagets förpliktelser.

I bolagsmans konkurs skall utdelning för bolagsborgenärs fordran beräknas på fordringens belopp efter avdrag för vad bolagsborgenären kan få ut av bolaget.

Paragrafen överensstämmer i sak med 19 § BL.

21 § Överlåter bolagsman utan övriga bolagsmäns samtycke sin andel i bolaget till annan eller utmäts och försäljs andelen, har överlåtelsen eller försäljningen följande verkan mot bolaget. Bolagsmannens rättsinnehavare har rätt att under bolagets bestånd få ut vad bolagsmannen enligt 9 § haft rätt att lyfta och att vid bolagsskifte få ut den del av behållna tillgångar som belöper på bolagsmannen. Rättsinnehavaren har samma rätt som bolagsmannen att säga upp bolaget eller eljest kräva dess upplösning.

I bolagsavtalet kan intagas förbehåll att bolagsman eller annan skall vara berättigad att lösa rättighet som enligt första stycket övergår till ny innehavare. Förbehållet skall ange

1. vilka som är lösningsberättigade och, om lösningsrätt ej skall kunna utövas vid vissa fång, vilka slags fång som sålunda undantagits,

2. den ordning i vilken lösningsrätten tillkommer de lösningsberättigade inbördes,

3. den tid, ej överstigande två månader från anmälan hos den uppgivne lösningsberättigade om rättighets övergång, inom vilken lösningsanspråk skall framställas hos bolaget, och

4. den tid inom vilken lösen skall erläggas, vilken tid ej får överstiga en månad räknat från den tidpunkt då lösenbeloppet blev bestämt.

Skulle tillämpningen av föreskrift i bolagsavtalet rörande lösenbelopp bereda någon otillbörlig fördel, kan jämkning ske.

Om ej annat föreskrives i bolagsavtalet, prövas tvist om lösningsrätt och om lösenbeloppets storlek av tre skiljemän enligt lagen (1929:145) om skiljemän.

Innan det visar sig att lösningsrätten ej begagnas, kan den till vilken rättigheterna

enligt första stycket övergått icke utöva annan av fånget härflytande rätt gentemot bolaget än att få ut vad som under bolagets bestånd fångesmannen enligt 9 § skulle haft rätt att lyfta.

Paragrafens första stycke överensstämmer i sak med 23 § BL.

I andra-femte styckena ges regler om den lösningsrätt vid i första stycket angivna rättigheters övergång till ny innehavare, som kan föreskrivas i bolagsavtalet. Vid andra-femte styckenas utformning har 3 kap. 3 § ABL i tillämpliga delar tjänat som förebild.

22 § Inträder ny bolagsman i bolaget, svarar han även för bolagets dessförinnan ingångna förbindelser. Bolagsman som avgår svarar ej för de bolagets förbindelser som uppkommer efter avgången, om bolagets medkontrahent kände till eller bort känna till avgången.

Paragrafen motsvaras i gällande rätt i viss mån av 20 § BL.

I 20 § BL stadgas bl. a. att avgående bolagsman inte svarar för bolagets efter avgången uppkommande förbindelser, om den, med vilken avhandlas, ägde vetskap om avgången. Inom andra rättsområden, t. ex. inom fullmaktsläran, där vetskap om viss omständighet har rättslig betydelse jämställes i allmänhet med vetskap det förhållandet att någon bort känna till omständigheten. Kommittén anser därför att redan det förhållandet att fordringsägaren bort äga vetskap om avgången bör leda till att han inte har rätt att göra efter avgången uppkommen förbindelse gällande mot den avgångne bolagsmannen.

23 § Om handelsbolag försättes i konkurs, kan fordran mot bolaget, trots att fordringen eljest ej är förfallen till betalning, genast göras gällande mot bolagsmännen.

Paragrafen överensstämmer i sak med 21 § BL.

Bolagets likvidation och upplösning

24 § Bolagsavtal kan träffas för bestämd eller obestämd tid eller för bolagsmans livstid.

Har handelsbolag slutits för obestämd tid, kan bolagsman uppsäga bolaget när som helst. Om ej annan uppsägningstid avtalats, skall bolaget i sådant fall träda i likvidation sex månader efter uppsägningen.

Har handelsbolag slutits för bestämd tid och fortsättes det efter utgången av den tiden, anses bolaget därefter slutet för obestämd tid.

Enligt 26 § BL skall bolag som slutits på bolagsmans livstid behandlas såsom slutet på obestämd tid. Kommittén anser däremot att livstidsavtal i princip bör godtagas. Livstidsavtal kan ha karaktär av pensionsliknande förmån och det framstår som särskilt otillfredsställande att livstidsavtal kan bringas att upphöra efter endast sex månaders uppsägningstid. Genom bestämmelsen i första stycket tillåts livstidsavtal.

Andra stycket överensstämmer i sak med 25 § BL. Eftersom en bolagsman inte äger fritt överlåta sitt medlemskap i ett handelsbolag är det rimligt att han kan bringa ett på obestämd tid slutet handelsbolagsavtal till upphörande

genom uppsägning. Den i 25 § BL föreskrivna uppsägningstiden, sex månader, är väl avvägd. Någon anledning att i sakligt hänseende ändra på 25 § BL föreligger därför inte.

Tredje stycket överensstämmer i sak med det i 26 § BL först angivna fallet.

25 § Bolagsman är berättigad att kräva att bolaget genast träder i likvidation, om annan bolagsman väsentligt åsidosätter sina skyldigheter enligt bolagsavtalet eller om eljest viktig grund för bolagets upplösning föreligger.

26 § Dör bolagsman, skall, om ej annat avtalats eller följer av 29 eller 30 §, bolaget genast träda i likvidation.

27 § Försättes bolagsman i konkurs, skall, om ej annat följer av 29 eller 30 §, bolaget genast träda i likvidation.

28 § Handelsbolag i vilket antalet bolagsmän nedgått till en anses ha trätt i likvidation senast sex månader efter det att detta förhållande inträffat.

29 § Bolagsmännen får avtala att bolagsman eller hans rättsinnehavare skall utträda ur bolaget i stället för att bolaget skall träda i likvidation, om likvidationsgrund enligt 24–27 §§ inträffar. Sådant avtal gäller ej mot bolagsmans konkursbo såvida ej konkursboet biträtt avtalet.

30 § Om likvidationsgrund enligt 24–27 §§ föreligger, kan i stället för att bolaget träder i likvidation den bolagsman till vilken likvidationsgrunden är att hänföra uteslutas. För att uteslutning skall få ske måste följande iakttagas. De övriga bolagsmännen skall vara ense om att uteslutning skall ske. Den bolagsman som begäres utesluten skall erhålla ett lösenbelopp motsvarande vad som kan antagas att han skulle ha erhållit om bolagsskifte i stället ägt rum. Den bolagsman som begäres utesluten har rätt att kräva att säkerhet ställes för att hans ansvar för bolagets förbindelser ej tas i anspråk i större omfattning än som kan antagas ha blivit avtalat mellan bolagsmännen eller bestämt av likvidator om bolagsskifte i stället ägt rum.

Första stycket gäller ej, om annat avtalats mellan bolagsmännen.

31 § Under likvidationen vidtages förvaltningsåtgärd av alla bolagsmännen i förening, om ej annat avtalats eller särskild likvidator förordnats. Vad som sagts nu gäller även rätten att företräda bolaget.

Bolagsman har rätt att under likvidationen låta sig företrädas av ombud vid medverkan i bolagets angelägenheter, om ej annat avtalats mellan bolagsmännen.

Under likvidationen får endast ett ombud eller en ställföreträdare företräda dödsbo efter bolagsman, om ej annat avtalats mellan bolagsmännen.

Innehållet i dessa paragrafer har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 6.1.6. Bestämmelserna i 25, 26, 27, 29 och 31 §§ i lagförslaget motsvarar närmast 27, 28, 29, 30 respektive 32 § BL.

32 § Bestämmelserna i 5 § gäller under likvidation.

Om ej annat avtalats, gäller under likvidation i fråga om bolagsmännens inbördes rättigheter och skyldigheter 2 §, 3 § tredje stycket, 4, 6, 8 och 12–16 §§. Bestämmelserna i 3 § tredje stycket och 4 § gäller dock ej, om särskild likvidator förordnats.

I enlighet med gällande rätt tänker sig kommittén likvidationen närmast som en ren avveckling. I denna paragraf hänvisas därför inte till 7 § om beräkning av vinst eller förlust för räkenskapsår, 9 § om rätt för bolagsman att efter årlig räkenskapsavslutning lyfta vissa belopp och 10 § rörande verkan av att bolagsmannen inte begagnar sin rätt att lyfta vinst m. m. för räkenskapsår. En ändamålsenlig likvidation kan emellertid kräva fortsättande av bolagets rörelse under längre eller kortare tid, och hinder kan då icke föreligga mot att vinstberäkning och utdelning m. m. sker enligt vanliga regler. Detta får dock anses förutsätta att bolagsmännen är ense därom. Ingen bolagsman kan sålunda under likvidationen, även om den skulle draga ut på tiden, kräva att utfå ränta, arvode eller vinst för året. Han får vänta till det slutliga skiftet, och om detta skulle dra ut obehörigen på tiden, kan han begära förordnande av likvidator (se Nial s. 323).

33 § När bolaget trätt i likvidation, skall bolagets egendom förvandlas till pengar så snart det kan ske genom försäljning på offentlig auktion eller på annat sätt i den mån det behövs för likvidationen. Bolagets rörelse får fortsättas, om det behövs för en ändamålsenlig avveckling eller för att de anställda skall få skäligt rådrum för att skaffa ny anställning.

Paragrafen motsvarar närmast 34 § BL.

Enligt 34 § första stycket BL skall likvidationsförsäljningen börja "sedan sådant förhållande inträffat, att bolaget skolat träda i likvidation". Denna formulering kan i tydlighetens intresse utbytas mot uttrycket "när bolaget trätt i likvidation".

Enligt 34 § första stycket BL skall bolagets tillhörigheter förvandlas i pengar "så snart utan uppenbar skada ske kan". Lagens formulering enligt vilken endast "uppenbar skada" får hindra realisation ter sig mycket snäv. Inom aktiebolagsrätten (13 kap. 11 § ABL) anges i stället att realisationen skall äga rum "så snart det kan ske". Den sistnämnda formuleringen, som ger likvidatorerna möjlighet att friare bedöma när det är lämpligt att realisera, har kommittén föreslagit skall användas.

Enligt 34 § första stycket BL skall handelsbolagets tillgångar under likvidationen förvandlas i pengar. Enligt 13 kap. 11 § ABL skall i motsvarande fall aktiebolagets tillgångar förvandlas i pengar "i den mån det behövs för likvidationen". I prop. 1975:103 s. 509 anföres att det i vissa fall kan vara onödigt eller olämpligt att förvandla egendom i pengar. Enligt nämnda prop. behöver sålunda egendom som kan anses i huvudsak likvärdig med pengar, såsom värdepapper, inte förvandlas i pengar, om egendomen kan fördelas i lika lotter mellan aktieägarna. – De nu redovisade synpunkterna är enligt kommitténs mening tillämpliga även på handelsbolag.

Enligt 34 § andra stycket BL äger varje bolagsman påfordra att bolagets egendom säljs på offentlig auktion. Detta stadgande är för kategoriskt. Många gånger torde det vara lämpligare med en försäljning under hand. Efter mönster av 13 kap. 11 § ABL föreslås det därför i fråga om handelsbolag att försäljningen skall ske på offentlig auktion eller på annat lämpligt sätt.

Enligt 13 kap. 11 § ABL får under likvidationen aktiebolagets rörelse fortsättas om det behövs för en ändamålsenlig avveckling eller för att de anställda skall få skäligt rådrum för att skaffa sig ny anställning. I paragrafens

andra mening föreslår kommittén en motsvarande bestämmelse för handelsbolagens del.

34 § Om ej annat avtalats mellan bolagsmännen, får tillgångarna ej skiftas innan alla kända skulder blivit betalda eller erforderliga medel avsatts för sådan betalning. Ur de behållna tillgångarna har varje bolagsman rätt att återfå sin behållna insats enligt senaste årsbokslut eller, om inget årsbokslut ägt rum, vad han inbetalat till bolaget som insats. Räcker behållningen ej till, räknas bristen som förlust. Uppstår överskott, utgör detta slutlig vinst.

Paragrafen överensstämmer i sak med 35 § BL.

35 § Har handelsbolag i vilket antalet bolagsmän nedgått till en trätt i likvidation får endast sådana rättshandlingar eller andra åtgärder företagas som tjänar avvecklingsändamålet eller som erfordras med anledning av att bolagets rörelse fortsättes för att de anställda skall få skäligt rådrum att skaffa ny anställning.

Annan rättshandling än som avses i första stycket får åberopas mot bolaget av den mot vilken rättshandlingen företogs endast om han varken kände till eller bort känna till att rättshandlingen ej var sådan som avses i första stycket.

Innehållet i paragrafen har behandlats i den allmänna motiveringen avsnitt 6.1.5. Bolagets rörelse bör även då fråga är om enmanshandelsbolag få fortsättas i den mån det behövs för att de anställda skall få skäligt rådrum att skaffa ny anställning.

36 § Bolagsskifte skall ske i skriftlig form. Sker skiftet i annan form, är det ogiltigt.

Paragrafen, vars innehåll är nytt, har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 6.1.6.

37 § Är det sannolikt att likvidationen oskäligt uppehålles eller eljest utföres på sådant sätt att bolagsmans rätt därigenom äventyras, får domstol på ansökan av bolagsmannen förordna att likvidationen skall verkställas av en eller flera likvidatorer som utses av domstolen.

Ansökan som avses i första stycket skall inges till rätten i den ort, där bolaget har sitt hemvist. Ansökningen skall innehålla uppgift om samtliga bolagsmäns namn och adress. De bolagsmän som ej deltagit i ansökningen skall delges denna på det sätt som är föreskrivet om stämning i tvistemål och beredas tillfälle att yttra sig över ansökningen.

Bolagsman får utses till likvidator.

Likvidator som ej är bolagsman skall vara svensk medborgare och bosatt i Sverige, om ej regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer för särskilt fall tillåter annat. Likvidator som ej är bolagsman får ej vara omyndig eller i konkurs.

Mot myndighets beslut enligt fjärde stycket första meningen föres talan hos regeringen genom besvär.

38 § Har flera likvidatorer blivit utsedda, skall de handha uppdraget gemensamt, om ej rätten finner skäligt förordna att uppdraget skall delas på visst sätt mellan dem.

Likvidator kan när som helst entledigas av rätten. Är bolagsmännen ense om att återtaga likvidationen, skall rätten återkalla förordnande för likvidator.

Beslut om förordnande eller entledigande av likvidator går i verkställighet utan hinder av att det ej äger laga kraft.

39 § Likvidator skall med iakttagande av bestämmelserna i 33 och 34 §§ genomföra likvidationen i bolagsmännens ställe.

Likvidator som ej är bolagsman får ej handlägga fråga rörande avtal mellan honom och bolaget. Ej heller får han handlägga fråga om avtal mellan bolaget och tredje man, om han har ett väsentligt intresse i frågan, som kan vara stridande mot bolagets. Med avtal jämställes rättegång eller annan talan.

40 § Likvidator är berättigad till skäligt arvode och ersättning för kostnader för utförande av sitt uppdrag.

Av 13 kap. 7 § tredje stycket ABL jämfört med 8 kap. 4 § samma lag följer att likvidator i aktiebolag skall vara svensk medborgare och bosatt i Sverige, om inte regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer för särskilt fall tillåter annat. Enligt nu nämnda lagrum kan vidare den som är omyndig eller i konkurs inte vara likvidator i aktiebolag. I fråga om bolagsman i handelsbolag gäller vissa regler om medborgarskap, omyndighet och konkurs. Dessa regler har redovisats i avsnitt 3.3.1. I fråga om annan person än bolagsman bör enligt kommitténs mening på samma sätt som inom aktiebolagsrätten frånvaro av svenskt medborgarskap, bosättning utomlands, omyndighet och konkurstillstånd utgöra hinder mot att vara likvidator. Föreskrifter därom har intagits i 37 § fjärde stycket.

Inom aktiebolagsrätten (18 kap. 7 § första stycket ABL) gäller att i ärenden, där beslutanderätten enligt ABL ankommer på regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer, besvär över sistnämnda myndighets beslut prövas av regeringen. En motsvarighet till denna aktiebolagsrättsliga reglering upptas i 37 § femte stycket.

Enligt 13 kap. 7 § tredje stycket ABL jämfört med 8 kap. 10 § samma lag får i aktiebolag likvidator inte handlägga fråga rörande avtal mellan honom och bolaget. Inte heller får han handlägga fråga om avtal mellan bolaget och tredje man, om han i frågan har ett väsentligt intresse som kan vara stridande mot bolagets. Då det gäller handelsbolagsmän har kommittén, såsom framgår av den allmänna motiveringen, avsnitt 6.1.4., ej funnit skäl införa förbud mot självkontrahering. Däremot anser kommittén att inom handelsbolagsrätten en motsvarighet till de aktiebolagsrättsliga jävsreglerna bör gälla för likvidator som ej är bolagsman. Föreskrift därom har intagits i 39 § andra stycket.

Bestämmelserna i övrigt i 37–40 §§ har i gällande rätt sin närmaste motsvarighet i 35 a § BL.

41 § Sedan likvidator fullgjort sitt uppdrag skall han så snart det kan ske avge slutredovisning för sin förvaltning genom förvaltningsberättelse rörande likvidationen i dess helhet. Berättelsen skall även innehålla redogörelse för bolagsskiftet. Vid berättelsen skall fogas redovisningshandlingar för hela likvidationstiden.

Paragrafen har utformats efter mönster av 13 kap. 14 § första stycket ABL.

42 § Bestämmelserna i 14 och 15 §§ har motsvarande tillämpning i fråga om skadeståndsskyldighet för likvidator. Bestämmelserna i 15 § om årsbokslut skall i stället gälla likvidators slutredovisning.

I paragrafen jämställes särskilt förordnade likvidatorer med bolagsmän då det gäller skadeståndsskyldighet mot bolaget.

43 § Om bolagsskifte förrättats av likvidator, har bolagsman rätt att klandra skiftet genom att väcka talan mot övriga bolagsmän inom tre månader från det slutredovisningen blev tillgänglig för honom.

Paragrafen, som i gällande rätt har sin närmaste motsvarighet i 36 § BL, har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 6.1.6.

44 § Då skifte ägt rum eller, om likvidationen handhafts av likvidator, då slutredovisningen blivit tillgänglig för bolagsmännen, är bolaget upplöst.

Om bolaget är försatt i konkurs och denna avslutas utan överskott, är bolaget upplöst när konkursen avslutas. Finnes överskott, skall bolaget träda i likvidation.

Första stycket motsvaras i gällande rätt närmast av 36 § andra stycket BL.

Andra stycket, som i gällande rätt närmast motsvaras av 37 § BL, har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 6.1.6.

45 § Om tillgång yppas för bolaget efter dess upplösning eller om talan väckes mot bolaget eller eljest behov uppkommer av likvidationsåtgärd, skall likvidationen fortsättas.

Paragrafen, vars innehåll torde återge gällande rätt, har sin motsvarighet i 13 kap. 16 § första meningen ABL.

3 kap. *Kommanditbolag*

1 § Samtliga bolagsmän får ej vara kommanditdelägare. Endast fysisk person får vara komplementär, om ej annat följer av tredje stycket.

Åsidosättes föreskrifterna i första stycket, anses bolaget därefter som handelsbolag enligt 2 kap.

Den länsstyrelse som är registreringsmyndighet för kommanditbolaget kan medge att aktiebolag får vara komplementär, om synnerliga skäl därtill föreligger.

Mot länsstyrelses beslut enligt tredje stycket föres talan hos kammarrätt genom besvär.

I fråga om skälen för första stycket andra meningen samt tredje stycket hänvisas till den allmänna motiveringen, avsnitt 6.2.1.

I fjärde stycket anges att talan mot länsstyrelses beslut föres hos kammarrätt genom besvär. Av 11 § förvaltningslagen (1971:290) följer att besvärsberättigad är den som beslutet angår, om det gått honom emot. Den allmänna besvärstiden är enligt 12 § andra stycket samma lag tre veckor från den dag då klaganden fick del av beslutet. Att talan kan föras från kammarrätt till regeringsrätten följer av 33 § förvaltningsprocesslagen (1971:291).

2 § Om ej annat avtalats, får kommanditdelägare ej vid bolagets upplösning eller då han utträder ur bolaget påföras förlust som överstiger vad han insatt eller åtagit sig att insätta i bolaget.

I tysk och schweizisk rätt förekommer en regel som enligt härskande mening innebär att kommanditdelägare endast intill beloppet av sin utfästa insats svarar för förlust som skall påföras honom vid bolagets upplösning eller när han utträder ur bolaget. Såsom Nial anför (s. 353) torde det oftast överensstämma med parternas intentioner att kommanditdelägaren inte skall behöva riskera att få taga på sig en förlustandel som överstiger insatsen. Det synes också sakligt ändamålsenligt att kommanditbolaget på sådant sätt erbjuder den i regel passive kommanditdelägaren en förlustbegränsning liknande den som kommer en aktieägare tillgodo. Av nu angivna skäl har kommittén utformat denna paragraf.

3 § Om ej annat avtalats, har kommanditdelägare ej rätt att deltaga i förvaltningen av bolagets angelägenheter. Vid vidtagande av förvaltningsåtgärd under likvidation gäller dock 2 kap. 31 §.

Med hänsyn till att kommanditdelägaren ansvarar för bolagets förbindelser endast med visst belopp torde bandet mellan å ena sidan honom och å andra sidan bolaget och de övriga bolagsmännen ofta vara betydligt lösare än i ett vanligt handelsbolag. Kommittén anser det därför lämpligt att som legal huvudregel behålla stadgandet i 39 § BL att kommanditdelägare, där ej annat avtalats, inte äger deltaga i förvaltningen av bolagets angelägenheter. Enligt gällande rätt (se Nial s. 351) anses emellertid en kommanditdelägare ha rätt att deltaga i likvidation. Anledning saknas att i framtiden utesluta kommanditdelägare från sådan rätt. I förevarande paragrafs andra mening sker därför hänvisning till 2 kap. 31 §.

4 § Om ej genom avtal bestämts efter vilken grund kommanditdelägare skall deltaga i vinst och förlust och bolagsmännen ej heller kan enas därom, ankommer det på rätten att avgöra denna fråga efter skälighet.

40 § BL innebär att frågan om efter vilken grund kommanditdelägare skall deltaga i vinst och förlust skall bestämmas genom avtal mellan bolagsmännen, eller, om sådant avtal inte kan träffas, genom en skälighetsbedömning av domstol. Med hänsyn till den olikartade ställning som komplementär och kommanditdelägare intar synes det svårt att i lag närmare ange någon materiell huvudregel för fördelning av vinst och förlust i ett kommanditbolag. Nial (s. 352) har anfört att det, bortsett från rena förbiseenden, knappast torde förekomma att bolagsmännen i ett kommanditbolag inte träffat avtal angående fördelning av vinst och förlust. P. g. a. det anförda har kommittén genom denna paragraf föreslagit att den i 40 § BL angivna regeln skall gälla även i framtiden.

5 § Den i 2 kap. 5 § angivna kontrollrätten gäller för kommanditdelägare endast i den mån annat ej avtalats mellan bolagsmännen.

Skälen för denna paragraf har angivits i den allmänna motiveringen, avsnitt 6.1.3.

6 § Kommanditdelägare är ej behörig att företräda bolaget.

Rättshandling som kommanditdelägare företar för bolaget blir dock bindande för detta, om den mot vilken rättshandlingen företogs varken insåg eller bort inse att den som företog rättshandlingen var kommanditdelägare.

Första stycket överensstämmer i sak med 41 § första stycket BL. Regeln är naturlig med hänsyn till att kommanditdelägaren saknar förvaltningsrätt. Om kommanditdelägaren i denna sin egenskap kunde företräda bolaget kunde tredje man, vilket antyds redan i förarbetena till BL (NJA II 1895 nr 3 s. 46), få den uppfattningen att kommanditdelägaren även i övrigt intog samma ställning som en vanlig bolagsman. Liksom fallet är i gällande rätt bör därför första stycket i förevarande paragraf vara tvingande. Däremot bör inte heller i framtiden något hinder möta mot att kommanditdelägare p. g. a. fullmakt eller prokura företräder bolaget.

I 41 § andra stycket BL stadgas att om någon sluter avtal med den han vet vara kommanditdelägare, blir avtalet inte för bolaget bindande, såvida inte kommanditdelägaren haft fullmakt. Denna bestämmelse uttrycker endast vad som redan följer av stadgandet i första stycket i förevarande paragraf, nämligen att kommanditdelägaren inte i denna sin egenskap är behörig att företräda bolaget. Någon motsvarighet till 41 § andra stycket BL bör därför enligt kommitténs mening inte införas i en ny handelsbolagslag.

Om medkontrahenten inte vet att den som för bolaget sluter avtal är kommanditdelägare blir avtalet enligt gällande rätt bindande för bolaget. Enligt allmänna rättsprinciper torde visserligen gälla att rättshandlingar som någon företar utanför ramen för sin behörighet aldrig binder huvudmannen (jfr prop. 1975:103 s. 384). Med hänsyn till de obilliga verkningar sistnämnda princip skulle kunna medföra för tredje man på kommanditbolagsrättens område, föreslår kommittén i andra stycket att rättshandlingar som kommanditdelägare i denna sin egenskap företar för bolaget blir bindande för bolaget om tredje man varken insåg eller bort inse att ifrågavarande bolagsman var kommanditdelägare.

7 § Kommanditdelägare fullgör sin skyldighet att svara för bolagets förpliktelser genom att inbetala sin utfästa insats till bolaget.

På begäran av den som har till betalning förfallen fordran mot bolaget är kommanditdelägare skyldig att inbetala sin utfästa insats till bolaget.

Kommanditdelägares utfästa insats anses som ej inbetald i den mån han återtagit något av insatsen eller, innan brist i insatsen blivit fylld, lyft vad som tillgodoförts honom enligt 2 kap. 6 eller 8 §.

Första och andra styckena har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 6.2.1.

Vad som föreskrives i tredje stycket har sin motsvarighet i 42 § BL.

8 § Om kommanditbolaget ingår avtal med tredje man som vid avtalets ingående varken kände till eller bort känna till att förbehåll enligt 1 kap. 2 § skett, svarar kommanditdelägare såsom komplementär för bolagets genom avtalet uppkomna förbindelser.

Om avtal ingås för bolagets räkning och därvid med kommanditdelägares vetskap och vilja firma användes som ej innehåller ordet "kommanditbolag" gäller följande om kommanditdelägarens ansvar. Kommanditdelägaren svarar såsom komplementär

gentemot den med vilken avtalet ingicks, även om denne på grund av 19 § handelsregisterlagen (1974:157) skall anses ha vetskap om att förbehåll skett enligt 1 kap. 2 §.

43 § första stycket BL innebär att en kommanditdelägares begränsade ansvarighet för bolagets gäld endast kan göras gällande mot den som vid förbindelsens tillkomst äger kännedom – eller enligt 19 § handelsregisterlagen skall anses äga kännedom – om förbehållet. Motsvarande gäller enligt 44 § BL vid nedsättning av det belopp som kommanditdelägare ansvarar med. För att uppnå överensstämmelse med de principer som brukar gälla inom modern fullmakts- och associationsrätt har kommittén i paragrafens första stycke med kännedom jämställt att tredje man bort äga kännedom om förbehållet om begränsad ansvarighet.

I 43 § andra stycket BL stadgas att om med kommanditdelägares begivande använts firma, som inte innehåller ordet "kommanditbolag", så skall kommanditdelägaren ha samma ansvarighet som annan bolagsman för de avtal som slutits under denna firma. Enligt Nial (s. 366) skall 43 § andra stycket BL tolkas på följande sätt. Då regeln placerats såsom ett andra stycke i 43 § får man antaga att lagstiftarens mening varit att regeln skulle gälla i händelse medkontrahenten hade vetskap om att förbehåll gjorts av en eller flera delägare. Saknas sådan vetskap gäller ju 43 § första stycket. Om emellertid medkontrahenten vid avtalets ingående ägde kännedom om att en eller flera delägare träffat förbehåll om begränsad ansvarighet och att bolagsmännens mening alltså var att bilda kommanditbolag, måste han i allmänhet anses ha accepterat förbehållet. Såsom lagrummets tillämpningsområde återstår det fallet att medkontrahenten inte har faktisk vetskap om förbehållet men på grund av att det registrerats skall anses ha sådan vetskap (jfr 19 § handelsregisterlagen). Om då vid avtalets ingående använts en firma inte innehållande ordet kommanditbolag skulle kommanditdelägare med vars begivande detta skett bli obegränsat ansvarig emot medkontrahenten. Av hänsyn till omsättningens trygghet har kommitén i andra stycket av den nu kommenterade paragrafen upptagit en bestämmelse som i sak överensstämmer med 43 § andra stycket BL med dess av Nial givna tolkning.

9 § Nedsättes det belopp med vilket kommanditdelägare svarar enligt 1 kap. 2 § på grund av överenskommelse mellan bolagsmännen, är nedsättningen utan verkan i fråga om förpliktelse vid vars tillkomst medkontrahenten varken kände till eller bort känna till nedsättningen.

Paragrafen motsvaras i gällande rätt närmast av 44 § BL. Såsom i motsvarande fall skett i 8 § första stycket detta kapitel har kommittén i förevarande paragraf med kännedom jämställt att tredje man bort äga kännedom om nedsättningen.

10 § Om ej annat avtalats, medför kommanditdelägares död ej att bolaget skall träda i likvidation.

Bestämmelsen i 28 § BL att vid bolagsmans död bolaget, där ej annat avtalats, genast skall träda i likvidation gäller även för kommanditbolag. I synnerhet i

kommanditbolag med ett större antal kommanditdelägare vilkas insatser kanske är relativt obetydliga är det, såsom Nial påpekat (s. 368), tämligen orimligt att en kommanditdelägares död skall medföra bolagets upplösning. Kommittén har därför i förevarande paragraf föreslagit att en kommanditdelägares död normalt inte skall utgöra likvidationsanledning. Om en kommanditdelägare avlider får i stället hans dödsbo eller arvtagare inträda som delägare i bolaget.

11 § I övrigt gäller för kommanditbolag bestämmelserna i 2 och 5 kap.

P. g. a. kommanditdelägarens begränsade ansvarighet och avsaknad av förvaltningsrätt under bolagets normala verksamhet har hans personliga egenskaper ofta inte samma betydelse som en vanlig handelsbolagsmans för de övriga delägarna. Kommanditdelägaren har dock ett visst ansvar för bolagets förbindelser. Vidare har han enligt 7 § BL rätt att taga kännedom om bolagets angelägenheter. Därtill kommer att han enligt bolagsavtalet kan ha tillerkänts förvaltningsrätt samt att han under likvidationsskedet är utrustad med legal förvaltningsrätt. Kommittén anser p. g. a. det anförda att regeln i 4 § BL om att bolagsman inte utan de övriga bolagsmännens samtycke äger sätta annan i sitt ställe bör gälla för kommanditdelägare också i framtiden.

Reglerna om styrelse i 5 kap. bör givetvis, om antalet anställda är så stort som anges i sistnämnda kap., även gälla för sådant handelsbolag som är kommanditbolag.

Det lär ibland förekomma att för kommanditdelägarnas andelar, deras "kommanditlotter", utfärdas särskilda bevis, kommanditlottbrev. Man kan kanske överväga om man i en framtida bolagslag bör ange de värdepappersrättsliga konsekvenser som bör vara knutna till kommanditlottbreven. Det anses tveksamt om kommanditlottbrev ens i det fall att de ställs till innehavaren är förenade med sådana verkningar beträffande överlåtelse, godtrosförvärv och legitimation att de blir mer eller mindre jämställda med aktiebrev. Frågan om kommanditlottbrevets verkningar torde inte ha fått sådan praktisk betydelse att material till eller större praktiskt behov av en närmare undersökning föreligger. Kommittén avstår därför från att föreslå regler om kommanditlottbrev.

4 kap. *Enkelt bolag*

Bolagsmännens inbördes rättigheter och skyldigheter

1 § Bolagsmännens inbördes rättigheter och skyldigheter under bolagets bestånd bestäms genom avtal. Bestämmelserna i 2–4 §§ tillämpas endast i den mån bolagsmännen ej avtalat annat.

Paragrafen motsvarar närmast 47 § första stycket.

I fråga om enkla bolag har kommittén inte funnit skäl införa några tvingande regler då det gäller bolagsmännens inbördes rättigheter och skyldigheter.

2 § Bestämmelserna i 2 kap. 2, 4, 5, 8, 11, 13 och 14 §§ har motsvarande tillämpning.

Bestämmelserna i 2 kap. 14 § om skada för bolaget gäller skada för annan bolagsman.

Eftersom enkelt bolag enligt kommitténs förslag i princip inte får användas för drivande av näring – undantag härifrån gäller endast då fysiska personer i bolag driver jordbruk eller skogsbruk eller uthyrning som inte är underkastad bokföringsplikt – göres i paragrafen, som närmast motsvarar 47 § andra stycket BL, ingen hänvisning till de bestämmelser i 2 kap. detta lagförslag som för sin tillämpning i allmänhet kräver att näringsverksamhet idkas.

3 § För vidtagande av åtgärd i förvaltningen av bolagets angelägenheter kräves samtycke av samtliga bolagsmän. Dock har 2 kap. 3 § tredje stycket motsvarande tillämpning.

Har bolagsmännen avtalat att förvaltningsåtgärd får vidtagas utan samtycke av samtliga bolagsmän, får åtgärden dock ej vidtagas om förbud inlägges av bolagsman som ej är utesluten från förvaltningen.

Paragrafen överensstämmer i sak med 48 § BL.

4 § Talan för bolagsmans räkning mot annan bolagsman om skadestånd skall väckas sist tre år efter utgången av det år då beslut eller åtgärd varpå talan grundas fattades eller vidtogs.

Utan hinder av första stycket kan skadeståndstalan som grundas på brott föras mot bolagsman.

Skillnaden mellan denna paragraf och 2 kap. 15 § beror på att enkelt bolag ej är juridisk person och att årsbokslut normalt inte förekommer i sådant bolag.

Bolagsmännens förhållande till tredje man

5 § Genom avtal som slutes på bolagsmännens vägnar eller under benämning varmed bolagsmännen samfällt betecknas blir endast bolagsman som deltagit i avtalet berättigad eller förpliktad i förhållande till medkontrahenten.

Har flera bolagsmän deltagit i avtalet, åtnjuter de efter huvudtalet lika rätt i förhållande till medkontrahenten och svarar de solidariskt för vad som utfästs. Vad som sagts nu gäller ej, om annat bestämts i avtalet.

Paragrafen överensstämmer i sak med 49 § BL.

Paragrafen utesluter inte att bolagsman som inte deltagit i avtalet på grund av allmänna rättsgrundsatser kan bli berättigad eller förpliktad i förhållande till den med vilken avtalet ingicks.

6 § Används vid avtals ingående sådan benämning som anges i 5 § första stycket, får ej benämningen innehålla något av orden "handelsbolag", "aktiebolag" eller "förening". Om så ändå sker, svarar de bolagsmän med vilkas vetskap och vilja det skett solidariskt för uppkommande förbindelser gentemot den som varken insåg eller bort inse att avtalet ingicks med bolagsman i enkelt bolag.

Innehållet i paragrafen, som i gällande rätt närmast motsvaras av 50 § BL, har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 6.3.3.

Bolagets likvidation och upplösning

7 § Under bolagets likvidation har i fråga om bolagsmännens inbördes rättigheter och skyldigheter 2 kap. 2, 4, 5, 8, 13 och 14 §§ samt detta kapitel 3 och 4 §§ motsvarande tillämpning, om ej annat avtalats. Vad som sagts nu om 2 kap. 4 § och detta kapitel 3 § gäller dock ej, om särskild likvidator förordnats.

I övrigt har i fråga om bolagets likvidation och upplösning följande bestämmelser motsvarande tillämpning, nämligen 2 kap. 24–27, 29 och 30 §§, 31 § andra och tredje styckena, 33 § första meningen, 34 och 36 §§, 37 § första stycket, andra stycket andra och tredje meningarna samt tredje stycket, 38–43 §§, 44 § första stycket ävensom 45 §.

8 § Ansökan om förordnande av likvidator skall inges till rätten i den ort där någon av bolagsmännen har sitt hemvist. Föreligger sådana ansökningar vid skilda domstolar, skall den ansökan som inkom senare ej upptagas till prövning.

9 § Likvidator är behörig att företaga rättshandling på bolagsmännens vägnar endast i den mån det behövs för att bolagsmännens för bolaget avsedda tillgångar skall kunna förvandlas till pengar enligt 2 kap. 33 §. Överskrider likvidator sin behörighet, är rättshandlingen dock bindande för bolagsmännen, om tredje man varken insåg eller bort inse att behörigheten överskreds.

Paragraferna motsvaras i gällande rätt närmast av 52 och 53 §§ BL.

5 kap. *Styrelse för handelsbolag*

Kapitlet saknar motsvarighet i gällande rätt.

1 § Handelsbolag som under det senast förflutna räkenskapsåret sysselsatt i genomsnitt minst 25 arbetstagare här i landet skall ha en styrelse. Är handelsbolag moderföretag i koncern, skall antalet arbetstagare avse koncernen i dess helhet.

Styrelsen tillsättes av bolagsmännen.

2 § Sedan skyldighet att ha styrelse inträtt på grund av 1 § förändras ej skyldigheten, om därefter antalet anställda underskrider 25.

3 § I styrelsen skall ingå de bolagsmän som är förvaltningsberättigade då skyldighet att ha styrelse uppkommer, om ej annat föreskrives i bolagsavtalet.

Bestämmelserna i detta kapitel om styrelseledamot gäller i tillämpliga delar om suppleant.

4 § Styrelseledamot som ej är bolagsman skall vara svensk medborgare och bosatt i Sverige, om ej regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer för särskilt fall tillåter annat. Styrelseledamot som ej är bolagsman får ej vara omyndig eller i konkurs.

Mot myndighets beslut enligt första stycket första meningen föres talan hos regeringen genom besvär.

Inom aktiebolagsrätten (18 kap. 7 § första stycket ABL) gäller att i ärenden, där beslutanderätten enligt ABL ankommer på regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer, besvär över sistnämnda myndighets beslut prövas av regeringen. En motsvarighet till denna aktiebolagsrättsliga regle-

ring upptas i 4 § andra stycket.

I övrigt har paragraferna behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 6.4.5.

Kommittén förutsätter, att bestämmelser om utseende av arbetstagarledamöter i handelsbolags styrelse meddelas i särskild lag eller genom ändring i LSA.

5 § Styrelsen svarar för bolagets organisation och förvaltningen av bolagets angelägenheter. Bolagsman som var förvaltningsberättigad då styrelsen utsågs har rätt att handha den löpande förvaltningen enligt riktlinjer som styrelsen meddelar, om ej annat föreskrives i bolagsavtalet. Bolagsman som har rätt att handha den löpande förvaltningen får inlägga förbud mot åtgärd i denna förvaltning som annan sådan bolagsman vidtar.

Styrelsen kan anförtro den löpande förvaltningen åt annan person än sådan bolagsman som avses i första stycket, om så föreskrives i bolagsavtalet.

Den som handhar den löpande förvaltningen får utan styrelsens bemyndigande vidtaga åtgärd som med hänsyn till omfattningen och arten av bolagets verksamhet är av osedvanlig beskaffenhet eller av stor betydelse, om styrelsens beslut ej kan avvaktas utan väsentlig olägenhet för bolagets verksamhet. I sådant fall skall styrelsen så snart som möjligt underrättas om åtgärden.

Såsom angivits i den allmänna motiveringen har kommittén inte funnit skäl att föreslå regler om skyldighet att utse verkställande direktör. Eftersom det å andra sidan är opraktiskt att förlägga den löpande förvaltningen till styrelsen har kommittén funnit lämpligt föreslå att den löpande förvaltningen skall ankomma på var och en av de bolagsmän som var förvaltningsberättigade då styrelsen utsågs. Den löpande förvaltningen bör kunna organiseras på annat sätt om så föreskrives i bolagsavtalet.

Tredje stycket har utformats efter mönster av 8 kap. 6 § första stycket tredje och fjärde meningarna ABL.

6 § Inom styrelsen skall en ledamot vara ordförande. Styrelsen väljer ordförande, om ej annat föreskrives i bolagsavtalet. Vid lika röstetal avgöres valet genom lottning.

Ordföranden skall tillse att sammanträde hålles när det behövs. Om styrelseledamot fordrar att styrelsen sammankallas, skall sådan begäran efterkommas.

Vid styrelsens sammanträden skall föras protokoll som undertecknas eller justeras av ordföranden och, om styrelsen består av flera ledamöter, den ledamot styrelsen därtill utser. Styrelseledamot är berättigad att få avvikande mening antecknad till protokollet. Protokollen skall föras i nummerföljd och förvaras på betryggande sätt.

Paragrafen har utformats efter mönster av 8 kap. 8 § första stycket, första – tredje meningarna, andra stycket, första och andra meningarna samt tredje stycket ABL.

7 § Styrelsen är beslutför, om mer än hälften av hela antalet styrelseledamöter eller det högre antal som bolagsavtalet föreskriver är närvarande. Beslut i ärende får dock icke fattas, om ej såvitt möjligt samtliga styrelseledamöter dels fått tillfälle att deltaga i ärendets behandling, dels erhållit tillfredsställande underlag för att avgöra ärendet. Har styrelseledamot förfall och finnes suppleant som skall inträda i hans ställe, skall denne beredas tillfälle att inträda.

Som styrelsens beslut gäller den mening för vilken vid sammanträde mer än hälften

av de närvarande röstar eller vid lika röstetal den mening som biträdes av ordföranden, om ej bolagsavtalet föreskriver särskild röstmajoritet. Är styrelsen icke fulltalig, skall de som röstar för beslutet dock utgöra mer än en tredjedel av hela antalet styrelseledamöter, om ej annat föreskrives i bolagsavtalet.

Bolagsman som ingår i styrelsen och som har obegränsat personligt ansvar för bolagets förpliktelser har rätt att inlägga förbud mot beslut som styrelsen fattat, om ej annat föreskrives i bolagsavtalet. Är den som önskar inlägga förbudet närvarande vid det sammanträde vid vilket beslutet fattas, skall förbudet inläggas under detta sammanträde. I annat fall skall förbudet komma styrelsen tillhanda inom tio dagar efter det att sammanträdet ägt rum.

Paragrafens första och andra stycken har utformats efter mönster av 8 kap. 9 § första och andra styckena ABL.

Genom den i tredje stycket stadgade vetorätten har kommittén beaktat att den obegränsat personligen ansvarige bolagsmannen kan ha ett mycket starkt intresse av att förvaltningsbeslut inte fattas mot hans vilja. Kommittén har funnit det rimligt att bolagsman som inte varit närvarande vid ett styrelsesammanträde får möjlighet att inom viss, kortare tid efter sammanträdet inkomma med veto mot beslut som fattats vid detta sammanträde. För att osäkerhet om rättsläget skall undvikas har kommittén avstått från att som villkor för vetorätten uppställa krav på laga förfall för utevaron.

8 § Styrelseledamot som ej är bolagsman får ej handlägga fråga rörande avtal mellan honom och bolaget. Ej heller får han handlägga fråga om avtal mellan bolaget och tredje man, om han har ett väsentligt intresse i frågan, som kan vara stridande mot bolagets. Med avtal jämställes rättegång eller annan talan.

Enligt 8 kap. 10 § ABL får i aktiebolag ledamot av styrelsen inte handlägga fråga rörande avtal mellan honom och bolaget. Inte heller får han handlägga fråga om avtal mellan bolaget och tredje man om han i frågan har ett väsentligt intresse som kan vara stridande mot bolagets. Då det gäller handelsbolagsmännen har kommittén, såsom framgår av avsnitt 6.1.4 i den allmänna motiveringen, ej funnit skäl införa förbud mot självkontrahering. Däremot anser kommittén att inom handelsbolagsrätten en motsvarighet till 8 kap. 10 § ABL bör gälla för styrelseledamot som ej är bolagsman.

9 § Styrelsen företräder bolaget och tecknar dess firma.

Bemyndigande för styrelseledamot eller annan att företräda bolaget och teckna dess firma kan meddelas av styrelsen, om ej förbud däremot intagits i bolagsavtalet. Om den som skall bemyndigas ej har rätt att handha den löpande förvaltningen, fordras dock medgivande till bemyndigandet i bolagsavtalet.

Styrelsen kan när som helst återkalla bemyndigande som avses i andra stycket. Härvid gäller ej 7 § tredje stycket.

Första stycket, andra stycket första meningen och tredje stycket första meningen har utformats efter mönster av 8 kap. 11 § första stycket, andra stycket första meningen och fjärde stycket ABL.

Vid utformningen av andra stycket andra meningen och tredje stycket andra meningen har bestämmelserna om meddelande och återkallelse av prokura i 2 kap. 19 § detta lagförslag beaktats.

10 § Den som handhar den löpande förvaltningen har rätt att företräda bolaget och teckna dess firma beträffande åtgärd som ankommer på honom enligt 5 §.

11 § Har ställföreträdare som företagit rättshandling för bolaget överskridit sin befogenhet, är rättshandlingen ej gällande mot bolaget, om den mot vilken rättshandlingen företogs insåg eller bort inse att befogenheten överskreds. Detsamma gäller, om den som handhar den löpande förvaltningen överskrider den honom enligt 5 § tillkommande behörigheten att vidtaga åtgärd på bolagets vägnar.

Paragraferna har utformats efter mönster av 8 kap. 12 och 14 §§ ABL.

12 § Har handelsbolag för vilket skyldighet att ha styrelse föreligger enligt detta kapitel trätt i likvidation, skall likvidationen verkställas av en eller flera likvidatorer, som träder i styrelsens ställe.

Likvidator utses av bolagsmännen. Kan bolagsmännen ej enas skall rätten förordna en eller flera likvidatorer efter ansökan av bolagsman, borgenär eller annan vars rätt kan vara beroende av att någon finnes som kan företräda bolaget.

I övrigt äger bestämmelserna i 2 kap. om likvidation genom likvidator tillämpning.

I så stora handelsbolag som det här är fråga om torde det mera sällan förekomma att bolagsmännen i förening verkställer likvidationen. Efter mönster av vad som gäller för aktiebolag och ekonomiska föreningar föreslår därför kommittén att likvidator alltid skall utses då fråga är om handelsbolag som enligt detta kapitel skall ha styrelse.

13 § Bestämmelserna i 2 kap. 14 och 15 §§ om skadeståndsskyldighet för bolagsman gäller även styrelseledamot som ej är bolagsman.

Det är enligt kommitténs mening lämpligt att samma regler om skadeståndsskyldighet gäller för samtliga styrelseledamöter.

14 § Till böter eller fängelse i högst ett år dömes den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot 1 §, 6 § andra stycket andra meningen eller 7 § första stycket andra eller tredje meningen.

Paragrafen, som i viss mån har sin motsvarighet i 19 kap. 1 § första stycket 2 ABL är föranledd av önskemålet att säkra att styrelser i förekommande fall tillsättes och att löntagarrepresentanterna i dessa styrelser får tillfälle att effektivt deltaga i styrelsearbetet.

Övergångsbestämmelser

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 19 . Genom lagen upphävs lagen (1895:64 s. 1) om handelsbolag och enkla bolag.
2. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i den nya lagen, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.
3. För handelsbolag och enkla bolag som bildats enligt den äldre lagen gäller den nya

lagen med de undantag som följer av 4–6.

4. Likvidation genomföres enligt den äldre lagen, om likvidationstillståndet inträtt före den nya lagens ikraftträdande.
5. Bestämmelsen i 3 kap. 1 § första stycket andra meningen gäller ej i fråga om den som inträtt som komplementär före den nya lagens ikraftträdande.
6. Bestämmelserna i 3 kap. 7 § första och andra styckena gäller ej, i den mån kommanditdelägare före den nya lagens ikraftträdande fullgjort sin insatsskyldighet enligt den äldre lagen.
7. Bestämmelserna i 2 kap. 15 § och 4 kap. 4 § tillämpas även på skadeståndsanspråk som tillkommit före den nya lagens ikraftträdande och som inte preskriberats dessförinnan enligt äldre bestämmelser.
8. Bolagsskifte som förrättats före tidpunkten för den nya lagens ikraftträdande klandras enligt dessförinnan gällande bestämmelser. Detsamma gäller i fråga om bolagsskifte som till följd av bestämmelsen i 4 förrättats enligt den äldre lagen.

År 1973 beslöts att alla aktiebolag måste ha ett aktiekapital på minst 50 000 kr. Aktiebolag som bildats före den 6 juni 1973 fick dock sedermera anstånd till den 1 januari 1982 med att höja sitt aktiekapital till detta belopp. De aktiebolagsinnehavare som inte önskar eller inte kan höja aktiekapitalet till 50 000 kr bör ha tillgång till handelsbolagsformen, reglerad av en ny handelsbolagslag. Den nya lagen om handelsbolag och enkla bolag bör därför träda i kraft senast den 1 januari 1982. Något hinder mot att den nya lagen träder i kraft tidigare föreligger däremot inte. Kommittén har därför avstått från att föreslå tidpunkt för den nya lagens ikraftträdande.

Enligt *andra punkten* övergångsbestämmelserna upphävs BL genom den nya lagen. Om i lag eller annan författning förekommer hänvisning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i den nya lagen skall enligt punkten i stället den nya bestämmelsen tillämpas.

Kommittén utgår från den principiella grundsatsen att nya materiella rättsregler normalt äger giltighet endast beträffande sådana förhållanden som uppkommit efter reglernas ikraftträdande. Emellertid är det, som också framhållits i prop. 1975:103 s. 713, uppenbart olämpligt att ha olika lagregler för skilda bolag beroende på vid vilken tidpunkt bolaget i fråga bildats. I *tredje punkten* föreskrivs därför att för handelsbolag och enkla bolag som bildats enligt den äldre lagen gäller den nya lagen med under fjärde – sjätte punkterna angivna undantag. Tredje punkten innebär även att gränsdragningen mellan enkelt bolag och handelsbolag fr. o. m. tidpunkten för den nya lagens ikraftträdande sker enligt den nya lagen, även om bolaget i fråga bildats före sistnämnda tidpunkt. Exempel: Antag att den nya lagen träder i kraft den 1 januari 1982. Ett bolag har bildats år 1977 för verksamhet som medför bokföringsplikt enligt 1976 års bokföringslag men inte enligt 1929 års bokföringslag. Detta bolag utgör, om det inte införs i handelsregistret, ett enkelt bolag fram till utgången av år 1981. Fr. o. m. den 1 januari 1982 är bolaget ett handelsbolag. Detta förhållande medför solidariskt ansvar för delägarna i fråga om sådana bolagets förbindelser som uppkommer fr. o. m. den 1 januari 1982.

Efter mönster av vad som gäller inom aktiebolagsrätten (jfr 19 § första stycket lagen (1975:1386) om införande av aktiebolagslagen) föreskrivs i *fjärde punkten* att likvidation genomförs enligt den äldre lagen om likvidationstill-

ståndet inträtt före tidpunkten för den nya lagens ikraftträdande. Föreskriften innebär bl. a. att i sådant fall bestämmelsen om skriftligt bolagsskifte i 2 kap. 36 § den nya lagen inte är tillämplig.

Enligt kommitténs mening skulle det vara obilligt att inte acceptera annan än fysisk person som komplementär om komplementären inträtt i kommanditbolaget redan under den äldre lagens giltighetstid. På grund därav föreskrivs i *femte punkten* att bestämmelsen i 3 kap. 1 § första stycket andra meningen den nya lagen ej gäller i fråga om den som inträtt som komplementär i kommanditbolag före tidpunkten för den nya lagens ikraftträdande.

Enligt den äldre lagen kan kommanditdelägare bli befriad från ansvar genom att betala sin utfästa insats direkt till någon bolagsborgenär. Enligt 3 kap. 7 § första och andra styckena den nya lagen är kommanditdelägaren skyldig att betala sin insats till kommanditbolaget. Det vore obilligt att kommanditdelägare som fullgjort sin insatsskyldighet enligt den äldre lagens regler även skulle vara skyldig att efter den nya lagens ikraftträdande fullgöra sin insatsskyldighet enligt den nya lagens regler. I *sjätte punkten* föreskrivs därför att 3 kap. 7 § första och andra styckena den nya lagen inte gäller i den mån kommanditdelägare före tidpunkten för den nya lagens ikraftträdande fullgjort sin insatsskyldighet enligt den äldre lagen.

Den nya lagen innehåller i vissa avseenden ändrade preskriptionstider i fråga om skadeståndsanspråk mot bolagsman. I 2 kap. 15 § första stycket den nya lagen har, i fråga om skadeståndsanspråk mot handelsbolagsman, utgångspunkten för den ettåriga preskriptionstiden preciserats. I 2 kap. 15 § andra stycket den nya lagen har preskriptionstiden i vissa fall utsträckts till tre år. Så har även skett i 4 kap. 4 § första stycket den nya lagen i fråga om skadeståndsanspråk mot delägare i enkelt bolag. De nu redovisade skillnaderna mellan den äldre och den nya lagen i fråga om preskriptionstider kan medföra osäkerhet om vad som gäller under ett övergångsskede. Till undanröjande av denna osäkerhet föreskrivs i *sjunde punkten* att 2 kap. 15 § och 4 kap. 4 § den nya lagen skall tillämpas även på skadeståndsanspråk som tillkommit före ikraftträdandet och som inte har preskriberats dessförinnan enligt äldre bestämmelser.

Enligt den äldre lagen skall bolagsskifte klandras inom ett år från det skiftet skedde. Den nya lagen innehåller ingen särskild klanderfrist då det gäller av bolagsmännen själva förrättat skifte. Då bolagsskifte förrättas av likvidator föreskrivs i 2 kap. 43 § den nya lagen en klanderfrist på tre månader. Klanderfristen räknas från den tidpunkt då slutredovisning med skriftligt bolagsskifte blir tillgänglig för bolagsmännen. Enligt den äldre lagen kräver bolagsskiftet inte skriftlig form. Genom att i den nya lagen utgångspunkten för klanderfristen knutits till i skriftlig form upprättat bolagsskifte förefaller det lämpligast att klanderfristen för bolagsskifte, som förrättats enligt den äldre lagen, beräknas enligt den äldre lagen. Föreskrift härom har intagits i *åttonde punkten*.

7.2 Förslaget till lag om ändring i handelsregisterlagen (1974:157)

Härigenom förordnas att 4 § handelsregisterlagen (1974:157) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	4 §
Handelsregister ---	insats,
	7. om styrelse tillsatts på grund av 5 kap. lagen (19 :000) om handelsbolag och enkla bolag, vem som är styrelseledamot och vem som handhar den löpande förvaltningen.

Om styrelse tillsatts enligt 5 kap. förslaget till lag om handelsbolag och enkla bolag, bör för tredje mans information intagas uppgift i handelsregistret om vilka personer som ingår i styrelsen och om vem eller vilka som handhar den löpande förvaltningen. Föreskrift härom föreslås i en ny sjunde punkt i 4 § andra stycket handelsregisterlagen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 19 .

Den förslagna ändringen i handelsregisterlagen bör givetvis träda i kraft samtidigt som den föreslagna nya lagen om handelsbolag och enkla bolag.

III Årsredovisning, revision och koncerner

8 Årsredovisning

I enlighet med den terminologi som används inom aktiebolagsrätten avser kommittén med årsbokslut en bokföringsskyldigs officiella men ej offentliga redovisning och med årsredovisning hans offentliga redovisning.

Enligt sina direktiv bör kommittén utgå från att årsredovisning i princip skall förekomma även i andra företagsformer än aktiebolag och ekonomiska föreningar, t. ex. handelsbolag, enskild näringsidkare eller stiftelse, under förutsättning att företaget i fråga är bokföringspliktigt. Kommittén bör enligt direktiven dock överväga om det av organisatoriska skäl är nödvändigt att lämna de minsta företagen utanför skyldigheten att avge årsredovisning. Det framhålls vidare i direktiven att ett företag av viss storlek i princip bör vara skyldigt att lämna offentlig redovisning i samma omfattning och i samma hänseenden som gäller beträffande ett företag av motsvarande storlek som drivs i form av aktiebolag.

Redan 1947 års insynskommitté prövade i sitt betänkande angående förbättrad insyn i enskilda företags ekonomiska förhållanden (SOU 1949:8) frågan om införande av offentlig redovisning för andra företagsformer än aktiebolag och ekonomiska föreningar. Insynskommittén konstaterade att det inte här utöver bokföringslagens generella regler fanns några bestämmelser om redovisnings innehåll till vilka man kunde ansluta eventuella förslag om utvidgningar och om införande av publiceringsföreskrifter. Man framhöll att tillgodoseendet av insynsintressena genom en utförlig offentlig redovisning såvitt angick andra företagsformer än aktiebolag och ekonomiska föreningar förutsatte utarbetandet av nya fullständiga lagföreskrifter, t. ex. i form av en genomgripande omarbetning av bokföringslagen. Insynskommittén ansåg vidare att ifrågavarande företagsformer inte kunde sägas ha större betydelse från insynssynpunkt och att de insynsbehov som förelåg torde kunna tillgodoses – åtminstone vid tidpunkten för utredningen – genom den ekonomiska statistiken och genom företagsnämnderna.

8.1 Gällande rätt

Lagregler om årsredovisning finns i gällande rätt för aktiebolag och ekonomiska föreningar.

I fråga om aktiebolag består årsredovisningen av balansräkning, resultaträkning och förvaltningsberättelse. Dessa redovisningshandlingar skall fastställas på bolagsstämma och därefter genom insändande till registrerings-

myndigheten vara offentligt tillgängliga. BFL innehåller utförliga bestämmelser om årsbokslut. Dessa bestämmelser gäller i fråga om alla bokföringspliktiga rörelsers årsbokslut oavsett vilken juridisk form rörelsen drivs i. En av tankarna bakom BFL är att den associationsrättsliga lagstiftningen i fråga om årsredovisning skall kunna hänvisa till BFL:s regler om årsbokslut och i övrigt innehålla bara sådana regler som behövs med hänsyn till de olika företagens särskilda förhållanden. I överensstämmelse härmed gäller för aktiebolags årsbokslut och årsredovisning BFL:s bestämmelser om bl. a. räkenskapsårets omfattning, vad som förstås med olika slags tillgångar, uppställning av resultaträkning och balansräkning, vissa kompletterande upplysningar till dessa handlingar samt värdering av omsättnings- respektive anläggningstillgångar. 11 kap. ABL innehåller vissa kompletterande redovisningsbestämmelser för aktiebolag. De flesta av dessa kompletterande bestämmelser gäller både årsbokslutet och årsredovisningen. Hit hör t. ex. föreskriften i 11 kap. 6 § andra stycket ABL om att i balansräkningen som särskild post skall upptagas aktier i dotterbolag. Vissa av bestämmelserna i 11 kap. ABL gäller däremot endast årsredovisningen. Sålunda föreskrives i 5 § andra stycket ABL att i balansräkning och resultaträkning i årsredovisningen storlek och förändring av lagerreserv endast behöver uppges av större aktiebolag samt att om synnerliga skäl föreligger regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får medge att bruttoomsättningssumman inte behöver anges i resultaträkningen i årsredovisningen. I 11 kap. ABL föreskrivs vidare bl. a. att större aktiebolag till förvaltningsberättelsen skall foga finansieringsanalys (11 kap. 9 § fjärde stycket ABL) och avge delårsrapporter (11 kap. 12 § första stycket ABL).

För de ekonomiska föreningarna gäller att årsredovisningen måste hållas tillgänglig för envar hos föreningen och att den på begäran av länsstyrelsen skall sändas in dit. Större ekonomiska föreningar – föreningar med minst 200 anställda – skall dock alltid sända in årsredovisningen till länsstyrelsen (44 a § lagen om ekonomiska föreningar). Inom justitiedepartementet har utarbetats förslag till ny lag om ekonomiska föreningar (Förslag till lag om ekonomiska föreningar m. m. Ds Ju 1976:11). Lagförslagets bestämmelser om årsredovisningens innehåll överensstämmer i hög grad med de regler därom som gäller för aktiebolag. Enligt lagförslaget skall årsredovisningen för varje ekonomisk förening insändas till länsstyrelsen.

Särskilda bestämmelser om årsredovisning finns för försäkringsbolag, bankinstitut, understödsföreningar och hypoteksinstitutioner.

8.2 Utländsk rätt

I Norge förekommer föreskrifter om årsredovisning endast beträffande aktiebolag. Den norska kommitté som utreder frågan om lagregering av ansvarlige selskaper och kommanditselskaper har även att överväga huruvida regler om offentlig redovisning bör införas för dessa bolagsformer.

För Finlands del ges i bokföringslag 10.8.1973/655 bestämmelser om bokslutets offentliggörande. I 6 kap. 33 § sistnämnda lag föreskrives sålunda att bokföringsskyldig, som driver rörelse med en omsättning överstigande 2 000 000 mark eller med en balansomslutning överstigande 1 000 000 mark,

så ock aktiebolag och andelslag skall inom sex månader efter räkenskapsperiodens utgång tillställa patent- och registerstyrelsens handelsregisteravdelning två avskrifter av resultaträkningen och balansräkningen jämte därtill hörande bilagor. Vad nu sagts gäller inte vissa bostadsföretag. Dessa bostadsföretag är emellertid skyldiga att på begäran ge avskrifter av resultaträkningen och balansräkningen jämte bilagor. Den i Finland under år 1978 antagna lagen om aktiebolag innehåller vissa särskilda stadganden om aktiebolags bokslut.

I Danmark förekommer regler om årsredovisning endast för aktiebolag och anpartsselskaber.

I Västtyskland föreligger skyldighet för aktiebolag att avge årsredovisning. Skyldighet att avge årsredovisning föreligger dessutom i Västtyskland oavsett företagsformen om företaget under tre år i följd uppfyller två av följande tre krav: 1) balansomslutningen överstiger 125 000 000 mark; 2) årsomsättningen överstiger 250 000 000 mark; 3) företaget har mer än 5 000 anställda. – I ett västtyskt regeringsförslag till ny lag om GmbH-bolag har föreslagits årsredovisning för alla GmbH-bolag.

I Frankrike, Storbritannien och USA finns bestämmelser om årsredovisning endast för företagsformer som motsvarar det svenska aktiebolaget.

8.3 Allmän motivering

8.3.1 *Skäl för och emot årsredovisning*

En första förutsättning för att en offentlig redovisning skall bli meningsfull torde vara att de rättsregler som bestämmer årsbokslutets innehåll är så detaljerade och omfattande att det kan antagas att information av betydelse verkligen lämnas genom redovisningshandlingarnas offentliggörande. I den nya bokföringslagen ges utförliga bestämmelser om både löpande bokföring och årsbokslut. Lagen gäller för alla näringsidkare (med vissa undantag som anges i 1 § andra och tredje styckena) samt för aktiebolag, handelsbolag och ekonomisk förening även om bolaget eller föreningen ej utövar näringsverksamhet. Bestämmelserna om årsbokslut äger dock inte tillämpning på enskild näringsidkare som driver sin verksamhet utan biträde av flera än två årsanställda personer och i vars rörelse den årliga bruttoomsättningssumman understiger 200 000 kronor. För andra bokföringsskyldiga än de nu nämnda enskilda näringsidkarna har enligt kommitténs mening genom bokföringslagen skapats ett tillfredsställande underlag för regler om offentlig redovisning.

Den traditionella rollen för årsredovisningen var i stort sett inskränkt till att tillgodose ägares och fordringsägares behov av information. Då offentlighetsprincipen för aktiebolags redovisning infördes genom 1910 års aktiebolagslag torde grunden för detta ha varit att aktiebolagen i betydande omfattning var hänvisade att för sin kapitalanskaffning vända sig till allmänheten. Emellertid anses årsredovisningen med åren ha fått betydelse som informationskälla även för andra grupper. I prop. 1975:103 s. 255 framhålls att årsredovisningens främsta uppgift är att verka som ett kommunikationsmedel mellan företagsledningen och olika intressenter till vilka hör aktieägare,

anställda, olika kategorier kreditgivare, kunder, myndigheter, offentliga institutioner och massmedia. Utomståendes behov av insyn i företagen tillgodoses, betonas det i propositionen, genom att årsredovisningen blir offentligt tillgänglig genom att den sänds in till registreringsmyndigheten.

Vid av samarbetsutredningen (SOU 1970:41 och 42) anordnade hearings uppgav kommuner och regionala statliga organ att de fick värdefull information om företagens situation genom årsredovisningarna. Statistiska centralbyrån har visserligen mycket vidsträckta befogenheter att från företagen inhämta uppgifter om förhållandena inom dessa. Statistiska centralbyrån publicerar emellertid inte uppgifter om enskilda företag och sådana uppgifter är i princip inte tillgängliga vare sig för andra företag eller för andra myndigheter. Årsredovisningen avser förfluten tid. Lagen (1976:349) om uppgiftsskyldighet i planeringsfrågor ålägger näringsidkare viss uppgiftsskyldighet mot länsstyrelse eller anmodande myndighet. Denna uppgiftsskyldighet avser emellertid inte förfluten tid och ersätter därför inte det informationsvärde som årsredovisningen har. Även för företagens kunder kan det vara av betydelse att årsräkenskaperna är offentliga. Redan insynskommittén framhöll, att det förelåg ett konsumentintresse i att få kännedom om sådana ekonomiska förhållanden hos företagen som är av betydelse för bedömningen av företagens prispolitik. Möjligheterna för konsumenterna att göra sådana bedömningar synes öka om redovisningarna är offentliga. För den ekonomiska forskningen torde offentligt tillgängliga räkenskaper kunna utgöra värdefullt material för analyser av olika slag. Sådana räkenskaper ger också massmedia möjligheter till insyn i företagen.

Till de intressenter för vilka årsredovisning nu kan tänkas vara av värde hör alltså anställda, olika kategorier kreditgivare, kunder, statliga och kommunala myndigheter, den ekonomiska forskningen samt massmedia. Det är emellertid angeläget att restriktivitet iakttages då det gäller att ålägga företagarna utökad uppgiftsskyldighet. De anställdas behov av insyn i företagen torde i huvudsak kunna tillgodoses inom ramen för medbestämmandelagen. En kreditgivare, som framställer önskemål därom, får regelmässigt tillgång till ett företags interna bokslut innan kredit av någon betydelse beviljas. För de övriga intressenterna är enligt kommitténs bedömning offentlig redovisning av betydelse främst då det gäller något större företag. I fråga om aktiebolag och ekonomiska föreningar är inte skyldigheten att avge årsredovisning begränsad till företag av viss storlek. Det är emellertid där fråga om företagsformer, för vars skulder delägarna inte har personligt ansvar. Behovet av offentlig redovisning är i sådana fall mera påtagligt än då det gäller handelsbolag och enskilda firmor.

På grund av det anförda anser kommittén att för nu ifrågavarande företagsformer skyldighet att avge årsredovisning inte bör åvila de minsta företagen.

I BFL föreskrivs för resultaträkningen en ny uppställningsform, den s. k. staffelformen, om företaget sysselsätter i medeltal minst tio anställda. Staffelformen anses ge bättre och mer lättillgänglig information än de för mindre företag tillåtna uppställningsformerna. Det framstår därför som lämpligt att låta minst tio anställda vara gräns för skyldighet att avge årsredovisning då det gäller de företagsformer som här är i fråga. Om i framtiden ett praktiskt behov skulle göra det påkallat, kan den av kommittén

nu föreslagna gränsen, minst tio anställda, sättas lägre.

Såsom närmare utvecklas i kapitel 10 föreslår kommittén att koncernregler, däribland främst regler om koncernredovisning, skall gälla för koncerner med minst tio anställda. Koncernredovisningen utgör emellertid en sammanfattande redovisning, som bör kompletteras med årsredovisningar för i koncernen ingående företag. Av särskilt intresse är därvid årsredovisning för moderföretag. Företag som ingår i koncern för vilken enligt kommitténs förslag koncernredovisning skall avges bör därför, även om företagen vart för sig har mindre än tio anställda, upprätta årsredovisningar.

8.3.2 *Formen för offentliggörande av årsredovisning*

Bilaga 2 utvisar antalet företag enligt bastabeller ur CFR fördelade på storleksklass och juridisk form. Uppgifterna avser förhållandena vid årsskiftet 1976/77. I bilaga 2 har företagen delats in i vissa grupper, t. ex. med 5–9 eller 10–19 sysselsatta. Från statistiska centralbyrån har upplysts, att ett företag med upp till 9,5 sysselsatta hänförs till gruppen 5–9 sysselsatta, medan företag med 9,6 sysselsatta hänförs till gruppen 10–19 sysselsatta. Som framgår av bilaga 2 fanns det i centrala företagsregistret vid årsskiftet 1976/77 399 781 företag registrerade. Av dessa utgjorde 90 974 aktiebolag och 10 988 ekonomiska föreningar, vilka företag alltså redan nu är skyldiga att avge årsredovisning. Av de i bilaga 2 upptagna enheterna var vidare 3 319 att hänföra till "offentlig myndighet eller institution". Inte heller dessa 3 319 enheter torde beröras av den nu ifrågasatta publicitetsregeln. Enligt bilaga 2 utgjorde antalet företag med mer än 9,5 sysselsatta under rubrikerna "fysisk person", "enkelt bolag", "handelsbolag", "ideella föreningar samfällighetsföreningar", "stiftelser" och "annan j-form" sammanlagt 3 459. Under rubriken "annan j-form" fanns 1 470 enheter med mer än 9,5 sysselsatta. Under sistnämnda rubrik faller främst dödsbon men även sådana enheter som inte torde komma att beröras av den nu diskuterade publicitetsregeln, t. ex. ambassader.

På grund av det anförda bedömer kommittén, uppskattningsvis och räknat i siffror som hänför sig till årsskiftet 1976/77, att en utsträckning av årsredovisningsskyldigheten till alla företag med minst tio anställda kan komma att beröra cirka 3 000 företag.

Årsredovisningen bör bli offentlig genom att hållas tillgänglig hos myndighet. Ett sätt att lösa offentlighetsfrågan på är att ålägga samtliga företag som berörs av reformen att utan särskild begäran insända årsredovisning till myndighet. Redovisningshandlingarna för en del av dessa företag torde dock inte komma att efterfrågas av någon intressent. Det är vidare viktigt att i möjligaste mån begränsa det allmännas kostnader för hantering av redovisningshandlingar. Skyldighet att insända avskrift av och därmed offentliggöra årsredovisningen bör därför föreligga endast efter särskild anmodan av myndighet. Sådan anmodan bör ske, dels då enskild önskar ta del av en viss årsredovisning och dels då tillgång till årsredovisningen är påkallad av något allmänt intresse.

I 11 kap. ABL föreskrives en vidgad redovisningsskyldighet i vissa avseenden för de större aktiebolag och de moderaktiebolag, som enligt 10 kap. 3 § andra och fjärde styckena ABL är skyldiga att ha auktoriserad revisor. Mot

bakgrund därav ämnar kommittén, såvitt gäller företag som drivs i annan juridisk form än aktiebolagets och den ekonomiska föreningens, i vissa avseenden föreslå en mera utvidgad redovisningsskyldighet för dels företag som under de två närmast föregående räkenskapsåren haft en balansomslutning överstigande 1 000 gånger basbeloppet eller mer än 200 anställda och dels moderföretag i koncern med så stor balansomslutning eller så många anställda som nu sagts. Med koncern avses här sådan koncern som anges i 3 kap. 1 § detta lagförslag. Med hänsyn till det stora intresset av insyn i nu angivna större företag och koncerner anser kommittén att det är naturligt och lämpligt att kräva att redovisningshandlingarna i dessa fall alltid skall finnas tillgängliga hos offentlig myndighet. Dessa företag bör därför utan särskild anmaning sända in redovisningshandlingarna till myndigheten. Om man bortser från aktiebolag, ekonomiska föreningar och offentliga myndigheter fanns det enligt bilaga 2 vid årsskiftet 1976/77 endast 87 företag med 200 eller flera sysselsatta.

Kommittén har övervägt frågan om till vilken myndighet avskrift av årsredovisning i förekommande fall bör sändas in. För aktiebolag är patent- och registreringsverket registreringsmyndighet. Avskrift av aktiebolags redovisningshandlingar skall sändas in till registreringsmyndigheten. För ekonomiska föreningar är länsstyrelsen registreringsmyndighet. Enligt det inom justitiedepartementet utarbetade förslaget till ny lag om ekonomiska föreningar skall samtliga ekonomiska föreningar sända in avskrift av redovisningshandlingarna till registreringsmyndigheten. Länsstyrelsen är registreringsmyndighet för enskild näringsidkare och handelsbolag samt ideell förening och stiftelse som idkar näring. Kommitténs förslag till regler om årsredovisning avser de företagsgrupper för vilka länsstyrelsen är registreringsmyndighet. Det är enligt kommitténs mening mest ändamålsenligt och i konsekvens med vad som gäller inom övrig associationsrättslig lagstiftning att årsredovisningen i förekommande fall sändes in till länsstyrelsen.

Enskild som begär att avskrift av årsredovisning skall infordras av länsstyrelsen bör vara skyldig att erlägga en avgift på 50 kr. Därigenom motverkas att avskrift av årsredovisning begäres infordrad i trakasseringssyfte eller av obefogad nyfikenhet.

8.3.3 *Årsredovisningens innehåll*

En naturlig utgångspunkt är att årsredovisningen i huvudsak bör ha samma innehåll som i BFL stadgas om årsbokslut med därtill hörande bilagor. Emellertid bör naturligtvis inte den offentliga redovisningsskyldigheten sträckas så långt att skador och olägenheter av betydelse därigenom åsamkas företagen. Vid av samarbetsutredningen anordnade hearings fäste åtskilliga företagsledare uppmärksamheten på att en alltför stor öppenhet i fråga om företags ekonomiska förhållanden kan skada företagens konkurrenskraft. Samarbetsutredningen framhöll att man framför allt inte torde kunna bortse från behovet av skydd för mindre företag med ensartad produktion från en sådan insyn från konkurrenters sida, att dessa genom en längre eller kortare tids priskonkurrens kan slå ut ett sådant företag ur marknaden.

Enligt 18 § BFL skall alla bokföringsskyldiga som har att upprätta

årsbokslut i resultaträkningen redovisa bruttoomsättningssumman. I 11 kap. 6 § första stycket ABL stadgas emellertid att, om synnerliga skäl föreligger, regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer får medge att bruttoomsättningssumman inte behöver anges i resultaträkningen i ett aktiebolags årsredovisning. I motiven till sistnämnda lagrum (prop. 1975:103 s. 265 f.) anföres att i det stora flertalet fall en öppen bruttoredovisning inte kan antagas skada företaget. Det framhålles dock att besvärande konkurrenssituationer i speciella fall bör medföra befrielse från kravet på öppen bruttoredovisning, om det rör sig om ett mindre företag. Dispens från regeln om öppen bruttoredovisning kan vidare enligt motiven komma i fråga beträffande företag inom försvarsindustrin. Enligt kommitténs uppfattning gör sig de angivna skälen för undantag från skyldighet att lämna offentlig bruttoredovisning gällande med minst samma styrka då det gäller andra företagsformer än aktiebolag. Kommittén anser därför att det även för dessa företagsformer bör föreskrivas att regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer äger, om synnerliga skäl föreligger, medge undantag från skyldighet att i offentlig resultaträkning upptaga bruttoomsättningssumman.

Enligt 18 och 19 §§ BFL skall alla bokföringsskyldiga som har att upprätta årsbokslut i detta redovisa lagerreserv och förändringar i denna. Enligt 11 kap. 5 § andra stycket ABL behöver i balansräkning och resultaträkning i årsredovisningen storlek och förändring av lagerreserv uppges endast av aktiebolag som enligt 10 kap. 3 § andra stycket ABL är skyldigt att ha auktoriserad revisor. Hit hör aktiebolag vars tillgångars nettovärde för de två senaste räkenskapsåren överstiger ett gränsbelopp som motsvarar 1 000 gånger det enligt lagen om allmän försäkring bestämda basbeloppet för den sista månaden av respektive räkenskapsår, aktiebolag vars antal anställda under de två senaste räkenskapsåren i medeltal överstigit 200 eller aktiebolag vars aktier eller skuldebrev är noterade på fondbörs eller på lista utgiven av sammanslutning av svenska fondkommissionärer. Aktiebolag som är mindre än de nu angivna har alltså rätt att göra upp ett internt årsbokslut där lagerreserven redovisas öppet och en offentlig årsredovisning i vilken lagerreserven döljs. I prop. 1975:103 s. 264 anföres att en öppen redovisning av storlek samt förändringar i eventuellt förekommande lagerreserv är av stor vikt särskilt för bedömningen av ett företags konsolideringsgrad, betalningsförmåga och räntabilitet men att dessa synpunkter främst gör sig gällande beträffande de större företagen. Enligt kommitténs uppfattning saknas anledning att i fråga om offentlig redovisning av lagerreserv göra skillnad mellan aktiebolag och andra företagsformer. Endast bokföringsskyldig med så stor balansomslutning eller så många anställda som i fråga om aktiebolag medför skyldighet enligt 10 kap. 3 § andra stycket ABL att ha auktoriserad revisor bör därför åläggas att i årsredovisningen ange lagerreserv och förändringar i denna.

I 21 § BFL stadgas att enskild näringsidkare samt varje delägare som är obegränsat ansvarig för rörelsens förbindelser till årsbokslutet skall foga sammanställning över sina privata tillgångar och skulder. Sammanställningen får utgöras av förmögenhetsbilaga till allmän självdeklaration, i förekommande fall kompletterad med hänsyn till förändringar i förmögenhetsläget som inträffat före balansdagen. 1971 års utredning om bokförings-

lagstiftningen (SOU 1973:57 s. 176 och 186) fann att rörelsens ställning inte kan tillfredsställande bedömas utan att hänsyn tas till att rörelsens tillgångar kan äventyras av privata skulder och att de privata tillgångarna svarar för rörelsens skulder. Utredningen ansåg dock att sammanställning över privata tillgångar och skulder endast behövde göras när rörelsen drevs av enskild näringsidkare. Som skäl för denna ståndpunkt anförde utredningen, att används formen med självständig juridisk person finns det en rättsligt giltig skillnad mellan den bokföringsskyldiges, företagets, förmögenhet och ägarens enskilda tillgångar och skulder. I prop. 1975:104 s. 180 framhöll föredragande statsrådet att skyldighet att lämna uppgifter till årsbokslutet om privata tillgångar och skulder borde föreligga både i fråga om enskild näringsidkare och i fråga om obegränsat ansvarig delägare i handelsbolag. Det anfördes i propositionen att redovisning bara av de tillgångar och skulder som avser rörelsen skulle strida mot ett av bokföringslagens syften, nämligen att bereda skydd åt borgenärerna.

Enligt kommitténs uppfattning skulle visserligen uppgifter i årsredovisningen om privata tillgångar och skulder öka denna redovisnings informationsvärde. Frånvaron av sådana uppgifter hindrar dock inte att årsredovisningens resultaträkning och balansräkning ger information om rörelsens resultat och även i viss mån om dess ställning. Balansräkningen skall i fråga om eget kapital i rörelsen redovisa de överföringar mellan den privata sektorn och rörelsen som skett under räkenskapsåret. Den som överväger att bevilja någon mera betydande kredit till enskild näringsidkare eller handelsbolag torde regelmässigt få kännedom om innehållet i det interna årsbokslutet. Skyldighet att i årsredovisningen ange privata tillgångar och skulder skulle enligt kommitténs mening utgöra ett långtgående intrång i den enskilde näringsidkarens och handelsbolagsmannens privata förhållanden. Det skulle i praktiken innebära att förmögenhetsbilagan till vederbörandes allmänna självdeklaration blev offentlig handling. Med hänsyn till det anförda anser sig kommittén inte böra föreslå att enskild näringsidkare och delägare som är obegränsat ansvarig för rörelsens förbindelser skall foga sammanställning över sina privata tillgångar och skulder till årsredovisningen.

I 11 kap. ABL föreskrives en vidgad redovisningsplikt i vissa avseenden för de större aktiebolag som enligt 10 kap. 3 § andra stycket ABL är skyldiga att ha auktoriserad revisor. I fråga om dessa aktiebolag föreskrives i förhållande till andra aktiebolag vidgad redovisningsskyldighet i följande avseenden: Lagerreservens storlek och förändring skall särskilt uppges (11 kap. 5 § andra stycket). Denna bestämmelse har kommittén behandlat ovan. Finansieringsanalys skall avges (11 kap. 9 § fjärde stycket). Avsikten med en finansieringsanalys är att den skall lämna upplysning om den finansierings- respektive investeringspolitik som bolaget fört. Delårsrapporter skall avges (11 kap. 12–14 §§). Det framhålles i prop. 1975:103 s. 269 att allteftersom många företags årsredovisningar blivit utförligare och klarare samt det primära informationsbehovet härigenom tillgodosetts bättre än förut, har rapportering till aktiemarknaden endast en gång om året kommit att på många håll uppfattas som otillräckligt. Detta har föranlett en frivillig publicering av delårsrapporter som under senare år fått en snabb utbredning i praxis. Det betonas i propositionen att det är uppenbart att en mer frekvent rapportering har betydelse inte endast för aktiemarknaden utan i lika hög grad för anställda

samt olika myndigheter. Enligt 10 kap. 3 § fjärde stycket ABL föreligger skyldighet att ha auktoriserad revisor även för moderbolag i en koncern om nettovärdet av koncernföretagens tillgångar enligt fastställda koncernbalansräkningar för de två senaste räkenskapsåren överstiger ett gränsbelopp som motsvarar 1 000 gånger det enligt lagen om allmän försäkring bestämda basbeloppet för den sista månaden av respektive räkenskapsår eller om antalet anställda vid koncernföretagen under nämnda tid i medeltal överstigit 200. Även moderbolag som nu sagts skall avge delårsrapport. – Enligt 44 a § lagen om ekonomiska föreningar är ekonomiska föreningar hos vilka antalet anställda under de två senaste räkenskapsåren i medeltal överstigit 200 underkastade den redovisningsplikt i fråga om lagerreserv, finansieringsanalys och delårsrapport som föreslagits för större aktiebolag. – Frågan om vidgad redovisningsskyldighet efter mönster av ABL synes f. n. sakna större praktisk betydelse då det gäller andra företagsformer än aktiebolag och ekonomiska föreningar, eftersom det alldeles övervägande antalet större företag drivs i form av aktiebolag eller ekonomisk förening. Såsom tidigare framhållits fanns det sålunda enligt bilaga 2 vid årsskiftet 1976/77, om man bortser från aktiebolag, ekonomiska föreningar och offentliga myndigheter, endast 87 företag med 200 eller flera sysselsatta. Kommittén anser emellertid att det är principiellt riktigast att en skärpt offentlig redovisningsskyldighet för större aktiebolag och ekonomiska föreningar inte får medföra diskriminerande verkningar för dem i förhållande till företag som drivs i annan form. Kommittén anser därför att vad i ABL föreskrives om redovisningsskyldighet i fråga om lagerreserv, finansieringsanalys och delårsrapport i princip skall gälla även annat företag än aktiebolag och ekonomisk förening under förutsättning att företaget om det i stället varit aktiebolag varit redovisningsskyldigt i nu angivna hänseenden.

Enligt 11 kap. 2 § första stycket ABL skall i årsredovisningen återges resultaträkningen och balansräkningen för närmast föregående räkenskapsår. Vidare stadgas i nämnda bestämmelse att har under året ändring vidtagits beträffande specificeringen av poster i resultaträkningen och balansräkningen skall, om särskilda hinder ej möter, uppgifterna från den tidigare årsredovisningen sammanställas så att dessa kan jämföras med posterna i den senare årsredovisningen. I sitt betänkande Större företags offentliga redovisning (SOU 1971:9) föreslog fondbörsutredningen en bestämmelse som i huvudsak motsvarade 11 kap. 2 § ABL. Fondbörsutredningen föreslog emellertid att bestämmelsen endast skulle gälla vissa större aktiebolag och ekonomiska föreningar. I prop. 1975:103 s. 269 anföres att bedömningen av ett företags resultat och ställning väsentligt underlättas om jämförande beloppsuppgifter för tidigare år lämnas i årsredovisningen samt att sådana uppgifter också är av värde för att man skall få en överblick av förändringar i finansiella förhållanden. I sistnämnda prop. framhålles vidare att det inte kan föreligga några svårigheter för något företag att lämna sådana uppgifter och att upplysningsplikten därför inte bör begränsas enbart till de större företagen utan gälla generellt. I det inom justitiedepartementet utarbetade förslaget till ny lag om ekonomiska föreningar m. m. föreslås en motsvarighet till 11 kap. 2 § första stycket ABL. I förslaget anföres att något hinder inte bör föreligga för att mindre företag med en begränsad krets intressenter av medlemmar, anställda, borgenärer eller andra fogar en avskrift av de tidigare redovisnings-

handlingarna till årets redovisning. Detta gäller enligt förslaget särskilt om några förändringar inte har vidtagits mellan åren, eftersom förfaringssättet i så fall inte i påtaglig grad försvårar läsbarheten. – Restriktivitet bör iakttagas då det gäller att ålägga företagarna utökad uppgiftsskyldighet. Beträffande de företagsformer för vilka kommittén har att överväga regler om årsredovisning, anser därför kommittén att en motsvarighet till 11 kap. 2 § första stycket ABL bör gälla endast för de större företag, som kommittén föreslagit skall vara skyldiga att insända avskrift av årsredovisning till länsstyrelsen utan särskild anmodan.

Enligt 11 kap. 8 § första stycket 6 ABL skall för varje i balansräkningen som anläggningstillgång upptagen post, vari ingår skepp eller maskiner, inventarier och dylikt eller byggnader, anges dels tillgångarnas anskaffningsvärde, dels det sammanlagda beloppet av de intill balansdagen på anskaffningsvärdet företagna av- och nedskrivningarna. Vidare föreskrives att har tillgångarna skrivits upp, skall också kvarstående oavskrivet belopp av uppskrivningen anges. Av prop. 1975:103 s. 459 framgår att grunden för 11 kap. 8 § första stycket 6 främst är att genom dessa bestämmelser önskemålet om en bättre grundval för bedömning av företagets avskrivningar tillgodoses. Genom en övergång till en öppen redovisning av anskaffningskostnaderna kommer man också, framhålles det, att ansluta sig till en praxis med vidsträckt internationell tillämpning. I prop. 1975:104 s. 239 anförde föredragande statsrådet att han inte ansåg det lämpligt att i BFL ta in en föreskrift motsvarande 11 kap. 8 § första stycket 6 ABL. Statsrådet framhöll att det nämligen måste beaktas att det i vissa fall kan vara svårt att få fram uppgifter om kvarvarande anläggningstillgångarnas anskaffningsvärde utan ett avsevärt arbete. Av sistnämnda skäl anser kommittén att en motsvarighet till 11 kap. 8 § första stycket 6 ABL i fråga om årsredovisning för andra företagsformer än aktiebolag och ekonomiska föreningar bör införas endast för de största företagen, dvs. de som enligt kommitténs förslag till följd av sin balansomslutning eller sitt antal anställda har att självmant insända årsredovisning till länsstyrelsen.

År 1950 infördes genom en lagändring i 1944 års aktiebolagslag bl. a. krav på uppgift i förvaltningsberättelsen eller balansräkningen om fastigheters taxeringsvärden. Avsikten var enligt motiven att läsaren skulle kunna få en uppfattning om storleken av befintliga reserver och kunna bättre bedöma företagets avskrivningar. De skäl som på sin tid föranledde införandet av krav på uppgift om taxeringsvärden för aktiebolags fastigheter har under arbetet på en ny aktiebolagslag fortfarande ansetts giltiga. Enligt 11 kap. 8 § första stycket 7 ABL skall sålunda i balansräkningen för fastigheter som är anläggningstillgångar anges taxeringsvärden med fördelning på de under särskilda poster i balansräkningen upptagna tillgångarna. I prop. 1975:104 s. 236 anförde föredragande statsrådet, att han inte fann anledning att föreskriva motsvarande upplysningsskyldighet för alla rörelseidkare. Särskilt med hänsyn till den ståndpunkt som sålunda intagits i sistnämnda prop. finner kommittén att en motsvarighet till 11 kap. 8 § första stycket 7 ABL endast bör införas för de företag som enligt kommitténs förslag till följd av sin balansomslutning eller sitt antal anställda har att självmant insända årsredovisning till länsstyrelsen.

Enligt 11 kap. 6 § andra stycket ABL skall, om aktiebolag driver av

varandra väsentligen oberoende rörelsegrenar, bruttoresultatet av varje sådan rörelsegren särskilt redovisas. Det framhålles i prop. 1975:103 s. 266 att både för de anställda och för kommunala myndigheter kan resultatutvecklingen vid en rörelsegren ha lika stort intresse som utvecklingen inom hela företaget. Det nu anförda skälet för särredovisning av resultat för olika rörelsegrenar gör sig enligt kommitténs mening särskilt gällande i fråga om större företag. Härtill kommer att en öppen särredovisning för olika rörelsegrenar i viss utsträckning kan skada företagen på grund av konkurrens särskilt från utlandet. På grund av det anförda anser kommittén att en motsvarighet till 11 kap. 6 § andra stycket ABL bör införas endast för de företag som, enligt kommitténs förslag, till följd av sin balansomslutning eller sitt antal anställda har att självmant insända årsredovisning till länsstyrelsen.

9 Revision

9.1 Gällande rätt

I lag meddelade bestämmelser om revision finns för företag som drivs i form av aktiebolag eller ekonomisk förening. De i 10 kap. ABL lämnade föreskrifterna om revision innebär i sammandrag följande. I varje aktiebolag måste finnas minst en revisor. Bolagsstämman väljer revisorer för tid och till antal som anges i bolagsordningen. I bolagsordningen kan bestämmas att en eller flera revisorer, dock inte alla, skall tillsättas av annan än bolagsstämma. Särskilda bestämmelser finns om rätt för en minoritet att påverka utseendet av revisorer. Minoritetsrevisor kan sålunda utses av länsstyrelsen. För att minoritetsrevisor skall kunna utses fordras att förslag härom biträds av antingen ägare till en tiondel av samtliga aktier eller också ägare till en tredjedel av vid bolagsstämma företrädda aktier. Sådan minoritet som nu sagts har även rätt att få till stånd en särskild granskning genom granskare utsedd av länsstyrelsen. För alla revisorer gäller vissa allmänna kvalifikationskrav. Revisor måste sålunda vara svensk medborgare och bosatt i Sverige, om inte regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer i särskilt fall medgivit annat. Den som är omyndig eller i konkurs kan inte vara revisor. Vidare uppställs som ett allmänt kvalifikationskrav att revisor skall ha den insikt i och erfarenhet av redovisning och ekonomiska förhållanden som med hänsyn till arten och omfånget av bolagets verksamhet fordras för uppdragets fullgörande. Till revisor kan utses auktoriserat eller godkänt revisionsbolag. Vissa större bolag är skyldiga att ha kvalificerad revision. Dessa bolag indelas i två olika grupper av vilka den ena är skyldig att anlita auktoriserad revisor och den andra gruppen är skyldig att ha antingen auktoriserad eller godkänd revisor. I 3 § ges bestämmelser om vilka bolag som tillhör de nämnda grupperna. Regler om revisorsjäv finns i 4 §. Utgångspunkten för jävsreglerna är att revisor måste inta en självständig ställning i förhållande till bolaget. I vissa fall skall länsstyrelsen ingripa om revisorer inte vederbörligen utsetts eller om revisorer har blivit obehöriga. Länsstyrelsen skall sålunda på anmälan utse revisor när kvalificerad revisor saknas trots att sådan skall finnas, när revisor är omyndig eller i konkurs eller bosatt utomlands eller är utländsk medborgare eller är jävig eller när bestämmelse i bolagsordningen om antalet revisorer eller revisors behörighet åsidosatts. Revisorerna är i första hand aktieägarnas förtroendemän. Aktiebolagslagen bygger emellertid på att revisorerna skall ha en självständig ställning både i förhållande till styrelsen och till aktieägarmajoriteten. Revisorerna skall

beakta även minoritetens intressen. De skall dessutom se till att styrelsen inte överträder de regler i aktiebolagslagen och bolagsordningen som avser att skydda fordringsägarnas, andra utomståendes och det allmännas intressen. Revisor skall i den omfattning god revisionssed bjuder granska bolagets årsredovisning jämte räkenskaperna samt styrelsens och verkställande direktörens förvaltning. Revisionsuppdraget omfattar alltså tre delar: löpande granskning av bolagets böcker och andra räkenskaper, granskning av bokslut och årsredovisning samt revision av styrelsens och verkställande direktörens förvaltning. Sistnämnda del av revisionsarbetet, den s. k. förvaltningsrevisionen, utgör en specifik svensk företeelse, som saknar motsvarighet i de flesta länder. I förarbetena till 1944 års aktiebolagslag sägs att det ligger i sakens natur att denna förvaltningsrevision inte betyder att revisorerna skall tillvälla sig inflytande över förvaltningen. Förvaltningsrevisionen skall väsentligen gå ut på att upptäcka eller förebygga olagliga eller eljest oförsvarliga förvaltningsåtgärder. Den ekonomiska lämpligheten av förvaltningsåtgärder tillkommer det inte revisorerna att kritisera i vidare mån än då åtgärderna kan tänkas föranleda dechargevägran och skadeståndstalan eller eljest framstår som pliktöverträdelser eller pliktförsummelser från bolagsledningens sida. I förarbetena till ABL fördes en diskussion om man kan tänka sig en mera långtgående och utvecklad förvaltningsrevision än den som f. n. förekommer. Att i lag närmare avgränsa vilka förhållanden som förvaltningsrevisionen skall avse och under vilka förutsättningar iakttagelser om förvaltningsrevisionen skall offentliggöras erbjöd enligt föredragande statsrådet betydande svårigheter. Han höll det för troligt att utvecklingen utan särskild reglering i lag kommer att gå mot en vidgad förvaltningsrevision. För varje räkenskapsår skall revisorerna senast två veckor före ordinarie bolagsstämma avge en revisionsberättelse. Revisionsberättelsen skall innehålla redogörelse för resultatet av revisorernas granskning. I revisionsberättelsen skall intagas särskilt uttalande angående fastställande av balansräkningen och angående ansvarsfrihet för styrelseledamöterna och verkställande direktören. Revisionsberättelsen skall vidare innehålla yttrande angående bolagsledningens förslag rörande disponering av vinst eller förlust enligt balansräkningen. Revisionsberättelsen skall i samma ordning som årsredovisningen insändas till patent- och registreringsverket och blir därigenom offentlig handling. Revisors tystnadsplikt omfattar sådana uppgifter vars utlämnande skulle medföra skada för bolaget. Däremot gäller tystnadsplikt inte beträffande sådana upplysningar som kan lämnas utan att det skadar bolaget. Åsidosätter revisor sin tystnadsplikt kan han ådraga sig skadeståndsansvar. Däremot kan straff inte förekomma. – Även i flera andra kapitel av ABL förekommer bestämmelser om revisorernas medverkan i olika sammanhang, såsom vid ökning och nedsättning av aktiekapital (4 och 6 kap.), vid utgivande av konvertibla skuldebrev (5 kap.), när det gäller bolagsledningens svar på frågor av aktieägare (9 kap. 12 §), vid likvidation (13 kap.) och vid fusion (14 kap.).

Det inom justitiedepartementet utarbetade förslaget till lag om ekonomiska föreningar m. m. innehåller regler om revision som i hög grad överensstämmer med aktiebolagslagens regler.

Särskilda bestämmelser om revision finns för försäkringsbolag, bankinstitut, understödsföreningar och hypoteksinstitutioner.

9.2 Utländsk rätt

Enligt den norska lagen den 14 mars 1964 om revisjon og revisorer är det verksamhetens art som avgör om revisionsskyldighet föreligger. Aktiebolag och kommanditaktiebolag är dock alltid revisionsskyldiga. Den norska kommitté som utreder frågan om lagreglering av ansvarlige selskaper och kommandittselskaper har att överväga om kretsen av revisionsskyldiga bör utvidgas.

I Finland finns lagregler om revision för aktiebolag, andelslag (andelslag motsvarar svenska ekonomiska föreningar), pensionsstiftelser, understödskassor och sjömanspensionskassor.

I Danmark finns regler om revision för aktiebolag och anpartsselskaber. En i Danmark pågående utredning om rättslig reglering av andelsselskaber (ekonomiska föreningar) m. m. har bl. a. att överväga införande av revisionsregler för andra bolagsformer än aktiebolag och anpartsselskaber.

För Västtysklands del gäller att de företag som har att avge årsredovisning (se ovan avsnitt 8.2) också är skyldiga att anlita revisorer. I det i avsnitt 8.2 nämnda regeringsförslaget till ny lag om GmbH-bolag har föreslagits regler om revision för alla GmbH-bolag.

I Frankrike måste börsnoterade sociétés anonymes (SA) och sociétés en commandite par actions (SCA) samt SA med ett kapital på minst 5 000 000 francs ha minst 2 revisorer. Alla andra SA, SCA, sociétés à responsabilité limitée (SARL) med ett kapital som överstiger 300 000 francs, sociétés civile som säljer andelar till allmänheten och groupement d'interêt économique (GIE) som ger ut överlåtbara obligationer måste ha minst en revisor.

I Storbritannien är companies, dvs. främst motsvarigheten till det svenska aktiebolaget, skyldiga att anlita en eller flera revisorer. I fråga om andra företagsformer kan, beroende på omständigheterna, frånvaro av revision försvåra för företaget att få räkenskaperna godkända av skattemyndigheterna.

I USA förekommer lagföreskrifter om revision främst för börsnoterade corporations (aktiebolag)

9.3 Allmän motivering

9.3.1 Bestämning av kretsen revisionsskyldiga företag

Införande av en generell skyldighet för bokföringsskyldiga företag att anlita revisor synes innebära en viss garanti för att BFL kommer att efterlevas i högre grad än nu. Möjligheterna att nu kontrollera efterlevnaden av BFL är begränsade. Såsom kooperativa förbundet framhållit i remissyttrande över förslag till BFL kan skattemyndigheterna här utöva en viss press, men resurserna för skatterevision, där bokföringen granskas, är starkt begränsade. Företagsskatteberedningen framhöll i remissyttrande över förslag till BFL att särskilt de mindre företagen i allmänhet har ett behov av att tillföras skatte- och redovisningsteknisk sakkunskap. Genom att sträcka ut kravet på revision till andra företagsformer än aktiebolag och ekonomiska föreningar kan, anförde företagsskatteberedningen, detta behov tillgodoses, vilket

samtidigt får positiva effekter för samhällsintressena, de anställda och andra intressenter. Genom den år 1973 beslutade höjningen av minimikapitalet till 50 000 kr även för äldre aktiebolag och den därtill knutna övergångsregleringen kan under de närmaste åren väntas en övergång i stor skala från aktiebolagssektorn till andra företagsformer. Härigenom accentueras behovet av regler om revision även vid dessa företagsformer.

På grund av det anförda föreligger enligt kommitténs mening i viss mån behov av lagstadgad revision för i princip alla bokföringsskyldiga företag oavsett storlek och företagsform. Skyldighet att anlita revisorer innebär emellertid ökade kostnader för företagen. Då det gäller de minsta företagen kan det starkt ifrågasättas om revisionskostnaderna verkligen uppvägs av de fördelar som revisionen innebär. Det är däremot särskilt viktigt att sådana företag som har att upprätta årsredovisning också blir föremål för revision. Föreskrifter om revision kan sägas utgöra en förutsättning för att reglerna om årsredovisning skall bli effektiva. Kommittén förordar därför att kretsen av revisionsskyldiga företag får sammanfalla med den krets av företag som enligt kommitténs förslag bör upprätta årsredovisning. Skäl att genomföra en sådan reform successivt föreligger inte. Reformen torde nämligen inte innebära en sådan ökning av efterfrågan på revisorer att antalet nu tillgängliga revisorer inte räcker till. Uppskattningsvis kommer en sådan reform att beröra mellan två och tre tusen företag. En inte obetydlig del av de företag som reformen skulle gälla torde redan nu, på frivillig väg, anlita revisor. Förekomsten i Sverige under senare år av auktoriserade och godkända revisorer framgår av *bilaga 4*. Uppgifterna i bilaga 4, har kommitténs sekretariat erhållit från kommerskollegium. Någon säker uppgift om antalet övriga revisorer torde vara svår att få fram. Sveriges Bokförings- och Revisionsbyråers Förbund (SBRF) har låtit göra en genomgång av yrkesregister och därvid kommit fram till att det hösten 1975 fanns cirka 3 000 bokföringsbyråer som inte hade vare sig auktoriserad eller godkänd revisor anställd. Många av dessa bokföringsbyråer är enmansföretag.

Enligt 10 kap. 3 § första stycket ABL skall, om aktiebolagets bundna egna kapital uppgår till lägst 1 milj. kr., minst en av bolagsstämman utsedd revisor vara auktoriserad revisor eller godkänd revisor. Enligt 10 kap. 3 § andra stycket ABL åvilar skyldighet att anlita auktoriserad revisor aktiebolag, om balansomslutningen (tillgångarnas nettovärde) för de två senaste räkenskapsåren överstiger ett belopp som motsvarar 1 000 gånger det enligt lagen om allmän försäkring bestämda basbeloppet för den sista månaden av resp. räkenskapsår, om antalet anställda hos bolaget under de två senaste räkenskapsåren i medeltal överstigit 200 eller om bolagets aktier eller skuldebrev är noterade på fondbörs eller på lista utgiven av sammanslutning av svenska fondkommissionärer. Detsamma gäller för moderföretag i koncern med sådan omslutning eller sådant antal anställda som nu sagts. I annat aktiebolag än som nu sagts skall auktoriserad eller godkänd revisor utses, om ägare till en tiondel av samtliga aktier begär det vid bolagsstämma, där revisorsval skall ske. Enligt 7 kap. 3 § första stycket förslaget till ny lag om ekonomisk förening skall minst en revisor vara auktoriserad revisor, om antalet anställda hos ekonomisk förening under de två senaste räkenskapsåren i medeltal överstigit 200. Vad nu sagts gäller även för moderförening i en koncern om antalet anställda vid koncernföretagen under de två senaste

räkenskapsåren i medeltal överstigit 200. I annan förening skall auktoriserad revisor eller godkänd revisor utses, om minst en tiondel av samtliga röstberättigade begär det vid föreningsstämma där revisorsval skall ske. Anledningen till att krav på kvalificerad revision införts i stora aktiebolag och även föreslagits i fråga om stora ekonomiska föreningar är att intresset av en sakkunnig granskning av dessa företag är särskilt stort. De åsyftade företagen har stor betydelse från ekonomisk och social synpunkt, inte minst för arbetsmarknaden. Därför måste garantier föreligga för att företaget underkastas en sakkunnig revision. Från allmän och enskild synpunkt synes kravet på kvalificerad revision vara lika stort även om företaget drives i annan form än aktiebolag eller ekonomisk förening. Enligt kommitténs mening bör därför även annat företag än aktiebolag och ekonomisk förening ha auktoriserad revisor om företaget (resp. koncernen) har sådan balansomslutning eller sådant antal anställda som enligt ABL medför skyldighet för aktiebolag att anlita auktoriserad revisor. Enligt sina direktiv måste kommittén överväga i vilken utsträckning tillgängliga resurser tillåter att krav omgående ställs på att företag i annan form än aktiebolag anlitar kvalificerad revisor. ABL och även förslaget till ny lag om ekonomiska föreningar innebär att de auktoriserade revisorernas tjänster tas i anspråk i större utsträckning än vad som tidigare varit fallet. Antalet tillgängliga auktoriserade revisorer torde emellertid inte lägga hinder i vägen för ett omedelbart genomförande av den av kommittén föreslagna reformen varigenom antalet företag som är skyldiga att anlita auktoriserade revisorer ökar. Reformen torde gälla högst ett hundratal företag.

Enligt bilaga 2 fanns det, som tidigare nämnts, endast 87 företag med 200 eller flera sysselsatta. Kommittén har inte haft tillgång till statistik som delar upp företagen efter omslutningens storlek. Ett nära samband anses dock råda mellan antalet anställda och tillgångarnas storlek (se prop. 1975:103 s. 239). Det kan antagas att vissa av de företag med 200 eller fler anställda som kommittén föreslår skall bli revisionsskyldiga redan nu anlitar auktoriserad revisor. Det bör också beaktas att antalet auktoriserade revisorer beräknas öka inom de närmaste åren eftersom kapaciteten för utbildning och examination av civilekonomer och andra med högre företagsekonomisk utbildning kraftigt byggts ut på senare år.

9.3.2 *Revisionsreglernas innehåll*

Införande av revisionsskyldighet för andra företagsformer än aktiebolag och ekonomiska föreningar kommer att få betydelse främst för enskilda firmor och handelsbolag samt rörelsedrivande ideella föreningar och stiftelser. Enligt kommitténs mening kan föreskrifterna i 10 kap. ABL i stor utsträckning tjäna som förebild för revisionsreglernas närmare utformning.

För de företagsformer som det här är fråga om anser inte kommittén att det är erforderligt att efter mönster av ABL föreskriva att en minoritet skall ha möjlighet att genom länsstyrelse få minoritetsrevisor eller granskare utsedd.

I avsnitt 9.1 har lämnats en redogörelse för vad som menas med förvaltningsrevision. Det kan ifrågasättas om förvaltningsrevision är erforderlig för andra företagsformer än aktiebolag och ekonomiska föreningar.

Förvaltningsrevisionen synes enligt gällande rätt huvudsakligen gå ut på att undersöka huruvida styrelseledamot eller verkställande direktör handlat i strid mot aktiebolagslag eller bolagsordning. Utvecklingen lär emellertid peka mot en mer utvecklad förvaltningsrevision. Enligt denna utvecklingstendens skall revisorerna granska och bedöma viktigare beslut och åtgärder inom företaget från affärsmässig och ekonomisk synpunkt samt kanske också granska företagets verksamhet ur social och samhällsekonomisk synvinkel. En sådan mera utvecklad förvaltningsrevision är av värde oavsett företagsformen. Förvaltningsrevision bör därför införas även för andra företagsformer än aktiebolag och ekonomiska föreningar.

Regler om årsredovisning och om revision tjänar samma syfte, nämligen ökad insyn i företagen. Föreskrifter om revision kan sägas utgöra en förutsättning för att reglerna om årsredovisning skall bli effektiva. Såsom kommittén tidigare angivit bör enligt kommitténs mening kretsen av revisionsskyldiga företag sammanfalla med den krets av företag som bör avge årsredovisning. På grund av det nära samband som sålunda föreligger mellan revisionsskyldighet och skyldighet att avge årsredovisning anser kommittén att det är lämpligt att regler om årsredovisning och revision meddelas i samma lag.

10 Koncerner

Inom den företagsekonomiska vetenskapen har ett flertal olika bestämningar av det ekonomiska koncernbegreppet uppställts. Oskar Sillén, som var författare till den första svenska uppsatsen om koncernredovisning, angav i denna uppsats (Om koncernbalanser, Affärsekonomi, Nr 5, 1930) att en koncern omfattade affärsföretag --- "vilka juridiskt sett är självständiga (vanligen aktiebolag) men i ekonomiskt hänseende äro med varandra intimt sammanbundna ---". I sin doktorsavhandling "Koncernredovisningens informationsinnehåll" (1974) har Lennart Eriksson gått igenom ett antal definitioner av det ekonomiska koncernbegreppet. Han har sammanfattat definitionerna på följande sätt (a. a. s. 54):

Koncernen utgörs av en ekonomisk "super – entity" bestående av en överordnad (kontrollerande) enhet och en eller flera underordnade (kontrollerade enheter). De i koncernen ingående enheterna, dvs. moderföretaget och dotterföretagen, utgörs i regel av rörelseenheter sammanfallande med juridiska enheter. Företagsformen saknar i princip betydelse. Vissa definitioner kan såsom överordnad enhet också innefatta en privatperson eller en grupp av privatpersoner.

10.1 Gällande rätt

Lagregler om koncernförhållanden infördes i svensk rätt genom 1944 års aktiebolagslag. Regleringen i denna lag avsåg endast koncerner som uteslutande bestod av aktiebolag. ABL har utsträckt koncernregleringen till alla koncerner där moderföretaget är ett svenskt aktiebolag. En koncern i ABL:s mening föreligger om ett aktiebolag äger så många aktier eller andelar i svensk eller utländsk juridisk person, att det har mer än hälften av rösterna för samtliga aktier eller andelar. Ett koncernförhållande föreligger vidare enligt ABL om ett aktiebolag – utan att äga röstmajoritet – på grund av aktie- eller andelsinnehav eller avtal har ett bestämmande inflytande över en juridisk person och en betydande andel i resultatet av dess verksamhet. Det överordnade respektive underordnade företaget i nu angivna koncernförhållanden benämnes med aktiebolagslagens terminologi moderbolag respektive dotterföretag. Moderbolaget tillsammans med alla dotter- och dotterdotterföretag etc. utgör en koncern.

Enligt ABL skall moderbolag avge koncernredovisning. Ändamålet med en koncernredovisning är i första hand att klarlägga koncernens årsresultat. Koncernredovisningen består av koncernresultaträkning och koncernbalans-

räkning. Dessa två räkningar skall läggas fram på bolagsstämma i moderbolaget och offentliggöras genom att sändas in till registreringsmyndigheten. Koncernresultaträkningen och koncernbalansräkningen skall var för sig utgöra ett sammandrag av moderbolagets och dotterföretagens resultaträkningar resp. balansräkningar. Sammandragen skall uppgöras med iakttagande av god redovisningssed och i övrigt med beaktande av de särskilda bestämmelser som gäller för den offentliga årsredovisningen för de enskilda bolagen. Revisor i moderbolag måste avge en särskild revisionsberättelse beträffande koncernen. Koncernrevisionsberättelse upprättas enligt samma bestämmelser som gäller för vanlig revisionsberättelse. Vissa för bedömningen av koncernen väsentliga uppgifter lämnas inte i koncernredovisningen utan i moderbolagets egen redovisning. Sålunda måste moderbolag i sin årsredovisning särskilt specificera innehav av aktier i dotterbolag, fordran resp. skuld till dotterföretag samt vissa ansvarsförbindelser inom koncernen. Ett dotterföretag får i regel inte förvärva eller som pant mottaga aktier i moderbolag. Liksom styrelsen i ett aktiebolag inte får företräda en av aktiebolaget innehavd egen aktie, så får inte heller dotterföretagets styrelse företräda aktier i moderbolaget. Vid värdering av moderbolags aktier eller andelar i dotterföretag skall aktier som dotterföretaget äger i moderbolaget inte anses ha något värde. ABL innehåller vidare regler för moderbolags vinstutdelning. Vinstutdelning i moderbolag får sålunda inte överstiga vad som i fastställd koncernbalansräkning för det senaste räkenskapsåret redovisas såsom koncernens nettovinst för året, balanserade vinst och fria fonder med samma avdrag som skall göras från dessa poster i moderbolagets egen balansräkning. Begränsningen av rätten till vinstutdelning kompletteras av en regel att moderbolag inte får till fondemission använda medel som inte kunnat delas ut från bolaget som vinst. För att säkerställa kontakten inom koncernen stadgar ABL, att dotterföretagets ledning skall lämna styrelsen för moderbolaget de upplysningar, som fordras för beräkningen av koncernens ställning och resultatet av koncernens verksamhet. Till revisor i dotterföretag bör, om det kan ske, utses minst en av moderbolagets revisorer. Minoritetsaktier kan under vissa villkor inlösas av moderbolaget.

Även lagen om försäkringsrörelse innehåller vissa regler om koncernförhållanden. Dessa regler ansluter sig i huvudsak till motsvarande regler i 1944 års aktiebolagslag.

För andra företagsgrupper än som nu sagts saknas särskilda koncernregler enligt gällande svensk rätt. I det inom justitiedepartementet utarbetade förslaget till lag om ekonomiska föreningar m. m. (Ds Ju 1976:11) anföres emellertid att möjligheterna att manipulera med koncernföretagens ekonomi medför sådana risker för bl. a. anställda, borgenärer och presumtiva medlemmar i koncernföretagen att särskilda bestämmelser om koncernförhållanden bör införas även beträffande ekonomiska föreningar. Lagförslaget innehåller därför koncernregler. Dessa regler, som gäller koncerner i vilka moderföretaget är ekonomisk förening, har utformats i huvudsaklig överensstämmelse med motsvarande bestämmelser i ABL.

BFL innehåller inga bestämmelser om koncernförhållanden mellan rättsligt fristående enheter. Enligt 21 § andra stycket sistnämnda lag skall om enskild näringsidkare driver mer än en rörelse uppgift om balansomslutning, årsresultat och eget kapital i varje annan rörelse tagas upp i bilaga till

årsbokslutet. Samtliga rörelser får också var för sig redovisas i samma årsbok. 1971 års utredning om bokföringslagstiftningen anger i sitt förslag till bokföringslag (SOU 1973:57 s. 185) att den nämnda bestämmelsen är ett naturligt komplement till bestämmelsen om skyldighet att i årsboksslutet lämna uppgifter om privata tillgångar och skulder.

Vid utformningen av de skatteregler som berör koncernförhållanden har en ledande princip varit att skattebelastningen för en koncern inte skall bli större än om koncernbolagen varit sammanslagna till ett enda bolag.

10.2 Förekomsten av koncerner

Angående förekomsten av koncerner har förste aktuarien Kent Olofsson vid avdelningen för företagsstatistik inom statistiska centralbyrån lämnat kommitténs sekretariat följande upplysningar:

Vid statistiska centralbyrån finns ett koncernregister vars senaste uppgifter i princip avser förhållandena den 31 december 1976. I koncernregistret använder man sig av ABL:s definition på koncern, dock med den skillnaden att man anser koncern föreligga även om moderföretaget har annan juridisk form än aktiebolagets. Koncernregistret är uppbyggt med ledning av årsredovisningar och ordinarie finansstatistik. Målsättningen är att koncernregistret skall vara helt täckande. I koncernregistret per den 31 december 1976 ingår 11 365 företag fördelade på 1 524 koncerner. 102 koncerner har ej aktiebolag som moderföretag. Moderföretagen i dessa 102 koncerner fördelar sig på följande sätt:

Ekonomiska föreningar	72
Bankinstitut	12
Försäkringsbolag	8
Handelsbolag (inkl. kommanditbolag)	6
Bostadsstiftelser	3
SAS	1
	102

P. g. a. brister i informationskällorna är antagligen antalet koncerner med handelsbolag som moderföretag för lågt angivet. I koncernregistret finns ingen koncern i vilken enskild firma är moderföretag. Även detta förhållande kan bero på brister i informationskällorna.

10.3 Utländsk rätt

I Norge förekommer koncernregler endast för sådana företagsgrupperingar i vilka moderföretaget är ett aktiebolag. Den norska kommitté som utreder frågan om lagreglering av ansvarlige selskaper och kommandittselskaper har emellertid att överväga huruvida koncernregler bör införas även för andra företagsgrupperingar.

I Finland finns koncernregler för koncerner i vilka aktiebolag är moderföretag och i vilka dotterföretaget är inhemskt aktiebolag eller utländskt aktiebolag eller därmed jämförbart bolag.

I dansk rätt finns koncernregler i aktieselskabsloven och i Anpartsselskabs-

loven. De danska koncernreglerna gäller för sådana företagsgrupperingar i vilka moder- och dotterföretag är aktiebolag eller anpartsselskab. Den i Danmark pågående utredningen om rättslig reglering av andelsselskaber (ekonomiska föreningar) m. m. har bl. a. att överväga införande av koncernregler för andra företagsformer än aktiebolag och anpartsselskaber.

De norska, finska och danska koncernreglerna överensstämmer i hög grad med koncernreglerna i den svenska ABL.

Den västtyska aktiebolagslagen från år 1965 innehåller utförliga bestämmelser om koncerner. Sistnämnda lag har inte begränsat sig till att uppställa särskilda regler för koncernförhållanden utan reglerar flera olika former av s. k. verbundene Unternehmen. Dessa skiljer sig sinsemellan genom den olika graden av sammanbindning. S. k. Mehrheitsbeteiligung föreligger när det ena företaget har majoritet antingen i fråga om kapital eller i fråga om rösträtt. Abhängige und herrschende Unternehmen karaktäriseras av att det härskande företaget omedelbart eller medelbart kan utöva ett behärskande inflytande över det avhängiga företaget. Vid Mehrheitsbeteiligung presumeras att det är fråga om härskande och avhängigt företag. För att koncern skall föreligga fordrar den tyska aktiebolagslagen att härskande och avhängiga företag står under det härskande företagets enhetliga ledning. Ett avhängigt företag presumeras vara koncernföretag. Presumtionen faller om det visas att enhetlig ledning inte finns. En s. k. Gleichordnungskonzern föreligger om företag utan att vara härskande och avhängiga står under enhetlig ledning. Detta fall föreligger t. ex. då en person har aktiemajoriteten i flera bolag och leder dem enhetligt. Slutligen beskrivs "wechselseitig beteiligte Unternehmen" såsom företag i vilka vartdera har mer än 1/4 av andelarna i det andra. De nu redovisade tyska definitionerna omfattar även andra företag än aktiebolag. För att de i den tyska aktiebolagslagen angivna rättsverkningarna av olika former av verbundene Unternehmen skall inträda synes dock fordras att ett aktiebolag ingår i företagskombinationen. Koncernredovisningsreglerna, som är de viktigaste av de tyska koncernreglerna, gäller inte för Gleichordnungskonzernen. I fråga om andra koncerner gäller koncernredovisningsreglerna endast om moderföretaget är ett aktiebolag eller ett GmbH-bolag, i sistnämnda fall dock endast om något av koncernföretagen är ett aktiebolag. Under förarbetena till den tyska aktiebolagslagen diskuterade man huruvida man skulle utsträcka koncernredovisningsreglerna till att gälla även sådana företagskombinationer, där i spetsen för koncernen står en enskild näringsidkare, ett handelsbolag eller ett kommanditbolag, samt sådana företagskombinationer som utgör "rena" GmbH-koncerner. Man ansåg att en sådan utsträckning av koncernredovisningsreglerna skulle vara sakligt önskvärd men menade att man därigenom skulle överskrida ramarna för aktiebolagslagen. – En översiktlig framställning av den tyska lagens regler om verbundene Unternehmen och Unternehmensverträge lämnas av Knut Rodhe i Ekonomisk Revy 1966 s. 595 ff.

Den franska lagstiftningen har ägnat föga uppmärksamhet åt koncernproblemen. I lagen om sociétés commerciales av år 1966 finns dock föreskrifter om att ledningen för företag, som äger mer än tio procent av kapitalet i annat företag, skall lämna viss information om det senare företaget i årsbokslut och andra rapporter. Vidare finns bestämmelser som begränsar rätten för aktiebolag att ömsesidigt äga varandras aktier.

I Storbritannien finns koncernregler endast för företagsformer som motsvarar det svenska aktiebolaget.

I USA synes lagstiftning om koncernförhållanden vara ovanlig. God bokföringssed kan dock kräva att koncernredovisning upprättas om ett företag äger eller kontrollerar ett annat företag.

10.4 Allmän motivering

Mot bakgrund av den sammanfattning av definitioner på det ekonomiska koncernbegreppet som redovisats i början på detta kapitel och med hänsyn till vad som anförts om koncerner i kommitténs direktiv anser kommittén att införande av koncernregler bör övervägas för följande företagsgrupperingar.

a) Handelsbolag utgör moderföretag till juridisk person.
b) Annan bokföringsskyldig juridisk person än handelsbolag, aktiebolag eller ekonomisk förening utgör moderföretag till juridisk person.
c) Enskild näringsidkare utgör moderföretag till juridisk person. Kommittén avser här sådan enskild näringsidkare som enligt BFL är skyldig att upprätta årsbokslut.
d) Företag som utan att vara avhängiga av varandra står under gemensam ledning.

10.4.1 *Skäl för koncernregler*

Som skäl för särskilda regler om koncerner anföres i prop. 1975:105 s. 277 ff i huvudsak följande.

Man kan inte enbart av de olika koncernbolagens årsredovisningar få en klar bild av koncernens ställning. När det gäller tillgångar som moderbolaget äger genom dotterbolag kommer värderingen av tillgångarna att i moderbolagets balansräkning hänföra sig till aktierna i dotterbolaget och inte direkt till dotterbolagets tillgångar. En sådan indirekt värdering är ägnad att fördunkla redovisningen av företagets ställning. Vilka reala tillgångar som representeras av dotterbolagets aktier framgår ju inte av moderbolagets balansräkning. Den omständigheten att moderbolaget och dotterbolaget är särskilda rättssubjekt medför också att skuldförhållanden kan bestå mellan moderbolaget och dotterbolagen samt mellan dotterbolagen inbördes. Sådana skuldförhållanden kan, utan att särskilt framträda i moderbolagets redovisningsmaterial, ändå i verkligheten ha en väsentlig inverkan på moderbolagets ställning. – Möjligheterna att bedöma en koncerns rörelseresultat på grundval av koncernföretagens årsredovisningar är begränsade. I koncernförhållanden finns nämligen möjligheter att genom transaktioner av olika slag mellan koncernbolagen fördela koncernresultatet efter gottfinnande. Allmänna regler hindrar inte moderbolaget från att låta förlust uppkomma på dotterföretags rörelse för att möjliggöra redovisning av vinst på moderbolagets eller annat dotterföretags rörelse. Eftersom koncernbolagen är särskilda rättssubjekt ger de allmänna reglerna om balansräkningen inte något skydd mot att ett koncernbolag utdelar den vinst som finns enligt dess balansräkning utan hänsyn till uppkommen förlust hos annat koncernbolag. De nyssnämnda transaktionerna kan innebära att rent fiktiva vinster redovisas och utdelas. Om orealiserade och kanske orealiserbara värdehöjningar på tillgångar hos bolaget redovisas som vinst och utdelas, hotas bolagets soliditet och ytterst dess existens. Om ett koncernbolag överlåter viss

tillgång till ett pris som överstiger det bokförda värdet hos säljaren så uppkommer en bokföringsvinst för den sistnämnde. Så länge den sålda tillgången fortfarande tillhör koncernen är vinsten orealiserad. Risken för sådana internvinsttransaktioner är uppenbar med hänsyn till att priset på varan kan mer eller mindre godtyckligt bestämmas av den gemensamma ledningen.

Möjligheterna att i koncernförhållanden manipulera med koncernbolagens ekonomiska ställning och rörelseresultat utgör, framhålls det i sistnämnda prop., ett hot inte bara mot de anställda utan också mot den aktieköpande allmänheten och mot bolagets borgenärer som riskerar att köpa aktier respektive ge lån till koncernbolag, vilkas reella ställning är långt sämre än bokföringen ger sken av.

De anförda skälen för koncernregler gör sig enligt kommitténs mening gällande även vid sådana koncernbildningar där moderföretaget utgörs av ett företag för vilket regler om bundet kapital saknas. Den nya bokföringslagen skall ställa krav på och genom sitt regelsystem främja en fullständig, korrekt och överskådlig ekonomisk redovisning. Organiseras en ekonomisk verksamhet i form av en koncern ger detta, om koncernregler saknas, möjligheter att manipulera med koncernföretagens ekonomiska ställning och rörelseresultat. Därigenom motverkas den angivna målsättningen för bokföringslagen.

Såsom framgår av uppgifterna ovan om förekomsten av koncerner har koncernregler avsevärt större praktisk betydelse i fråga om aktiebolag än i fråga om andra företagsformer. Trots detta torde det vara av värde med koncernregler även då moderföretaget har annan företagsform. Därigenom förhindrar man att i framtiden nu gällande koncernregler kringgås genom att annan företagsform än aktiebolag används som moderföretag.

Intresset av att koncernredovisning avges är emellertid mer framträdande ju större koncernen är. Man måste vidare beakta att upprättande av koncernredovisning kräver en inte obetydlig bokföringsteknisk kunskap. På grund av det anförda bör enligt kommitténs mening företagskonglomerat av obetydlig storlek undantas från skyldighet att iakttaga koncernregler. Med anknytning till sitt förslag till årsredovisningsregler föreslår kommittén, att koncernredovisning skall avges för koncern med annat moderföretag än aktiebolag eller ekonomisk förening om koncernen har minst tio anställda. Frågan om koncernregler för de i början av avsnitt 10.4 under d) angivna företagsgrupperingarna behandlar kommittén i nästa avsnitt.

10.4.2 *Koncernregler för företag som utan att vara avhängiga av varandra står under gemensam ledning*

I remissyttrande över aktiebolagsutredningens förslag till aktiebolagslag anförde bankinspektionen att mellan sidoordnade aktiebolag – t. ex. sådana fall då en person har aktiemajoriteten i flera bolag och leder dem enhetligt – kan finnas redovisningsproblem av samma karaktär som mellan moder- och dotterbolag. I kommitténs direktiv uttalas, att det synes finnas skäl för att åtminstone koncernredovisningsregler bör gälla när det är fråga om företag – exempelvis aktiebolag – som utan att vara avhängiga av varandra står under gemensam ledning.

Enligt kommitténs mening kan koncernregler övervägas för följande

grupper av företag som utan att vara avhängiga av varandra står under gemensam ledning:

I) Flera var för sig självständiga företag har träffat avtal om att gå tillsammans under en gemensam ledning.
II) Fysisk person som inte är skyldig att upprätta årsbokslut enligt BFL har bestämmande inflytande över två eller flera bokföringsskyldiga juridiska personer (t. ex. två aktiebolag).
III) Icke bokföringsskyldig juridisk person (t. ex. en icke rörelsedrivande stiftelse) har bestämmande inflytande över två eller flera bokföringsskyldiga juridiska personer (t. ex. två aktiebolag).

I sin bok Koncernrättsliga problem (Stockholm 1970) har Carl Borgström funnit det lämpligare att hänföra företagskombinationen I till en annan rättsfigur än koncernen, t. ex. till enkelt bolag, handelsbolag eller förening. Som skäl för denna ståndpunkt har Borgström anfört följande (a. a. s. 20): "De olika bolagen handlar vid avtalets ingående fullt självständigt. Avtalet innebär prestationer och motprestationer för samtliga parter och berör inte deras inre aktierättsliga förhållanden. En sådan kombination vilar helt på obligationsrättslig grund. Företagen bibehåller en relativt självständig ställning och har i regel en medbestämmanderätt i koncernens angelägenheter. Det bestämmande inflytande, som ett företag utövar över det eller de andra företagen, saknas här." – Med uttrycket "på grund av avtal ställt sig under gemensam ledning" kan man enligt kommitténs mening tänka sig organiserad samverkan av mer eller mindre ingripande beskaffenhet. Det förefaller svårt att dra gränsen för vilka slag av samverkanavtal som skulle medföra skyldigheter att upprätta koncernredovisning. Eftersom företagen i regel synes behålla en medbestämmanderätt i "koncernens" angelägenheter torde inte heller risken för manipulationer med företagens ekonomiska ställning och rörelseresultat vara så stor. På grund av det anförda anser kommittén att koncernregler inte bör införas för företagskombinationen I.

Ett annat sätt på vilket den gemensamma ledningen för två eller flera sidoordnade företag kan ha uppkommit är att en fysisk person, som inte driver rörelse, genom förvärv av aktier eller på annat sätt fått ett bestämmande inflytande i två eller flera företag och utövar ledningen av dessa företag enhetligt (företagskombination II ovan). Borgström hänför inte heller denna företagskombination till koncern i egentlig mening. Han ställer sig avvisande till införande av koncernregler för detta fall. Han anför bl. a. (a. a. s. 57) att det kan ifrågasättas om det kan vara rimligt att ålägga en privatperson, som inte driver någon rörelse, en så omfattande skyldighet att föra handelsböcker som förutsättes för fullgörande av redovisningen inom en koncern. I dessa fall saknar emellertid de sidoordnade företagen självständighet och det föreligger därför enligt kommitténs mening samma risk för manipulationer med företagens ekonomiska ställning och rörelseresultat som då fråga är om ett moder – dotterföretagsförhållande. Kommittén anser därför att det finns behov av koncernredovisningsregler för företagskombinationen II. Koncernreglerna bör enligt kommitténs mening i dessa fall utformas på så sätt att ifrågavarande privatperson ålägges att avge koncernredovisning för de sidoordnade företagen. Med icke rörelsedrivande fysisk person jämställer kommittén fysisk person som visserligen driver rörelse, men för vilken

skyldighet att upprätta årsbokslut enligt BFL inte föreligger.

I enlighet med vad som för vanliga koncerner föreslagits ovan i avsnitt 10.4.1 bör de sidoordnade företagen ha sammanlagt minst tio anställda för att skyldighet att avge koncernredovisning skall inträda.

En fråga i detta sammanhang är om koncernregler bör gälla så snart icke rörelsedrivande fysisk person har bestämmande inflytande över två eller flera bokföringsskyldiga juridiska personer med sammanlagt minst tio anställda eller om man som ytterligare förutsättning för tillämpning av koncernregler bör uttryckligen föreskriva att ifrågavarande juridiska personer skall stå under gemensam ledning. I fråga om vanliga koncerner har det antagits att om bestämmande inflytande föreligger över två eller flera företag så står dessa företag oftast också under gemensam ledning (jfr SOU 1971:15 s. 125 f). Även i fråga om sidoordnade företagsgrupperingar torde i de flesta fall bestämmande inflytande över företagen innebära att dessa även står under enhetlig ledning. Kommittén utgår dock från att i sidoordnade företagsgrupperingar enhetlig ledning saknas något oftare än i vanliga koncerner. I fråga om sidoordnade företagsgrupperingar föreslår därför kommittén att krav på enhetlig ledning uttryckligen uppställs i lagtexten. Därigenom framhävs också koncernreglernas inriktning på sådana grupper av företag som ekonomiskt sett i hög grad bildar en enhet. För att förhindra att ett uttryckligt krav på enhetlig ledning leder till ett kringgående av koncernreglerna bör föreskrivas att förekomsten av ett bestämmande inflytande över två eller flera bokföringsskyldiga juridiska personer presumeras innebära att en gemensam ledning föreligger men att presumtionen faller om det visas att gemensam ledning inte finns. Ett exempel på enhetlig ledning är att samma person är verkställande direktör eller motsvarande i samtliga de företag som ingår i den sidoordnade koncernen. Ett annat exempel på enhetlig ledning är att den som har det bestämmande inflytandet över företagen är arbetande styrelseledamot eller motsvarande i företagen. Om däremot fråga är om t. ex. två eller flera aktiebolag och förutsättningarna för bestämmande inflytande finns genom innehav av aktiemajoritet men aktieinnehavet endast fungerar som placering av ledigt kapital kan man tänka sig att de olika företagen drivs oberoende av varandra utan enhetlig ledning.

De överväganden i fråga om företagskombinationen II som kommittén nu redovisat har enligt kommitténs mening giltighet även då det gäller företagskombinationen III. Som praktiskt exempel på sistnämnda företagskombination vill kommittén framhålla följande. Ideella föreningar är inte skattepliktiga för intäkter genom medlemsavgifter. Om en ideell förening direkt driver rörelse uppstår dock skatteplikt även i fråga om medlemsavgifterna. Rörelser i vilken ideell förening ytterst har det bestämmande inflytandet drivs därför vanligen genom aktiebolag. Om härvid fler än ett aktiebolag används föreligger ett fall av företagskombinationen III.

Det förekommer att man som beteckning på sådana "horisontella" företagskombinationer som det är fråga om i detta avsnitt använder termen "oäkta koncern" (se t. ex. prop. 1975:104 s. 152). Denna term är emellertid föga upplysande och torde knappast ha vunnit hävd. Kommittén föreslår termen "sidoordnad koncern" som juridisk beteckning på företagskombinationerna II och III.

10.4.3 *Formen för offentliggörande av koncernredovisning*

Liksom i förekommande fall i fråga om årsredovisning anser kommittén att koncernredovisning för koncern bestående av moder- och dotterföretag bör offentliggöras genom att insändas till registreringsmyndigheten, dvs. till den länsstyrelse hos vilken moderföretaget registrerats enligt handelsregisterlagen. Uppgifter om koncernförhållanden kan i allmänhet anses vara av sådan vikt att koncernredovisningen bör insändas till registreringsmyndigheten även utan särskild anmaning. För insändande utan särskild anmaning talar också det förhållandet att det totala antalet koncerner med annat moderföretag än aktiebolag eller ekonomisk förening är obetydligt.

I sidoordnad koncern är emellertid den som har att avge koncernredovisningen inte registreringsskyldig. Koncernföretagen i den sidoordnade koncernen torde vidare i de flesta fall utgöras av aktiebolag. Kommittén anser därför att det är lämpligast att koncernredovisning för sidoordnad koncern insändes till patent- och registreringsverket i stället för till länsstyrelse. Liksom i fråga om koncernredovisning för vanlig koncern bör insändande ske utan särskild anmaning.

10.4.4 *Koncernreglernas innehåll*

Koncernreglernas närmare innehåll redovisas i specialmotiveringen.

I 14 kap. 9 § ABL stadgas, att äger moderbolag självt eller tillsammans med dotterbolag mer än nio tiondelar av aktierna med mer än nio tiondelar av röstetalet för samtliga aktier i annat dotterbolag, har moderbolaget rätt att av övriga aktieägarna i sistnämnda dotterbolag lösa in återstående aktier. Den vars aktier kan lösas in har rätt att få sina aktier inlösta av moderbolaget. I 14 kap. 9–13 §§ lämnas närmare bestämmelser om förfarandet vid inlösen. Man kan överväga om inte bestämmelserna i ABL om inlösen av aktier bör gälla även i de fall där annat företag än aktiebolag är moderföretag som innehar aktier i ett dotteraktiebolag i den omfattning som sägs i 14 kap. 9 § ABL. Emellertid synes enligt aktiebolagslagstiftningen (se Stenbeck m. fl., Aktiebolagslagen, 1970, s. 431) inlösningsrätt ha införts främst för att moderbolaget skall få möjlighet till fusion med helägt dotterbolag. I gällande rätt saknas möjlighet till fusion mellan företag med olika företagsform. Vid remissbehandlingen av aktiebolagsutredningens förslag till ny aktiebolagslag framfördes från Lantbrukarnas riksförbund (LRF) önskemål om utredning av möjligheten att skapa regler för fusion mellan i första hand aktiebolag och ekonomiska föreningar. Med hänsyn till att det föreligger grundläggande principiella skillnader mellan ekonomiska föreningar och aktiebolag ställde sig emellertid föredragande statsrådet (prop. 1975:103 s. 520) avvisande till sådana fusionsregler. Samma ståndpunkt har intagits i förslaget till lag om ekonomiska föreningar, m. m. (Ds Ju 1976:11 s. 205). Någon anledning till annat ståndpunktstagande i frågan föreligger inte i detta sammanhang. Kommittén vill här erinra om att fusion mellan moderföretag med icke bundet kapital och dotteraktiebolag skulle innebära att föreskrifterna om bundet kapital i aktiebolaget sattes ur funktion. Eftersom fusionsreglerna sålunda inte synes lämpliga för de företagsformer för vilka kommittén har att överväga koncernregler torde det inte heller föreligga behov av inlösnings-

regler motsvarande 14 kap. 9–13 §§ ABL. Oavsett möjligheten till fusion kan man visserligen som skäl för inlösningsrätt anföra följande. Om minoritetsaktieägarna i ett aktiebolag har mindre än 1/10 av samtliga aktier så upphör de särskilda minoritetsrättigheterna (t. ex. rätten att påkalla utdelning av vinst). Å andra sidan beredes minoriteten även i denna situation visst skydd. Enligt 9 kap. 16 § ABL får bolagsstämma sålunda ej fatta beslut, som är ägnat att bereda otillbörlig fördel åt aktieägare eller annan till nackdel för bolaget eller annan aktieägare. Enligt 8 kap. 13 § första stycket får styrelsen eller annan ställföreträdare för bolaget inte företa rättshandling eller annan åtgärd som är ägnad att bereda otillbörlig fördel åt aktieägare eller annan till nackdel för bolaget eller annan aktieägare. Enligt 8 kap. 13 § andra stycket får bolagets ställföreträdare inte heller efterkomma föreskrift av bolagsstämma eller annat bolagsorgan, om föreskriften står i sådan strid med aktiebolagslagen eller bolagsordningen att den är ogiltig.

12 kap. 2 § första stycket ABL förbjuder moderbolag att dela ut större belopp än som enligt koncernbalansräkningen utgör vinst för koncernen i dess helhet. I de företagskombinationer för vilka kommittén har att överväga koncernregler utgöres moderföretagen endast av sådana företag för vilka föreskrifter om bundet kapital saknas. Något utrymme för en motsvarighet till den nu angivna bestämmelsen i 12 kap. 2 § första stycket ABL finns därför inte då det gäller de sistnämnda företagskombinationerna. I 12 kap. 2 § andra stycket ABL stadgas att vinstutdelning inte får ske med så stort belopp att utdelningen med hänsyn till bolagets eller koncernens konsolideringsbehov, likviditet eller ställning i övrigt står i strid mot god affärssed. Denna generella försiktighetsregel i fråga om vinstutdelningen torde även utgöra en tillräcklig skyddsregel mot för stor vinstutdelning från aktiebolag som ingår i sidoordnade koncerner. – Förslaget till ny lag om ekonomiska föreningar innehåller i 9 kap. 2 § bestämmelser för ekonomiska föreningar som motsvarar 12 kap. 2 § ABL.

11 Specialmotivering

11.1 Förslaget till lag om årsredovisning, revision och koncerner

1 kap. *Årsredovisning*

1 § Den som enligt bokföringslagen (1976:125) har att upprätta årsbokslut skall för varje räkenskapsår upprätta årsredovisning enligt denna lag, om i medeltal minst tio anställda sysselsatts i företaget under räkenskapsåret, om företaget ingår i koncern enligt denna lag för vilken koncernredovisning skall avges eller om företaget är sådant som avses i 4 §.

Första stycket gäller ej aktiebolag eller ekonomisk förening.

Första stycket innehåller den grundläggande bestämmelsen om vilka som enligt kommitténs mening bör vara årsredovisningsskyldiga. I stycket anges särskilt att företag som avses i 4 § är årsredovisningsskyldiga. Därigenom markeras att om i 4 § angiven omslutning är för handen årsredovisningsskyldighet föreligger, även om antalet anställda skulle understiga tio.

I andra stycket har för tydlighetens skull angivits att aktiebolag och ekonomiska föreningar undantagits från årsredovisningsskyldighet enligt denna lag.

2 § Årsredovisning består av resultaträkning och balansräkning. I den mån annat ej föreskrives i denna lag, skall årsredovisningen upprättas med iakttagande av bestämmelserna om årsbokslut i bokföringslagen (1976:125).

Enligt paragrafen skall, om inte annat föreskrives i denna lag, årsredovisningen upprättas med iakttagande av bestämmelserna om årsbokslut i BFL. I 6 och 7 §§ förevarande lagförslag uppställs för de största företagen krav på årsredovisningens innehåll som går utöver de krav som i BFL uppställs i fråga om årsbokslut. För årsredovisningsskyldig i allmänhet behöver emellertid inte årsredovisningen innehålla några uppgifter utöver vad årsbokslutet skall innehålla. Detta innebär att årsredovisningen i dessa fall till sitt innehåll kan vara identisk med årsbokslutet. I vissa avseenden får årsredovisningen t. o. m. vara mindre ingående än årsbokslutet. I 5 § förevarande lagförslag medges sålunda den årsredovisningsskyldige rätt att från årsredovisningen utesluta sammanställning över privata tillgångar och skulder samt, om det inte är fråga om så stort företag som avses i 4 § första stycket, uppgift om

lagerreserv. Efter tillstånd av myndighet kan den årsredovisningsskyldige vidare underlåta att i årsredovisningen ange bruttoomsättningssumman.

3 § Efter anmodan av den länsstyrelse hos vilken den årsredovisningsskyldige registreras enligt 1 § andra stycket eller 3 § första eller andra stycket handelsregisterlagen (1974:157) skall avskrift av årsredovisning insändas till länsstyrelsen, sedan sex månader förflutit efter räkenskapsårets utgång. Anmodan skall ske på begäran av envar.

Enligt 11 § andra stycket BFL skall årsbokslutet färdigställas och tagas in i bunden bok (årsbok) så snart det kan ske och senast sex månader efter räkenskapsårets utgång. Det bör därför inte bereda årsredovisningsskyldig svårighet att insända avskrift av årsredovisningshandlingarna till länsstyrelse sedan sex månader förflutit efter räkenskapsårets utgång.

Genom hänvisningen till handelsregisterlagen anges till vilken länsstyrelse avskrift av redovisningshandlingarna skall sändas. Enligt 3 § första stycket handelsregisterlagen registreras enskild näringsidkare och handelsbolag hos länsstyrelsen i det län där verksamheten skall drivas. Skall verksamheten drivas inom flera län, sker registrering hos länsstyrelsen i det län där huvudkontoret skall inrättas. Enligt 3 § andra stycket handelsregisterlagen registreras ideell förening och stiftelse hos länsstyrelsen i det län där föreningens eller stiftelsens styrelse har sitt säte. Har regeringen enligt 1 § andra stycket handelsregisterlagen förordnat om gemensamt handelsregister, skall avskrift av redovisningshandlingarna i förekommande fall insändas till den länsstyrelse där registret förs.

I övrigt har paragrafen behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 8.3.2. Såsom där framhållits kan länsstyrelsen självmant infordra avskrift av årsredovisningshandlingarna om det är påkallat av något allmänt intresse.

4 § Avskrift av årsredovisning för visst räkenskapsår skall utan särskild anmodan insändas till länsstyrelsen senast sex månader efter räkenskapsårets utgång, om tillgångarnas nettovärde i rörelsen enligt balansräkningar för de två närmast föregående räkenskapsåren överstiger ett gränsbelopp som motsvarar 1 000 gånger det enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring bestämda basbeloppet för den sista månaden av respektive räkenskapsår eller om antalet anställda i rörelsen under vart och ett av de två närmast föregående räkenskapsåren i medeltal överstigit 200.

Första stycket gäller även för annat företag än aktiebolag och ekonomisk förening i koncern som anges i 3 kap. 1 §, om nettovärdet av koncernföretagens tillgångar enligt koncernbalansräkningar för de två närmast föregående räkenskapsåren överstiger det gränsbelopp som anges i första stycket eller om antalet anställda vid koncernföretagen under vart och ett av dessa år i medeltal överstigit 200.

Paragrafen har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 8.3.2. Koncernbegreppet behandlas i detta lagförslags tredje kapitel.

5 § Vid upprättande av årsredovisning skall följande iakttagas:

1. Bestämmelserna i 21 § första stycket bokföringslagen (1976:125) om skyldighet att till årsbokslut foga sammanställning över privata tillgångar och skulder äger ej tillämpning.

2. Skyldighet att särskilt redovisa storlek och förändring av lagerreserv föreligger endast i fråga om årsredovisningsskyldig som avses i 4 § första stycket.

3. Om synnerliga skäl föreligger, får regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer medge att bruttoomsättningssumman ej behöver anges i resultaträkning.

Paragrafen har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 8.3.3. Skyldighet att i årsredovisningen särskilt redovisa storlek och förändring av lagerreserv har i paragrafens andra punkt – efter mönster av 11 kap. 5 § andra stycket ABL – begränsats till årsredovisningsskyldig som avses i 4 § första stycket. Om en koncern är så stor som anges i 4 § andra stycket föreslår kommittén i 3 kap. 7 § femte stycket – efter mönster av 11 kap. 11 § femte stycket ABL – att uppgift om koncernens lagerreserv skall tagas in i koncernredovisningen.

6 § Vid upprättande av årsredovisning för företag som avses i 4 § skall i årsredovisningen återges resultaträkningen och balansräkningen för närmast föregående räkenskapsår. Har under året ändring vidtagits beträffande specificeringen av poster i resultaträkningen och balansräkningen, skall uppgifterna från den tidigare årsredovisningen sammanställas så att dessa kan jämföras med posterna i den senare årsredovisningen, om särskilt hinder ej möter.

Skälen till att den i paragrafen behandlade uppgiftsskyldigheten föreslås bli begränsad till i 4 § angivna företag har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 8.3.3.

I prop. 1975:103 s. 441 anförde departementschefen följande angående uppgiftsskyldighetens fullgörande:

Uppgifter från de tidigare redovisningshandlingarna kan skrivas in i den aktuella handlingen. Detta bör ske i särskilt rubricerad kolumn. Enligt min mening finns det dock inte något hinder för att mindre företag med en begränsad krets intressenter av aktieägare, anställda, borgenärer eller andra fogar en avskrift av de tidigare redovisningshandlingarna till årets redovisning. Detta gäller särskilt om några förändringar inte har vidtagits mellan åren, eftersom förfaringssättet i så fall inte i påtaglig grad försvårar läsbarheten.

7 § För företag som avses i 4 § första stycket skall i årsredovisning och årsbokslut lämnas uppgifter i följande hänseenden:

1. För varje i balansräkning som anläggningstillgång upptagen post, vari ingår skepp eller maskiner, inventarier och dylikt eller byggnader, skall anges dels tillgångarnas anskaffningsvärde, dels det sammanlagda beloppet av de intill balansdagen på anskaffningsvärdet företagna av- och nedskrivningarna. Har sådana tillgångar uppskrivits, skall även anges kvarstående oavskrivet belopp av uppskrivningen.
2. För fastighet som är anläggningstillgång skall anges taxeringsvärdet med fördelning på de under särskilda poster i balansräkningen upptagna tillgångarna.
3. Driver företaget av varandra väsentligen oberoende rörelsegrenar, skall bruttoresultatet av varje sådan rörelsegren redovisas särskilt.
4. I bilaga till balansräkningen skall intagas en finansieringsanalys i vilken skall redovisas företagets finansiering och kapitalinvesteringar samt förändringar av rörelsekapitalet under räkenskapsåret.

Uppgift som avses i 1 eller 2 får intagas i not om tydlig hänvisning göres vid post i redovisningshandlingarna till vilken uppgiften hänför sig.

Paragrafen har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 8.3.3.

Eftersom bestämmelserna i paragrafen innebär en utvidgning av den uppgiftsskyldighet som föreligger enligt BFL kunde man överväga att i stället införa bestämmelserna i BFL. Paragrafen gäller emellertid ett tämligen litet antal företag och kommittén har därför valt att taga in ifrågavarande bestämmelser i lagen om årsredovisning, revision och koncerner. Aktiebolag och ekonomisk förening som har att avge finansieringsanalys skall foga denna till förvaltningsberättelsen (11 kap. 9 § fjärde stycket ABL och 44 a § lagen om ekonomiska föreningar). I fråga om andra företagsformer har kommittén funnit det mest praktiskt att finansieringsanalysen intages i särskild bilaga till balansräkningen (se paragrafens första stycke, fjärde punkten).

Paragrafens sista stycke har sin motsvarighet i 20 § andra stycket BFL och i 11 kap. 8 § andra stycket ABL.

8 § För företag som avses i 4 § första stycket och för moderföretag i koncern som avses i 4 § andra stycket skall minst en gång under räkenskapsår som omfattar mer än tio månader avges särskild redovisning (delårsrapport). Rapporten skall avse verksamheten från räkenskapsårets början. Minst en delårsrapport skall omfatta en period av minst hälften och högst två tredjedelar av räkenskapsåret.

Delårsrapport skall hållas tillgänglig för envar. Rapport som avses i första stycket tredje meningen skall senast två månader efter rapportperiodens utgång insändas till den länsstyrelse, hos vilken den som är skyldig att avge rapporten registreras enligt 1 § andra stycket eller 3 § första eller andra stycket handelsregisterlagen (1974:157).

Paragrafen har utformats efter mönster av 11 kap. 12 § ABL.

9 § I delårsrapport skall översiktligt redogöras för verksamheten och resultatutvecklingen i denna samt för investeringar och förändringar i likviditet och finansiering sedan föregående räkenskapsårs utgång. Vidare skall lämnas beloppsuppgift om omsättningen och resultatet före bokslutsdispositioner och skatt under rapportperioden. Om särskilda skäl föreligger, får en ungefärlig beloppsuppgift beträffande resultatet lämnas. Bestämmelsen i 5 § 3 gäller för delårsrapport. I delårsrapporten skall dessutom upplysning lämnas, om alla för bedömningen av företagets resultat och ställning viktiga förhållanden samt händelser av väsentlig betydelse för företaget som inträffat under rapportperioden eller efter dennas slut.

Om särskilt hinder ej möter, skall i anslutning till uppgifter enligt första stycket även lämnas motsvarande uppgifter för samma rapportperiod under föregående räkenskapsår.

Begrepp och termer i delårsrapport skall i möjlig mån överensstämma med dem som använts i senast framlagda årsredovisning.

Paragrafen har utformats efter mönster av 11 kap. 13 § första stycket och 14 § ABL.

Enligt 11 kap. 9 § första stycket första meningen ABL skall i förvaltningsberättelsen upplysning lämnas dels om sådana för bedömningen av aktiebolagets verksamhetsresultat och ställning viktiga förhållanden, för vilka redovisning ej skall lämnas i resultaträkning eller balansräkning, dels om händelser av väsentlig betydelse för aktiebolaget, som inträffat under räkenskapsåret eller efter dettas slut. I 11 kap. 13 § första stycket fjärde meningen ABL stadgas att nämnda upplysningsplikt i tillämpliga delar skall gälla även för delårsrapport. För att enhetliga regler skall gälla för delårsrap-

port vid olika företagsformer föreslås i förevarande paragraf första stycket sista meningen en motsvarande upplysningsplikt.

2 kap. *Revision*

1 § I företag för vilket årsredovisningsskyldighet föreligger enligt 1 kap. 1 § skall den årsredovisningsskyldige utse en eller flera revisorer för bestämd tid eller tills vidare. Skall flera revisorer utses, kan den årsredovisningsskyldige bestämma att en eller flera av dem, dock inte alla, skall utses av annan än den årsredovisningsskyldige.

Den årsredovisningsskyldige kan utse en eller flera revisorssuppleanter. Bestämmelserna i denna lag om revisor gäller i tillämpliga delar om suppleant.

I första stycket första meningen bestämmes den krets av företag som enligt kommitténs i den allmänna motiveringen närmare redovisade uppfattning skall vara underkastad revisionsskyldighet.

Enligt 2 kap. 4 § 6 ABL skall i bolagsordningen anges antalet revisorer och tiden för revisors uppdrag. Enligt 10 kap. 1 § första stycket ABL väljes revisor av bolagsstämma. I 10 kap. 1 § första stycket ABL stadgas vidare att skall flera revisorer utses, kan i bolagsordningen bestämmas att en eller flera av dem, dock icke alla, skall utses i annan ordning. I förevarande paragraf, som är tillämplig på företagsformer som i normalfallet saknar direkt motsvarighet till bolagsstämma och bolagsordning, har kommittén endast angivit att de angivna besluten angående revisor skall fattas av den årsredovisningsskyldige. De angivna besluten är inte att hänföra till förvaltningsåtgärder. Åtgärd som inte är att hänföra till förvaltningen fordrar inom handelsbolagsrätten, om inte annat bestämts i bolagsavtalet, enhälligt beslut av bolagsmännen. Med anledning därav torde det i handelsbolag ankomma på bolagsmännen att fatta de angivna besluten om revisor. Om ej annat avtalats mellan bolagsmännen torde besluten kräva enhällighet.

Efter mönster av vad som gäller inom aktiebolagsrätten föreslår kommittén i första stycket andra meningen att den årsredovisningsskyldige skall kunna förordna att en eller flera revisorer, men inte alla, skall kunna utses av annan än den årsredovisningsskyldige, t. ex. staten, kommun eller de anställda.

För de företagsformer som det här är fråga om anser inte kommittén att det är erforderligt att efter mönster av aktiebolagslagen föreskriva att en minoritet skall ha möjlighet att genom länsstyrelse få minoritetsrevisor eller granskare utsedd.

Paragrafens andra stycke har utformats efter mönster av 10 kap. 1 § tredje stycket ABL.

2 § Revisor skall vara svensk medborgare och bosatt i Sverige, om ej regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer tillåter annat för särskilt fall. Den som är omyndig eller i konkurs kan ej vara revisor.

Revisor skall ha den insikt i och erfarenhet av redovisning och ekonomiska förhållanden som med hänsyn till arten och omfånget av den årsredovisningsskyldiges verksamhet fordras för uppdragets fullgörande.

Till revisor kan även utses auktoriserat eller godkänt revisionsbolag. Vid tillämpning av bestämmelserna i detta kapitel likställes auktoriserat revisionsbolag med auktoriserad revisor och godkänt revisionsbolag med godkänd revisor. Bolag som utses till

revisor skall till den årsredovisningsskyldige anmäla vem som är huvudansvarig för revisionen. Den huvudansvarige skall vara auktoriserad revisor i auktoriserat revisionsbolag och auktoriserad eller godkänd revisor i godkänt revisionsbolag. Bestämmelserna i 4 § tillämpas på den huvudansvarige.

Till revisor i dotterföretag bör utses minst en av moderföretagets revisorer, om det kan ske.

Paragrafen står i nära överensstämmelse med 10 kap. 2 § ABL.

3 § Minst en av den årsredovisningsskyldige utsedd revisor skall vara auktoriserad revisor, om tillgångarnas nettovärde i rörelsen enligt balansräkningar för de två senaste räkenskapsåren överstiger ett gränsbelopp som motsvarar 1 000 gånger det enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring bestämda basbeloppet för den sista månaden av respektive räkenskapsår eller om antalet anställda i rörelsen under vart och ett av de två senaste räkenskapsåren i medeltal överstigit 200.

Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer kan i fråga om företag som avses i första stycket förordna att viss godkänd revisor får utses i stället för auktoriserad revisor. Sådant beslut är giltigt i högst fem år.

Första och andra styckena gäller även för moderföretag i koncern som anges i 3 kap. 1 §, om nettovärdet av koncernföretagens tillgångar enligt koncernbalansräkningar för de två senaste räkenskapsåren överstiger det gränsbelopp som anges i första stycket eller om antalet anställda vid koncernföretagen under vart och ett av dessa år i medeltal överstigit 200.

Första och tredje styckena har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 10.3.1.

Andra stycket överensstämmer med vad som enligt 10 kap. 3 § ABL för motsvarande fall gäller i fråga om aktiebolag.

4 § Den kan ej vara revisor som

1. äger eller är delägare eller ledamot av styrelsen i företaget eller dess dotterföretag eller biträder vid företagets bokföring eller medelsförvaltning eller företagets kontroll däröver,
2. är anställd hos eller eljest intager en underordnad eller beroende ställning till företaget eller någon som avses under 1 eller är verksam i samma rörelse som den som yrkesmässigt biträder företaget vid grundbokföringen eller medelsförvaltningen eller företagets kontroll däröver,
3. är gift med eller sammanlever under äktenskapsliknande förhållanden med eller är syskon eller släkting i rätt upp- eller nedstigande led till person som avses under 1 eller är besvågrad med sådan person i rätt upp- eller nedstigande led eller så att den ene är gift med den andres syskon, eller
4. står i låneskuld till företaget eller annat företag i samma koncern eller har förpliktelse för vilka sådant företag har ställt säkerhet.

I dotterföretag kan den ej vara revisor som ej är behörig enligt första stycket att vara revisor i moderföretaget.

Revisor får ej anlita någon vid revisionen som ej enligt första eller andra stycket är behörig att vara revisor. Har företaget eller moderföretaget anställd i sin tjänst med uppgift att uteslutande eller huvudsakligen handha företagets interna revision, får revisor dock vid revisionen anlita sådan anställd i den utsträckning det är förenligt med god revisionssed.

Paragrafen har sin förebild i 10 kap. 4 § ABL. Med tanke på enskilda firmor och handelsbolag har kommittén funnit skäl att i förhållande till 10 kap. 4 §

ABL tillägga att ägare eller delägare i företaget eller dess dotterföretag inte får vara revisor i företaget. Enligt 10 kap. 4 § första stycket 1 ABL kan inte den vara revisor som är verkställande direktör i bolaget eller dess dotterföretag. Eftersom verkställande direktör inte enligt lag skall finnas i de företagsformer på vilken förevarande paragraf är tillämplig har kommittén inte föreslagit någon uttrycklig motsvarighet till sistnämnda bestämmelse i 10 kap. 4 § första stycket 1 ABL. Om verkställande direktör förekommer i t. ex. ett handelsbolag är denne likväl p. g. a. jäv förhindrad att vara revisor i företaget, till följd av antingen anställningsförhållande eller delägarskap.

5 § Uppdrag att tills vidare vara revisor upphör när ny revisor utsetts.

Uppdrag som revisor upphör i förtid, om revisorn eller den som utsett honom begär det. Anmälan härom skall göras hos den som svarar för förvaltningen av företagets angelägenheter och hos den som tillsatt revisorn, om denne ej är utsedd av den årsredovisningsskyldige.

Upphör revisors uppdrag i förtid eller uppkommer för honom eljest hinder att vara revisor och finnes ej suppleant, skall den som svarar för förvaltningen av företagets angelägenheter vidtaga åtgärd för att ny revisor tillsättes för den återstående mandattiden.

Paragrafen står i nära överensstämmelse med 10 kap. 5 § ABL.

6 § På anmälan skall länsstyrelsen förordna behörig revisor,

1. när revisor ej är utsedd,
2. när auktoriserad eller godkänd revisor ej är utsedd enligt 3 §,
3. när revisor är obehörig enligt 2 § första stycket eller 4 § första eller andra stycket, eller
4. när beslut av årsredovisningsskyldig om antalet revisorer eller om revisors behörighet åsidosatts.

Anmälan enligt första stycket kan göras av envar. Den som svarar för förvaltningen av företagets angelägenheter är skyldig göra anmälan, om ej rättelse utan dröjsmål sker genom den som utser revisor.

Förordnande enligt första stycket skall meddelas efter den årsredovisningsskyldiges hörande och avse tid till dess annan revisor blivit utsedd i föreskriven ordning. Vid förordnande enligt första stycket 3 skall länsstyrelsen entlediga den obehörige revisorn.

Paragrafen överensstämmer i sak med 10 kap. 6 § första, andra och fjärde styckena ABL.

Fjärde punkten i första stycket kan bli tillämplig i t. ex. följande fall. I ett handelsbolag med två bolagsmän har dessa beslutat att antalet revisorer skall vara två. En av bolagsmännen vägrar därefter att medverka till att mer än en revisor blir utsedd.

7 § Revisor skall i den omfattning god revisionssed bjuder granska företagets årsredovisning jämte räkenskaperna samt företagsledningens förvaltning.

Är företaget moderföretag, skall revisor även granska koncernredovisningen och koncernföretagens inbördes förhållanden i övrigt.

Med företagsledning avses i denna lag den som svarar för företagets organisation och förvaltningen av företagets angelägenheter samt den som handhar den löpande förvaltningen.

Första och andra styckena överensstämmer i sak med 10 kap. 7 § första och andra styckena ABL.

I 10 kap. 7 § tredje stycket ABL föreskrives att revisor skall följa de särskilda föreskrifter, som meddelats av bolagsstämma, såvida de inte strider mot lag, bolagsordning och god revisionssed. Grunden för sistnämnda bestämmelse är att revisorerna, som har till uppgift att kontrollera styrelsens och verkställande direktörens verksamhet i bolaget, i första hand är aktieägarnas förtroendemän. Motsvarighet till den inom aktiebolagsrätten förekommande uppdelningen av uppgifter på olika organ i företaget saknas i allmänhet i de företagsformer på vilka förevarande lagförslag är tillämpligt. Kommittén har därför inte funnit skäl att föreslå någon motsvarighet till 10 kap. 7 § tredje stycket ABL.

I paragrafens tredje stycke har kommittén angivit att kommittén med "företagsledning" avser den eller dem som handhar sådana uppgifter som i aktiebolag ankommer på styrelse och verkställande direktör.

8 § Företagsledningen skall bereda revisor tillfälle att verkställa granskningen i den omfattning revisorn finner erforderligt samt lämna de upplysningar och det biträde som han begär. Samma skyldighet åligger företagsledning och revisor i dotterföretag gentemot revisor i moderföretag.

Senast fyra och en halv månad efter räkenskapsårets utgång skall årsredovisningshandlingarna och koncernredovisningshandlingarna för det förflutna räkenskapsåret avlämnas till revisor.

Första stycket överensstämmer i sak med 10 kap. 8 § ABL.

Enligt kommitténs förslag till regler om årsredovisning kan skyldighet att offentliggöra avskrift av årsredovisning inträda sedan sex månader förflutit efter räkenskapsårets utgång. För att garantera revisorerna en viss minimitid för avslutandet av revisionen bör årsredovisningshandlingarna avlämnas till revisorerna senast fyra och en halv månad efter räkenskapsårets utgång. Bestämmelse härom har intagits i paragrafens andra stycke.

9 § Sedan revisor slutfört granskningen, skall han teckna hänvisning till revisionsberättelsen på årsredovisningen och i moderföretag på koncernredovisningen. Finner revisor att balansräkningen eller resultaträkningen är oriktig, skall han göra anteckning även om det. I moderföretag gäller detsamma i fråga om koncernbalansräkningen och konernresultaträkningen.

Paragrafen överensstämmer i sak med 10 kap. 9 § ABL.

10 § Revisor skall för varje räkenskapsår avge revisionsberättelse till den årsredovisningsskyldige. Berättelsen skall överlämnas till den som svarar för förvaltningen av företagets angelägenheter senast fem månader efter räkenskapsårets utgång.

Revisionsberättelsen skall innehålla uttalande huruvida årsredovisningen uppgjorts enligt denna lag. Innehåller inte årsredovisningen sådana upplysningar som enligt denna lag skall lämnas, skall revisor ange detta och lämna erforderliga upplysningar i sin berättelse, om det kan ske.

Har revisor vid sin granskning funnit att åtgärd eller försummelse som kan föranleda ersättningsskyldighet ligger någon som i ingår i företagsledningen till last eller att någon som ingår i företagsledningen eljest handlat i strid med denna lag, skall det anmärkas i berättelsen. Revisor kan även i övrigt i berättelsen meddela upplysningar

som han önskar bringa till den årsredovisningsskyldiges kännedom.

I moderföretag skall revisor avge en särskild revisionsberättelse beträffande koncernen. Bestämmelserna i första–tredje styckena äger därvid motsvarande tillämpning.

Paragrafen är utformad efter mönster av 10 kap. 10 § ABL. Vissa av bestämmelserna i 10 kap. 10 § ABL har kommittén emellertid inte funnit erforderliga då det gäller de företagsformer som detta lagförslag är avsett för. Paragrafen innehåller sålunda inga motsvarigheter till bestämmelserna i 10 kap. 10 § ABL om att revisionsberättelsen skall innehålla uttalande angående ansvarsfrihet för styrelseledamöterna och verkställande direktören, yttrande huruvida förteckning enligt 12 kap. 9 § ABL upprättats eller särskilt uttalande angående fastställandet av balansräkningen och resultaträkningen samt angående det i förvaltningsberättelsen framställda förslaget till dispositioner beträffande bolagets vinst eller förlust.

För att ge den årsredovisningsskyldige tillfälle att vidtaga rättelser i årsredovisningshandlingarna i anledning av revisionen bör revisionsberättelsen överlämnas till den som svarar för förvaltningen av företagets angelägenheter senast fem månader efter räkenskapsårets slut. Bestämmelse härom har intagits i första stycket andra meningen.

11 § Erinringar som revisor framställt till företagsledningen skall antecknas i protokoll eller annan handling. Handlingen skall överlämnas till den som svarar för förvaltningen av företagets angelägenheter och av denne bevaras på betryggande sätt.

Paragrafen överensstämmer i sak med 10 kap. 11 § ABL.

12 § Bestämmelserna om årsredovisning i 1 kap. 3 och 4 §§ har motsvarande tillämpning på revisionsberättelse som avses i 10 § första stycket. Bestämmelsen om koncernredovisning i 3 kap. 6 § har motsvarande tillämpning på koncernrevisionsberättelse som avses i 10 § fjärde stycket.

Paragrafen innebär att vanlig revisionsberättelse respektive koncernrevisionsberättelse för koncern som avses i 3 kap. 1 § skall vara offentligt tillgänglig på samma sätt som årsredovisningen respektive koncernredovisningen.

13 § Revisor får ej lämna upplysningar till dem som saknar rätt att erhålla kännedom om den årsredovisningsskyldiges angelägenheter om sådant som revisorn fått kännedom om vid fullgörande av sitt uppdrag, om det kan lända till förfång för den årsredovisningsskyldige.

Enligt 10 kap. 13 § första stycket ABL får revisor i aktiebolag inte till enskild aktieägare eller utomstående lämna sådana upplysningar som avses i förevarande paragraf.

Med den i förevarande paragraf föreskrivna tystnadsplikten avses att förhindra att revisor lämnar upplysningar, som kan skada den årsredovisningsskyldige, till utomstående eller till enskild medlem i rörelsedrivande ideell förening eller till handelsbolagsman som saknar i 2 kap. 5 § förslaget till lag om handelsbolag och enkla bolag angiven kontrollrätt.

Åsidosätter revisor sin tystnadsplikt kan han ådra sig skadeståndsansvar.

14 § Revisor som vid fullgörande av sitt uppdrag uppsåtligen eller av oaktsamhet skadar den årsredovisningsskyldige skall ersätta skadan. Detsamma gäller när skada vållats annan genom överträdelse av denna lag. Revisor ansvarar även för skada som hans medhjälpare vållar uppsåtligen eller av oaktsamhet.

Är revisionsbolag revisor, åligger ersättningsskyldigheten detta bolag och den för revisionen huvudansvarige.

15 § Skadestånd enligt 14 § kan jämkas efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens beskaffenhet, skadans storlek och omständigheterna i övrigt.

Skall flera ersätta samma skada, svarar de solidariskt för skadeståndet i den mån ej skadeståndsskyldigheten jämkats för någon av dem enligt första stycket. Vad någon utgivit i skadestånd får sökas åter av de andra efter vad som är skäligt med hänsyn till omständigheterna.

16 § Talan för årsredovisningsskyldigs räkning enligt 14 § som inte grundas på brott kan ej väckas mot revisor sedan tre år förflutit från det revisionsberättelse överlämnades till den som svarar för förvaltningen av företagets angelägenheter.

Bestämmelserna om skadeståndsansvar i förevarande paragrafer har utformats efter mönster av bestämmelserna i 15 kap. 2, 4 och 6 §§ ABL om skadeståndsansvar för revisor i aktiebolag.

17 § I sidoordnad koncern för vilken koncernredovisning skall avges skall koncernredovisningen och koncernföretagens inbördes förhållanden i övrigt granskas av revisor, vilken skall avge en särskild revisionsberättelse beträffande koncernen. Bestämmelserna i detta kapitel äger därvid motsvarande tillämpning.

För sidoordnad koncern av sådan storlek som i fråga om annan koncern anges i 1 kap. 4 § andra stycket skall minst en av den koncernredovisningsskyldige utsedd revisor vara auktoriserad.

Revisionsberättelse för sidoordnad koncern skall insändas till patent- och registreringsverket senast sex månader efter utgången av räkenskapsåret för det företag till vars balansdag koncernredovisningen hänför sig.

Såsom framgår av 3 kap. föreslår kommittén att koncernredovisning skall avges för sidoordnad koncern med minst tio anställda. I likhet med vad kommittén föreslår i fråga om övriga koncerner bör denna koncernredovisning bli föremål för revision. Regler därom har intagits i denna paragraf.

I konsekvens med vad som i 3 § tredje stycket föreslås för andra slag av koncerner bör minst en revisor för större sidoordnad koncern vara auktoriserad. Eftersom koncernredovisningen för sidoordnad koncern föreslås bli insänd till patent- och registreringsverket (se 3 kap. 15 §) bör också koncernrevisionsberättelsen för sådan koncern insändas dit. Föreskrift om det har tagits in i förevarande paragrafs sista stycke.

3 kap. *Koncerner*

1 § Äger handelsbolag så många aktier eller andelar i svensk eller utländsk juridisk person att det har mer än hälften av rösterna för samtliga aktier eller andelar, är bolaget

moderföretag och den andra juridiska personen dotterföretag. Äger dotterföretag eller äger moderföretag och dotterföretag eller flera dotterföretag tillsammans aktier eller andelar i juridisk person i den omfattning som angivits nu, är även sistnämnda juridiska person dotterföretag till moderföretaget.

Har handelsbolag i annat fall på grund av aktie- eller andelsinnehav eller avtal ett bestämmande inflytande över juridisk person och en betydande andel i resultatet av dess verksamhet, är handelsbolaget moderföretag och den andra juridiska personen dotterföretag.

Moderföretag och dotterföretag utgör tillsammans en koncern.

Bestämmelserna i första och andra styckena om handelsbolag äger även tillämpning på annan som enligt bokföringslagen (1976:125) har att upprätta årsbokslut. Vad som sagts nu gäller dock inte aktiebolag eller ekonomisk förening.

Bestämmelserna i 2–11 §§ gäller, om under det senast förflutna räkenskapsåret i medeltal minst tio anställda sysselsatts i koncernen.

Paragrafen, som har utformats med 1 kap. 2 § ABL som förebild, har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 10.4.1.

Enligt prop. 1975:103 s. 278 f. förutsätter koncerndefinitionen i 1 kap. 2 § ABL att moderbolaget utgörs av ett svenskt aktiebolag. Likaså förutsätter koncerndefinitionen i förevarande paragraf att moderföretaget är svenskt. Såsom departementschefen framhöll i nyssnämnda prop. (s. 279) torde det nämligen inte vara praktiskt möjligt att låta koncernreglerna gälla direkt även för utländska moderföretag.

Av paragrafens fjärde stycke första meningen följer att koncern enligt paragrafen inte föreligger om moderföretaget är en enskild näringsidkare som enligt 1 § fjärde stycket BFL inte är skyldig att upprätta årsbokslut. För sådana fall har kommittén funnit det praktiskt olämpligt att föreslå koncernregler. Paragrafens fjärde stycke andra meningen innebär att koncern enligt paragrafen inte föreligger om moderföretaget är aktiebolag eller ekonomisk förening. För sådana fall finns respektive föreslås koncernregler inom aktiebolags- och föreningslagstiftningen.

Enligt tilläggsdirektiv utfärdade den 9 februari 1978 har kommittén bl. a. att göra en översyn av bestämmelser såväl i ABL som i annan lagstiftning där koncernbegreppet är av betydelse. Kommittén avser att i ett senare betänkande redovisa resultatet av denna översyn.

2 § Vid värdering av aktier eller andelar som moderföretag äger i dotterföretag skall andelar vilka dotterföretaget äger i moderföretaget ej anses ha något värde.

Ingår i fordrings- eller skuldpost enligt balansräkningen för företag i koncernen fordran hos eller skuld till dotterföretag eller moderföretag skall beloppet anges särskilt. Angivandet får ske inom linjen. Detsamma gäller i fråga om pant eller därmed jämförlig säkerhet eller ansvarsförbindelse till förmån för dotterföretag eller moderföretag.

Enligt 11 kap. 4 § andra stycket ABL skall vid värdering av moderbolags aktier eller andelar i dotterföretag aktier, som dotterföretaget äger i moderbolaget, ej anses ha något värde. Bakgrunden till denna bestämmelse är att om aktiebolag innehar egna aktier (vilket undantagsvis kan vara tillåtet) så skall de i balansräkningen upptagas såsom tillgång utan värde. Sistnämnda bestämmelse vilar på den tankegången att ett bolags egna aktier inte utgör någon tillgång för bolaget, eftersom övriga tillgångar återspeglas i aktierna.

Avsikten med 11 kap. 4 § andra stycket är att förhindra att ett bolags balansräkning upptar värdet av egna aktier indirekt via värdet av aktier eller andelar i dotterföretag, som äger aktier i moderbolaget. Dotterföretag kan undantagsvis ha rätt att äga aktie i moderbolag (se 7 kap. 1 § ABL). Om man antar att ett handelsbolag kunde äga en andel i sig självt så skulle andelen inte utgöra någon tillgång för handelsbolaget eftersom handelsbolagets övriga tillgångar återspeglas i andelarna. Man bör därför förhindra att handelsbolaget upptar värdet av egen andel indirekt via värdet av aktier eller andelar i dotterföretag, som äger andel i handelsbolaget. Kommittén föreslår därför i paragrafens första stycke en motsvarighet till 11 kap. 4 § andra stycket ABL.

I 11 kap. 7 § sjätte stycket ABL föreskrivs, att ingår i fordrings- eller skuldpost enligt balansräkningen fordringar hos eller skulder till dotterföretag eller moderbolag skall beloppen anges särskilt, vilket får ske inom linjen. Detsamma gäller i fråga om pant eller därmed jämförliga säkerheter eller ansvarsförbindelser till förmån för dotterföretag eller moderbolag. Eftersom upplysningar om moder- och dotterföretagens mellanhavanden anses vara av stor vikt för förståelsen av koncernföretagens finansieringsförhållanden föreslår kommittén i paragrafens andra stycke att motsvarande bestämmelse införs för koncernförhållanden där moderföretaget inte är aktiebolag eller ekonomisk förening.

3 § Som särskild intäktspost i moderföretags resultaträkning skall upptagas utdelning på aktier i dotterbolag.

I moderföretags balansräkning skall aktier i dotterbolag upptagas som särskild post bland tillgångarna.

Aktier i dotterbolag skall upptagas i moderföretagets balansräkning med angivande för varje bolag av dess namn, antalet aktier och dessas nominella värde och värde enligt balansräkningen. När det från allmän eller enskild synpunkt är påkallat, får regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer tillåta att aktier redovisas utan specifikation.

Enligt 11 kap. 6 § tredje stycket ABL skall som särskild intäktspost i resultaträkning upptagas utdelning på aktier i dotterbolag. Enligt 11 kap. 7 § första stycket skall i balansräkningen bland tillgångarna upptagas som särskild post aktier i dotterbolag. Nämnda föreskrifter bidrar till att skapa insyn i koncernförhållandet och kommittén föreslår därför en motsvarighet till dem i paragrafens första och andra stycken.

I 11 kap. 8 § första stycket 1 ABL upptas ytterligare föreskrifter om specificering av aktiebolags innehav av aktier. Detta specificeringskrav går längre än det som uppställs i 19 § BFL. För att man skall uppnå fullgod insyn i koncernens uppbyggnad och förhållanden föreslår kommittén i förevarande paragrafs tredje stycke att vad i 11 kap. 8 § första stycket 1 ABL stadgas om specificering av aktier i dotterbolag skall gälla även i de fall där moderföretaget inte är aktiebolag eller ekonomisk förening.

4 § Andelar i andra företag än aktiebolag skall likställas med aktier som ägs av moderföretaget vid uppställning av moderföretagets resultaträkning och balansräkning samt vid specificering enligt 3 § tredje stycket.

Enligt 11 kap. 5 § andra stycket ABL skall andelar i andra företag än aktiebolag likställas med av bolaget ägda aktier vid uppställning av resultaträkningen och balansräkningen samt vid specificering. Bestämmelsen har tillkommit för att undvika upprepningar i lagtexten. I förevarande paragraf föreslås en motsvarande bestämmelse.

5 § I moderföretag skall för varje räkenskapsår avges koncernredovisning bestående av koncernresultaträkning och koncernbalansräkning. Redovisningen skall hänföra sig till balansdagen för moderföretaget.

Företag som hör till samma koncern skall ha samma räkenskapsår, om ej synnerliga skäl medför hinder däremot.

I 11 kap. 10 och 11 §§ ABL finns särskilda regler om koncernredovisning. I motiven till dessa bestämmelser (prop. 1975:103 s. 282) framhålles att ändamålet med en koncernredovisning i första hand är att klarlägga koncernens årsresultat. Det betonas emellertid att koncernredovisningen inte endast har betydelse som underlag för bedömning av vinstutdelningen. För bl. a. de anställda och för borgenärer måste det, framhålles det i sistnämnda prop., vara ett vitalt intresse att få en så långt möjligt rättvisande bild av transaktioner inom en koncern och varje koncernföretags förhållande till koncernen som helhet. Det sagda talar enligt kommitténs mening starkt för att regler om koncernredovisning bör införas även för koncerner där moderföretaget inte är aktiebolag eller ekonomisk förening. Sådana regler föreslås därför i denna och följande paragrafer.

Paragrafens andra stycke överensstämmer med 11 kap. 10 § andra stycket ABL. Grunden för sistnämnda bestämmelse är att om bolag tillhörande samma koncern har olika räkenskapsår så är risken stor att koncernredovisningen blir felaktig. Denna risk måste enligt kommitténs mening vara lika stor oavsett vilken uppbyggnad koncernen har. En motsvarighet till bestämmelsen finns för övrigt i 12 § fjärde stycket BFL, vari stadgas att den som är bokföringsskyldig för flera rörelser skall använda samma räkenskapsår för dessa, om ej synnerliga skäl föranleder annat. Sistnämnda bestämmelse gäller emellertid bara om någon är bokföringsskyldig för två eller flera rörelser som drivs utan att särkilda rättssubjekt används.

6 § Senast sex månader efter utgången av moderföretagets räkenskapsår skall moderföretaget insända avskrift av koncernredovisningen till den länsstyrelse hos vilken moderföretaget registreras enligt 1 § andra stycket eller 3 § första eller andra stycket handelsregisterlagen (1974:157).

Paragrafen har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 10.4.3.

7 § Koncernresultaträkningen och koncernbalansräkningen skall var för sig utgöra ett sammandrag av moderföretagets och dotterföretagets resultaträkningar och balansräkningar. Sammandraget skall upprättas enligt god redovisningssed och med iakttagande i tillämpliga delar av 1 kap. 5 och 7 §§ denna lag samt 11 kap. 5–7 §§ och 8 § första stycket 1, 4 och 8 ävensom andra stycket aktiebolagslagen (1975:1385).

Koncernresultaträkningen skall utvisa koncernens årsresultat efter avdrag för redovisad vinstutdelning inom koncernen och efter avdrag eller tillägg för ökning eller minskning av internvinst under räkenskapsåret. Koncernbalansräkningen skall utvisa

beloppet av eget kapital eller ansamlad förlust i koncernen efter avdrag för internvinst. Med internvinst avses på moderföretaget belöpande andel av vinst på överlåtelse av tillgång inom koncernen, i den mån ej överlåtelse av tillgången därefter skett till köpare utanför koncernen eller förbrukning av tillgången eller nedsättning av dess värde ägt rum hos det företag inom koncernen som förvärvat tillgången.

Om det med hänsyn till koncernens sammansättning eller andra särskilda skäl är förenat med synnerliga svårigheter att vid koncernredovisningen i visst hänseende tillämpa första eller andra stycket, får det undantag göras som förhållandena kräver. För sådant undantag skall lämnas motiverad redogörelse i bilaga till koncernbalansräkningen eller, om sådan inte upprättas, i bilaga till moderföretagets balansräkning.

I bilaga till koncernbalansräkning skall lämnas redogörelse om vilka metoder och värderingsprinciper som använts vid uppgörande av koncernredovisningen.

Uppgift om koncernens lagerreserv skall intagas i koncernredovisningen, om koncernen är av sådan storlek som anges i 1 kap. 4 § andra stycket. I sådant fall skall till koncernredovisningen fogas finansieringsanalys för koncernen.

Paragrafen har utformats efter mönster av 11 kap. 11 § ABL.

En koncernredovisning skall vara ett bearbetat sammandrag av de enskilda koncernbolagens redovisningar. Med sammandrag förstås att poster av likartad karaktär i de enskilda redovisningarna läggs samman och presenteras i en post i koncernredovisningen. Koncernredovisningen kommer alltså att se ut som om den var uppgjord för ett enskilt företag, nämligen den ekonomiska enhet för vilken koncernen är ett uttryck. Vad nu sagts kommer till uttryck i första stycket av förevarande paragraf. Där föreskrivs att resultaträkning och balansräkning för koncernen skall var för sig vara ett sammandrag av koncernföretagens redovisningar och att den goda redovisningsseden är vägledande.

Det framhålles i prop. 1975:103 s. 466 f att BFL:s bestämmelser om innehållet i resultat- och balansräkning naturligen skall beaktas i detta sammanhang utan särskild föreskrift därom. Vad nu sagts bör enligt kommitténs mening gälla även då moderföreaget inte är aktiebolag eller ekonomisk förening.

De specifikationskrav som uppställs för resultat- och balansräkningar i 11 kap. 5–7 §§ och 8 § första stycket 1, 4 och 8 ävensom andra stycket ABL samt i 1 kap. 5 och 7 §§ detta lagförslag för aktiebolag respektive andra företagsformer bör i tillämpliga delar iakttagas vid upprättande av koncernredovisningen. Föreskrift därom har intagits i paragrafens första stycke.

De enskilda koncernbolagen kan ha haft interna mellanhavanden. Som resultat av dessa transaktioner har kanske skulder eller tillgodohavanden mellan koncernbolagen uppstått. Om koncernredovisningen skall se ut som om den var uppgjord för ett enda bolag, måste i samband med sammandraget och redovisningarna ske en bearbetning. Ett företag kan ju inte driva handel med sig självt och göra vinst eller förlust i samband därmed, och det kan vidare inte få en skuld till sig självt eller investera kapital i sig självt. För det enskilda koncernbolaget är alla transaktioner och förbindelser med andra bolag externa. Detta följer av dess ställning som en juridiskt självständig enhet som har skyldighet att framlägga en självständig redovisning. För koncernen däremot är alla transaktioner och förbindelser mellan de enskilda koncernbolagen interna, under det att endast transaktioner och förbindelser

med omvärlden är externa.

Bearbetningen av alla de poster som för koncernen är interna kräver användning av en speciell redovisningsteknik, som kallas eliminering. Vad som på ett avgörande sätt skiljer utarbetande av koncernredovisning från utarbetande av en vanlig redovisning är, för att ta de viktigaste punkterna:

I koncernresultaträkningen:

1. Eliminering av intern försäljning.
2. Eliminering av utdelning från dotterföretag.
3. Eliminering av andra interna intäkter och kostnader (t. ex. räntor, hyror, koncernbidrag).
4. Eliminering av ökning eller minskning av internvinster.

I koncernbalansräkningen:

1. Eliminering av interna mellanhavanden.
2. Eliminering av internt aktieinnehav.
3. Eliminering av internvinster.

När alla interna mellanhavanden är eliminerade, skall koncernredovisningens aktiv- och passivposter endast ge uttryck för tillgodohavande hos eller skuld till utomstående.

Ett internt aktieinnehav representerar en rätt till ett koncernbolags eget kapital (eller en andel därav). De i ett moderföretags balansräkning redovisade dotterbolagsaktierna motsvaras sålunda av nettotillgångarna (eller en andel därav) i dotterföretagets balansräkning. Man undviker dubbelräkning i koncernbalansräkningen genom att vid koncernbokslutet avräkna (eliminera) moderföretagets dotterbolagsaktier mot dotterföretagets egna kapital. I svensk praxis begagnas numera för denna eliminering främst den s. k. förvärvsmetoden. Denna metod beskrives, under den tidigare använda benämningen "förvärvsvärdemetoden (past equity-metoden)", i prop. 1975:103 s. 469. (Den där nämnda s. k. "parivärdemetoden" betraktas nu som föråldrad.)

Paragrafens andra stycke behandlar internvinst och avser att förhindra att sådana vinster påverkar redovisningsresultatet för koncernen i dess helhet. När alla internvinster är eliminerade skall koncernens resultaträkning enbart visa resultatet av transaktioner med omvärlden. I andra stycket tredje meningen anges vad som avses med internvinst. Det anges där, att med internvinst avses på moderbolaget belöpande andel av vinst på överlåtelse av tillgång inom koncernen i den mån inte överlåtelse av tillgången därefter skett till köpare utanför koncernen eller förbrukning av tillgången eller nedsättning av dess värde ägt rum hos det företag inom koncernen som förvärvat tillgången. Internvinst kan alltså uppkomma genom överlåtelse från moderföretag till dotterföretag eller från dotterföretag till moderföretag eller till annat dotterföretag. Uttrycket "på moderbolaget belöpande andel" av vinsten åsyftar att vid uträkningen av internvinst avdrag får göras för den vinst som belöper på minoritetsandelar i dotterbolag. Endast så stor del av vinsten som motsvarar moderbolagets andel i dotterbolagets aktiekapital anses alltså utgöra internvinst. Exempel: Har dotterbolaget B, i vilket moderbolaget A äger 80 % av aktiekapitalet, för 40 000 kr till A sålt en

tillgång, som hos B var bokförd till anskaffningskostnaden 30 000 kr, är B:s vinst på försäljningen 10 000 kr. Är på balansdagen tillgången fortfarande osåld hos A och upptages den i A:s balansräkning till anskaffningskostnaden för A, 40 000 kr, utgör 80 % av vinsten eller 8 000 kr internvinst hos B.

Kommittén avser inte att här närmare uppehålla sig vid den tekniska utformningen av hur eliminering av olika transaktioner skall gå till. Denna fråga bör överlämnas till praxis.

I 11 kap. 11 § tredje stycket ABL stadgas att om det med hänsyn till koncernens sammansättning eller andra särskilda skäl är förenat med synnerliga svårigheter att vid koncernredovisningen tillämpa 11 kap. 11 § första eller andra stycket får de undantag göras som förhållandena kräver. För sådan avvikelse skall lämnas motiverad redogörelse i moderbolagets förvaltningsberättelse. I prop. 1975:103 s. 469 framhålls att denna regel tar sikte på bl. a. de tillfällen då ett dotterföretag är utländskt och följer avvikande redovisningsregler. Även valutakurser och kursdifferenser, framhålles det, kan ha sådan inverkan på dotterföretagets redovisning att en koncernredovisning ger en vilseledande bild av verkligheten. I fråga om dotterföretag som nyligen införlivats med koncernen kan vidare under ett övergångsskede skilda kontoplaner och konteringsprinciper ge obalans åt ett koncernsammandrag, varför undantagsbestämmelsen kan behöva åberopas. En motsvarande undantagsbestämmelse då moderföretaget inte är aktiebolag eller ekonomisk förening föreslår kommittén i denna paragrafs tredje stycke. Motiverad redogörelse för avvikelse från koncernredovisningsreglerna bör lämnas i bilaga till koncernbalansräkningen eller, om sådan inte upprättas, i bilaga till moderföretagets balansräkning.

Paragrafens fjärde stycke har utformats efter mönster av 11 kap. 11 § fjärde stycket ABL. Enligt 11 kap. 11 § fjärde stycket ABL skall nu ifrågavarande uppgifter lämnas i moderbolagets förvaltningsberättelse. Eftersom skyldighet att upprätta förvaltningsberättelse ej föreligger för de företagsformer som enligt detta lagförslag kan vara moderföretag föreslår kommittén i stället att uppgifterna lämnas i bilaga till koncernbalansräkningen.

Enligt 11 kap. 11 § sjätte stycket ABL skall i koncern av sådan storlek, som enligt 10 kap. 3 § fjärde stycket ABL medför skyldighet för moderbolaget att anlita auktoriserad revisor, intagas uppgift om koncernens lagerreserv i koncernredovisningen. I sådant fall skall till koncernredovisningen också fogas finansieringsanalys för koncernen. Motsvarande bestämmelser föreslår kommittén i denna paragrafs sista stycke för sådana koncerner som har annat företag än aktiebolag till moderföretag och som har sådan storlek som anges i 1 kap. 4 § andra stycket detta lagförslag.

8 § Dotterföretag skall i bilaga till balansräkning eller, om dotterföretaget är aktiebolag, i förvaltningsberättelse ange namnet på moderföretaget och i förekommande fall dettas moderföretag. Moderföretag och dotterföretag skall i bilaga till balansräkning eller, då företaget är aktiebolag, i förvaltningsberättelse ange hur stor andel av årets inköp och försäljning som avser annat företag inom samma koncern.

Enligt 11 kap. 11 § femte stycket första meningen ABL skall aktiebolag som är dotterföretag i förvaltningsberättelsen ange namnet på moderbolaget och i förekommande fall dettas moderbolag. Grunden för denna bestämmelse är

enligt prop. 1975:103 s. 283 att insynen i koncernförhållanden underlättas genom att dotterbolag ålägges att uppge namnet på sitt moderbolag eller dettas moderbolag. En motsvarighet till denna bestämmelse föreslår kommittén i denna paragrafs första mening för de fall då moderföretaget inte är aktiebolag eller ekonomisk förening. Kommittén anser inte att bestämmelsen bör begränsas till att gälla endast då dotterföretaget är aktiebolag. Om dotterföretaget inte är aktiebolag kan uppgiften lämpligen lämnas i bilaga till balansräkning.

Enligt 11 kap. 11 § femte stycket andra meningen ABL skall moderbolag och dotterbolag ange hur stor del av årets inköp och försäljning som avser andra företag inom samma koncern. Grunden för denna bestämmelse är att därigenom bedömningen av lönsamhet och framtidsutsikter för varje självständig del av koncernen underlättas. Det är väl i linje med olika intressenters behov av insyn i koncernförhållanden, framhålles det i prop. 1975:103 s. 283, att de enskilda koncernbolagens grad av beroende utifrån i förhållande till koncernberoendet framgår av den offentliga redovisningen. Av de nu anförda skälen föreslår kommittén en motsvarighet till nämnda bestämmelse i denna paragrafs andra mening för de fall då moderföretaget inte är aktiebolag eller ekonomisk förening. Kommittén anser inte att bestämmelsen bör begränsas till att gälla endast då dotterföretaget är aktiebolag.

9 § I koncernredovisning skall återges koncernresultaträkningen och koncernbalansräkningen för närmast föregående räkenskapsår. Har under året ändring vidtagits beträffande specificeringen av post i koncernresultaträkningen eller koncernbalansräkningen, skall uppgifterna från den tidigare koncernredovisningen sammanställas så att dessa kan jämföras med post i den senare koncernredovisningen, om särskilt hinder ej möter.

Koncernredovisning skall skrivas under av den som är skyldig att upprätta redovisningen med angivande av dagen för underskriften. Är flera delägare obegränsat ansvariga för moderföretagets förbindelser, underskrives koncernredovisningen av dem alla.

Första stycket överensstämmer med vad som enligt 11 kap. 11 § första stycket jämfört med 11 kap. 2 § första stycket ABL gäller för sådana koncerner som regleras i ABL. Enligt ABL behöver koncernredovisningshandlingarna inte föras in i årsboken. Anledning saknas att införa en motsatt regel för de fall där moderföretaget inte är aktiebolag. Efter mönster av 11 § BFL bör koncernredovisningen skrivas under av den bokföringsskyldige. Är flera delägare obegränsat ansvariga för rörelsens förbindelser, bör koncernredovisningen underskrivas av dem alla. Föreskrifter om vad nu sagts föreslås i andra stycket av förevarande paragraf.

10 § För koncern som avses i 1 kap. 4 § andra stycket skall moderföretaget i delårsrapport, utöver uppgifter för moderföretaget, lämna uppgifter för koncernen motsvarande vad som anges i 1 kap. 9 §. Uppgift om omsättning och resultat skall avse belopp efter avdrag för interna poster inom koncernen och med hänsyn tagen till internvinsteliminering.

Enligt 11 kap. 12 § första stycket ABL skall moderföretag i koncern av sådan storlek, som enligt 10 kap. 3 § fjärde stycket ABL medför skyldighet för

moderbolaget att anlita auktoriserad revisor, avge delårsrapport. Moderbolaget i sådan koncern skall enligt 11 kap. 13 § andra stycket ABL i delårsrapport utöver uppgifter för moderbolaget lämna motsvarande information om koncernen. Belopp avseende koncernen skall anges med hänsyn tagen till koncernföretagens interna mellanhavanden. Anledning saknas enligt kommitténs mening att i fråga om delårsrapport behandla koncerner olika beroende på om moderföretaget är aktiebolag eller har annan företagsform. Förevarande paragraf utgör därför en motsvarighet till 11 kap. 13 § andra stycket ABL.

11 § Om företag har blivit moderföretag, skall ledningen för företaget meddela detta till dotterföretagets ledning. Dotterföretagets ledning skall lämna ledningen för moderföretaget de upplysningar som fordras för beräkningen av koncernens ställning och resultatet av koncernens verksamhet.

Enligt 8 kap. 7 § första meningen ABL skall, om aktiebolag blivit moderbolag, styrelsen meddela detta till dotterföretagets ledning. Enligt andra meningen samma lagrum skall dotterföretagets ledning lämna styrelsen för moderbolaget de upplysningar som fordras för beräkningen av koncernens ställning och resultatet av koncernens verksamhet. För att möjliggöra genomförandet av de ovan föreslagna redovisningsreglerna för koncerner med andra moderföretag än aktiebolag eller ekonomiska föreningar föreslår kommittén i förevarande paragrafs andra mening en motsvarighet till 8 kap. 7 § andra meningen ABL. – Grunden för 8 kap. 7 § första meningen ABL synes främst vara att man därigenom vill möjliggöra efterlevnaden dels av förbudet i 7 kap. 1 § första stycket ABL för dotterföretag att förvärva eller såsom pant mottaga aktie i moderbolaget och dels av det i 12 kap. 7 § ABL upptagna förbudet mot penninglån från aktiebolag till den som äger aktier i eller är styrelseledamot eller verkställande direktör i annat bolag inom samma koncern. Sådan underrättelseskyldighet för moderföretaget som anges i 8 kap. 7 § första meningen ABL underlättar också för dotterföretag att förbereda sig för fullgörande av sin informationsskyldighet mot moderföretaget. I förevarande paragrafs första mening föreslår därför kommittén en motsvarighet till 8 kap. 7 § första meningen ABL.

Sidoordnade koncerner

12 § Två eller flera bokföringsskyldiga juridiska personer utgör en sidoordnad koncern, om

1. fysisk person som inte har att upprätta årsbokslut enligt bokföringslagen (1976:125) äger så många aktier eller andelar i de juridiska personerna att han har mer än hälften av rösterna för samtliga aktier eller andelar i var och en av de juridiska personerna eller också i annat fall på grund av aktie- eller andelsinnehav eller avtal har ett bestämmande inflytande över var och en av de juridiska personerna och en betydande andel i resultatet av var och en av dessas verksamhet, samt
2. de juridiska personerna står under den fysiska personens enhetliga ledning.

Om den fysiska personen har sådant inflytande över de juridiska personerna som anges i första stycket 1, skall de juridiska personerna anses stå under den fysiska personens enhetliga ledning, om ej visas att så inte är fallet.

Bestämmelserna i första och andra styckena om fysisk person gäller även juridisk

person som inte har att upprätta årsbokslut enligt bokföringslagen.

Bestämmelserna i 13–16 §§ gäller, om under det senast förflutna räkenskapsåret i medeltal minst tio anställda sysselsatts i företag i den sidoordnade koncernen.

Vid tillämpning av denna lag räknas till företag i sidoordnad koncern i koncernen ingående utländsk bokföringsskyldig juridisk person, om svensk bokföringsskyldig juridisk person även ingår i koncernen.

13 § För företagen i sidoordnad koncern skall i 12 § angiven fysisk person respektive i 12 § tredje stycket angiven juridisk person avge koncernredovisning för varje räkenskapsår.

För att reglerna om sidoordnade koncerner skall tillämpas bör med hänsyn till att insynsintresse skall föreligga och av praktiska skäl krävas att åtminstone något av de i den sidoordnade koncernen ingående företagen är svenskt och därmed underkastat svenska regler om årsbokslut och årsredovisning. I 12 § femte stycket föreskrivs därför, att vid tillämpning av denna lag skall till företagen i den sidoordnade koncernen räknas i koncernen ingående utländsk bokföringsskyldig juridisk person om i koncernen även ingår svensk bokföringsskyldig juridisk person. Om utländsk juridisk person sålunda skall inräknas i sidoordnad koncern kan det emellertid, på samma sätt som då det gäller vanliga koncerner vari ingår utländska dotterföretag, komma i fråga att tillämpa bestämmelsen i 7 § tredje stycket om undantag från koncernredovisningsreglerna.

Paragrafernas innehåll i övrigt har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 10.4.2.

I 1 kap. 8 § första stycket föreslås att delårsrapport skall avges för moderföretag i större koncerner. I 3 kap. 10 § föreslås att i denna delårsrapport skall lämnas uppgifter även för nämnda större koncerner. Rapportering mer än en gång om året kunde i och för sig vara av värde även i fråga om större sidoordnade koncerner. Delårsrapport för sidoordnad koncern kan emellertid inte sammankopplas med delårsrapport för moderföretag. Det skulle följaktligen bli mer betungande att avge delårsrapport för sidoordnad koncern än för vanlig koncern. Kommittén har därför avstått från att föreslå regler om delårsrapport för sidoordnad koncern.

14 § Koncernredovisning enligt 13 § skall bestå av koncernresultaträkning och koncernbalansräkning. Redovisningen skall hänföra sig till balansdagen för något av de företag som ingår i koncernen.

Företag som hör till samma sidoordnade koncern skall ha samma räkenskapsår, om ej synnerliga skäl medför hinder däremot.

Koncernredovisning skall upprättas med iakttagande i tillämpliga delar av 7 §. Bestämmelserna i 9 § första stycket och andra stycket första meningen har därvid motsvarande tillämpning.

För sådan koncern som anges i 1 § har kommittén i 5 § första stycket föreslagit att koncernredovisningen skall hänföra sig till balansdagen för moderföretaget. För sidoordnade koncerner föreslår kommittén i stället i förevarande paragrafs första stycke att redovisningen skall hänföra sig till balansdagen för något av företagen som ingår i den sidoordnade koncernen.

Andra stycket överensstämmer med 5 § andra stycket.

Enligt tredje stycket första meningen skall koncernredovisningen upprättas med iakttagande i tillämpliga delar av 7 §. Enligt 7 § första stycket skall koncernresultaträkningen och koncernbalansräkningen utgöra ett sammandrag av moderföretagets och dotterföretagets resultaträkningar och balansräkningar. I sidoordnad koncern är det givetvis i stället fråga om sammandrag av de i denna koncern ingående företagens resultaträkningar och balansräkningar. – Vad i specialmotiveringen till 7 § sagts om eliminering av interna resultatposter, interna mellanhavanden, internt aktieinnehav och internvinster gäller också då fråga är om sidoordnat koncernförhållande. De aktier (eller andra andelar) som innehas av den som har det bestämmande inflytandet över företagen i en sidoordnad koncern är emellertid inte att hänföra till i koncernen ingående, inbördes aktieinnehav och skall således inte bli föremål för några elimineringsåtgärder. Om däremot ett företag i den sidoordnade koncernen äger en minoritetspost aktier i ett aktiebolag som ingår i den sidoordnade koncernen, så är det fråga om ett inbördes aktieinnehav som skall elimineras. – I sidoordnad koncern, där ju moderföretag inte finns, kan man inte – såsom anges i 7 § andra stycket tredje meningen – med internvinst avse "på moderbolaget belöpande andel" av vinst. I stället måste vid sidoordnad koncern med internvinst avses den andel av vinst som belöper på den som har det bestämmande inflytandet över de företag som ingår i den sidoordnade koncernen.

15 § Avskrift av koncernredovisning skall insändas till patent- och registreringsverket senast sex månader efter utgången av räkenskapsåret för det företag till vars balansdag koncernredovisningen hänför sig.

Paragrafen har behandlats i den allmänna motiveringen, avsnitt 10.4.3.

16 § Företag i sidoordnad koncern skall i bilaga till balansräkning eller, om företaget är aktiebolag eller ekonomisk förening, i förvaltningsberättelse dels namnge övriga företag i koncernen, dels ange hur stor andel av årets inköp och försäljning som avser övriga företag inom koncernen.

Om sidoordnad koncern uppkommit, skall i 12 § angiven fysisk person respektive i 12 § tredje stycket angiven juridisk person meddela detta till ledningarna för de företag som ingår i koncernen. Ledningarna för dessa företag skall lämna den nyssnämnda fysiska eller juridiska personen de upplysningar som fordras för beräkning av koncernens ställning och resultatet av koncernens verksamhet.

Paragrafen innehåller bestämmelser för sidoordnade koncerner som motsvarar vad som stadgas i 8 och 11 §§ för andra koncerner.

4 kap. *Vite m. m.*

1 § Den eller någon av dem som för egen del eller såsom ställföreträdare för annan har att till länsstyrelse sända in redovisningshandling, revisionsberättelse eller delårsrapport kan av länsstyrelsen vid vite föreläggas att fullgöra skyldigheten att sända in behörig handling.

Försuttet vite utdömes av länsstyrelsen.

Då för sidoordnad koncern fråga är om koncernredovisning eller revisionsberättelse för koncern, gäller vad som anges i första och andra styckena om länsstyrelse i stället patent- och registreringsverket.

I ABL (se 19 kap. 2 §) har man funnit vite vara den lämpligaste åtgärden för att

trygga att redovisningshandlingar, revisionsberättelse och delårsrapport sänds in till registreringsmyndigheten och att brister i sådana handlingar avhjälps. Försuttet vite utdömes av registreringsmyndigheten. Enligt kommitténs uppfattning saknas det anledning att använda andra sanktioner då det gäller andra företagsformer. Enligt förevarande paragrafs första stycke kan därför länsstyrelsen genom vitesföreläggande sanktionera skyldigheten att till länsstyrelsen inge årsredovisning, koncernredovisning, revisionsberättelse och delårsrapport.

Paragrafens första stycke innebär vidare att länsstyrelsen även kan använda vite för att framtvinga avhjälpande av brister i de ingivna handlingarna.

Om flera personer gemensamt är skyldiga att upprätta och inge nu ifrågavarande handlingar bör vitesföreläggandet av praktiska skäl kunna meddelas vilken som helst av dessa personer. Skulle det visa sig att den som fått föreläggandet saknar möjligheter att ensam fullgöra skyldigheten bör föreläggandet kunna meddelas annan av dem som har att upprätta och inge handlingen. Det bör vara möjligt att meddela flera personer vitesföreläggande.

Förelagt vite bör i förekommande fall utdömas av länsstyrelsen. Bestämmelse härom har intagits i paragrafens andra stycke.

Eftersom enligt kommitténs uppfattning (se 2 kap. 17 § tredje stycket och 3 kap. 15 §) revisionsberättelse och koncernredovisning för sidoordnade koncerner bör insändas till patent- och registreringsverket bör i fråga om sådana koncerner vite föreläggas och utdömas av detta verk.

2 § Mot myndighets beslut i tillståndsärende enligt 1 kap. 5 § 3, 2 kap. 3 § andra stycket eller 3 kap. 3 § tredje stycket föres talan hos regeringen genom besvär.

Mot länsstyrelses eller patent- och registreringsverkets beslut enligt denna lag i annat fall än enligt första stycket föres talan hos kammarrätt genom besvär.

I paragrafen regleras besvär över beslut som meddelas enligt lagen.

Inom aktiebolagsrätten (18 kap. 7 § första stycket ABL) gäller att i ärenden, där beslutanderätten enligt ABL ankommer på regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer, besvär över sistnämnda myndighets beslut prövas av regeringen.

En motsvarighet till denna aktiebolagsrättsliga reglering upptas i paragrafens första stycke. Enligt 1 kap. 5 § 3 kan, om synnerliga skäl föreligger, regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer medge att bruttoomsättningssumman inte behöver anges i resultaträkningen. Enligt 2 kap. 3 § skall företag som har tillgångar överstigande 1 000 basbelopp eller mer än 200 anställda ha en auktoriserad revisor om inte regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer medger att bolaget i stället utser en godkänd revisor. Vad nu sagts gäller även moderföretag i koncern av motsvarande storlek. Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer kan vidare medge undantag från kravet på specificering av aktier enligt 3 kap. 3 § tredje stycket.

Enligt 2 kap. 6 § har länsstyrelse att tillsätta behörig revisor och enligt förevarande kapitel 1 § har länsstyrelse och i visst fall patent- och registreringsverket att förelägga och utdöma vite. Mot länsstyrelses respektive patent- och registreringsverkets beslut i sådana frågor föres enligt andra

stycket talan hos kammarrätt genom besvär.

När det gäller besvär enligt första eller andra stycket följer av 11 § förvaltningslagen (1971:290) att besvärsberättigad är den som beslutet angår, om det gått honom emot. Den allmänna besvärstiden är enligt 12 § andra stycket samma lag tre veckor från den dag då klaganden fick del av beslutet. Att talan kan föras från kammarrätt till regeringsrätten följer av 33 § förvaltningsprocesslagen (1971:291).

Övergångsbestämmelser

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 19 och tillämpas på räkenskapsår som påbörjats efter utgången av närmast föregående år.

2. Om det i 1 kap. 7 § 1 angivna anskaffningsvärdet för tillgång som förvärvats före lagens ikraftträdande ej kan utrönas med hjälp av företagets bevarade räkenskaper, beräknas anskaffningsvärdet på följande sätt. Beträffande byggnad skall som anskaffningsvärde redovisas det vid 1965 års allmänna fastighetstaxering åsatta taxeringsvärdet (byggnadsvärdet) eller, om byggnaden förvärvats efter utgången av år 1964, det taxeringsvärde (byggnadsvärde) som gällde för byggnaden vid förvärvet, i båda fallen ökat med förbättringskostnader under tiden efter utgången av år 1964 respektive efter förvärvet. Beträffande annan tillgång skall som anskaffningskostnad redovisas det belopp vartill anskaffningsvärdet skäligen kan uppskattas.

I not till balansräkningen skall anges om anskaffningsvärdet uppskattats enligt första stycket.

Eftersom lagen gäller bl. a. handelsbolag anser kommittén att det är i princip lämpligast att lagen får träda i kraft samtidigt som den nya lagen om handelsbolag och enkla bolag. Rimligt är emellertid att förevarande lag inte tillämpas på räkenskapsår som påbörjats före lagens ikraftträdande. Bestämmelse därom finns i *första punkten*.

Bestämmelsen i 1 kap. 7 § 1 att anskaffningsvärdet för vissa anläggningstillgångar skall specificeras kan vara svår att iaktta för sådana företag som tidigare inte ens internt haft en redovisning av anskaffningsvärden. Det kan t. ex. gälla anläggningstillgångar som är anskaffade för mycket länge sedan. För sådana fall ges i *andra punkten* bestämmelser för att underlätta övergången. När det gäller byggnader innebär andra punkten att man anknyter till den metod som för motsvarande fall, dvs. när byggnads anskaffningsvärde inte kan tillförlitligen utredas, antagits i samband med införande år 1969 av nya bestämmelser i kommunalskattelagen om planenlig avskrivning av byggnad på landet. Bestämmelserna i andra punkten är hämtade från 17 § lagen om införande av nya aktiebolagslagen. Rörande den närmare motiveringen hänvisas till prop. 1975:103 s. 721 f.

11.2 Förslaget till förordning om ändring i expeditionskungörelsen (1964:618);

Regeringen föreskriver att bilagan till expeditionskungörelsen (1964:618) skall ha nedan angivna lydelse.

Bilaga

Avgiftslista

Avdelning III. Expeditioner vid annan myndighet än domstol

Handel och andra näringar

Kr.

Beslut av länsstyrelse enligt 1 kap. 3 § lagen (19 :000) om årsredovisning, revision och koncerner att årsredovisningsskyldig skall anmodas sända in avskrift av årsredovisning till länsstyrelsen *50*

Såsom närmare utvecklats i den allmänna motiveringen bör enskild som ansöker om att avskrift av årsredovisningshandlingar skall infordras vara skyldig att erlägga en avgift på 50 kr om länsstyrelsen beslutar infordra handlingarna. Föreskrift härom föreslås bli intagen i expeditionskungörelsens (1964:618) avgiftslista under Avdelning III, Handel och andra näringar.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 19 .

Den föreslagna ändringen i expeditionskungörelsen bör givetvis träda i kraft samtidigt med den föreslagna lagen om årsredovisning, revision och koncerner.

Reservationer och särskilt yttrande

1. Reservation av ordföranden och ledamoten Hammarberg med instämmande av experterna Ericson och Gustafsson.

Som har framhållits i förarbetena till den nya aktiebolagslagen (prop. 1975:103 s. 255) är för aktiebolagens del årsredovisningens främsta uppgift att verka som ett kommunikationsmedel mellan företagsledningen och olika intressenter, till vilka hör aktieägare, anställda, olika kategorier kreditgivare, kunder, myndigheter, offentliga institutioner och massmedia. Det betonas i förarbetena att dessa utomstående intressenters behov av insyn i företagen tillgodoses genom att årsredovisningen blir offentligt tillgänglig.

Inom kommittén råder enighet om att dessa synpunkter gör sig gällande även i fråga om andra företag än sådana som bedrivs i aktiebolagsform. Kommittén föreslår i enlighet härmed att skyldighet att hålla årsredovisning offentligt tillgänglig skall gälla även för andra företag än aktiebolagen.

Kommitténs majoritet vill emellertid inte föreslå att full likställdhet skall gälla i förevarande avseende mellan å ena sidan aktiebolagen samt å andra sidan handelsbolag och företag som drivs under enskild firma. Majoritetens förslag innebär nämligen att de minsta företagen, de som sysselsätter i medeltal mindre än tio anställda, skall vara undantagna från skyldigheten att upprätta årsredovisning. Majoritetens skäl för detta ställningstagande är sammanfattningsvis att det är angeläget att restriktivitet iakttas när det gäller att ålägga företagarna ökad uppgiftsskyldighet samt att offentlig redovisning skulle vara av betydelse främst i fråga om de något större företagen. Vi kan inte dela denna uppfattning.

Det är obestridligt att möjligheterna till insyn i företagen för anställda, kreditgivare, kunder, statliga och kommunala myndigheter, den ekonomiska forskningen samt massmedia är minst lika betydelsefulla beträffande mycket små företag som för större företag. Det bör i sammanhanget nämnas att antalet bokföringspliktiga företag som bedriver verksamheten i handelsbolagsform eller under enskild firma med skyldighet att upprätta årsbokslut enligt BFL och som sysselsätter i medeltal mindre än tio anställda kan antas utgöra omkring 100 000. Kommitténs majoritet synes heller inte ha annan uppfattning om betydelsen för utomstående att ha möjlighet till insyn även i de små företagen. Majoritetens ståndpunktstagande synes i stället vara grundad på åsikten att detta behov av insyn redan är tillgodosett för de små företagen. Detta är enligt vår mening en uppfattning som inte är hållbar.

Av rent praktiska skäl får inte de helt utomstående intressenterna av typen kreditgivare, leverantörer och offentliga myndigheter någon nära och

fortlöpande kontakt med den verksamhet som bedrivs av varje enskilt småföretag. Redan dessa företags stora antal lägger hinder i vägen härför och det enskilda företaget har inte sådan betydelse att anledning föreligger för den utomstående att lägga ner någon särskild ansträngning för att få insyn i företagets verksamhet.

För de anställda är situationen en annan. Numera är det ingen som förnekar att den anställde har ett högst beaktansvärt intresse att få fortlöpande information om det egna företagets ekonomiska läge och framtidsutsikter. Detta gäller oberoende av företagets storlek. Saken har fått särskild aktualitet vid medbestämmandelagstiftningens tillkomst. Ofta kan man räkna med att den anställde i ett litet företag under hand erhåller sådan kännedom om företagets ställning och utvecklingsmöjligheter som tillgodoser det nu berörda informationsbehovet. Erfarenheten visar emellertid att anställda i alltför stor utsträckning lämnas utan information i viktiga hänseenden. Detta hänger inte minst samman med att den fackliga verksamheten bland de anställda av naturliga skäl är svagare i de små företagen än eljest.

Majoriteten hänvisar till att de anställdas behov av insyn i företagen i huvudsak tillgodoses inom ramen för medbestämmandelagen. Detta är en felsyn. Visserligen skall arbetsgivaren enligt 19 § första stycket medbestämmandelagen fortlöpande hålla arbetstagarsidan underrättad om hur verksamheten hos företaget utvecklas produktionsmässigt och ekonomiskt liksom om riktlinjerna för personalpolitiken. Informationsskyldigheten innefattar också skyldighet att bereda arbetstagarsidan tillfälle att granska böcker, räkenskaper och andra handlingar som rör arbetsgivarens verksamhet. Det är emellertid en förutsättning för att dessa regler skall gälla att arbetsgivaren står i kollektivavtalsförhållande till arbetstagarorganisation. Denna förutsättning brister ofta i fråga om de små företagen. Företagaren är långt ifrån alltid medlem i någon arbetsgivarförening och de fackliga organisationerna kan inte avdela de resurser som skulle vara nödvändiga för att kunna få till stånd kollektivavtal direkt med varje enskilt företag.

Vad som senast har anförts leder till att det från de anställdas synpunkt strängt taget är mera motiverat med offentlig årsredovisning för de små företagen än för de större.

Ett skäl mot att utsträcka den offentliga redovisningen till de stora grupper av företag som endast har någon eller några få anställda skulle föreligga, om redovisningen kunde antagas medföra betydande besvär för företagaren. Förevarande förslag till lag om årsredovisning m. m. innebär emellertid inte att årsredovisningen för årsredovisningsskyldig i allmänhet behöver innehålla några uppgifter utöver vad årsbokslutet skall innehålla. Årsredovisningen kan således i dessa fall till sitt innehåll vara identisk med årsbokslutet. I vissa avseenden får årsredovisningen t. o. m. vara mindre ingående än årsbokslutet. Årsredovisningen för företag i allmänhet behöver vidare endast efter särskild anmodan insändas till länsstyrelsen.

På grund av det anförda och då tillfredsställande underlag för regler om offentlig redovisning skapats genom BFL anser vi att skyldighet att upprätta årsredovisning bör åläggas alla som enligt sistnämnda lag har att upprätta årsbokslut.

Det kan antagas att granskning genom revisorer höjer värdet av upprättade

årsredovisningar och utgör en viss garanti för att BFL kommer att efterlevas. Vi har därför övervägt, om inte skyldighet att anlita revisor bör föreslås för alla företag som enligt vår ovan redovisade uppfattning bör vara skyldiga att upprätta årsredovisning. Uppskattningvis bedömer vi att skyldighet att i dessa fall anlita revisor kan komma att beröra mellan 50 000 och 70 000 företag. Vi har därvid beaktat att erfarenhetsmässigt ett betydande antal företag redan anlitar revisor, trots att skyldighet därtill inte föreligger. Antalet nu tillgängliga, utbildade revisorer torde inte tillnärmelsevis räcka till för att granska årsredovisningarna för alla de företag som skulle beröras av en sådan utsträckning av skyldigheten att anlita revisor som angivits nu. Vid bedömningen av tillgången på revisorer måste särskilt beaktas att de i och för sig önskvärda reglerna om revisorsjäv minskar den krets av revisorer som eljest skulle vara tillgänglig. Härtill kommer att anlitande av revisor innebär en inte obetydlig kostnad för företagaren.

Vi förordar därför att kretsen av revisionsskyldiga företag får sammanfalla med den krets av företag som enligt kommitténs förslag skall upprätta årsredovisning, dvs. i huvudsak företag med minst tio anställda. Sedan erfarenheter vunnits av den nu föreslagna lagstiftningen bör frågan om revisionsskyldighetens utsträckande till ytterligare grupper av företag tagas under förnyat övervägande.

2. Reservation av ledamoten Hammarberg med instämmande av experterna Ericson och Gustafsson

I förslagets 3 kap. 1 § och 12 § föreslår kommittémajoriteten att koncernredovisning skall avges om koncernen under det senast förflutna räkenskapsåret sysselsatt i medeltal minst 10 anställda. Majoriteten har även i denna del av lagförslaget uppställt en gräns som vi inte kan ansluta oss till. Skälen för denna gräns anges vara att intresset av att avge koncernredovisning är mer framträdande ju större koncernen är samt att upprättande av koncernredovisning kräver en inte obetydlig bokföringsteknisk kunskap.

Mot detta vill vi invända att en koncerns verksamhet kan vara omfattande och betydande även med ett färre antal anställda än 10. Det vore otillfredsställande för de anställda och samhället i stort om dessa koncerner skulle vara undantagna från skyldigheten att avge koncernredovisning.

Även för sådana mycket små koncerner som inte kan sägas ha någon verksamhet av betydande omfattning föreligger enligt vår uppfattning ett stort behov av koncernredovisningsregler. Möjligheterna till insyn är nämligen mer begränsade i de mindre koncernerna än i de större av samma skäl som vi uttalat beträffande skyldigheten att avge offentlig årsredovisning.

Vi kan hålla med om att upprättande av koncernredovisning kräver bokföringsteknisk kunskap. Vi är emellertid av den uppfattningen att den eller de som bedriver eller avser att bedriva verksamhet i koncernform som i sig inte kan anses vara helt okomplicerad även besitter sådan kunskap eller åtminstone kan anlita annan med sådan kunskap.

Det måste således enligt vår mening anses i högsta grad väsentligt för såväl anställda som kreditgivare, kunder, statliga och kommunala myndigheter m. m. att skyldighet att avge koncernredovisning införs även för sådana

koncerner som vi behandlat här.

På grund av det anförda anser vi att skyldigheten att avge koncernredovisning bör knytas till skyldigheten att upprätta årsbokslut.

3. Reservation av ledamoten Ollén med instämmande av experterna Norén och Strand.

1. Kommitténs förslag att aktiebolag endast får vara komplementär efter särskild dispens från registreringsmyndigheten borde ändras så att aktiebolag och ekonomiska föreningar utan dispens kan få uppträda som komplementär. Eftersom dessa företagsformer är betrodda att utan personligt ansvar för delägarna bedriva näringsverksamhet i eget namn, bör icke något hinder föreligga, att man även kan bedriva dylik verksamhet som komplementär i ett kommanditbolag. Det bör i vanlig ordning åvila kommanditbolagets borgenärer att bedöma kommanditbolagets kreditvärdighet, och denna bedömning kan knappast sägas bli försvårad av att dylika juridiska personer ingår som komplementärer. De skäl som kommittén angivit för sitt förslag är i huvudsak, att kommanditbolag med aktiebolag eller ekonomisk förening som komplementär kan användas i skatteundandragande syfte. Detta skäl anser jag icke övertygande dels på grund av att av samma skäl även handelsbolag borde ha underkastats restriktioner, dels på grund av att skatteundandragande företrädesvis bör lösas inom ramen för skattelagstiftningen och icke i en civilrättslig lagstiftning. Det förtjänar också att påpekas att man i det pågående lagstiftningsarbetet i Norge synes komma att godtaga aktiebolag som komplementär.

2. Kommittémajoriteten föreslår att styrelse skall finnas i handelsbolag av viss storlek. Särskilda regler om detta föreslås införda i ett femte kapitel i handelsbolagslagen.

Det helt avgörande skälet för att i handelsbolagslagen införa ett krav på att styrelse skall finnas i större handelsbolag har varit att lagen om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar därigenom skulle kunna göras tillämplig på handelsbolag. Något annat motiv för en sådan nyordning – inga sådana regler finns i nu gällande handelsbolagslag – har inte förebragts av majoriteten och torde inte heller stå att finna.

Enligt min uppfattning är det lika angeläget att de anställda tillerkännes ett medinflytande i handelsbolag som i aktiebolag. Detta inflytande bör emellertid ges former som är anpassade till respektive företagsform. Lagen om styrelserepresentation har tillkommit i första hand därför att en styrelse i ett aktiebolag har, och måste ha, ett avgörnde ledningsinflytande. Visserligen fattas viktiga beslut i aktiebolag utanför styrelsen men aktiebolagsformens karaktär leder axiomatiskt till att styrelsen har en viktig funktion. Styrelsen är legal ställföreträdare för aktiebolag. Styrelsen är ansvarig inför ägarna, vilka inte som sådana i normalfallet kan göras ansvariga för företagets handlande. Styrelsen i aktiebolag har vidare enligt aktiebolagslagen att fatta beslut i en rad för företaget väsentliga frågor. Det är mot denna bakgrund naturligt att lagen om styrelserepresentation, som ju syftar till att ge de anställda insyn och inflytande på en betydelsefull nivå, har utformats på det sätt som skett.

I ett handelsbolag är förhållandena annorlunda. Bolagsmännen är typiskt sett ägare och företagsledare i en och samma personer. Något behov av en styrelse som kan ansvara inför ägarna föreligger därför inte. Inte heller någon legal ställföreträdare i form av styrelse behövs i ett handelsbolag. Handelsbolag är visserligen en juridisk person men bolagsmännen är personligt ansvariga för bolagets förpliktelser och representerar därför, på det sätt som överenskommits bolagsmännen emellan, bolaget i förhållande till tredje man. Också den nya handelsbolagslagen är uppbyggd med beaktande av ovan angivna förhållanden. Huvdregeln är att ägarna – bolagsmännen – gör upp om hur bolaget skall ledas. Några anonyma delägare som endast tillskjuter kapital och som måste kunna ställa en styrelse till svars för handläggningen av företagets affärer förekommer inte. Det är visserligen inte ovanligt att en bolagsman i huvudsak endast tillskjuter kapital och överlåter driftsledningen på andra. Men han har likafullt möjlighet att i samband med bolagsavtalets slutande påverka ledningsformen. Till skillnad från vad som gäller för aktiebolagsformen förutsätts ju samtliga delägare i handelsbolag gemensamt träffa överenskommelse om bolagets styrstruktur och uppbyggnad.

Det sagda ger vid handen att handelsbolagets förvaltningssystem är sådant att någon styrelse till skillnad från vad som gäller för aktiebolag inte erfordras. Inte heller med det nu framlagda förslaget till regler om styrelse i handelsbolag behöver styrelsen ges den funktion som en styrelse av tidigare redovisade skäl naturligt kommer att inta i aktiebolag.

Majoriteten hävdar i och för sig inte någon annan ståndpunkt än den nu anförda. Likaväl hävdas att styrelser bör finnas i större handelsbolag för att lagen om styrelserepresentation skall kunna göras tillämplig på handelsbolag. Enligt min uppfattning är det emellertid olämpligt att påtvinga handelsbolagsformen regler om styrelse som egentligen är väsensfrämmande för denna associationsrättsliga figur. Inflytandet för de anställda i handelsbolag bör anpassas till denna bolagsforms speciella förutsättningar, inte tvärtom. Till yttermera visso kan det ifrågasättas om inte ägande- och inflytandestrukturen i handelsbolag typiskt sett är sådan att dispensregeln i 18 § styrelserepresentationslagen blir tillämplig, vilket leder till att de anställda inte ges någon styrelserepresentation.

Med stöd av vad som ovan anförts bör enligt min uppfattning regler om styrelse för vissa handelsbolag ej införas i en ny handelsbolagslag.

4. *Särskilt yttrande av ledamoten Ollén*

Förslag till lag om årsredovisning, revision och koncernredovisning saknar motsvarighet i gällande rätt. Inte heller i utländsk rätt förekommer, med smärre undantag, regler av det slag som nu föreslås.

Enligt min mening har det utredningsarbete som utförts inom kommittén inte givit klart belägg för att något verkligt behov av de nu föreslagna reglerna föreligger. De olika intressenter som är i behov av information om ett visst företag torde normalt kunna erhålla denna redan med i dag gällande regler. Det förtjänar dessutom att framhållas att uppgift om förmögenhetsställning för ett bolag vari delägarna är personligt ansvariga är av diskutabelt värde. Av naturliga skäl skall bolagsman enligt förslaget ej behöva uppge sin personliga förmögenhet.

Mot bakgrund av det sagda och med hänsyn till vikten av att minska uppgiftsbördan för företagare finns det således skäl som talar emot förslaget. Samtidigt skall framhållas att majoritetens förslag till avgränsning i skyldighet att avge årsredovisning syftar till att i endast obetydlig mån ålägga företagare nya uppgiftskrav.

Huruvida behovet av regler på förevarande område är tillräckligt för att införa en omfattande lagstiftning får det fortsatta beredningsarbetet inom regeringens kansli utvisa.

Bilagor

Bilaga 1 (Utdrag ur bastabeller ur CFR avseende förhållandena vid årsskiftet 1976/77.)

Antal företag fördelade på näring och juridisk form

Näring	Juridisk form										
	Fysisk person (1)	Enkelt bolag (2)	Handls bolag (3)	Aktie bolag (4)	Ekonom fören (5)	Id för samf f (6)	Stiftl (7)	Offent myndig (8)	Annan J-form (9)	Rest	Totalt
1 Jordbr skogsbr	118 963	3 494	1 605	1 669	175	43	13	90	5 469	0	131 521
2 Gruvor minerlbr	295	26	55	320	10	0	0	0	34	0	740
3 Tillv industri	14 512	941	2 930	18 023	176	20	4	5	266	1	36 878
4 El-, gas- vattenv	11	5	5	236	232	2	0	6	14	0	511
5 Byggn industri	29 358	1 225	2 755	11 906	83	91	11	1	890	1	46 321
6 Varuh hotellr	34 732	1 833	9 016	31 977	636	44	48	5	813	0	79 104
7 Samf post tel	16 622	536	1 517	5 952	452	4	0	6	164	0	25 253
8 Banker försinst	7 777	1 935	1 534	12 649	8 503	117	455	85	2 301	0	35 356
9 Offentl förv	14 764	872	2 036	8 242	721	1 799	92	3 121	12 450	0	44 097
Rest	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totalt	237 034	10 867	21 453	90 974	10 988	2 120	623	3 319	22 401	2	399 781

Bilaga 2 (Utdrag ur bastabeller ur CFR avseende förhållandena vid årsskiftet 1976/77.)

Antal företag fördelade på storleksklass och juridisk form

Storleksklass Sysselsatta	Juridisk form										
	Fysisk person (1)	Enkelt bolag (2)	Handls bolag (3)	Aktie bolag (4)	Ekonom fören (5)	Id för samf f (6)	Stiftl (7)	Offent myndig (8)	Annan J-form (9)	Rest	Totalt
Uppgift saknas	5 247	838	8 374	634	21	18	5	28	553	0	15 718
0,0	149 613	2 119	1 342	7 166	1 723	754	91	209	6 581	2	169 600
0,1–1	63 074	5 918	5 919	15 720	6 483	1 025	199	966	9 251	0	108 555
2–4	15 387	1 560	3 774	28 937	1 424	172	126	1 012	3 263	0	55 655
5–9	2 809	308	1 295	18 126	607	62	79	401	1 283	0	24 970
10–19	666	82	479	9 604	330	48	50	184	718	0	12 161
20–49	206	34	194	6 607	182	25	42	110	448	0	7 848
50–99	29	5	48	2 171	68	7	15	46	160	0	2 549
100–199	3	2	14	1 027	54	4	10	22	83	0	1 219
200–499	0	1	11	563	50	2	6	118	48	0	799
500–	0	0	3	419	46	3	0	223	13	0	707
Totalt	237 034	10 867	21 453	90 974	10 988	2 120	623	3 319	22 401	2	399 781

Bilaga 3

	Juridisk form									
	Fysiska personer		Juridiska personer							
	Enskild närings-idkare	Enkelt bolag	Handelsbolag		Aktie-bolag	Ekonomisk förening (inkl. bo-stadsrätts-förening) samt annan förening	Stif-telse	Offentlig myndighet och institu-tion	Annan juridisk form	Totalt offentlig förvaltning och affärs-drivande sektor
			Registre-rade	Icke-regist-rerade						
1 Antal enheter	135 618	7 076	8 595	1 346	83 612	11 060	127	874	1 676	249 984
2 Omsättning	22 717	1 607	6 778	1 133	286 772	45 495	1 064	12 518	9 130	387 214
3 Driftskostnad	–	–	–	–	–	–	–	65 315	–	65 315
4 Anställda	148 779	8 218	43 405	8 757	1 781 813	170 653	6 950	1 214 664	28 993	3 412 232
5 Arbetstimmar	195 014	8 708	60 977	12 189	2 973 769	245 943	10 449	1 751 049	38 545	5 296 644
6 Löner och andra ersättning-ar	2 699	137	964	181	56 988	4 371	199	32 466	844	98 849

Samtliga beloppsuppgifter anges i miljoner kronor, uppgifter om arbetstimmar i 1 000-tals timmar.
Källa: Företagsräkningen 1972, Del 1, sid. 108–109.

Bilaga 4

Antal auktoriserade och godkända revisorer i Sverige

	Auktoriserade	Godkända	Totalt
1973-07-01	504	979	1 483
1974-12-31	558	1 019	1 577
1975-06-30	564 (6)	1 027 (8)	1 591 (14)
1975-12-31	579 (15)	1 037 (10)	1 616 (25)
1976-06-30	588 (9)	1 041 (4)	1 629 (13)
1976-12-31	608 (20)	1 060 (19)	1 668 (39)
1977-06-30	640 (32)	1 075 (15)	1 715 (47)
1977-12-31	659 (19)	1 091 (16)	1 750 (35)
1978-06-30	684 (25)	1 106 (15)	1 790 (40)

Siffrorna inom parentes anger ökningen från föregående datum.

Statens offentliga utredningar 1978

Kronologisk förteckning

1. Stat-kyrka. Ändrade relationer mellan staten och svenska kyrkan. Kn.
2. Stat-kyrka. Bilaga 1. Kyrkans framtida organisation. Kn.
3. Stat-kyrka. Bilaga 2–12. Utredningar i delfrågor. Kn.
4. Skolplanering och skolstorlek. Faktaredovisning och bedömningsunderlag. U.
5. Föräldrautbildning. S.
6. Ny skogspolitik. Jo.
7. Skog för framtid. Jo.
8. Hyresrätt 2. Lokalhyra. Ju.
9. Ny konkurrensbegränsningslag. H.
10. Barnets rätt. 1. Om förbud mot aga. Ju.
11. Kapitalmarknaden i svensk ekonomi. E.
12. Kapitalmarknaden i svensk ekonomi. Bilaga 1. E.
13. Kapitalmarknaden i svensk ekonomi. Bilaga 2–4. E.
14. Arbete åt handikappade. A.
15. Praktikfrågor–åtgärder i ett kort perspektiv. U.
16. Regional konsumentpolitisk verksamhet. H.
17. Energi. I.
18. Öresundsförbindelser. K.
19. Öresundsförbindelser. Bilaga A. Ritningar. K.
20. Öresundsförbindelser. Bilaga B. Konsekvenser för företag och hushåll. K.
21. Bemanning av fartyg. K.
22. Energi, strukturomvandling och sysselsättning. A.
23. Växtförädling. Jo.
24. Ny renhållningslagstiftning. Jo.
25. Etablering av miljöstörande industri. Bo.
26. Hälso- och sjukvårdspersonalen. S.
27. Fortsatt körkortsreform. K.
28. Kvinnors förvärvsarbete och förvärvshinder. A.
29. Arbete i jordbruk och trädgård. A.
30. Brand inomhus. Bo.
31. Trafikpolitik-kostnadsansvar och avgifter. K.
32. Ny indelningslag för kommuner, landstingskommuner och församlingar. Kn.
33. Ordningsvakter. Ju.
34. Förstärkt skydd för fri- och rättigheter. Ju.
35. Regional utvecklingsplanering, länsplanering, vidgad länsdemokrati. Kn.
36. Arrenderätt 1. Ju.
37. Hotell- och restaurangbranschen. H.
38. Jämställdhet i arbetslivet. A.
39. Föräldraförsäkring. S.
40. Tvistlösning på konsumentområdet. H.
41. Statlig personalutbildning. B.
42. Kommunernas medverkan i sysselsättningsplanering. A.
43. Miljökostnader. Jo.
44. Kommunalt hälsoskydd. S.
45. Allmän arbetslöshetsförsäkring. A.
46. Att främja regional utveckling. I.
47. Att främja regional utveckling. Bilagedel. I.
48. Konkurrens på lika villkor. B.
49. Energi. Hälso-miljö- och säkerhetsrisker. I.
50. Ny vårdutbildning. U.
51. Svensk trädgårdsnäring. Jo.
52. Lägg besluten närmare människorna! Kn.
53. Förbud mot investeringar i Sydafrika. H.
54. Personregister-Datorer-Integritet. Ju.
55. Att sambo och gifta sig. Ju.
56. Kultur och information över gränserna. Ud.
57. Resor till arbetet. A.
58. Organisatoriska frågor inom länsstyrelsen. Kn.
59. JK-ämbetet. Ju.
60. Arbetsmarknadspolitik i förändring. A.
61. Biståndets organisation. Ud.
62. Regionalpolitiska stödformer och styrmedel. A.
63. Riksdagens insyn i statliga företag. I.
64. Översyn av vallagen I. Ju.
65. Skolan. En ändrad ansvarsfördelning. U.
66. Andelsbolagslag. Ju.
67. Nya bolagsregler m. m. Ju.

Statens offentliga utredningar 1978

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Hyresrätt 2. Lokalhyra. [8]
Barnets rätt. 1. Om förbud mot aga. [10]
Ordningsvakter. [33]
Förstärkt skydd för fri- och rättigheter. [34]
Arrenderätt 1. [36]
Personregister-Datorer-Integritet. [54]
Att sambo och gifta sig. [55]
JK-ämbetet. [59]
Översyn av vallagen I. [64]
1974 års bolagskommitté. 1. Andelsbolagslag. [66]
2. Nya bolagsregler m. m. [67]

Utrikesdepartementet

Kultur och information över gränserna. [56]
Biståndets organisation. [61]

Socialdepartementet

Föräldrautbildning. [5]
Hälso- och sjukvårdspersonalen. [26]
Föräldraförsäkring. [39]
Kommunalt hälsoskydd. [44]

Kommunikationsdepartementet

1975 års danska och svenska öresundsdelegationer. 1. Öresundsförbindelser. [18] 2. Öresundsförbindelser. Bilaga A. Ritningar. [19] 3. Öresundsförbindelser Bilaga B. Konsekvenser för företag och hushåll. [20]
Bemanning av fartyg. [21]
Fortsatt körkortsreform. [27]
Trafikpolitik-kostnadsansvar och avgifter. [31]

Ekonomidepartementet

Kapitalmarknadsutredningen. 1. Kapitalmarknaden i svensk ekonomi. [11] 2. Kapitalmarknaden i svensk ekonomi. Bilaga 1. [12] 3. Kapitalmarknaden i svensk ekonomi. Bilaga 2–4. [13].

Budgetdepartementet

Statlig personalutbildning. [41].
Konkurrens på lika villkor. [48].

Utbildningsdepartementet

Skolplanering och skolstorlek. Faktaredovisning och bedömningsunderlag. [4]
Utredningen om vissa vårdutbildningar inom högskolan. 1. Praktikfrågor-åtgärder i ett kort perspektiv. [15] 2. Ny vårdutbildning. [50]
Skolan. En ändrad ansvarsfördelning. [65]

Jordbruksdepartementet

1973 års skogsutredning. 1. Ny skogspolitik. [6] 2. Skog för framtid. [7]
Växtförädling. [23]
Ny renhållningslagstiftning. [24]
Miljökostnader. [43]
Svensk trädgårdsnäring. [51]

Handelsdepartementet

Ny konkurrensbegränsningslag. [9]
Regional konsumentpolitisk verksamhet. [16]
Hotell- och restaurangbranschen. [37]
Tvistlösning på konsumentområdet. [40]
Förbud mot investeringar i Sydafrika. [53]

Arbetsmarknadsdepartementet

Sysselsättningsutredningen. 1. Arbete åt handikappade. [14] 2. Energi, strukturomvandling och sysselsättning. [22] 3. Kvinnors förvärvsarbete och förvärvshinder. [28] 4. Kommunernas medverkan i sysselsättningsplanering. [42] 5. Resor till arbetet. [57] 6. Regionalpolitiska stödformer och styrmedel. [62]
Arbete i jordbruk och trädgård. [29]
Jämställdhet i arbetslivet. [38]
Allmän arbetslöshetsförsäkring. [45]
Arbetsmarknadspolitik i förändring. [60]

Bostadsdepartementet

Etablering av miljöstörande industri. [25]
Brand inomhus. [30].

Industridepartementet

Energikommissionen. 1. Energi. [17] 2. Energi. Hälso-miljö- och säkerhetsrisker. [49]
Expertgruppen för regional utredningsverksamhet. 1. Att främja regional utveckling. [46] 2. Att främja regional utveckling. Bilagedel. [47]
Riksdagens insyn i statliga företag. [63]

Kommundepartementet

Kyrkoministerns stat–kyrka grupp. 1. Stat–kyrka. Ändrade relationer mellan staten och svenska kyrkan. [1] 2. Stat–kyrka. Bilaga 1. Kyrkans framtida organisation. [2] 3. Stat–kyrka. Bilaga 2–12. Utredningar i delfrågor. [3]
Ny indelningslag för kommuner, landstingskommuner och församlingar. [32]
Regional utvecklingsplanering, länsplanering, vidgad länsdemokrati. [35]
Lägg besluten närmare människorna! [52]
Organisatoriska frågor inom länsstyrelserna. [58]

Anm. Siffrorna inom klammer betecknar utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.

LiberFörlag
Allmänna Förlaget

ISBN 91-38-04426-9
ISSN 0375-250X